STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10542

SHRIFTEN

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שטורעמטעג

א דריי מאָנאט בוך

פערלאג אמעריקע
פרילינג, 1921.

ערשיינט אין 2,000 עקזעמפלארען.
געדרוקט אין „פינסקי־מזל פרעס“.

Copyright, 1921
by
Farlag America

אינהאלט:

בילדער: א. וואָלקאָוויץ, מ. שווארץ, יוסף העכט, מאקס וועבער, י. טאָפּעל.

פּאָעמען: מלך ראוויטש, ל. בערמאן, י. י. שווארץ, ה. לייוויק.

לידער: זישא לאנדוי, א. בראָדערזאָן, דוד זון, חיים קרול, הערשעלע, ב. לאַפּין, ס. טשעסטער, נחום י., ראשעל וועפּרינסקי, ש. בודין.

דראמען: ה. דרימער, פּרץ הירשביין, י. גלאטשטיין.

עסעיס: מאקס וועבער, י. טאָפּעל, ב. קאפּמאן.

ארטיקלען: זעליג קעסנער, י. ח. ברענער.

איבערזעצונגען: פון זוהר (אידיש — ש. צ. זעצער); ראבינדראנאט טאַגאָר'ס טשיטרא (אידיש — ש. לעווין); האנרי בערגסאָנ'ס אַריינפיר צו מעטאַפיזיק (אידיש — וו. נאטאנזאָן).

נאָטיצען: זעליג קעסנער.

א. וואָלקאָוויץ:
בײם ים

זישא לאַנדוי:
לידער

מלך ראַוויטש:
זעקס באַלאַדעס

לוי בערמאַן:
פּאָעמע

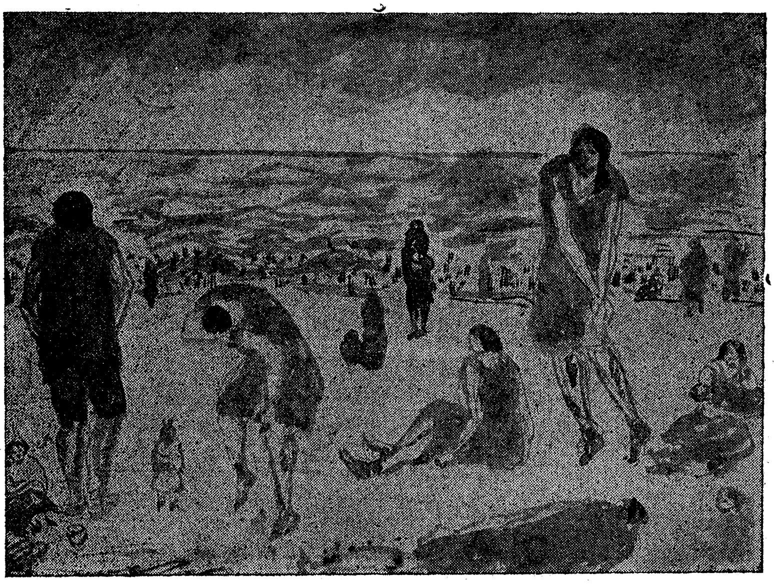

זישא לאנדוי:

לידער.

(ר׳ אברהם לאנדוי, 1785—1875.)

צום טשעכאַנאָווער.

איך בין ניט פריי — פון מיינע זיידעס
ציט זיך נאָך מיר א לאנגע קייט;
איך בין ניט פריי — מיין טראָט און קער איז
פון אויגען נאָנטע שטרענג באגלייט!
נאכלעסיג, אָבער מיט א האנט א פעסטער,
דיך שמיד איך ווייטער, אייזערנע קייט.

אם נאָנטסטען פילט מיין בלוט דיך, טשעכאנאָווער,
ווייל פונקט ווי דיר איז ס׳לעבען מיר א פליכט,
וואָס יאָ צי ניט באהבה אָנגענומען,
דאָך אָבער פאר דעם שיקזאל׳ס שטיינערנעם געזיכט
וועט ס׳הארץ מיינס ניט קיין ציטער געבען,
ווייל פונקט ווי דו פיל איך די הייליגקייט פון פליכט.

דאָך אין דעם נעץ פון פליכטען און געזעצען,
אָ, וויפיל פרייהייט איז פאראן און פרייד!
און בלויז א שקלאף קען מיינען, אז אן אָדלער
האלט אין דער שטייג ניט זיינע אָרעמס אויסגעשפרייט!
אָ, ר׳ אברהם טשעכאנאָווער,
איך האלט ווי דו די אָרעמס אויסגעשפרייט!

אָ, וויפיל ריחות...

אָ, וויפיל ריחות אויף דער וועלט פאראנען!
עס שמעקען שטעט און דערפער, גאסען און פאבריקען;

עס האָט זיין ריח פאַרצעליין; נשמות — שמעקען,
ס'האָט יעדער שטאַנד זיין דופט און יעדער דור;
עס שמעקן געגענשטאַנדען, לייבער און באַגריפען,
עס האָבען זייער דופט מלחמות, לידער און געפילען
א. א. וו., א. א. וו., א. א. וו.

און פון דעם דופט, אין וועלכען ביסט געבאָרען,
וועסטו זיך קיינמאָל ניט באַפרייען!
פון אלע קייטען, תפיסות איז ער שטאַרקער
און אומ'רחמנותדיגער נאָך.

אָ, דו —
קוים באַמערקטער דופט פון מיינע וואונדערבאַרע לידער!
פון יענע לידער, וואָס איך האָב געשריבען
פון דער, פאַר דער, צו דער, וואָס איך האָב ליב און וואָס
האָט מידע, פוילע, נאָכגעביגע גלידער, —
אָ, דיך
פאַרנעמען וועט בלויז יענער,
וואָס געהט גיטראָאיג אום אין לעבען,
און טראָגט אויף זיך א משא, וואָס פון איר
דערלעזען וועט אים אפשר בלויז דער טויט.

אָ, דופט פון מיינע וואונדערבאַרע לידער!

גלידער.

אָ, וויפיל זאָגען אונז די גלידער פון א מענשען: —
א האַנט, וואָס עמיץ לייגט אזוי זיך אויף די קני,
א האלז, אן אַקסעל, וואָס דו האָסט באַגעגענט
אין רוישיגען קאַפע, אין טראַם, צי אין טעאַטער.
ווי אָפטמאָל טרייסלען אויף דאָס האַרץ אונז ליפען,
וואָס קומען אונז אנטקעגען אומגעריכטערהייט;
עס ריידען האָר און בייכער, ס'רעדען בליקען
אַזוינס, וואָס ווערטער זאָגען קאָנען ניט!

ווי מאַכען ציטערען דאָס האַרץ אונז פיסלאַך,
די לייכטע פרויען פיס, וואָס שוועבען אָפּט פאַרביי!
דאָך איך האָב ליב נאָר די וואָס זענען גראָב און אומגעלומפּערט:
אָן גוטע פריינט, אָן אַלטע בריף דערמאָנען זיי,
און אויך אָן דער, וואָס שענקט אונז אונזער לעבען.

אין יולי־מאָרגען.

גלייך ווי ביים דאַוונען דעם בעל שם׳ס געזיכט —
אין פריען יולי־מאָרגען שטראַלט די געגענט.
אַלץ טוקט זיך אין גאָלד און פיאָלעטען ליכט
און מיט אַ זוניגקייט דיין ערשטען טראָט באַגעגענט.

די טאַכטער אויפ׳ן אַקסעל. שפּאַנסט און שפּאַנסט.
און דיינע אויגען, זיי קוקען ניט, זיי שוועבען.
און פּלוצים ס׳ערשטע מאָל אין לעבען דיינעם אנסט:
עס האָט אַ זין, אַ טיפען זין דיין לעבען.

די טאַכטער פלאַפּעלט וואָס. דו געהסט און געהסט.
ס׳איז ליב אַזוי אין גראָז אין טויאיגען דאָס שפּאַנען.
ס׳איז גוט אַזוי, וואָס איטליך גליד דיינס פילט און ווייסט:
ס׳איז אויף דער וועלט אי זין אי פרייד פאַראַנען.

דאָן קיכאָט׳ס קלאַג־ווערטער.

ניט צום פאַרשטעהן איז וועלט און לעבען,
און זאָנדערבאַר איז יעדע שעה!
צום וואַנדערען זיך אָפּגעגעבען,
שוין לאַנגע וואָכען וואַרט איך דאָ
אויף רוישיג טומלענדיגע וועגען, —
נאָר ס׳קומט קיין ריטער ניט אַנטקעגען.

דאָך איידער כ׳האָב גענומען וואַנדלען,
און אין דער היים געזעסען מיר,
ווי אָפּט פלעגט זיך מיין שטוב פאַרוואַנדלען,

מיין קליינע שטוב אין א טורניר!
און כ'האָב מיין גרויסע קראַפט באַוויזען
אין קאַמף מיט ריטער און מיט ריזען.

איז דאָס אין חלום אַלץ געשעען?
האָב איך דערחפון גע'חלום'ט בלויז?
דאַך אויפ'ן וואַר אומזיסט פאַרגעהען
די טעג, זייט כ'בין אין פעלד אַרויס.
און כ'האָב בלויז פאַסטוכער באַגעגענט,
זייט כ'האָב זיך מיט מיין היים געזעגענט.

וואָס זאָל איך טאָן? איך גיב זיך איבער
אין דיינע הענט! זאָל זיין וואָס ס'וויל!
נאָר וויים, ס'איז יעדער טויט מיר ליבער,
ווי בלייבען זאָל דאָס הארץ מיינס שטיל.
דאָס הארץ, וואָס אים באַשערט איז זינגען,
און דורך דער וועלט דיין רום צעקלינגען.

דער סטריקאָוועער.

(ר' וואָלף לאַנדוי.)

אין מיטען פון צימער וואָלף סטריקאָוועער שטעהט
און זאַפט איין די לופט מיט זיין וואַכיגער נאָז.
א צוק איז פאַרגליווערט אין פנים ביי אים —
אזוי בלייבט צעשראָקען אין פעלד וועז א האָז.
א שמייכעל א שווערער זיין פנים צעקרימט,
דעם קין דריקט צוזאַמען די ביינינע האַנט,
פון צווישען די פינגער די באָרד שפּיצט אַרויס,
אז ס'זעט אויס די האַנט ווי א האָריג געוואַנט.

און פלוצים דער קאָפּ גיט א ווייי אין דער לופט,
דער פוס הייבט אָן שאַרען דעם וועקסענעם דיל,
און ס'עפענט זיך אויף ווי א קנאָספּ זיין געזיכט,
ווי קלאָר וואָלט געוואָרען אים אַלץ, וואָס ער וויל.

„אָ, גנאָד, אָ, מיין מוטער! ווי גוט איז ביי דיר!
אָ, חכמה! ווי ביזטו דעם הארץ מיינעם זיס!
דאָך זיסער פון גנאָד און פון חכמה איז מאכט,
איז כח אַ שאַר צו טאָן אַלץ מיט די פיס!"

פעברואַר אָוונט.

אָוונט. ענדע פעברואַר.
דער ווייסער שניי באַדעקט דאָס הויז און גאַס, און טראָטואַר. —
אַ ליכטיגקייט, וואָס נאָר די אויגן גרייכען.
אַ רו, וואָס קאָנסט מיט קיין זאַך ניט פאַרגלייכען,
אַ רו, וואָס אָנגעצויגען איז און שטייף —
ציטערט דורך דער וועלט און דורך מיין הארצען.

דערווינטער איז שוין רייף. די שפּיצען פון די ביימער
מיט שניי באַלאָדען איינ'ם ווינט זיך לייכט באַוועגען.
און קוקענדיג אויף זיי פון וויימען דאכט זיך דיר, אַז דו פאַרסט אויפ'ן ים,
און מיטאַמאָל אַ מחנה מעוועך קומט אַנטקעגען.

אָ, שניי! אָ, מעוועך! אָוונט! פעברואַר!
ס'איז ריין מיין הארץ, און ווייס איז הויז און גאַס, און טראָטואַר.

ווי קאַלט און אומ'רחמנות'דיג איז די נאַטור.

ווי קאַלט און אומ'רחמנות'דיג איז די נאַטור!
זי איז פייערליך, דאָך אָבער אָן נשמה.
אין הייסע טעג איז היים און קאַלט איז אין די קאַלטע,
ס'איז פינסטער ביי דער נאַכט און ליכטיג איז בייטאָג.
און קומט אַ ווינט, באַוועגען זיך די ביימער,
און אָן אַ ווינט — ווי מתים שטעהען זיי פאַרגליווערט.
בלויז דאָרט, וואו ס'רירט דעם מענשענ'ס האנט זיך צו
ווערט לעבעדיג דער טויטער, קאַלטער גוף.
און איטליך גרעזעל פילט, אַז ניט פון הימעל פון דעם בלעכענעם,
נאָר פון אַ מענשליך גנעדיג אויג ווערט עס באַוואַכט
און אָפּגעהיט.

גוי לייכט ווערט ס׳הארץ, ווען דו געהסט דיר שפאצירען
דורך דורכגעאקערטע, פארזייטע פעלדער,
און וואו דו ווענדסט דיין בליק זעסטו א מענשענ׳ס מי און דאגות
און האפנונגען.

די סטריקאווער רביצין.

די באבע שפאנט ארום א שטראלענדיגע,
חן־גריבלאך חנ׳דלען זיך אין איר געזיכט.
און ס׳בלאנקט דער טיש מיט פארצעליין און זילבער,
און אין מאסיווע לייכטער ברענען גראבע ליכט.

מען האלט זיך אלץ אין גרייטען. ס׳איז דער ערשטער סדר.
מיר קינדער, אבער, זיצען שוין ביים טיש פון לאנג;
מיט לויכטענדיגע אייגלאך וויגען מיר די פיסלאך,
עס סקריפעט אונטער אונז די לאנגע באנק.

אין אטלאס און אין פערל געהט ארום די באבע,
אזוי ווי א פארשעמטע כלה קוקט זי אוים:
עס זענען היינט צום ערשטען מאל צוזאמען
די קינדער און די אייניקלאך ביי איר אין הויז.

זי קוקט אויף אונז און קנעט די הענט אהן או זער,
און וויים ניט וואס צו טאן מיט זיך פאר פריי
און מיטאמאל אנטלויפט זי גאר אין גאנצען,
קומט באלד צוריק און טראגט וואס אין איר קי ד.

זי גיט א ווארף. און אויפ׳ן טיש געפאלען
אודאי הונדערט כוסות זענען מיטאמאל — — —
„איך וויל אייך, קינדער גאלדענע ניט ציילען״
קלינגט מיט דעם זילבער גלייך דער באבעס קול.

ביים געזעגענען זיך מיט די באשיידענע „ה״ען און שטומע „ע״ס.

א, „ה״ען! די פון אייך, וואס האבען לאנגע יארען
געלעבט ביי אונז א שטיל און א באשיידען לעבען,

וואָס האָבען קיינמאָל ניט צעשריען זייער עקזיסטענץ,
בלויז אָנען זיך געלאָזט!
און איר, איר שטענדיג אונטערשעצטע,
באגלייטער וואונדערבארע, טרייע —
איר שטומע „ע״ס! איר, וואָס האָט געבראכט זיך פאַר א קרבן
כדי דאָס לעבען פון די גאַנצע אייערע ווייך צו מאכען! —
איר געהט פון אונז אַצינד אוועק! ווער ווייס,
צי ניט אויף אייביג שוין.

אָ, איר ניט עחדישע, אומניצליכע, ניט אידישליכע ווערענס!
אין זייער אומשולד רייצענדיגע
אלטע, גוטע מומעס!
איצט בלייבען בלויז ביי אונז פיליסטער פרייכענדיגע — קאָנסאָנאַנטען,
און ווייבלאַך אָנגעבלאָזענע — וואָקאַלען.

ווי טרויריג וועט אָהן איך זיין ס׳לעבען אלטע, גוטע מומעס!

איך האָב געוואַרט און דו ביזט ניט געקומען.

איך האָב געוואַרט און דו ביזט ניט געקומען,
און איך האָב זיך אויף דיר אַזוי געריכט;
וואָס ביזטו יענעם אָוונט ניט געקומען?
איך האָב זיך דאָך אַזוי אויף דיר געריכט.

איך האָב געהאט פאר דיר בלויז גוטע ווערטער,
און איטליך וואָרט געווען איז פול מיט פרייד;
איצט ווידערהאָלען קאָן איך ניט די ווערטער,
ניטאָ אין זיי די אלטע גוטע פרייד.

בלויז זייער דופט איז מיר ביז היינט פארבליבען,
און איז מיט מיר ווי אין די ערשטע טעג.
דער דופט, וואָס איז פון יענע רייד פארבליבען,
פארשפרייט זיך איבער אלע מיינע טעג.

אין אַלבאָם פון פּיליין...

דיינע אויגען גלאַנצען ווי די נעז פון אַפּגעפּוצטע שיך,
און אין דיין שמייכעל איז וואָס ניזהעריגס פאַראַנען.
אַ, קוקענדיג אויף מיר, פאַרשניר ניט האַלב די אויגען
און ס'מויל פאַרצי ניט אויף אַ שמייכעל!
נאָר קוק אַזוי ווי ווייבער האַרפּען קוקען, —
גאַנץ אונטערטעניג און דאָך וועלט רעגירענד!
דו קוק אַזוי, אַז קוקענדיג אויף דיר
זאָל וואַסערן זיך אין מיין מויל מיין צונג...

קליינשטעטעלדיגע ווייבער.
אין קינעמאַטאָגראַף, אין טראַם, אין גאַס, אין קראָמען,
מיט פּעקלאַך, וועגעלאַך, מיט קינדער ביי דער האַנט
באַגעגענסטו זיי גערן. זיי גייען ניט, עס שטראָמען
פאַרביי די מחנות ווייבער נאָכאַנאַנד.
פון איינער ביז דער צווייטער איז קיין אונטערשיד:
אַ סטאַדע פּי דערמאָגנען זיי מיט זיך.
זיי שלעפּען פויל און מיד די שווערע פיס אין די צעפאַרענע שיך,
און זייער אימליך ריר איז וועלק, ווי ס'איז אין הערבסט דאָס גראָז.
זיי גלייכען קי מיט פולע אייטערס, וועלכע, דאַכט זיך,
בעטען זיך ביים באַלעבאָס
מיט אויגען וואַסערדיגע, שטומע: מ—ע—ל—ק!

פיין היל.

פיין היל, אַלסטער קאונטי, ניו־יאָרק,
ליגט אין אַ טאָל. אַציינד איז נאַכט.
ס'איז שטיל. אַ לייכטער ווינט קומט פון די בערג.
פאַרמאַכט האַלט איך מיין פענסטער.
מיין האַרץ איז לייכט. דער קאָפּ איז פריי פון זאָרג.
מיין קערפּער — פריש. פּאַפּירען, ביכער, ווערק
(פרעמדע, אייגענע) צעוואָרפען ליגען אויפ'ן טיש.
אַלץ איז אין צימער אָנגעשטרענגט: די אַרבייט ברענט

און פּלאַקערט אונטער מיינע הענט.
מיין האַנט איז פלינק און פעסט, און ווי אַ מעסער שאַרף
איז מיין געדאַנק.

און יעדער ריר אין מיר אַצינד איז בלויז געזאַנג.
דאָך ווי דער הימעל ווערט פון בערג געשניטען דאָ,
אַזוי אַ יעדע שעה, ניין, יעדע רגע
רייסט זיך מיין האַרץ: אָ, דו וואָס איך האָב ליב!
דו, וואָס אי דהאָב ליב!
ליב! ליב! ליב!

איך האָב צו אייך אַ גרויסע טובה, ברידער...

איך האָב צו אייך אַ גרויסע טובה, ברידער,
עס האַנדעלט, נעמליך זיך אין דעם, אַז איר
מיט אייער טיפער חכמה און פאַרשטענדניש,
זאָלט מיר ערקלערען צי איך בין גערעכט. —
כ'האָב לעצטענס, ברידער, אַ געפיל: פון אַלע ליפּען,
וואָס שטעהען גרייטע אויף דער וועלט געקושט צו ווערען,
אַס זיסטען זענען די, וואָס זענען צוגעוועלקט צו ביסלעך,
וואָס זענען בלייך, צעקנייטשט און אָפּגעקראַכען. אין קורצען, די,
וואָס זענען אויסגעקושט, צעקושט און דורכגעקושט געוואָרען.
אויף וויפיל ס'קאָן אַ מענש זיין אייגען האַרץ באַגרייפען,
שטאַמט דאָס געפיל אין מיר דערפון, וואָס איך
האַלט זיך ביים מיינונג: ביי אונזער שטאַנד און יאָרען
איז זעכצען יעריג בלוט אַן אומזין: איך האָב ניט איינמאָל שוין פּראָבירט
ביים קין אַ זעכצען יעריגעס צו נעמען
האָט דאָס אַזאַ מין צאַפּעל אונטער מיינע הענט געגעבען,
אַז ס'האָבען ציטערען די הענט מיר אָנגעהויבען,
ווי כ'וואָלט אַ מייזעל אָנגעהאַלטען ביי דעם עק.
אָ, ברידער מיינע, עס וויל ניט אייער ברודער פלאַטערען
אין אָנגעזויכט פון זיין אַלטעגליך ברויט!
דערפאַר ווענדט ער אַצינד זיך נאָך אַן עצה
צו אייער טיפער חכמה און פאַרשטענדניש.

דאָס קליינע חזיר׳ל.

דאָס קליינע חזיר׳ל האָט מיט דעם אָפּגעזעגטען מויל
א גראָב געטאָן אין אָפּפאל טיף, אַז ס׳האָט א דאמף זיך אויפגעהויבען.
און נאָכדעם האָט עס אָנגעשטעלט אויף מיר
צוויי מילדע, חנ׳עוודיגע מאנדעל אויגען.
א ווארימקייט האָט דורכגעפלאָסען מיך, ווען איך
האָב צוגעקוקט ווי ס׳דרייט און דרייט זיך,
און ענדליך דרייט עס אין א שפּיץ זיך אוים דאָס עקעל זיינס!
אָ, וויפיל חן ליגט אין די חזיר׳שע עקלאך!
אָ, וויפיל צערטליכקייט! אָ, וויפיל רייץ און אומשולד!
ס׳איז רייצענדיג און חנ׳עוודיג ווי יענער לאָק, וואָס אין מיין יוגענט
האָט ניט איין שעה פון רו גערויבט ביי מיר!
און צערטליך איז עס און אזוי אומשולדיג
ווי דיינע פּערזען, געטליכער ווערליין!

וואָס דאָן־קיכאָט האָט געפילט, ווען מען האָט אים אויסגעלאַכט.

דער שטאָלץ פון ריטערטום, די ערע פון לאמאנטשא,
דאָס ליכט, וואָס ליכט אזויפיל דורות שוין
צום פרייד פון אלע גוטע און פון ריינע;
אָ, דער, וואָס האָט געזעהן פארשטעלטע ריטער
אין ארבייטער, גנבים און אין רויבער;
פאר וועמען די, וואָס ווארטען ביי די שענקען
געוועזען זענען הערליכע פּרינצעסינס,
און יעדע וועשין איז געוועזען דולציניי —
פארגאנגען איז אמאל אין אָוונט צו א פּרינץ,
אין אָרט, וואו אָנצושפּארען איבער נאכט דעם קאָפּ געבעטען.

געוועזען איז דער פּרינץ אַן אכזר. און דאָס שלעכטע הארץ
האָט אָנגעהויבען זיך אין אים פאר פרייד באוועגען.
און צוגעטראכט האָט דער אומגליקליכער, כדי זיך מאכען לוסטיג,
טאָרטורען דינע פאר זיין וואונדערבארען גאסט.
א י י ן טראָט איז בלויז, ווי יעדער פון אונז ווייסט, פון כבוד צו בזיון,

האָט ער אַזויפיל כבוד אונזער האַר געגומען ווייזען,
און ווילד אַזוי דערביי איבערגעטריבען,
אַז דאָן־קיכאָט געבליבען שטעהן איז אומבאַהאָלפען,
און ווי אַ יונגעל זיך פאַרלאָרען.
דאָך באַלד האָט אַ ניט דרייסטער שמייבעל צוגעדעקט זיין פנים,
און זיינע ליפען האָבען אָנגעהויבען שטיל, פאַר זיך, צו שטאַמלען:
מסתמא איז דאָך דאָ אַזא מין מנהג.

אָ, ניט געזעהן האָט אונזער האַר ווי ס׳שטיקט זיין ווירט זיך פאַר געלעכטער!

ווייל צו אומשולדיג איז דער האַר געוועזען!
ווייל ס׳איז צו ריין דעם האַרג׳ס האַרץ געוועזען,
אַז ער זאָל גלויבען, ס׳קאָן אַ מענשליך האַרץ דערפרעהען
דאָס שפּעטען און דאָס לאַכען פון אַ צווייטען.

דאָן־קיכאָט.

מיט העלם, און שילד, און פאַנצער,
די לאַנגע שפּיז אין האַנט;
די לייצען אָפּגעלאָזען —
זאָל פירען ראָסינאַנט.

אַזויפיל וועגען קרייצען
פאַר מיר זיך דאָ אַרום.
אָ, וועלכער וועג וועט פירען
צו שטרייט מיך און צו רום?

איך האָב די היים פאַרלאָזען,
אוועק אין פרייען פעלד,
עס זאָל אַ תיקון האָבען
דאָס האַרץ דיינס, גרויסע וועלט!

עס זאָל ניט, וועלט דו גרויסע,
דאָס האַרץ דיינס בלייבען שטום!
איך וועק צום לעבען ווידער
די בלויע ריטער בלום.

מלך ראַוויטש:

זעקס באַלאַדען

פון בוך „פרעהיסטאָרישע לאַנדשאַפטען".

I

דער מענש און זיין גאָט.

דער אדם האָט געוואוינט ביים ברעג, פון דער זייט ים,
אויף א גראָהען פעלדען־באַרג.
און פון יענער זייט פון ווייטען, בלויען ים
האָט געוואוינט זיין גאָט.
און אָפט ביינאַכט,
אז די אָוונט־וואָלקען האָבען זיך פאַרצויגען,
האָט אדמ׳ס גאָט, א זילבער־ווייסער, קיילעכדיגער, שטילער
פאַמעליך זיך באוויזען, אויפגעזעצט זיך אויפ׳ן ווינד
און ארויפגעפלויגען
אויפ׳ן הימעל.
און האָט געשמייכעלט, זעהענדיג ווי אדם ליגט
מיט זיינע ווייבער און מיט זיינע קינדער שלאָפענדיג.
און ווי א ווילדער חזיר האָט געכראָפעט אדם אין די נעכט.
און אז א ווייב האָט אים געוועקט ביינאַכט,
פלעגט ער אויפשטעהן בייז און היים
און — האָט זיין גאָט דערזעהן,
ווי ער וואַכט איבער אים פול ליבע.
האָט ער זיך אויפגעשטעלט ביים ברעג
און צוגעלעגט די הענט צום האַרצען, ווילדבאוואַקסען ברייטען מויל,
ווי א קורצען האָרען
און א געשריי געטאָן:
יא־א־הווע!
און האָט זיך פריידיג צעלאַכט.
און אז די ווייבער און די קינדער האָבען אדמ׳ס שריי דערהערט,

זענען אויפגעשטאנען זיי און געבוקט זיך צו דער נאכט־קילער ערד;
אבער ס'האבען זיך די זונגענדיגע אויף א קול צעשריגען,
און בייז געווארפען זיך, נישט וויסענדיג וואו די ציצען פון די
מאמעס ליגען,

און די מאמעס ציצען זענען צו דער ערד געהאנגען
פארכטיגע פאר גאט.
און גאט האט זיי געענטפערט מיט א מילדען שמייכעל,
און האט זיין אינגעל־פנים מיט א וואלקען צוגעדעקט.

II

אדם'ס מוטער.

דעם אדם'ס מוטער איז געווארען אלט,
איז בייטאג געלעגען נאקעט אין דער זון
און געמרוקעט אין דער ווארעמקייט.
און ס'איז די פרוכנע קארע־הויט פון איר דארען קנאכען־שטאם
געוועזען פול מיט קריכענדיגע ווערעם.
און אז זי האט אדם'ען דערזעהן קומענדיג פון ווילד־געיעג,
האט זי, פריער פאר די קליינע קינדער, אויפגעכאפט זיך
מיט א הונגעריגען פרעג:
מאמען, עסען, דו, געברענגט?
זענען אדם'ס ווייבער אריין אין רויטען צארען,
און אדם איז אליין פאר מידקייט אין כעס געווארען,
און האט געשפיגען
צו דער קארע פון דער מוטער'ס פנים־:
גיי ליגען!

III

דער מוטער'ס טויט און אדמ'ס ליבע.

דעם אדם'ס מוטער איז געוועזען אלט,
און ווינטער איז געוועזען;

איז זי געלעגען צווישען אלטע ציגען־פעלען
און האט געדעוועט הונגעריג, פול צער;
איהר רוקען איז געוועזען ווי א בוים אויף צוויי געבראכען,
און אירע ווייסע האר שוין אויסגעקראכען
פון צופאלענדיגער הויט,
און הארטער הונגעריגער ווינטער איז געוועזען,
וויל אדמ'ס יונגסטע ווייב האט צוגענומען אלע גוטע ציגען־פעלען
פאר איר ווארמען געלעגער,
וויל אדם האט אין איר געפונען א שטארק געפעלען,
און ער האט ליב געהאט די זאטע, ווייכע ווארעם פון איר בויך;
און איז געקמען קאלט און כמורנע אין דער מיטען שווארצער נאכט,
האט ער אין ווינקעל הארט א ווארף געטאן, פארפרוירענע צוויי
טויטע ציגען,
און צום געלעגער פון זיין יונגסטער איז ער צו
מיט א מיד און ציטערנדיג געפליסטער:
דו — לאז מיך ליגען.
האט זי געענטפערט שטיל און אירע אויגען האבען גרין געגליט:
דיין מוטער איז א שלעכטע, אלטע, פרעסט און פרעסט,
און האט מיך היינט געשלאגען, מיך, דיין הייסע.
קענסט זי ראך פון דאנען טראגען איצט,
און אין שניי באגראבען,
און קום צו מיר צוריק
הייסער מיינער
דו.
און אדם האט גענומען ביי די פיס זיין מוטער,
און האט זי איינגעוויקעלט אין א פעל פון ציגען,
האט זי פול רציחה און פול שרעקען אויפגעשריגען און געשפיגען.
און אדם האט גענומען און געטראגען וויט פון דאנען,
וואו עס איז א אבגעהאקטער שטאם פון א לינדענבוים געשטאנען,
און מיט א האק פון שטיין האט ער גענומען האקען
א קבר אינ'ם הארטען שניי.
און צו דער מוטער זאגט ער: שטעה

און ווארט!
און אז דאָס קבר איז געווען גוט,
האָט ער איינגעוויקעלט זי, און איינגעהילט זי אין איר פעל פון ציגען,
און זאָגט: גיי ליגען!
האָט זי געוויינט: איך, דיך, געהאַט, געבוירען.
זענען טרערען אויף זיין הארטער באָרד געפרוירען,
האָט ער די מוטער צוגעדעקט מיט שניי און איז געבליבען שטיין,
און האָט זיך איינגעהערט צום רעווענדיגען, אונטערערדישען געוויין,
ביז עס איז פארשוויגען.
און אין דערהיים איז ער צו צום געלעגער פון זיין זיסער:
הייסע, לאָז מיך ליגען.
און זי האָט אויפגעמאַכט איר נאַכטיג הייסע שוים,
און אדם האָט זיך אויסגעשטרעקט אין זיין גאַנצער גרוים.

VI

דער מענטש און דער שכן.

דער אדם האָט געוואוינט ביים ברעג פון ים
אויף אַ פעלזענבארג,
און אויף אַ צווייטען פעלזענבארג,
נידריגער
האָט געוואוינט זיין שכן.
איינמאָל האָט אים אדם אין אַ וואלד באגעגענט,
שפעטער זומער האָט שוין קאַלט גערעגענט,
און ער האָט געזוכט נאָך יונגען עוף און אַדלער־אייער
פאר זיין יונגסטען ווייב,
וואָס האָט אים יונגע צוויי געוואונען.
און דער שכן האָט געהאַט אַ קרוג פון רויטען שטיין,
און אדם האָט געהאַט אַ קויש פון ים־גראָז.
איז אים דער קרוג פון רויטען שטיין געפעלען,
ער האָט געוואָלט אים פאר זיין יונגסטען ווייב אנידערשטעלען,
פול מיט וואסער פון אַ זיסען קוואַל.

האָט ער געגאַרט זיך מיט זיין שכן אַפּצובייטען,
און האָט אים אָנגענומען ביי די זייטען,
וועלענדיג א שליידער טאָן.
האָט פּלאָם זיין קאָפּ דעריאָגט, האָט ער זיך יעמערליך צעשריגען
און איז געבליבען ליגען.
און ס'האָט זיך אים א נאַכט גע'חלום'ט,
א רגע לאַנג פול שווארצליך־רויטען שמאַרץ —
דאַן האָט ער זיך דערמאָנט און אויפגעשטאַנען,
און אין די פלעכעס איז אים פארקלעפּט געווען דאָס בלוט,
און אדם האָט דערפילט דעם כח פון זיין שכן,
ס'איז א מורא אין זיין הארצען אויסגעבראָכען,
האָט ער געקלערט צו בעטען ביי זיין גאָט.

V

דעם אדמ'ס געבעט.

און אדם האָט געבויט און געבונדען
שטאָם צו שטאָם און צווייג צו צווייג,
און האָט געמאַכט א שטאַרקע שיף
און גאָט איז נאָענט דאָ.
פאַר דער נאַכט
איז ער צו צום יונגסטען ווייב,
האָט די יונגע אירע אָפּגעריסען פון דער מוטערס ציצען־לייב
און צוזאַמען זיי געבונדען מיט א צווייג.
אז די מוטער האָט געשריגען
האָט ער א טריט אין בויך געגעבען:
שווייג!
און האָט די יונגע פונ'ם הויכען פעלזען גלייך און ווייט אין ים אריין געשליידערט,
זענען זיי פארזונקען אין דערטרונקען
מיט זייער רויטען לייב, מיט זייער רויט געוויין.
און אדם האָט געקלערט:

גאָט וועט זאָט זיין, גאָט וועט גוט זיין — —
ווי אדם — איך —
און האָט זיך אויפגעזעצט
אויף זיין שטאַרקער שיף,
און ווינטשטיל איז דער ים געווען,
און נור די ערשטע שטערן האָבן אויף זיין פלאַך געציטערט,
און אָדם האָט גערודערט און גערודערט —
צו גאָט —
און ס'איז געווען אַזאַ נאַכט, ווען גאָט באַווייזט זיך נישט.

IV

אדמ'ס טויט.

און אדם איז געשוואומען און געשוואומען,
און האָט געקלערט צו בעטען אויף זיין שכן,
אַז גאָט זאָל אים צעברעכען מיט זיין דונער,
ווי ער האָט היינט די בוימער פאַר זיין שיף געבראָכען,
און דעם שכנ'ס קרוג פון רויטען שטיין
וועט ער דאַן אָנפילען אליין,
ער, אדם,
מיט זיסען בלוט פון זיין זיסטען ווייב,
דאָס וועט זי מיט ליבע שענקען פון איר לייב,
און וועט עס אויסגיסען פאַר גאָט אין ים־אריין.
און גאָט האָט ליב דאָס זיסע בלוט פון ווייבער.
אַזוי האָט ער געקלערט און איז אַזוי געשוואומען,
נאַכט איז איבער ים געפאַלען
און שוין איז אדמ'ס שיף געגאַנגען שווערער,
ווייל שווארצער איז די אומענדליכע נאַסקייט שוין געוואָרען,
און גאָט איז נישט צו אים, און ער איז נישט צו גאָט געקומען.
דער ברעג האָט אויסגעגלייכט זיך און פאַרשוואונדען
פון זיין אויג,
האָט ער אָפּגעלאָזט די רודערס פון זיין שיף

און האָט געטאָן אַ רוף;
נאָט האָט נישט געענטפערט, —
און אויף איינמאָל האָט אַ ווינט זיך אויפגעהויבען
אויבען
און אין די טיפען אונטען
האָט די שטערען אויסגעלאָשען,
געוויגט מיט שווערע, שווארצע כוואליעס.
איז אדם ווידער אויפגעשטאנען און פול שרעק,
צום שווארצען חלל, וואָס איז געוועזען אפשר ברעג,
האָט ער געשריגען:
יאַ־אה־ווע! ביזטו דאָ!? —
און דער ווילדער ווינט האָט מיט אַ קאַלטען שטוים געענטפערט:
האָ־או־או־או —
או־או! —

לוי בערמאַן:
פּאָעמע.

— איז מיינע די רגע, ווי דיינע די אייביגקייט,
אין דער שטויביגקייט לעב איך, וואו מיין גאַטגעדאַנק שטראַלט,
און איך לעב און איך פּאַל און שטיי אויף אין דער צ י י ט.
לאָמיך האַלטען די רגע און כאַפּען דעם ווינט,
ווייל גאָט'ס אייביגקייט שטייט, און מיין רגע פאַרשווינדט.
צו גאָט אַלע וועלטען און מיינע — איין שטויביגקייט...

— ווי דיין וועלט איז ערבוביא, אַזוי אויך ביסטו.
ציען קוואַלען אַוועק, קומען אַנדערע צו.

ווי דער טייך וואָס ער שטאַרקט זיך אַליין איבער זיך, —
איבער הויכען געוויסער די קראַפט לאַנג ניט האַלט,
אַלע ברעגעס פאַרגיסט און ער ציט זיי איין גיך,
ווייל די הויך־שטאַרקע וואַסערן זינקען איין גיך.
אַלץ, וואָס איבער די כחות, פון שטאַרקייט צעפאַלט.

פליט אַוועק ווי אַ חלום, צעטראָגט זיך דיין הויז,
וואָס דו האָסט זיינע ווענט אָן דעם ווינט אָנגעשפּאַרט,
און לאָזט אָפּ דער ווינט — אַלץ פאַרשווינדט און רינט אויס.

— מיט איין בליק מעסט איך אָפּ און די ווענט שטעל איך אויף,
און די טורעמס פון שיטערן זאַמד שטעל צונויף.
קיין מאָס אין מיין שנור, קיין געשטעל מיין געביי?
מיט איין קוק מעסט איך אָפּ פון מיין טורעם די ווענט,
קריכט אַרויף ווי אַ בליץ — שטייען מויערען ניי,
ווייל ווי א י ך שטעל אויף גיך — האָט ניט איינער געקענט.

איך מויער אָן ליים, אָן אַ גרונט שטעל איך אויף,
און איך בוי ניט מיט ציגעל — איך קוק נאָר אַרויף,
מיט'ן בליק ווי איך מעסט אָפּ — די ווענט שטייען אויף.

קיין מאַס אין מיין שנור, קיין געשטעל מיין געביי,
קיין פּנים, קיין פאָרם, קיין סדר דערביי.
קיין גלייכקייט געמאָסטען, קיין וואוקס, קיין געשטאַלט?

ווי דער ווינט בין איך אָפען, ווי גאָט בין איך פריי!

ווי דער האָגעל וואַרפט אַן און ווי זאַמד ברענגט דער ווינט,
שטיין און ערד אָנגעטראָגען, פארפלייצט איר געפינט.

ניט אין שמעלצטיגעל דורך, ניט געלייטערט מיין גאָב?
איך גיב אַלץ וואָס איך האָב און נאָך מער ווי איך האָב!

ניט געקליבען, געריייניגט, מיט זאָרג ניט געגלעט,
ניט געוואָרימט מיין זאָג — איך האָב ו ו ע ר ט ע ר גערעדט!

קיין ניגון, — א שטורעם, אַן אָפענער בראַנד,
נאָר א ברעכען פון בערג און געוויטער באַנאַנד.
ניט א רינע וואָס לויפט זיך איינמאָסיג און גלייך,
צי ווי עס פארבט זיך פאר'חלומ'ט פון אָוונט א טייך,
ניט ווי א פליגעלע זשומט, צי א בלימעלע בליט,
און שמייכעלט צו זיך האַלב־צופרידען, האַלב־מיד,

ניט ווי עס רינט זיך און רייזלט, א קוואַלברונים קוואַלט,
אויך ניט ווי א וואַסערפאַל בארג אַראָפּ פאַלט,

נאָר ווי ציטערען הויבט אָן און וואַרפען די ערד
מיט איין מאָל, און גלייך אויס. און עס שיט און עס פאַלט—— — — — —

מיך וואַרפט ווי'ן קדחת, אַלץ צופּט און אַלץ ברענט,
צעריסען ווערט אַלץ וואָס מיר קומט אין די הענט.

עס שטייט ניט אויף מיר איין קיין יאָך און קיין קלייד,
פון יעדען צאַם שפּרינג איך אַרויס ווילדערהייט.

און איך גיי ניט — איך לויף, ווייל דער גאַנג ציט זיך, ציט,
און ו ו אָ ס זאָל איך? מעסטען, צי ציילען די טריט?!

עס בויט שאנצען דער מענש, ברענגט זיין אויפטו ארויס,
און ציילט אלץ און חשבונ׳ט די זעמדעלאך אויס,
און רעכענט און וועגט אפ און מעסט אקוראט,
און בלייבט זיך ביי דעם וואס ער׳ט פריער געהאט.

אפילו ז י ך אליין קאן ער ניט שטעלען קיין צאם,
און עס וועט אים אודאי ניט הערען דער ים.

זייט ווי גאט, וואס ער האט אויף זיין רצון געשטעלט,
און אין איינע זעקס טעג זיך באשאפען זיין וועלט.

נאר איך בין ניט מענשליך, האב אויך ניט קיין מאס —
מיט געזאנג שלאג די בערג, אויף דער ערד גיב א גאס!

ווייל איך בין ניט מענשליך, איז זיין פורים מיר פרעמד,
און אן אנדער געשלידער עס יאגט מיינע הענט.

קיין אנהויב, קיין אויסלאז, קיין ערך — פארוואס?
ווי גאט און זיין ווערק האב איך אויך ניט קיין מאס.

און אלץ וואס איז מענשליך איז שלעכט מיר און פרעמד.
כ׳האב ניט אנדערש געוואלט — איך האב אנדערש געקענט!

— הער אויף שוין צו יאגען און בלייב אן א זייט,
און דיין אומרו, אויף רו און אויף שטיל־זיין פארבייט,
געפין אויס ארום זיך יעדע זאך און בינד אויף,
און זע זיך ארום, קוק און נעם זיך צונויף.

זאל אויפהערען בעסער צו שלאגען דיין קוואל,
ווייל אפשטעלען מוז זיך די שרפה אמאל,
און דיך פירט דיין אימפעט צו גיך צו דיין פאל.

— מיט דעם גיי איך ווייטער, מיט דעם גיי איך אויף,
גיי איך אונטער, אויב ס׳לאקערט אזוי מיך דער רוף.

איך זאג צוויי מאל ניט איבער דעם אייגענעם ווארט,
שטיי אויך צוויי מאל ניט איין אויף איינאיינציגען ארט.

קיין געדולד ניט צו זיך — מיר איז שווער די מינוט,
ווען איך שטיי אויף איין אָרט, ווען מיך טראָגט ניט מיין מוט.
ניט צום שלייפען און טאָקען איז מיר מיין געמיט.
איך צי ארויף מיין געדאנק און אין ווייטאָג פארבינד,
איך רייס מיין פּלאָקס מיט די שמאָרציגע הענט, און איך צינד
מיין געפּלאָכטענע שטריק, און איך זע זי שוין ניט...

— קאָנען קאָנסטו אלץ, און טאָן טוסטו גאָרנישט,
בערג קאָנסטו טרייסלען און רירסט דאָך קיין האָר נישט.
ווייל עס האָט ניט דיין קראפט קיין באשטאנד און קיין האפט,
און צעפּלאצט און צעררייסט זיך און פאלט אין דיין האסט,
און דיין רוקען צעברעכט זיך פון אונטער דיין לאסט.

האָסט אן אפּשטעל געהאוועט, געיאָגט זיך — צו וואָס?
האָסט דיין שפּייכלער פארזאמעלט, פארשטאָפּט אָן א מאָס,
אזש עס שפּארען און פּלאצען פון שפּייכלער די ווענט.

— ווי איך האָב זייט מיין קינדהייט געטראכט און געקלערט:
איך וועל ניט רוען כל זמן איך גיי אום אויף דער ערד!
איך וועל וויסען פון רו ווען כ'וועל ליגען אין דר'ערד...

מיין פארלאנג ניט געפּלאנט, מיין געשטאלט ניט פארטראכט,
בלינד טאָפּ איך ארום אין דער פינצטערער נאכט.

און פארט טו איך אויף וואָס א צווייטער ניט מעג,
און דאָך קום איך ארויס אויפ'ן ריכטיגען וועג!

דער געוואלדיגער נעם און דער בריאוּנגער צי —
דאָס קומט ניט אפילו אין חלום צו זיי,
ווייל ווי קומט דאָס צו זיי? ניט זיי האָבען געדאכט
אלץ, וואָס איך זע אָן, און דאָס האָב איך געבראכט.
איך האָב אין שלאָף דאָס געזען, בין איך נעכט אויפגעוועזן,

און האָב יעמאָלט שוין אַלצדינג פון פריהער געזען.
ווייל איך זע אין מיין שלאָף, און מיין חלום בייגאַכט,
וואָס קיין ילד אויש׳ האָט ביז אהער ניט געדאַכט.

אָן א צאַם אויף מיין רוקען, ווי דער ווינט בין איך פריי,
און זאָל קיין שום וואונדער ניט זיין מיר צו ניי.
מיינע פיס ניט געבונדען, מיין האַלז ניט באַשווערט,
מיט געוויכטער מיין נאַקען ניט ווערען געשטערט.

ווי מיין קוק שפּרינגט אַרויף, ווי מיין רעיון נאָר גרייכט,
אַזוי שטייט און עס טורעמט, מיין בנין זיך הויכט.
פון שוועל ביז׳ן שפּיץ און פון גרונט ביז׳ן ענד —
ווי גיך ס׳הויבט מיין בליק זיך אַריבער די ווענט.
און איך קום און איך גיס אויס אויף גיך וואָס איך טראָג,
איז יעדע פורם צו ענג, קורץ די לענג פאר מיין טאָג.

שטייט מיין בנין און וואַקסט, שוין אויף האַלב אויסגעבויט,
כ׳הויב מאַוויס׳דיג אויף מיט מיין אָרעם איין זייל,
ווערט צעשמעטערט און צעפאַלען מיין גאַנצע געביי,
און איך שטיי אויף אין בראָכוואַרג, הויב אָן בויען אויף ס׳ניי.

(פון דער פאָעמע „נעשה אדם״)

ה. דרימער:
איבער אלע בערג
די האנט

צום אַנדענקען פון מיין פאָטער און מוטער

ה. דרימער

דאָס קומען און דאָס אוועקגיין פון אברהם׳ן

פון דער דראַמע „איבער אַלע בערג“

דאָס קומען פון אברהם׳ן

דאָס אָרט וואו די מעשה איז געשען איז ערגעץ הויך אין די בערג. אַ זעהר באַשיידענע אָבער ריינע שטוב באַ דעם באַרג־אידען — הירשבער. די ווענט ווייס, דער דיל איז אויסגעשמירט מיט געלען ליים. אַ טיר לינקס פירט אין א צווייטען צימער, „די גרויסע שטוב“, וואו עס געפינט זיך „דאָס מעבעל“, דאָס גלאָזוואַרג, די מעשענע לייכטער, דאָרט שטייט אויך א בעט מיט בעטגעוואנט, וואָס מען באנוצט קיינמאָל ניט. כינע האָט דאָס בעטגעוואנט אָנגעזאַמעלט פון יאָרען, פון זינט איר טאָכטער מירעלע איז געבוירען געוואָרען. כינע איז אַ גוטע באַלעבאָסטע און גענז איז ב״ה פאַראַן דורכ׳ן ווינטער גענוג. — צוויי נידריגע פענסטער, וועלכע ווייזען אַרוים די דיקע ווענט, גייען אַרוים אין דרויסען. עס איז א שיינער ליכטיגער זומער־טאָג. לעבען די פענסטער שטייט אַ באַנקבעטעל. ביי־טאָג איז עס צוגעדעקט און מע זיצט דאַרויף; ביינאַכט שלאָפט דאָרט מירעלע. לינקס פונ׳ם פענסטער ביז צו דער אנטקעגענדיגער וואַנט שטייט כינע׳ס בעט. דאָס בעטגעוואנט פונ׳ם גאַנצען הויזגעזינט ליגט אין דעם בעט; דאָס לוילעך פון בעט איז בלישטשענדיג ווייס און וואַרפט זיך אין שטייפע פאַלטען ביז אַרונטער. אַ טיש און א לאַנגע באַנק שטייען ביים באַנקבעטעל. עס איז פאַראַן א שטול פאַר׳ן באַלעבאָס. אויף דעם פענסטער שטייען וואזאָנעס און ריינע רויטע טעפּ און באָדען זיך אין זונענליכט.

ווען דער פאָרהאַנג הויבט זיך אויף, שטייט אויף דער בינע כינע, אַ פרוי ארום פערציג. זי זעט אבער אוים פיל אינגער. ווען ניט דאָס, וואָס זי האָט לעבען זיך שטענדיג מירלען מיט איר ליכטיג שיין פּנים, וואָלט זי אויסגעזעען ווי נאָך גאָר אַ יונגע פרוי, און דאָך אָטעמט זי ממש מיט ריינער צופרידענער מוטערליכקייט. — זי האָט

נאָר וואָס געענדיגט די הויז־אַרבייט און שטייט מיטביידע הענט אונטערגעשפּאַרט. רופט —

כ י נ ע : מירעלע! — קינד! אַט קום נאָר אַהער!

מ י ר ע ל ע (קומט פון דרויסען, זי איז אַ קינד פון אַ יאָר זעכצען, מיט אַ פּנים, וואָס שיינט מיט א געמיש פון קינדערישער ריינקייט, און דעם ערשטען דערוואַכען פון דער פרוי. אַלץ אין איר פּנים שיינט פון אַ געזונטען גליק, נאָר די אויגען זענען פאַר'חלומ'ט) : וואָס איז, מאַמעניו?

כ י נ ע : גיב נאָר אַקאָרשט אַ קוק, וואו די קוואַטשקע געפינט זיך. איך האָב שוין ווידער געזען דעם גרויסען אַדלער.

מ י ר ע ל ע : וואו איז ער? (זי לויפט צום פענסטער) אוי, מאַמעניו, וויפיל עס זענען פאַראַן פון זיי!! איינס, צוויי, דריי, פיר, און נאָך און נאָך —

כ י נ ע : וויי איז מיר! מען דאַרף גיין פאַרטרייבען אַלע הינער. (זיי לויפען ביידע אַרויס. מען הערט פון דרויסען זייערע קולות, רופענדיג די הינער: טשיפּ! טשיפּ! טשיפּ! און דאַן הערט מען: הוש! הוש! ביז די הינער זענען פאַרטריבען. זיי קומען ביידע צוריק).

מ י ר ע ל ע : האָסטו געזעען יענעם דעם גרויסען, ווי הויך ער איז געפלויגען, העט אַריבער איבער אַלע בערג, עס מוז גוט זיין אַזוי צו פליען הויך, מאַמע, די הייזער זעען אויס ווי קליינע שטיבעלעך און די מענשעלעך מיט די קליינע קיעלעך דרייען זיך אַרום די הייזעלעך און דער שניי און די בערג גלאַנצט. ווי שפּיגלען אין דער זון. אַ יאָ, מאַמע!

כ י נ ע : וואָס עס פעלט זיך ניט, אַז די מלאכי חבלה קומען אָן! (קוקט דורכ'ן פענסטער) אַי, אַי, אַי, פון וואַנען נעמען זיך עס אַזוי־פיל...

מ י ר ע ל ע : אַט איז מיינער, דער גרויסער.

כ י נ ע : האָסט דיר אים שוין גענומען פאַר דיינעם?

מ י ר ע ל ע : יאָ, מאַמעניו, זאָל ער זיין מיינער.

כ י נ ע : זאָל ער זיין דיינער. גיי, כאַפּ דיר אים, אָדער וואָרט, אין אַ שיינעם טאָג וועט אים נחום דערשיסען.

מ י ר ע ל ע : קיינער טאָר אים ניט שיסען, ער איז מיינער.

ח י נ ע : און ווען ער כאַפּט איטע'ס הינער אָדער נחום'ס טויבען.

מ י ר ע ל ע : ער וועט ניט כאַפּן גאר ניט, ער איז ניט ווי אַלע אדלערס.

כ י נ ע : אַי, דו נאַרעלע. נאַ, נאַ... (קושט זי. א י ט ע קומט אריין).

א י ט ע : איר האָט שוין פארטריבן אייערע עופות?

כ י נ ע : נו, וואָס דען. איך וועל וואַרטן פאַר זיי.

א י ט ע : וואָס זאָגט איר ניט צו דעם אַנשיקעניש? עס מוז עפּעס זיין אַ יום־טוב ביי זיי, צי וואָס!

כ י נ ע : פון וואַנען האָבן עס זיך אַזויפיל גענומען?

א י ט ע : זיי זענען זיך צענויפגעקומען פון אַלע בערג ארום, פון יענער זייט וואַסער, פון די פּאַלאַנינעס, וואו אונזערע שאָף געפינען זיך. און צוויי האָב איך געזען פליען אַזש פון יענער זייט שטאָט. האָט איר באַדאַרפט זען, ווי די טויבן זענען אַהיים געקומען, אַלע ביז איינער.

מ י ר ע ל ע : האָט איר געזען דעם גרויסן, דעם גרעסטן פון אַלע?

כ י נ ע (לאַכט): זי האָט זיך אים שוין אָפּגעקליבן פאַר אירן.

מ י ר ע ל ע : דו לאַכסט פון מיר. ער איז טאַקע מיינער.

א י ט ע : מיין נחומ'ל וועט אים פאַר דיר שיסן.

מ י ר ע ל ע : איך וויל ניט מען זאָל אים שיסן!

א י ט ע : אַי, דו נאַריש קינד! (יענקעלע קומט צום פענסטער) אָט איז דאָך דער זיידעניו. נו, זיידעניו, וואָס וועט איר עפּעס זאָגן?

י ע נ ק ע ל ע : ביי אייך איז דאָס אַ נייס. איך געדענק, ווען איך בין געווען אַ אינגעל, איז ביי אונז אויך געווען אַזאַ גרויסער אַדלער. מיין טאַטע איז דאַמאָלט געווען מיט אַ סטאַדע שאָף אויף די פּאַלאַניעס, איז איינמאָל געווען אַזאַ יום טוב ביי די פויגלען. טאַקע צוליב אים, דעם גרויסן, הייסט עס. דער טאַטע איז געהאַט ארונטערגעגאַנגען אין דאָרף און האָט מיך איבערגעלאָזט מיט די שאָף, ווען ער איז צוריקגעקומען, האָט געפעלט אַ גרויסע שאָף. איך האָב אפילו ניט געזען, ווען זיי האָבן זי צוגענומען.

כ י נ ע : אַ, זיידעניו, ווער האָט דאָס געהערט, אַז אַן אַדלער זאָל צונעמען אַ גרויסע שאָף, זי איז אודאי ערגעץ פאַרגאַנגען און אַראָפּגעפאַלן, ווייל איר האָט ניט גוט געהיט.

יענקעלע (היצט זיך): אודאי, אודאי — איז ניט דער בלינ־דער איוואַן בלינד געוואָרען פון אַן אַדלער, און ער איז שוין געווען צען יאָר אַלט, ווען דער אַדלער האָט אים די אויגען אויסגעביסען. אַ גרויסער שנײַ. (זײַ לאַכען) עס זענען פאַראַן אַסך זאַכען, וואָס איר יונגע לײַט ווייסט ניט. אַמאָי גלויבען אַסך ניט אין כישוף.

כינע: כישוף איז אַן אַנדערע זאַך.

איטע: ווער גלויבט עס ניט אין כישוף.

יענקעלע: עס פלעגט זײַן ביי אונז אַן אַלטע גויה, פלעגט זי אַרומגיין אַפּשפּרעכען די מילך. איינמאָל איז זי געקומען צו אונז. זי איז ניט ווייטער צוגעגאַנגען ווי צום פּלויט, און די קי האָבען זיך אויפ־געהערט צו מעלקען. וואָסזשע מיינט איר האָט מײַן מאַמע געטאָן? זי איז אַוועקגעגאַנגען צו אַן אַנדערען כישופמאַכער, האָט ער געהייסען אַראָפּ־נעמען דעם הענגלייכטער, און ער האָט אויפגעהאַנגען אַ מעסער. ער האָט געזאָגט אַ שפּרוך און עס האָט אָנגעהויבען רינען בלוט פון מעסער, און צומאָרגענס האָבען די קי ווידער זיך אָנגעהויבען מעלקען.

איטע: נו, מילא, ווער גלויבט עס ניט אין כישוף.

מירעלע: זײַ צעפּליען זיך שוין!...

כינע: געלויבט דער אויבערשטער, אַבי עס איז אַריבער אָן אַ שאָדען.

מירעלע: און מײַנער איז אויך אַוועק.

כינע: האָסט אים באַדאַרפט לאָזען וויסען, אַז ער איז דײַנער.

מירעלע: ווי אַזוי?!

כינע: נו, וואָס זאָגט איר ניט צו איר, זיידעניו? זי האָט זיך אַפּגעקליבען דעם גרויסען אַדלער, און זאָגט, אַז ער איז אירער.

יענקעלע: איהר לאַכט, ווען איך בין געווען אַ אינגעל...

כינע: מיר ווייסען שוין, זיידעניו, איר האָט אודאי אויך גע־האַט אַן אַדלער. (יענקעלע גייט אַוועק אַן אָנגעבלאָזענער) וואו גייט איר, זיידעניו? ער איז דאָך טאַקע אַוועק.

מירעלע (שרעקענדיג, ביים פענסטער): מאַמע! דער טאַטע גייט מיט נחומ'ן.

כינע: וואָסזשע שרעקסטו זיך?

מ י ר ע ל ע (לויפט אַוועק פון פענסטער): נחום טראָגט עפּעס!

כ י נ ע: וואָס איז?

מ י ר ע ל ע (באַהאַלטענדיג דעם קאָפּ ביי דער מוטער): מאַמעניו! מאַמעניו! זיי האָבען אים געשאָסען.

א י ט ע: וועמען געשאָסען?

מ י ר ע ל ע: מיין אַדלער —

כ י נ ע: ווי איך האָב זיך דערשראָקען! — וואָס דען, זיי זאָלען אים ניט שיסען?

א י ט ע: אַ קליינינקייט! מיין נחומ'ל קען שוין איינמאָל שיסען (ביים פענסטער) אָבער דאָס איז דאָך גאָר ניט קיין אַדלער, דאָס זענען בלויז צוויי גרויסע פליגלען פון אַן אַדלער. וואָס פאַר אַ גרויסע! איך האָב נאָך אַזוינע ניט געזעהן. פון וואַנען האָט ער זיי דאָס געקאָנט נעמען? און וועמען פּירט דאָס דאָרט הירש־בער?

כ י נ ע: נו, שוין, — קוק זי נאָר אָן, ווי עס שטייען ביי איר די טרערען אין די אויגען!

(נ ח ו ם קומט אַריין, טראָגענדיג צוויי ריזיגע פליגלען פון אַן אַדלער).

ה י ר ש ב ע ר (צום פרעמדען): קום אַריין, קום אַריין, שעם זיך ניט, מיר זענען פּשוט'ע אידען. האָסט ניט וואָס מורא צו האָבען, מיר וועלען דיר חלילה קיין בייז ניט טון. קום, האָסט שוין אַמאָל געזעהן אַזוינס?!

(א ב ר ה ם קומט אַריין, בלייך צעשראָקען. קוקט זיך ווילד אַרום אין אַלע זייטען.

ה י ר ש ־ ב ע ר (זעצט אים אַוועק, נעמט צו די פליגלען ביי נחום'ען, צו כינע'ן): האָסט שוין ווען אין דיין לעבענס־טאָג געזעהן אַזוינס? (צו אברהמן, וואָס מאַכט אַ באַוועגונג זיך אויפצוהויבען) זיץ, זיץ, זיי ניט אַזוי אַנגעשראָקען, דאָס איז מיין ווייב, דאָס איז אַ שכנה, דאָס איז... (צו אַלעמען) איך קען עס נישט פאַרשטיין, איך בין אַזוי גע־שטאַנען אויף דעם גאָרטען און האָב געקוקט אויף די אַדלערס און פריי זיך, וואָס זיי צעפליען זיך שוין. פּלוצים גיט מיר אַ שווינדעל פאַר די אויגען און — איך וויים ניט זיכער, נאָר איך וואָלט געקאָנט שווערען — עפּעס איז אַרונטערגעפאַלען. טראַכט איך מיר, איך וועל צוגיין זען. איך גיי אַרונטער אונטען אויף דעם גאַקערטען, און וואָס מיינסטו

ליגט דאָרט? אַט די צוויי פֿליגלען. פֿון וואַנען זיי האָבן זיך גענומען, קען איך ניט פֿאַרשטיין.

כ י נ ע : וואָס קענסטו ניט פֿאַרשטיין. אַדלערס האָבן זיך גע־שלאָגן און אודאי איינעם נע׳הרג׳עט.

ה י ר ש ־ ב ע ר : איך האָב אָבער געזען, אַז מען האָט זיך ניט געשלאָגן. און צווייטענס, אויב פֿויגלען פֿאַלן אַרונטער, וואו איז דער אַדלער?

כ י נ ע : מיר אַ זאָרג, וואָס ביי אַדלערס קען זיך ניט טרעפֿן. זיי האָבן אים אודאי אויפֿגעגעסן.

ה י ר ש ־ ב ע ר : אָבער הער ווייטער, אידענע, איך גיי אַביסעל ווייטער, ליגט אַ מענטש טאַקע אַט ווי דו זעסט אים און קרעכצט און — איר וועט מיר מוחל זיין — אין גאַנצן נאַקעט. (צום פּרעמדען) דאַרפֿסט זיך ניט שעמען.

כ י נ ע : ווייי איז מיר. גזלנים זענען אים אודאי באַפֿאַלן. דאָבושעס גזלנים זאָגט מען טאַקע דרייען זיך די לעצטע צייט אַרום דאָ אין די בערג.

נ ח ו ם. ער מוז זיין פֿון די גנבים, וואָס גנב׳ענען שאָף.

ה י ר ש ־ ב ע ר : דו ביזט אַן איבערגעשראָקענער, נחום. האָסט נאָר מורא פֿאַר פּרעמדע, ווי אַן אמת׳ער באַרג־איד. (דער פּרעמדער קוקט אַלץ אַרום זיך דערשראָקען און ווילד).

כ י נ ע : איך זאָג אייך, אַז דאָס איז זיכער די אַרבייט פֿון דאָ־בושעס חבֿרה.

א י ט ע : מען איז טאַקע קיינער ניט זיכער מיט׳ן לעבן. אַנדער־מאָלטען זענען זיי באַפֿאַלן אַ אידען, וואָס איז געפֿאָרען מיט סחורה, און אַ געזונטער איד דוקא, האָבן זיי בּאַ אים איינפֿאַך אַרויסגעצויגען די אָדערען.

מ י ר ע ל ע : איך גיי זאָגען די שכנים, אַז עס איז ביי אונז דאָ אַ פּרעמדער.

ה י ר ש ־ ב ע ר : נעם די צוויי פֿליגלען און טראָג זיי אַרויס אין קאַמער.

מ י ר ע ל ע (נעמט די פֿליגלען) : ווי גרויס זיי זענען, מיט אַזעל־כע פֿליגלען וואָלט איך אויך געקענט פֿליען. נחום, האַלט זיי מיר ביי

די פּלייצעס, איך וועל זען, ווי איך זע אויס. (נחום האַלט די פליגלען ביי אירע פּלייצעס) איך וואַלט געמאַכט צוויי רימענדלעך און וואַלט אַרויפ־געגאַנגען אויף אונזער גאַרטען און וואַלט אַראָפּגעשפּרונגען. איך וואַלט אוועקגעפלויגען הויך, הויך — ווי אַן אָדלער.

(דער פרעמדער קוקט אויף איר, מאַכט אַ באַוועגונג זיך אויפצוהויבען).

נ ח ו ם : וואָס דאַרף מען פליען. דאָ איז גאַנץ גוט. מען דאַרף אַכטונג געבען אין שטוב און אַרבייטען אויפ'ן גאַרטען.

(דער פרעמדער זעצט זיך צוריק).

מ י ר ע ל ע : עס איז אָבער אַזוי שיין צו פליען.

נ ח ו ם : מען פאַלט אַרונטער און מען ווערט נאָך חלילה גע־הרג'עט.

ה י ר ש ־ ב ע ר : גאַנץ גערעכט, גאַנץ גערכעט. אויף מיין וואָרט, נחום.

א י ט ע (לאַכט) : ווי ער ציטערט איבער איר.

כ י נ ע : עס געפעלט אייך, איטע. איר וואַלט וועלען מיין מירעלע פאַר אַ שנור.

א י ט ע : נו, מילא, וויל איך טאַקע, און מיין נחומ'ל וויל אויך.

נ ח ו ם: הער אויף, מאַמע.

כ י נ ע : זעט, ווי ער שעמט זיך. נו, גרויסע מויד, טראָג דאָס שווין אַרויס.

מ י ר ע ל ע : מאַמע, איך גיי אָנזאָגען די שכנים, אַז מיר האָבען אַ גאַסט אין הויז. (אָפּ).

ד ע ר פ ר ע מ ד ע ר : אַט אַזוי — אַט אַזוי וואוינען מענשען?

ה י ר ש ־ ב ע ר : פאַרשטייט איר, מיר זענען ניט קיין רייכע, עס זענען ניטאָ קיין פּאַלאַצען, אָבער געלויבט דער אויבערשטער ניט צו פאַרזינדיגען.

א ב ר ה ם (קוקט אַרויף) : און דאָס אַ, פון אויבען? — און איר זעט ניט דעם הימעל...

כ י נ ע : וויי איז מיר! נעבעך געוואוינט אַן אַ דאַך איבער'ן קאָפּ. ווער ווייסט ווי לאַנג זיי האָבען אים אַזוי געהאַלטען די גזלנים.

א י ט ע : עס איז אַ רחמנות.

ה י ר ש ־ ב ע ר : יאָ, עס איז ב"ה דאָ אַ דאַך איבער'ן קאָפּ און

ניט צו פאַרזינדיגען אַן אייגענער. עס איז פאַראַן שאַף אויף די פּלאַניר־נעם און אַ שטיקעל גאַרטען. אַט דאָרט וואו איר זייט געווען. עס איז פאַראַן היי צום שניידען. עס וועט אייך ביי אונז גאָר גוט פעלען.

כ י נ ע : מען וועט קענען אויסבעטען אין דער „גרויסער שטוב", נעמען פון מירעלעס בעטגעוואַנט, ביז מען וועט מאַכען אַ באַנקבעטעל (מאַכט אויף די טיר) אַט דאָ אַ וועט איר דערווייל קענען שלאָפען.

א ב ר ה ם : מען זעט ניט דעם הימעל...

כ י נ ע : ווי איז מיר! און געבעך אַזוי יונג, זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווי לאַנג זינט איר געווען ביי זיי?

א ב ר ה ם : לאַנג, לאַנג — ניט זעהר לאַנג —

כ י נ ע : די רוצחים!

ה י ר ש ־ ב ע ר : און דו שטייסט און רעדסט און דאָ זיצט אַ מענש נאָר וואָס געקומען פון וועג. גיי גיב עפּעס צו עסען.

כ י נ ע : גערעכט, גערעכט. זאָגט מיר נאָר, וואָס וואָלט איר וועלען עסען?

א ב ר ה ם : עסען? — איך וועל באַלד נע — — — עסען?

כ י נ ע : נו וואָס דען מיינט איר, איר זענט נאָך אַלץ ביי דאָ־בושעס חברה? קומט אַ פרעמדער מענש פון וועג, גיט מען אים עסען.

א ב ר ה ם : איך ווייס ניט — איך בין אַזוי פרעמד. איך האָב מורא (שטעלט זיך אויף און לאָזט זיך גיין) איך וויל אַוועקגיין.

ה י ר ש ־ ב ע ר : פאַרוואָס וועט איר אַוועקגיין? — מיר וועלען אייך חלילה קיין בייז ניט טון. פאַרקערט, איר זייט ביי אונז אַ ליבער גאַסט. איך פאַרשטיי, איר האָט מורא פאַר שלעכטע מענשען. ניט מיר! פּראָסטע דאָרפס־מענשען זענען מיר, בערג מענשען.

כ י נ ע : ווי איז מיר ניט, וואָס ער האָט זיך געמוזט אַנליידען. זאָרגט זיך ניט מיין ליבער, באַ אונז וועט אייך גוט זיין. אַט וועל איך אייך דערלאַנגען אביסעל סמעטענע מיט פרישער פּוטער. און איך האָב ערשט געבאַקען ברויט. (זי איז באַשעפטיגט מיט צוגרייטען דעם מאָלצייט).

ה י ר ש ־ ב ע ר : און זאָגט מיר איך בעט אייך פון וואַנען קומט דאָס אַ איד.

א ב ר ה ם: פון וואנען איך קום? — פון דארט (ווייזט ארוים אומבאשטימט).

ה י ר ש ־ ב ע ר: פון וואנען, פון דארט?

א ב ר ה ם: פון יענער זייט — ווייט, העט ווייט אריבער די אלע בערג.

ה י ר ש ־ ב ע ר: פון דארט מיינט איר אריבער דעם טייך? איך ווייס ניט פון קיין דארף דארט.

כ י נ ע: זאג מיר נאר, הירש־בער, וועסטו צורו לאזען דאס קינד? ס'הארץ איז אים נעבעך פאר'חלש'ט, מוטשעסטו אים נאך.

א ב ר ה ם (לאזט זיך גיין): איך וועל אוועקגיין —

כ י נ ע: זעסט, ס'קינד איז נעבעך גערעכט. זיץ, זיץ. אט וועל איך דיר נעבען עסען (צו איטען) עס איז א רחמנות. א מאמע וויינט דערנאך אודאי.

א ב ר ה ם (שפרינגט אויף, מיט הארצרייסענדער בענקעניש): מיין מאמע! — וואו איז מיין מאמע!

כ י נ ע: איר הערט, ווי ליב מען האט א מאמען! זיץ, זיץ מיין קינד, איך האב אייך א טעכטערל. נעם און עס, פארכאפט דיר דאס הארץ. (ער קוקט אן דאס עסען פון א זייט) אט נעם אזוי מיט דעם לעפעל און עס, גיב א ביס ברויט און א זופ סמעטענע.

א ב ר ה ם (נעמט עסען און קען נישט).

כ י נ ע: עס, עס —

א ב ר ה ם: שפעטער — שפעטער וועל איך עסען. — עס איז אזוי פרעמד.

נ ח ו ם: מאמע איך גיי אהיים, די שאף דארף איך מעלקען.

א י ט ע: גיי, גיי, זונעלע. די אייטערס וועלען ביי זיי איבער־געברענט ווערען. (נחום גייט אוועק).

מ י ר ע ל ע (קומט אריין): מאמע אלע ווייסען שוין.

כ י נ ע: דאס איז מיין טעכטערל, מירעלע רופט מען זי. — און ווי רופט מען דיך?

א ב ר ה ם: מיך רופט מען — מען רופט מיך...

מ י ר ע ל ע: מאמע, ער וויל ניט זאגען, ווי מען רופט אים!

(ב י י ל ק ע און א נ ד ע ר ע ש כ נ ו ת, אלטע און יונגע קומען).

ב י י ל ק ע: אַט דאָס איז אייער גאַסט? אַי וואָס פאַר אַ שיינער ער איז!

אַ ל ט ע פ ר ו י: פון וואַנען קומט ער דאָס?

כ י נ ע: גזלנים נעבעך באַפאַלען. אוודאי דאַבושעס חברה, און זאָלט איר הערען ווי דאָס האָט ליב אַ מאַמען. מען האָט זי נאָר דער־מאָנט איז ער געוואָרען אַ פאַרציטערטער.

אַ ב ר ה ם: איך האָב געוואָלט אַרויף, אַרויף — און מיין מאַמע — אַה, מיין מאַמע, ווי זי האָט מיך געבעטען, בלייבען, אָבער עס ציט — ציט —

כ י נ ע: די מאַמע, נעבעך, האָט דיך געבעטען זיין לעבען איר, און דו האָסט ניט געוואָלט. עס איז ניט גוט, אַז מען פאָלגט ניט אַ מאַמען.

אַ ב ר ה ם (שטיל מיט ווייטאָג): — מיין מאַמע —

מ י ר ע ל ע: מאַמע, פאַרוואָס איז ער אַזוי טרויעריג?

כ י נ ע: שטיל מיין קינד, מען טאָר ניט קריכען צו אַ מענשען אין האַרצען.

ה י ר ש ־ ב ע ר: זאָג מיר נאָר איך בעט דיך. — דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך זאָג דיר „דו". איך האָב שוין אַזאַ קינד ווי דו — איך וואָלט וועלען וויסען, ווי מען רופט דיך. אַ מענש מוז דאָך האָבען אַ נאָמען.

אַ ב ר ה ם: ווי מען רופט מיך — איך ווייס ניט.

ה י ר ש ־ ב ע ר: וואָס הייסט, דו ווייסט ניט, ווי מען רופט דיך.

אַ ב ר ה ם: דאָרט האָט מען מיך גערופען — אָבער דאָרט איז אַנדערש, דאָ ווייס איך ניט.

ה י ר ש ־ ב ע ר (פאַרטראַכט זיך): ווייסטו וואָס, מיר וועלען דיך רופען אברהם דערווייל, אַז דו וועסט דיך דערמאָנען דיין ריכטיגען נאָמען, וועלען מיר דאָס איבערבייטען.

מ י ר ע ל ע: אברהם איז ניט קיין שיינער נאָמען, זאָל מען אים רופען יוסף.

אַ ב ר ה ם: אברהם איז גוט, ברייט (שפרייט אויס די אָרעמס) אַזוי ווי צוויי פליגלען אויסגעשפרייט.

מ י ר ע ל ע: מאַמע, עס ווילט זיך מיר ווינען. ער זעט אויס

אזוי טרויעריג (באהאלט דעם קאפ בא דער מוטער).

כ י נ ע: שא, מיין קינד. מיר וועלען אויף אים אכטונג גע־בען. מיר וועלען אים געבען גוט צו עסען און דו וועסט אים היימליך מאכען. ער וועט זיך דא בא אונז פילען ווי אין דערהיים.

ד י א ל ט ע פ ר ו י: זאגט מיר איך בעט אייך. ווי אזוי איז ער געקומען צווישען די גזלנים.

כ י נ ע: קארג הערט מען זיך אן אזוינע מעשות? איר ווייסט ניט זיי גנב'ענען דאך קינדער פון זייערע מאמעס.

א י ט ע: איר ווייסט שוין אז עס זענען געוועז גזלנים. ווער קען וויסען, אז מען געפינט א מענשען אזוי אין פעלד.

א ל ט ע פ ר ו י: איר מיינט אפשר אז ער איז פון דער חברה? איך גלויב נים. קוקט דאס אן, עס איז דאך בלוט און מילך.

א ב ר ה ם: עס טוט מיר וויי —

א ל ט ע פ ר ו י (צו איטען): איר זעט, איר האט אים ווי געטון מיט אייערע רייד.

כ י נ ע: וואס טוט דיר וויי, קינד מיינס?

א ב ר ה ם: די פיס — דאס פעלד איז אזוי הארט, און עס איז שווער צו גיין.

כ י נ ע: וויי איז מיר! קוקט אן א פאר צעבלוטיגטע פיס. מירעל, ברענג נאר גיכער א שיסעל וואסער, א פאר פיס, ווי בא א פרינץ. (צו הירש בערן) האסט אים ניט געקאנט אנטאן א פאר שיך.

ה י ר ש ־ ב ע ר: ווער זאל דאס וויסען, אז ער קען ניט גיין בארוועס.

מ י ר ע ל ע (ברענגט א שיסעל וואסער).

כ י נ ע: גיב נאר אהער.

מ י ר ע ל ע (רואיג און ערנסט): לאז מיך, מאמע. (זי קניט פאר אים און וואשט זיינע פיס).

א ב ר ה ם: דיינע הענט זענען אזוי ווייך. (לייגט די הענט אויף איר קאפ) גאלד, ווי פון דער זון אויסגעגאסען.

כ י נ ע (מיט שטילען שטאלץ): אונזער איינציג קינד.

א ב ר ה ם: דיין האנט איז גוט. — — די ערד איז שווער, אבער אזוי שיין — שיין —

ב י י ל ק ע: וואָס רעדט ער?

א י ט ע: ווייס איך וואָס ער רעדט. איך פאַרשטיי אים אין גאַנצען ניט.

כ י נ ע: נו ווער בעט אייך איר זאָלט פאַרשטיין, ער איז אונ־זער גאַסט.

א י ט ע: א גאַסט איז ער, א שיינער גאַסט. מען האָט אים געפונען אין פעלד, אויך מיר א גאַסט!

א ב ר ה ם: — — — איך בין א פרעמדער. אָה, אין גאַנצען פרעמד דאָ. גאַנץ ווייט האָב איך געוואוינט און דערנאָך בין איך געפאַלען, געפאַלען — איך וועל שוין מער ניט וועלען פליען. — אין גאַנצען ניט פליען. דאָ וועל איך זיין.

ה י ר ש ־ ב ע ר: א מענש טאָר ניט וועלען זיין, וואָס ער איז ניט. מיר דאַרפען דאַנקען גאָט אַז מען קען זיין, איעדער צו זיין מין.

א ב ר ה ם: איך ווייס ניט — איך געדענק נאָר מיין מאַמען — און דערנאָך בין איך געפאַלען, געפאַלען און דערנאָך די האַרטע — פון מיינע פיס —

א ל ט ע פ ר ו י: טוּא, טוּא, טוּא! וואָס פאַר א מאָדנע גע־שיכטע. וואָס אין דער וועלט קען זיך ניט פּאַסירען.

ב י י ל ק ע: נאָר ווי א פּרינץ זעט ער אויס.

א י ט ע: איך זע ניט. וואָס איר מאַכט פון אים אַזאַ פּרינץ. א קליינינקיים א פּרינץ!

מ י ר ע ל ע: וואָס ווילט איר פון אים. איטע! (זי קלאַפּט מיט'ן פוס).

א י ט ע: וואָס נעמסטו דיך פאַר אים אָן?

כ י נ ע: דאָס קינד איז טאַקע גערעכט.

א י ט ע: איך וועל שוין ליבער אהיימגיין. און דיר, מירעלע, וועט שוין אודאי נישט אָנשטיין מיין נחום'ל פאַר א חתן זייט דו האָסט פּרינצען באַ דיר אין הויז.

מ י ר ע ל ע: איך דאַרף ניט קיין חתן.

א י ט ע: דאַרף מען ניט, האָט מיר א גוטען טאָג, און איר דאַרפט באַ זיך ניט זיין אַזוי שטאָלץ.

כ י נ ע: א גוטען טאָג (איטע אָפּ. פּויזע).

הירש־בער: ווייבער דאַרפען זיך קריגען.

כינע: וואָס הייסט, זי וועט באַליידיגען אונזער גאַסט.

הירש־בער: אַי, ווייבער, איר פאַרשטייט נים.

אברהם: פאַרוואָס איז די פרוי —

הירש־בער: דו מיינסט, פאַרוואָס זי איז ברוגז? פאַר־שטייסטו, אברהמעל, זי האָט אַ בחור, נחום הייסט ער, אַ גאַנץ וואוי־לער בחור, מען קען ניט זאָגען. וויל זי, אַז ער זאָל נעמען אונזער בת יחידה. —

מירעלע: טאַטע —

הירש־בער: טו וואָס איז דען, ער מעג וויסען. — האָט זי מורא טאָמער וועט דער שידוך צו נישט ווערען. ווייל דו ביזט גע־קומען.

ביילקע: אודאי, זי מיינט, אַז אזוינס ווי איר נחום פאַר־מאָגט גאָר די וועלט נים.

כינע: פון וואַנען ווייסטו, אפשר וועט אברהמעלע צוריק גיין צו זיין מאַמען (אַלע שווייגען. פויזע).

אברהם: זי איז זיין פאַר?

הירש־בער: ער מיינט אזוי.

אברהם: זי איז אזוי גוט און אירע הענט זענען ווייך — — אַ מענש קען ניט פליען.

הירש־בער: גערעכט ביזטו, מען דאַרף ניט און מען קען נים.

אברהם: מיין מאַמע איז גאַנץ ווייט. גאַנץ, גאַנץ ווייט.

הירש־בער: איך האָב דאָך דיר געזאָגט. דו קענסט בלייבען בא אונז. ווילאַנג דו ווילסט נאָר. גאָט וועט העלפען. עס איז דאָ פאַר דריי, וועט זיין פאַר פיר. עס איז פאַראַן שאָף וועסטו קענען פאַשען.

אברהם: וועל איך פאַשען די שאָף —

הירש־בער: אויב דו וועסט וועלען.

אברהם: און זי וועט אויך פאַשען די שאָף?

הירש־בער: מירעלע הייסט דאָס? ווי אַמאָל. זי דאַרף העלפען דער מוטער אין הויז. עס איז קיין עין הרע פאַראַן קעלבלעך, הינער, מען דאַרף זיי געבען עסען.

אברהם: איך בין אזוי — איך וויל שלאָפען.

כינע: וויי איז מיר! שלאָפען? אודאי. גיי מאַך דערוויילע דאָס בעט איז דער גרויסער שטוב (מירעלע גייט אין צווייטען צימער).

אברהם: עס איז אזוי שווער —

כינע: נעבעך מיד. א קליינינקייט, אזוי פיל נעבעך אויסגע־ליטען אין איין טאָג.

אברהם: מיד, איך בין מיד — (האַלב שלאָפענדיג) עס איז גוט צו זיין מיד —

כינע: אָט באַלד וועט דאָס בעט זיין געמאַכט.

אברהם (שלעפעריג): א גרויסער אָדלער, מיט זיינע גרויסע פיס אויף א נאַקעטען שטיין — הויך — הויך — לאָזט אראָפּ דעם קאָפּ אראָפּ, צווישעןביידע פליגלען — און הארטע קיילעכיגע אויגען קוקען גלייך — עס איז אזוי גוט צו זיין — מיד — — — —

מירעלע (קומט צוריק): דאָס בעט איז שוין געמאַכט.

הירש־בער: קום וועל איך דיר ווייזען, וואו דו זאָלסט זיך ליינען (ה. ב. נעמט אים אונטער דעם ארים און פירט אים א שלעפערדיגען אריין אין צווייטען צימער).

מירעלע: מאַמע — (זי אומאַרמט די מוטער).

כינע: קינד מיינס —

אלטע פרוי: א מאָדנער, מאָדנער מענש.

ביילקע: און אזא שיינער (פויזע).

הירש־בער (קומט צעריק): — שוין געלעגט.

כינע: ש—ש—

מירעלע (גייט צו דער טיר און מאַכט אויף א שפּאַרע).

כינע: לאָז אים שלאָפען, קינד.

מירעלע: איך וויל נאָר קוקען אויף אים.

כינע: און אָדלער! (צוויי ברייטע פליגלען זעען זיך פאַרביי־פליענדיג ביים פענסטער אין דערזעלבער צייט הערט זיך א האַרצרייסענדער געשריי „מאַמע" פון אברהם'ן. אלע בלייבען ערשטוינט. א טויטע שטילקייט).

כינע (שטיל): שלעכטע חלומות. ער בענקט נאָך זיין מוטער. לאָמיר אַלע ארויסגיין. (אלע גייען ארויס אויף די שפּיץ פינגער, נאָר מירעלע בלייבט שטיין בײַ דער טיר.

עס איז שוין איבער א יאָר זייט מירעלע האָט חתונה געהאַט. מען האָט שוין איינמאָל אריינגעבראַכט די תבואה, שוין איינמאָל אָפּגע־שניטען דאָס היי, שוין איינמאָל אָנגעשניטען האָלץ אין די גרויסע פרעסט און שנייען. און ווידער האָט מען געאַקערט, געזייט, אַרויס־געטריבען די שאָף אויף די פּאַלאָניגעס און מען האָלט שוין ווידער ביים שניידען דאָס היי. מירעלע איז שוין א מאַמע געוואָרען. — אין דרויסען אויף דער פּריזבע פון הירש־בער'ס הויז זיצט מירעלע און האַלט דאָס קינד אויף דער האַנט, וויגענדיג עס גאַנץ לאַנגזאַם. ער איז קוים אנטשלאָפען געוואָרען. כינע שטייט איבער איר און קוקט דעם קינד אין פּנים אריין.

כינע: גיב אים מיר, קינד מיינס, די הענט מוזען שוין דיר וויי טאָן.

מירעלע: איך האָב מורא, ער וועט זיך אויפוועקען.

כינע: גיב, איך האָב פּאַר אים אויסגעבעט אויף יענער זייט פּריזבע אין שאָטען. (זי נעמט דאָס קינד, טראָגט עס אוועק אויף יענער זייט הויז און קומט באַלד צוריק. מירעלע שטרעקט די הענט. זיי זענען שטייף געוואָרען פון האַלטען דאָס קינד).

כינע: עס ברעכען דיך די הענט? ווי דו זעסט אויס, ווי איז דער מאַמען דיינער.

מירעלע: עס איז גאָר ניט מאַמע. וואָלט נאָר מיין קינד גע־זונט געווען.

כינע: דיין קינד —

מירעלע: וואָס האָסטו געוואָלט זאָגען, מאַמע?

כינע: עס איז א הייסער טאָג, זאָג איך.

מירעלע: אברהמעלע איז ארויסגעגאַנגען שניידען היי.

כינע: איך ווייס.

מ י ר ע ל ע : פאַרוואָס שווייגסטו, מאַמע?

כ י נ ע : איך ווייס, וואָס זאָל איך ריידען. אברהם איז אַרויס־געגאַנגען היי שניידען. איך האָב געהערט, וואָס דו האָסט געזאָגט.

מ י ר ע ל ע : מאַמעשע, פאַרוואָס איז בא אונז אַלצדינג אַזוי פאַרקערט?

כ י נ ע : עס איז בא אונז פאַרקערט. ווייס איך, גאָט וויל אַזוי.

מ י ר ע ל ע : דו רעדסט גאָר ניט.

כ י נ ע : אַט גייט שוין דער טאַטע.

ה י ר ש ־ ב ע ר (קומט): נו, וואָס מאַכט עפּעס דער לעמסאַק?

כ י נ ע : ש—ש— דו קומסט אַריין ווי אַ פעלד גזלן. ער איז קוים אַנטשלאָפען געוואָרען.

ה י ר ש ־ ב ע ר : איך האָב ניט געוואוסט, אַז ער שלאָפט. וואו איז ער?

כ י נ ע : גיי ניט צו אים, ער ליגט אויף דער אַנדערער זייט פּריזבע. קוק בעסער אַז דיין אייגען קינד, וואָס עס איז פון איר געוואָרען.

מ י ר ע ל ע (פאַלט בא דער מוטער אויף דער ברוסט און צעוויינט זיך).

ה י ר ש ־ ב ע ר : וואָס וויינסטו, דו נאַר. ער וועט נאָך אויסוואַקסען אַ געזונטער בחור, און וועט נאָך טרייבען די הינער פּאַשען. האַ־האַ־האַר!

כ י נ ע : ש—ש—

ה י ר ש ־ ב ע ר : וואַרט זאָל ער נאָר אונטערוואַקסען און אָנהויבען אַרומלויפען אין די בערג, וועסטו זען, וואָס ס'וועט נאָך פון אים ווערען.

מ י ר ע ל ע : מיין קינד וועט שטאַרבען. איך ווייס, אַז ער וועט שטאַרבען. אַז ער קוקט מיך אָן מיט זיינע צוויי אויגעלעך אַזוי טרויעריג, דאַכט זיך, ער ווייסט אַלץ. קיינמאָל מאַכט ער זיי אין גאַנצען ניט אויף.

ה י ר ש ־ ב ע ר : וואָס זאָגט די שפּרעכערין?

כ י נ ע : וואָס זאָל זי זאָגען; זי האָט געגעבען אַ טיי אויף צו באָדען.

הירש־בער: נו באַדסטו?

כינע: מען באַדט, טאָג איין, טאָג אויס.

הירש־בער: נו מוז מען דאָך וואַרטען, עס וועט שוין העל־פען. עס וועט מוזען העלפען. (פויזע. ער קוקט אויף דעם הימעל און קראַצט דעם קאָפּ).

כינע: א שיינער טאָג — — — ווי שניידט זיך עפּעס?

הירש־בער: אַז איך קען ניט קריגען קיין גענוג שניידערס. וואָס קען איין מענש אַליין טון. איך וואַרט דאָס אויפ'ן זיידען, ער דאַרף ברענגען שניידערס.

מירעלע: האָסט אַרויסגעשיקט אברהמעלען עסען?

הירש־בער: ער וועט באַלד דאָ זיין. איך האָב אים גע־הייסען קומען אהיים אויף וואַרמעס.

מירעלע: ער טויג ניט צום שניידען.

הירש־בער: חלילה. ווער זאָגט ער טויג ניט, אודאי טויג ער. א וואוילער יונגערמאַן, נאַר, גאָר ניט, מען דאַרף זיין געוואוינט צו אַזאַ אַרבייט. ער איז אַן איידעלער, אַבער ווייטער, גאָר א וואוילער יונגערמאַן. און מיך אַרט ניט וואָס די גאַנצע וועלט זאָגט. — ער וואָלט אַרונטערגיין אין שטאָט און ווערען א סוחר.

כינע: וואָס נאָך? — זי אוועקשיקען פון דאַנען, איך זאָל זי אפילו ניט קענען זעען.

הירש־בער: חס וחלילה! ווער זאָגט דאָס קינד אוועק־שיקען. גאָר עס רעדט זיך אַזוי אין דער וועלט אַריין.

כינע: נו, הער שוין אויף צו ריידען.

יענקעלע (קומט): פו! — ! הייס. אַן אמת וואַרימער טאָג. לאָזט מיך אַנידערזעצען.

כינע: גיב דעם זיידען א בענקעל, וועט ער זיך זעצען אין שאָטען.

יענקעלע: אַט דאָ אויף דער פּריזבע איז אויך גוט. די זון שאַט ניט, איך בין נאָר אַביסעל צו אַלט צו שפּאַנען פון אונטערשטען דאָרף אין אויבערשטען און צוריק.

מירעלע: זיידעניו, א קאַלטען טרונק וואַסער?

י ע נ ק ע ל ע : ברענג קינד מיינס. (זי ברענגט וואַסער, ער טרינקט) אַ מחיה.

ה י ר ש - ב ע ר : נו ציידע, וואָס הערט זיך?

י ע נ ק ע ל ע : וואָס זאָל זיך הערען, עס איז גוט. (ער ווינקט מען זאָל מירעלען אוועקשיקען).

כ י נ ע : דאָס קינד שלאָפט דאָרט? אנו גיב נאָר אַ קוק מירעלע, וואָס ער מאַכט דאָרט. דעק אים איבער פאַר די פליגען. אין שטוב ליגט דער שלייער. (מירעלע גייט אין שטוב, קומט צעריק מיט'ן שלייער, גייט צום קינד).

י ע נ ק ע ל ע : עס איז צרות. זיי ווילען ניט גיין. איך בין פאַרבייגעגאַנגען ביי נחום'ן אויפ'ן לאַן. שטייט ער איינער אליין, אָבער ער וואַרפט מיט דער קאָסע, אַז עס איז אַ מחיה צו קוקען.

כ י נ ע : נחום קען אַרבייטען.

י ע נ ק ע ל ע : צי ער קען!

ה י ר ש - ב ע ר : יעדער קען דאָך ניט זיין אַזאַ געזונטער גוי. ווי נחום. אונזער אברהמעלע איז אַן איידעלער יונגערמאַן.

כ י נ ע : איך ווייס שוין אַלצדינג. מיר האָבען גענומען אונזער איינציג קינד און זי אומגליקליך געמאַכט.

ה י ר ש - ב ע ר : גלויבסט שוין אפשר אויך אין די בבא מעשות?

כ י נ ע : איך גלויב גאָרניט. נאָר איך ווייס אַז ער מאַכט אונז אומגליקליך.

י ע נ ק ע ל ע : אַט דאָס איז טאַקע, וואָס די גוים זאָגען. זיי בורען זיך, הירש-בער. עפּעס גייט דאָרט אַן צווישען זיי. זיי זאָגען, אַז זייט ער איז געקומען, איז אויף דער גאַנצער געגענט אויסגעגאַנגען אַן אומגליק. קיינער וויל ניט אַרבייטען, קיין עופות האַלטען זיך ניט ביי קיינעם, און זיי זאָגען יאַקבי, אַז זיי האָבען נאָך אַזוי פיל און אַזוינע גרויסע פויגלען ניט געזעען. דאָס מוזען נאָר זיין פאַרשטעלטע שדים, זאָגען זיי. זיי זאָגען, אַז ער איז דאָס דער כישופמאַכער, וואָס ברענגט זיי, דידאַזיגע שדים.

ה י ר ש - ב ע ר : דאָס איז אַלץ נאַרישקייטען. אָבער וואָס טוט מען מיט דעם היי? אפשר ברענגען פרעמדע גוים?

י ע נ ק ע ל ע : וואו וועלען זיי גיין. ארום און ארום איז אַלע דערפער רעדט מען וועגען דעם.

כ י נ ע : אָט גייט ער. (זיי שווייגען אלע און וואַרטען, אברהם קומט).

ה י ר ש ־ ב ע ר : וואו איז די קאַסע?

א ב ר ה ם : זי ליגט אין פעלד צווישען גראָז (די איבריגע דריי קוקען זיך איבער).

ה י ר ש ־ ב ע ר : מען לאָזט ניט אזוי איבער. מענשען זענען טאַקע ערליכע, אָבער ווער קען וויסען.

מ י ר ע ל ע (לויפט אריין) : אברמעלע!.... ער שלאָפט שוין. קום וועסטו זעען.

א ב ר ה ם (צעטראָגען) : וועמען?

מ י ר ע ל ע : אונזער קינד.

א ב ר ה ם : דאָס קינד? — איך ווייס ווי ער זעט אויס. ווי אַן אַלטער, אַלטער מאַן, וואָס האָט ניט דערלעבט זיינע יאָרען און איז צוריקגעקומען צו דערענדיגען. און אַז ער מאַכט אויף די אויגעלעך איז שרעקליך. פאַרוואָס, פרעגען זיי, פאַרוואָס האָט איר מיך געבראַכט אַהער. וואָס בין איך שולדיג געווען.

מ י ר ע ל ע : דו ביזט ניט שולדיג, דו טוסט קיינעם קיין שלעכטס ניט. די גאַנצע וועלט טוט דיר נאַר שלעכטס.

א ב ר ה ם : די גאַנצע וועלט? — דיין גאַנצע וועלט מיינסטו. (כינע, הירש־בער און יענקעלע גייען אריין אין הויז. כינע גיט א לעצטען בליק אויף אים, מיט האַס און פאַראַכטונג). עטליכע אָרימע, שווער־פּוסיגע מענשען, וואָס וואוינען אין די ענגע, טונקעלע פייכטע שפאַרעס צווישען די בערג, דאָס איז דיין וועלט. און עס איז פאַראַן אַזאַ גרויסע, ברייטע וועלט. עס שטרעקט זיך אַ ברייטער הימעל ווייט איבער שפּיצען פון ריזיגע בערג, נאַקעט זענען זיי, שטאָלץ און איינזאַם. און אריבער זיי איז ערשט אַ ווייטע, ווייטע וועלט. קלאָר איז די לופט און דער בליק שיסט מיט דער גלייכקייט פון אַ פייל, ביז דאָרט, וואו הימעל און ערד באַרירען זיך. — אין דיין וועלט וואוינט מען אין די שפּאַרעס.

מ י ר ע ל ע : אַהין קומט דאָך קיינער ניט.

א ב ר ה ם : דאָרט וואָלט איך ווידער וועלען וואוינען. עס איז

מיר ענג דאַ. אַה, װי ענג! — װי איך האָב זיך אין זיי מקנא געװען. גאָט האָב איך געמיינט זענען זיי. און מיין האַרץ איז געװען ריין. איך האָב זיי ליב געהאַט אַזוי טיף און ערליך, מיין נשמה האָב איך זיי געװאָלט אװעקגעבען, און זיי — אַט זעה, װאָס זיי האָבען מיר באַצאָלט (ער נעמט אַראָפּ דאָס היטעל, אויף דעם שטערן איז בײַ איהם אַ גרויסער בלוטיגער פלעק).

מ י ר ע ל ע : אך! — װאָס איז דאָס? װיי איז מיר!

א ב ר ה ם : אַ סך האָבען געװאָרפען. נאָר איינער האָט געטראָפען אין קאָפּ אַריין.

מ י ר ע ל ע : װיי איז מיר! אַט װעל איך ברענגען װאַסער אָפּצואװאַשען.

א ב ר ה ם : זאָג ניט קיינעם.

מ י ר ע ל ע : חלילה, קיינעם װעל איך ניט דערציילען. (זי גייט אין הויז, קומט צוריק מיט װאַסער און אַ טיכעל, װאַשט איהם) אַזוינע שלעכטע מענשען. װאָס האָבען מיר זיי געטהון? (װיינט).

א ב ר ה ם : װאָס מיר האָבען זיי געטהון? מען דאַרף זיי ניט טהון, זיי בייסען און ליבען מיט זייער בלוט.

מ י ר ע ל ע (בשעת'ן װאַשען): איך װאָלט מיט דיר אַװעקגעגאַנגען אַפילו ביז יענער עק װעלט. איך האָב ניט מורא, װאָס מיר װעלען זיין אַליין. נאָר װאָס װעלען מיר דאָרט טהון? עס װאַקסט דאָרט גאָרניט און — — — עס איז אַזוי װייט פון דער מאַמען.

א ב ר ה ם : דו װאָלסט מיט מיר געגאַנגען? (ער קוקט זי אָן און קוקט אַװעק זיך פאַרטראַכטענדיג). איך רעד גלאַט. איך קען ניט גיין. אַהין גייט מען ניט, מירעלע. מען מוז פליען. אויסגעשפּרייט צװיי גרויסע שטאַרקע פליגלען און פרעסען די לופט אַרונטער, אַרונטער, און דו פילסט װי דו הויבסט זיך אַרויף, העכער, העכער, אונטען די װעלט װערט קליין און דו ביזט אַ קעניג, אַ שטאָלצער, שטאַרקער קעניג, מיט אַ טראָן העכער פון אַלע טראָנען — דער קעניג פון דער לופט.

מ י ר ע ל ע : איך האָב אַמאָל אַזאַ אַדלער געזעהען, און האָב איהם אויסגעקליבען פאַר זיך—(בלייבט אַװיילע שטיל, פאַרטראַכט קוקט פאַר זיך...) כ'האָב אַזוי געװאָלט פליען...

א ב ר ה ם : ניט דו, האָסט דיך אַנידערגעשטעלט אויף װייכער ערד און האָסט אַריינגעגראָבען דיינע ביידע פיס, זוכענדיג אַ פעסטען

באַדען און איצט האַט זיך בלאַטע אַנגעזעצט אויף דיינע פיס און דו קענסט זיך ניט רירען, וועסט זיי קיינמאָל ניט ארויסשלעפּען. דיין מין פליט ניט.

מ י ר ע ל ע : דו רעדסט אזוי מאָדנע, גלייך איך וואָלט ניט געווען דיין ווייב.

א ב ר ה ם : דו ביזט מיין ווייב, נישקשה. עס זענען דאַ עדות אויף דעם, אָבער פליען פליט נאָר אַן אָדלער.

מ י ר ע ל ע : איך גלויב זיי ניט, איך וויים אַז דו ביזט ניט קיין כישופמאַכער.

א ב ר ה ם (שמייכעלט) : אַ כישופמאַכער, ניין, איך בין ניט.

מ י ר ע ל ע : און אויב דו קענסט ניט אַרבייטען, וועלען מיר גיין אין שטאָט און אויפמאַכען אַ קלייטעל. יאַקאָם לעבען אידען אין שטאָט אויך.

א ב ר ה ם : אַ קלייטעל? — דאָס קענסטו זעען. עס איז קליין געגנוג. דו זעסט אַזש אַריבער דעם. עס זענען פאַראַן זאַכען, וואָס מען קומט באַ זיי אוים קוים, ביי די פיס און זייערע קעפּ פאַרלירען זיך ערגעץ ווייט אין די כמאַרעס. (קוקט אויף איר) — דיינע צוויי אויגעלעך —

מ י ר ע ל ע : וואָס רעדסטו אזוי מאָדנע?

א ב ר ה ם : דו ביזט שיין מירעלע.

מ י ר ע ל ע (טוליעט זיך צו אים) : איך האָב ליב, אַז דו זאָגסט דאָס. איך האָב נאָר כסדר מורא, טאָמער האָסטו מיך שוין מער ניט ליב.

א ב ר ה ם : ביזט פון די שיינע בלומען, וואָס וואַקסען אין די פּייכטע קאַלטע פּלעצער צווישען די בערג און זייערע וואָרצלען שטעקען טיף, טיף — — אין דער בלאָטע.

נ ח ו ם (קומט מיט דער קאָסע).

מ י ר ע ל ע : נחום —

א ב ר ה ם (קוקט אים אָן שטום).

נ ח ו ם : עס האָט עמיץ פאַרגעסען אין פעלד.

א ב ר ה ם : מעגסט זי דאַ לאָזען.

נ ח ו ם (צו מירעלען) : וואו איז דיין טאַטע?

א ב ר ה ם : מעגסט זי דאַ איבערלאָזען.

נ ח ו ם : איך רעד צו דיר, מירעלע. איך וויל זעען דיין טאַטען.

מ י ר ע ל ע (רופט): טאַטע! (עס קומען ה י ר ש ־ ב ע ר, כ י נ ע און י ע נ ק ע ל ע).

ה י ר ש ־ ב ע ר: וואָס איז? אַה, דו ביזט עס, נחום.

כ י נ ע: אַ גאַסט בא אונז.

ה י ר ש ־ ב ע ר: האָסט געבראַכט די קאַסע? אַ שיינעם דאַנק דיר. מען האָט זי פאַרגעסען.

כ י נ ע (שטויבט אָפּ די פּריזבע): זיץ בא אונז.

נ ח ו ם: איך בין ניט געקומען זיצען. איך דאַרף מיט אייך רעדען.

ה י ר ש ־ ב ע ר: נו אדרבה, רעד.

נ ח ו ם: איך קען ניט, אַז —

ה י ר ש ־ ב ע ר: עס איז לויטער אייגענע.

י ע נ ק ע ל ע: אפשר ווילסטו, אַז איך זאָל אַוועקגיין?

נ ח ו ם: איר אַרט מיך ניט.

א ב ר ה ם: מיך מיינט ער.

ה י ר ש ־ ב ע ר: דאָס ניט, נחום. פאַר מיין איידים זענען קיין סודות ניט פאַראַן. ווילסטו רעדען, רעד.

נ ח ו ם: איך בין אייך געקומען זאָגען, אַז די גוים בורען זיך.

ה י ר ש ־ ב ע ר: איך וויים דען ניט, אָט שטייט דאָס היי און קיינער וויל ניט שניידען.

נ ח ו ם: ניט דאָס, זיי בורען זיך. זיי ווילען אַז — — ער זאָל פאַרלאָזען דאָס דאָרף.

ה י ר ש ־ ב ע ר: וואָס?

כ י נ ע: נאָך דאָס האָט אונז געפעלט. ווי איז דער מאַמען!

נ ח ו ם: עס זענען זיך צונויפגעקומען גוים פון אונטערשטען דאָרף און אונזערע און זיי האַלטען זיך אַן עצה —

ה י ר ש ־ ב ע ר: וואָס הייסט ער זאָל פאַרלאָזען דאָס דאָרף? איז דאָס דאָרף זייערס? איז מיין שטוב זייערע?

י ע נ ק ע ל ע: צו וואָס וועט עס נאָך קומען, אַז אַ מענש קען ניט זיין באַלעבאָס בא זיך אויפ׳ן הויף.

נ ח ו ם: זיי זאָגען, אַז זייט ער איז געקומען איז אויסגעגאַנגען אַן אומגליק אויפ׳ן דאָרף. זיי זאָגען, אַז ער איז אַ כישופמאַכער.

הירש־בער: וואָס נאַרישע גוים רעדען, זיי זענען דאָך בורמילעס.

נחום: עס איז ניט נאָר וואָס זיי זאָגען. זייט ער איז גע־קומען גייט בא אונז אַלצדינג פאַרקערט. עס האַלטען זיך ניט קיין הינער. עס ווערען פאַרלוירען לעמעלך פון די פּאַשעס. אפילו אין די הייזער איז אַלץ פאַרקערט. און היינט די פייערן. דאָס גאַנצע דאָרף גייט אַרום אין איין מורא, אַז עפּעס גייט אונז טרעפען. אויפ'ן פעלד שטייט אַלץ און וואַרט אויף הענט און מענשען דרייען זיך אַרום און טראַכטען נאָר וועגען גאָט ווייסט וואָס. אפילו דאָס יונגוואַרג צעלויפט זיך, עס ווע־לען באַלד קיין פּאַסטוכער ניט זיין.

יענקעלע: וואָסזשע איז ער שולדיג, אַז זיי זענען נאַראָנים? אָדער וואָס איז הירש־בער שולדיג?

נחום: איך זאָג ניט אַז ער איז שולדיג, נאָר איך בין געקומען אייך וואָרנען, ווייל זיי גרייטען זיך צו גיין אַהער.

הירש־בער: אַהער?

נחום: עטליכע פון זיי זענען מיר ניט געפעלען. וועלוועלע גנב רייצט זיי אַלעמען מיט פאַרשיידענע מעשות.

הירש־בער: וואָס האָבען זיי געזאָגט? האָב ניט קיין מורא, רעד.

נחום: זיי האָבען געזאָגט, אויב ער וועט ניט אַוועקגיין, ווע־לען זיי אונטערצינדען דאָס הויז.

הירש־בער (כעס): אַט דאָס האָבען זיי געזאָגט?

כינע: וויי איז מיר! וויי איז מיר! פאַרוואָס זענען מיר אַזוי אומגליקליך. (ברעכט די הענט און קלאָגט) וויי איז מיר! וויי איז מיר.

הירש־בער: זיי קענען ניט הירש־בער'ן. זיי פאַרגעסען מיט וועמען זיי האָבען צו טון.

יענקעלע: האָט מען שוין אַזוינס געהערט?

הירש־בער: זאָלען זיי נאָר קומען, איך וועל זיי שוין ווייזען ווער ס'איז באַלעבאָס דאָ אין הויף.

נחום: איך האָב אייך נאָר געוואָלט וואָרענען.

כינע: פאַרלאָז אונז ניט נחום טייערער, זעסט דאָך אונזער נויט, און קיין פריינט האָבען מיר ניט.

ה י ר ש ־ ב ע ר : הירש־בער דאַרף ניט מען זאָל אים העלפֿען.

נ ח ו ם : איך וועל ניט אַוועקגיין נאָר איך ווייס ניט אויב איך וועל אייך עפּעס העלפֿען. זיי זענען פֿעסט באַשלאָסען.

א ב ר ה ם (קומט צו) : קיינער דאַרף ניט העלפֿען. איך אַליין וועל מיט זיי רעדען.

כ י נ ע : ער איז נאָך שטאַרק בײַ זיך.

א ב ר ה ם : יאָ שוויגער, איך בין שטאַרק בײַ זיך, און איך האָב זיי צו זאָגען אַזוינס, וואָס וועט זייערע מחות אויפמאַכען.

כ י נ ע : אַט דאָס איז עס טאַקע. מיט דיינע רעד, הרג'עסטו אונז אַלעמען. דאָס גאַנצע דאָרף בונטעוועט זיך געגען אונז.

א ב ר ה ם : איך האָב פֿון זיך אַראָפּגעוואָרפֿען די אונטערטע־ניקייט, אויף די קני וועל איך זיי ברענגען.

כ י נ ע : נו, וואָס זאָגסטו ניט צו אים, נחום לעבען, זיי קומען אונזער הויז פֿאַרברענען און ער רעדט וועגען גאָט ווייסט וואָס.

מ י ר ע ל ע : זיי דאַרפֿען אים טאַקע פֿאַלען צו די פֿיס. ער איז טויזענט מאָל בעסער פֿון זיי.

כ י נ ע : וואָס טויג דאָס, אַז ער האָט אויף אונז אַלעמען גע־בראַכט אומגליק.

א ב ר ה ם : אומגליק האָב איך אויף אייך געבראַכט? אַ, שוויגער, ווען איר זאָלט וויסען, וואָס איר רעדט. מיט אַ האַרץ פֿול מיט ליבע בין איך געקומען, ווייל איך האָב געזען ווי איר שלעפּט מיט פֿרייד און שוויים גרינס פֿון דער ערד, האָב איך געמיינט, אַז אייערע הערצער זענען מילד און ערליך. מיט ליבע צו אייערע ווייסע הייזלעך בין איך געקומען און ווייל גליק איז געוואַקסען בײַ מיר אין האַרצען, האָב איך געמיינט, אַז אַלע זענען גוט און ערליך, און איך האָב אויפגעמאַכט מיין האַרץ און געוואַרט, אַז אַלע זאָלען קומען, אַלע —

ה י ר ש ־ ב ע ר : איז ער דען ניט גערעכט? וואָס ווילט איר פֿון אים האָבען?

כ י נ ע : הירש־בערעניו, קינד, איך ווייס אפילו ניט, וואָס ער רעדט, נאָר ווייל איך דען עפּעס פֿון אים. איך בין דאָך אַ מאַמע. מילא, וואָס פֿאַר אַ שידוך עס איז שוין, איז עס דאָך מיין קינד, מוז איך שוין

צופרידען זיין, אָבער זיי די גוים, זיי וועלען דאָך נאָך חלילה דאָס גאַנצע ביסעל אָרימקייט פאַרברענען. וואָס וועלען מיר דערנאָך טון?

הירש־בער (גייט אויף און אָפּ אויפגערעגט): זאָרג זיך ניט, עס וועט גאָר ניט זיין.

אברהם: אַה, גאָט! עס איז אַזוי שווער צו זיין אַ מענש!

מירעלע: וואָס איז, אברהמעלע?

אברהם: עס איז נאָך ניט אַלץ, נאָך ניט אַלץ.

מירעלע (דערשראָקען): מאַמע! זיי גייען!

הירש־בער: נו, וואָס איז דער שרעק. זאָלען זיי קומען (פויזע).

(די דעפּוטאַציע קומט. דער פירער, עטליכע גוים און צווישען זיי וועל־וועל גנב.)

דער פירער: אַ גאָט העלפט אייך.

הירש־בער: אַ גאָט העלפט דיר אויך. זעצט זיך בּאַ אונז. מיר זענען ניט געוואוינט צו אַזוי פיל געסט — זיצט —

דער פירער: עס מאַכט ניט, מיר קענען שטיין.

הירש־בער: אַזעלכע חשובע געסט בּאַ מיר. בינע, ברענג אַרויס דאָס פלעשעל בראַנפען מיט ברויט מיט זאַלץ.

דער פירער: ניט הירש־בער, היינט וועלען מיר גאַרניט נעמען בּאַ דיר.

הירש־בער: און אַלטען שכן באַליידיגען הייסט דאָס.

דער פירער: ניט באַליידיגען, אָבער היינט קומען מיר ניט צו נאַסט.

הירש־בער: זע נאָר ווער עס איז אַלץ דאָ. פּאַוועל, יוזעף דער יוזעפעבעס, פּעטרע קורטשיק, מיין מיכאַילאַ, פּעטרע סעמענ׳ס, איוואַן קורטשיק און דו, וועלוועלע גנב, ביזט אויך געקומען.

וועלוועל: איך בין אויך געקומען.

הירש־בער: אַ סך מאָל גייסטו, וואו אַ איד האָט ניט באַ־דאַרפט צו זיין.

וועלוועל: מיר זענען אַלע גוטע שכנים.

דער פירער: יאָ, גוטע שכנים זענען מיר אַלע און דו אויך, הירש־בער, געווען אַמאָל.

הירש־בער: און היינט?

דער פירער: היינט זענען מיר געקומען וועגן אן עסק. איך רעד ניט פאַר אונז אַליין. מיר רעדען פאַר דעם אונטערשטען דאָרף אויך.

הירש־בער: אַזאַ מין דעפּוטאַציע.

דער פירער: יאָ, אַ דעפּוטאַציע, דאָס דאָרף האָט אונז אויסגעקליבען מיר זאָלען פאַר זיי רעדען. מיר — — — דו ווייסט, אַז זייט אַ צייט איז אויסגעגאַנגען אַן אומגליק אויף אונזער דאָרף, אַפילו די מענשען זענען שלעכט געוואָרען. דו ווייסט ווי שטיל און צופרידען ער פלעגט בּאַ אונז זיין. יעדער האָט געטון זיין אַרבייט און אַלע האָבען געלעבט בשלום.

הירש־בער: נו און איצט?

דער פירער: איצט פירט זיך אַלץ בּאַ אונז פאַרקערט. גאָרניט קען מען איינהאַלטען. עס איז ניטאָ אַ טויב אין גאַנצען דאָרף. אַפילו לעמלעך וועלען פאַרפאַלען און דאָס גאַנצע דאָרף גייט אַרום אין איין שרעק פאַר די שדים. מען אַרבּעט ניט, אַלץ שטייט אויפ'ן פעלד פאַרלאָזען. ווער עס קען נאָר פאַרלאָזט דאָס דאָרף. מיט איין וואָרט, עס איז אויף אונז אויסגעגאַנגען אַ קללה.

הירש־בער: וואָס־זשע בין איך אין דעם שולדיג, אַז איך ווילט פשוט ניט אַרבעטען, און איך טראַכט וועגען אויסגעטראַכטע נאַרישקייטען?

דער פירער: דו ווייסט, אַז דאָס איז קיינמאָל אַזוי ניט געווען, ביז עס איז ניט געקומען אַ געוויסער מענש צו אונז אין דאָרף.

הירש־בער: דו מיינסט מיין איידים, דעם גוטען מענשען. וואָס טשעפּעט אַפילו אַ פליג ניט?

דער פירער: איך זאָג גאָרניט. אָבער מיר האָבען זיך אַלע צונויפגערעדט, אַז עס איז ניט אַנדערש ווי כישוף, און ער האָט אונז אָנגעטון דעם כישוף.

הירש־בער: און דו גלויבסט אין אַזוינע נאַרישקייטען?

דער פירער: מיר גלויבען.

אַנדערע: יאָ, מיר גלויבען אַלע.

דער פירער: דאָס גאַנצע דאָרף גלויבט.

הירש־בער: דאָס גאַנצע דאָרף איז משוגע.

דער פירער (מיט עקשנות): און מיר פאַרלאַנגען, ער זאָל פאַרלאָזען דאָס דאָרף.

הירש־בער: וואָס הייסט, ער זאָל פאַרלאָזען דאָס דאָרף?

דער פירער (עקשנות׳דיג): ער איז א פרעמדער, קיינער ווייסט ניט פון וואַנען ער קומט. א נאַקעטען האָט מען אים געפונען.

הירש־בער: האָב איך אפשר באַ אייך געבעטען, איר זאָלט אים עפּעס געבען?

איינער: ער האָט ניט באַדאַרפט בעטען, ער האָט אַליין גע־נומען.

כינע: ווילסטו זאָגען, אַז ער איז א גנב?

הירש־בער: דו אידענע גיי אַוועק. — באַ וועמען האָט ער גענומען? איך וויל דו זאָלסט דאָס זאָגען נאָך אַמאָל.

פיל: ער האָט גענומען מיט כשוף, ער האָט דאָס גאַנצע דאָרף אומגליקליך געמאַכט.

הערש־בער: איר זייט ליגנערס און נאַראָנים. ליגנערס זייט איר.

וועלוועל: ער באַליידיגט נאָך אונז. איר שווייגט דאָס?

דער פירער: מיר ווייסען שוין וואָס מיר זענען, דו דאַרפסט אונז ניט זאָגען.

הירש־בער: איר זייט ליגנערס. ער האָט באַ קיינעם ניט גענומען. איר זייט אַפּנים אַליין גנבים.

וועלוועל: גנבים רופט ער דאָס גאַנצע דאָרף.

דער פירער: דו, נחום, ביזט צווישען אונז אויפגעוואַקסען. דענקסטו, אַז מיר זענען גנבים? ביי וועמען האָבען מיר גע׳גנב׳עט? פרידען איז געווען באַ אונז אין דאָרף, ביז ער איז געקומען.

איינער: דאַרפען מיר זיך פאַר אים פאַרענטפערען? נחום איז אויך פון זייערע.

נחום: איך בין ניט פון קיינעם ניט. נאָר איר דאַרפט ניט קומען באַליידיגען הירש־בער׳ן אויף זיין הויף.

דער פירער: מיר זענען ניט געקומען אים באַליידיגען, נאָר מיר ווילען, אַז יענער זאָל פאַרלאָזען דאָס דאָרף.

א י י נ ע ר: מיר ווילען, ער זאָל אוועקגיין, זאָל ער זיך גיין פון וואַנען ער איז געקומען.

י ע נ ק ע ל ע: מיך קענט איר אַלע?

פ י ל: מיר קענען דיך, זיידע, דו ביזט אַן ערליכער מאַן.

י ע נ ק ע ל ע: איר זעט, איך בין אַן אַלטער מאַן. דאַ, צווישען די בערג, בין איך געבוירען און אויפגעוואַקסען, יעדעס שטיינדעלע און יעדעס גרעזעלע קען איך, און עס איז מיר ליב און טייער. ווען איך זאָל וויסען, אַז ער שאַט דאָס אונזער דאָרף, וואָלט איך אַליין אים געהייסען גיין. אָבער איך ווייס, אַז ער איז אַ גוטער אומשולדיגער מענש, אַ גוטער, אַ גוטער, זאָג איך אייך. גייט אַהיים און פאַרגעסט די נאַרישקייטען.

פ י ל ע: דו וועסט אונז ניט איינרעדען, מיר ווייסען שוין אַלע וועגען אים. ער מוז פון דאַנען אוועק!

נ ח ו ם: גייט איצט אַהיים, שפּעטער וועט ער אַליין אוועקגיין.

ה י ר ש - ב ע ר (אין כעס, וואַרפט נחום׳ן אוועק): ווער וועט אוועקגיין? קיינער וועט ניט אוועקגיין, דאַ וועט ער בלייבען. דאַ בין איך, באַלעבאָס! — איצט מעגט איר שוין גיין.

ד ע ר פ י ר ע ר: איך וואָרען דיך, הירש-בער, איך קען פאַר דעם דאָרף ניט קאַווירען.

א י י נ ע ר: באַלעבאַטים, פריינט, איר שווייגט דאָס? מיר וועלען אים מיט געוואַלט פון דאַנען אוועקנעמען.

כ י נ ע (שרייט): געוואַלד! מענשען, ראַטעוועט!

מ י ר ע ל ע: מאַמע! זיי וועלען אים דער׳הרג׳ענען!

ה י ר ש - ב ע ר (נעמט אַ דראָנג): ווער עס וואַגט צוגיין, פאַלט אַ טויטער.

י ע נ ק ע ל ע (וויל אים אויפהאַלטען): לייג אוועק, הירש-בער! לייג אוועק דעם דראָנג.

א ב ר ה ם (לאָזט זיך צוגיין).

מ י ר ע ל ע (האַלט אים צו): גיי ניט, גיי ניט!

ד י ד ע פ ו ט א צ י ע: לאָמיר זיך אויף אים לאָזען! הרג׳ענען וועט ער! עס איז אונזער דאָרף! שווייגט ניט! קום! קום! לאָמיר זען ווער עס איז שטאַרקער!

מ י ר ע ל ע: גיי ניט, אברהמ׳עלע! טייערער, גיי ניט!

א ב ר ה ם (שטופּט זי זאַנפט אַוועק) : ליינט אַוועק דעם דראַנג. שווער, איך גיי צו זיי. איר ווילט מיך, דאַ האָט איר מיך. (שטיל, אַלע הענט לאָזען זיך אָפּ. פּויזע). פאַרוואָס נעמט איר מיך ניט? איך שטיי מיט מיין קאָפּ אַנגעבויגען און מיט מיינע הענט אַפּגעלאָזען און גיב זיך אייך איבער. גיסט אויס אויף מיר דעם גאַנצען כעס און האַס, וואָס איר האָט פאַר דעם פרעמדען. — וואָס זשע שטייט איר? עס פעלט אייך מוט! איך ווייס, איר פילט אין אייער האַרצען, אַז מיין נשמה איז ריין. אַזוי ריין, ווי אין דעם ערשטען טאָג, ווען זי האָט אירע פליגלען אויס־געשפּרייט אין דער קלאָרער לופט הויך איבער אַלע בערג. עס איז אמת, אַז אין מיין נאַרישקייט האָב איך אייך מקנא געווען צוליב דער מילדער גרינער ערד אונטער אייערע פיס און אייער צוגעוואַקסענקייט צו איר. היינט ווייס איך, עס איז ניט געטריישאַפט, עס איז אַ שווערקייט. אַ בלייערנע שווערקייט, וואָס שלעפּט אייך אַלץ טיפער און טיפער אין דער ערד, ביז די בלאַטע שפּריצט אַרויף אין אייערע נשמות. — דער וואָס לייענט די הערצער, ווייסט, אַז מיין קנאה איז ניט געווען קיין בייזע. עס האָט ביי מיר געברענט אַ פאַרלאַנג אַראָפּצוגידערען פון דער הויכער איינזאַמקייט, איך האָב זיך מקנא געווען אין דער שטילקייט און וואַרימקייט פון אייער גליק. אָבער אייער נאָענטקייט איז פון גרויס מורא, ציטערדיגער מורא פאַר דער איינזאַמקייט. — — ווייט טראָגט זיך דער בליק אין דער ריינער לופט, דאָס אויג זעט קלאָר, אָבער איינ־זאַם און קאַלט איז עס אויבען, און באַ אייך זיצט איינער נאָענט ביים אַנדערען און עס וואַקסען מילדע בלומען אַרום ווייסע הייזלעך. איך האָב אַ קעניגרייך אַוועקגעוואָרפען. —

ד ע ר פ י ר ע ר (אין שטוינען) : אַ קעניגרייך!

ע ט ל י כ ע פ ו ן ד ע ר ד ע פּ ו ט אַ צ י ע (לאַכען ווילד) : האַר — האַר! וואָס רעדט ער פאַר אַ משוגע'נע רייד! ער איז משוגע! אַ קעניג איז ער! האַר — האַר — האַר!

א ב ר ה ם : לאַכט ניט!! (זיי שווייגען) אַ קעניג בין איך, אַ שטאָלצער גרויסער קעניג! מיין טראָן איז איבער אַלע בערג, דאָרט וואו די הימלען הויבען זיך אָן, און צו מיינע פיס קאַטשען זיך געוואַלדיגע ווייסע כמאַרעס, און מיינע אויגען קוקען גלייך אין דער פייערדיגער זון. אַ קעניג בין איך! אַ קעניג געזאַלבט פון גאָט, און אַז איך בין אַרונטער־

געקומען צו אייך און זיך געוואָלט שפּילן מיט אייך אין אייער בלאַטע. האָט איר ווי דומע שלעכטע קינדער אַרויסגענומען אייערע הענטלעך און זיי מיר געשטופּט אין די אויגן, אין האַרצן אַריין.

וועלוועל (טרעט אַרויס): קומעס! איר לאָזט זיך פון אים באַרעדן! דאָס האָט ער אַלעמאָל געטאָן, יעדן האָט ער באַרעדט, ער איז אַ כישופמאַכער. אונטערצינדן אים מיט אַלע אינאיינעם. דאָס גאַנצע דאָרף איז מיט אונז.

פיל: אונטערצינדן! אונטערצינדן!

יענקעלע: קומעס, ברידער! הערט אויס! ער וועט אַוועק־גיין!

הירש־בער (מיט ווילדן כעס, נעמט דעם דראַנג): הרג'ענען! הרג'ענען! (די דעפּוטאַציע באַפאַלט אים, זיי באָרען זיך).

אַברהם (איבער אַלץ הערט זיך זיין קול): אַ קעניג בין איך! אַ קעניג בין איך! איך וועל רופן און זיי וועלן קומען! (שרייט אויס ווי אַן אָדלער, און שאַטענס הויבען אָן פליען איבער דער בינע).

אַלע (דערשראָקן): אָדלערס! כישוף!

אַברהם: קומט, קומט, מיינע געטרייע! קומט אַלע! פון דעם קלענסטן ביז צו דיר, מיין גרויסער ברודער! אַ, איך זע אייך, איר קליינינקע, שיינינקע, ווי שיינע בונטע חלומות! און איר גראָע זינגער! און אייך, איר ווייטע וואַנדערער, איר פריליגג ברענגער פון פרעמדע ווייטע לענדער! און אייך מיינע שוואַרצע חכמים! קומט אַלע פעלקער פון דער לופט! איך, אייער קעניג, רוף אייך! אַ, מיינע ליבע געטרייע!

אַלע: פויגלען, פויגלען פון אַלע מינים! שרעקליך! (זיי בייגען אַלע אָן די קעפּ).

אַברהם: קומט! קומט מיינע געטרייע! נאָר! — נאָר! (אויף דער בינע ווערט כמעט פינסטער).

איינער (הויבט מיט מורא אויף דעם קאָפּ און לאָזט אים באַלד אַרונטער): און זיי קומען, זיי קומען! נאָר קומען זיי. זיי וועלן אונז אַלעמען פאַרניכטען, ברידער, דאָס איז אַ שליח פון טייוועל.

אַברהם: פילט איר מיין מאַכט! מיט איין שוואונג פון מיין האַנט פאַרניכט איך אַלעמען (לאַכט) און פאַר אייך האָב איך מיין קאָפּ געבויגען. צו אייך האָב איך מיין האַרץ געטראָגען.

דער פירער: מיר זעען, אַז דו ביזט אַ גרויסער כישופמאַכער, האָב אויף אונז רחמנות! (פאַלט אויף די קני) בעט, ער זאָל אויף אונז רחמנות האָבען.

די דעפּוטאַציע (פאַלען אויף די קני): לאָז אונז לעבען! נעם אַראָפּ דעם כישוף פון אונז.

אברהם (צעלאַכט זיך ווילד און העניש): האַ! האַ! האַ! נאָך אַלץ אַ כישופמאַכער! אַ, איר בלינדע! ווישט אויס די בלאָטע פון אייערע אויגען און זעט! עס שטייט פאַר אייך אַ קעניג, אַ שטאָלצער, מעכטיגער קעניג! העכער פון אַלע חלומות שוועבט מיין טראָן, און פון אים וועבט זיך אַ גאָלדענער חלום, וואָס זינגט אַ ליד פון אייער צוקונפט! הויבט אויף אייערע קעפּ און זעט מיין קעניגרייך! — הויבט אויף איך פיינע נשמות! (זיי הויבען אויף די קעפּ און קוקען אַרויף).

איינער: אַן אַדלער טראָגט אַ ווייסען בינטעל!

וועלוועל: אַ קינד!

מירעלע: מאַמע! מיין קינד!

אברהם (געטראָפען פון שמערץ): האַ! —

כינע (אין דערזעלבער צייט): אַ! (זי און מירעלע לויפען אויף דער אַנדערער זייט הויז און קומען באַלד צוריק): געוואַלד, מענשען, ראַטעוועט! (צו אברהמ'ן) מערדער, גיב צוריק דאָס קינד! דיין אייגען קינד!

מירעלע: מיין קינד! מיין קינד!

הירש־בער: אַ ביקס! אַ ביקס!

אברהם: שיסט ניט! (רואיג, מיט טיפען שמערץ) שיסט ניט, עס איז פאַרפאַלען. דאָס איז דער לעצטער קרבן פון מיינע זינד. דאָס זענען מיינע לעצטע ליידען. אַ, ווי שווער! ווי שווער! — עס איז שוין נאָך אַלעמען. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

איר קניט פאַר מיר! — שטייט אויף, גוטע מענשען. ווער בין איך דען איר זאָלט פאַר מיר קניען? איך בין אַ זינדיגער, אַ שוואַכער זינדער נעגען דעם, וואָס איז העכער פון אונז אַלע. — און אַ פרעמדער בין איך מיט אַ פרעמדען גייסט. איך האָב געוואָלט דורכברעכען די גרעניצען, וואָס אַ גרעסערער פון אונז האָט צווישען אונז געצויגען, און איך האָב נאָר צעבראָכען. אַ, דו גרויסער, אייביגער גאָט! איך, אַ קליינע נידעריגע

באשעפעניש, האב ניט פארשטאנען דיין גרויסע ברכה און האב געוואלט גיין אהין וואו איך געהער ניט. איך האב חרטה. מיט אן אראפגעבויגענעם קאפ, א דערנידערינגטער מיט א געריינינגטען הארצען, קום איך צוריק און בעט דיך: זיי מיר מוחל! איך וויל צוריקגיין, וואו דו האסט מיך אוועקגעשטעלט. דו האסט מיין לעצטען בונד צו דער ערד צעשניטען. אין עניוות בעט איך דיך, האב אויף אונז אלעמען רחמנות. (דרייט זיך אוים און גייט לאנגזאם מיט פארמאכטע אויגען אוועק).

מ י ר ע ל ע (מיט א הארצרייסענדען שריי): אברהמ'עלע! נעם מיך! (זי לויפט אים נאך. ב י נ ע, נ ח ו ם, ה י ר ש ־ ב ע ר, אחוץ יענקעלע נאך איר. די סצענע בייט זיך שנעל איבער, און עס איז שוין ערגיץ הויך אין די בערג. קיין בוימער וואקסען שוין דא ניט, נאר א קלארער בלויער הימעל ציט זיך איבער א גרינער פאשע. א גרויסער שטיין ליגט אין מיטען).

א ב ר ה ם (קומט פון רעכטס אין דערזעלבער פאזע, ווי ער האט פריער פארלאזען. זיין פנים איז געווענדט צום הימעל, די אויגען פארמאכט. ווי אן אומזיכטבארע האנט וואלט אים געפירט, גייט ער מיט לאנגזאמע שריט איבער דער בינע פון רעכטס נאך לינקס. נאך א וויילע קומט מ י ר ע ל ע, מיד און געבראכען).

מ י ר ע ל ע: אברהמ'עלע — איך — האב — דיך — ליב —, איך — האב — דיך — ליב — (זי פאלט אנידער, שלעפט זיך מיט מי אויף די קני).

ב י נ ע (קומט נאך א ווייליע, זי שלעפט זיך קוים): קינד מיינס — בלייב שוין דא — אט בין איך דאך דיין מאמע. — גיי ניט ווייטער — (פאלט אנידער).

מ י ר ע ל ע: איך מוז — איך בין — זיינע —

ב י נ ע: דארט גייט דער פעלזען ארויף, ווי א שפיז צום הימעל.

מ י ר ע ל ע: וועל איך בלייבען ליגען ביים פוס, ביז ער וועט ארונטערקומען.

ב י נ ע: ער וועט ניט קומען.

מ י ר ע ל ע: איך מוז גיין — גיין.

ב י נ ע: גיי אויב דו מוזט. איך וועל דאווארטען. ווייטער קען איך ניט.

מ י ר ע ל ע (הויבט זיך אויף און שלעפּט זיך ווייטער).

נ ח ו ם (קומט אָן): וואו איז זי?

כ י נ ע: דאָרט אַרויף אויף דעם פעלזען.

נ ח ו ם: קיין מענש איז דאָרט נאָך ניט געווען. ווי אַ וואַנט הויבט זיך דער פעלזען אויף און קיין גרעזעל וואַקסט אויף אים.

כ י נ ע: אַהין איז ער געגאַנגען.

נ ח ו ם: מען מוז ברענגען שטריק. און איך בין אַזוי מיד (פאַלט אַנידער).

ה י ר ש ־ ב ע ר (קומט): וואו איז זי?

כ י נ ע: דאָרט —

ה י ר ש ־ ב ע ר (פאַלט אַנידער): אויף אונזערע אַלטע יאָרען דאַר־פען מיר פאַרלירען אונזער קינד.

כ י נ ע: עס איז טויט באַ מיר אין האַרצען. דער כישוף האָט אַלצדינג געטויט.

ה י ר ש ־ ב ע ר: איך בין מיד. (פאַלט אַנידער) אוים — קינד —

כ י נ ע. געטראָגען אונטערן האַרצען — איצט — ניט ווייטער... ניטאָ — קיין — גאָרניט — טויט — (ווערט אָנטשלאָפען).

ה י ר ש ־ ב ע ר: כינע — — מיין ווייב — — וואו איז — (ווערט אַנטשלאָפען. די דעפּוטאַציע און בײַלקע קומען אײַנער זיך אָנהאַלטענדיג אָן אַנדערן, זיי שלעפּען זיך קוים).

א י י נ ע ר: ווייטער גייען מיר ניט, אַט זענען זיי — (אַלע פאַלען אַנידער אַרום דעם שטיין).

א ז א נ ד ע ר ע ר (שטעלט זיך אויף די קני): אַט דאָרט גייט ער! גאָטס וואונדער! זעט! זעט! (פיל אַ חוץ די אַנטשלאָפענע שטעלען זיך, די מיינסטע אויף די קני) זעט, זעט, ער גייט ניט, זיינע פיס רירען די ערד ניט אָן!

א ד ר י מ ע ר: ער איז שוין אויף דעם שפּיץ און זי איז ניטאָ! — די הענט שטרעקט ער אוים צום הימעל!

א ז א נ ד ע ר ע ר: וואָס פאַר אַ פויגעל איז דאָס?

פ ו ן ד י וו אָ ס ז ע נ ע ן ג ע ב ל י ב ע ן ל י ג ע ן: זאָג, זאָג, וואָס זעסטו.

אדרימער: ווי אַן אַדלער זעט ער אויס, אַבער ווייס — ווייס —

איינער: ווי זילבער גלאַנצט ער אין ליכט פון דער זון.

אנדערער: אַט לאָזט ער זיך אַרונטער צו אים —

די ליגנעדיגע: צו וועמען?

אנדערער: צו אים — ער וויקעלט אים איין אין זיינע פליג־לען — (פויזע) וואו איז ער?

דרימער: עס שטייט אַ גרויסער שוואַרצער אַדלער, קלאָר נענען בלויען הימעל.

אנדערער: אַ ווייסער איז עס געווען.

איינער: אַ שוואַרצער זאָג איך. אַט שטייט ער דאָרט, אַ גרויסער שוואַרצער אַדלער. ווער האָט דאָס געהערט פון אַ ווייסען אַדלער.

פארשיידענע: אַ ווייסער — אַ שוואַרצער זאָג איך — אַ ווייסער זאָג איך — אַ ווייסער — אַ שוואַרצער — אַ ווייסער —

(עס הערט זיך מירעלע׳ס קול פון דער ווייטענס).

מירעלע׳ס קול: אברהם! — אברהם! — אברחום! — אברחום! — אבנחום! — אבנחום! — נחום! — נחום! —

נחום (וועקט זיך): זי רופט מיך! איך קום, מירעלע! — איך קום! (אַנטלויפט).

אלע (רייבען זיך די אויגען): וואו בין איך! וואו בין איך! עס איז פינסטער! פינסטער! וואו איז די זון! וואו ביזטו סעמען! פעטרע! כינע! הירש־בער!

כינע (זיך אויפוועקענדיג): יאַ—יאַ—יאַ, וואו ביזטו, הירש־בער! עס איז פינסטער! אוי! אוי!

הירש־בער: כינע, וואו ביזטו!

איינער: די זון! וואו איז די זון!

הירש־בער (שטעלט זיך אויף פריש און מונטער): וואָס שרייט איר משוגעים.

אלע: עס איז פינסטער! וואו איז די זון?

הירש־בער: איר מוזט אודאי זיין בלינד, אַט האָט איר דאָר־דאָרט די זון.

איינער: אַ רויטען פלאַם זע איך.

הירש־בער: זייט איר אַלע בלינד הייסט עס, און איך בין דער איינציגער וואָס זעט.

אנדערע: איך זע זי שוין אויך. אַ שטאַרקע רויטע פלאַם! די זון! די זון!

הירש־בער: אודאי איז דאָרט די זון.

כינע: איין קליינקייט, אַ גדולה אויף אים, ער זעט די זון. וואו איז דאָס קינד?

הירש־בער: אָט דאָ איז זי ערגיץ. וואָס שטייט מען דאָ?

ביילקע: איר ווייסט נישט וואָס מען שטייט דאָ? איר האָט נישט געזעען דעם גרויסן אָדלער. אַ שיינקייט ער איז דאָס.

הירש־בער: איך האָב נישט געזען קיין אָדלער. איך בין געווען בײַ מיינע שאָף. בין איך דאָ אַביסעל אַנטשלאָפן געוואָרן.

ביילקע: גרויס איז ער געווען, כמעט ווי אַ מענש.

הירש־בער: ליגט אַ גאַנץ דאָרף אַוועק די אַרבעט און קומט קוקן אויף אַן אָדלער. אַהיים איר פוילע! אַהיים צו דער אַרבעט. שוין גענוג נאָכלויפן נאָך נאַרישקייטן.

אַ גוי: מען דאַרף טאַקע אַהיימגיין. אַזעלכע שיינע טעג מען דאַרף דאָס היי אָפּשניידן.

כינע: מירעלע! וואו איז דאָס קינד?

הירש־בער: זי וועט שוין אַליין אַהיימקומען. (זיי גייען אַלע איינציגווייז, כינע און הירש־בער צולעצט).

הירש־בער: און דו אויך, דו אַלטע אידענע, קוקן אויף אָדלערס. (זיי גייען אַוועק, די בינע בלייבט אַ ווײַלע ליידיג).

(נחום קומט טראָגענדיג מירעלען אויף די הענט).

נחום: אַ מיידעל זאָל דאָס אַזוי טון. לויפט נאָך אַן אָדלער און פאַלט. האָסט נאָך געקענט חלילה דער'הרג'עט ווערן.

מירעלע: איך האָב געוואָלט, ער זאָל זיין מיינער.

נחום: מען דאַרף נישט קיין אָדלערס. מען מוז אַרבייטן אויפ'ן גאָרטן און אַכטונג געבן אין הויז. — אַנו, פּרוּוו זיך שטעלן.

מירעלע: איך קען דען? זעסט נישט, אַז איך האָב מיר אויסגעדרייט... ווערכענט אַ פוס. (נחום זעצט זי אויפ'ן שטיין, זעצט זיך לעבן איר).

מירעלע (שמייכלענדיג): ביזט אויף מיר ברוגז?

נ ח ו ם (ברומט): איך בין ניט ברוגז.

מ י ר ע ל ע: פאַרוואָס ביזטו אַזוי אַנגעכמורעט?

נ ח ו ם: ווייל — ווייל — דו האָסט אין זינען נאַרישקייטען.

מ י ר ע ל ע: וועסטו מיר קויפען א געלען פּאַסיק? (ער טרייסעלט דעם קאָפּ אויף יא). און א פינגערל? (דאַסזעלבע). און א זייגערל? (דאָסזעלבע) א זייגערל אויך?

נ ח ו ם: א זייגערל אויך וועל איך קויפען.

מ יר ע ל ע: וועסטו ווערען מיין חתן? (זי שפּאַרט אָן דעם קאָפּ באַ אים אויפ'ן אַקסעל).

נ ח ו ם: אַבער געדענק מען דאַרף ניט נאָכלויפען קיין פויגלען.

ע נ ד ע.

דאָס רעכט פון אויפפירען און
איבערזעצען געהערט צום פאַרפאַסער.

ה. דרימער:

די האנט

(שפיל)

ארט פון דער האנדלונג: — א קארטען טיש.

ציים: — פארנאכט.

פערזאנען: — שפיל־קארטען.

פון געזינד שיפע.

דער קעניג.

די קעניגין.

די מלכה־מאמע (דער צענער שיפע, וואס מען פלעגט אמאל רופען מלכה).

דער ריצער, צערעמאניע־מייסטער (דאס אינגעל שיפע).

דער גענעראל־פעלד־מארשאל און גענעראל־פראקוראטאר (מיט איין אויג, טויז שיפע).

דאס שיפע זיבעלע (דער שלים־מזל).

פון געזינד הארץ.

דער מלך.

די מלכה.

דער פאעט, (דאס אינגעל הארץ).

דער הויף־פילאזאף (טויז הארץ).

פון געזינד צלם (א גלח'ס געזינד).

דער בישאף און קאנצלער (טויז צלם).

דער ריצער.

דאס זיבעלע.

פון געזינד קאזער.

די פירשטין, ערשטע הויפדאמע (דער גוטער צענער).

די גרעפין (אכטעל).

דער ריצער, א לייטנאנט.

אנדערע הויפלייט.

דורך דער צייט פון שפּילען, זינקט דאָס טאָגליכט אַלץ טיפער און טיפער, ביז צום סוף, ווען עס ווערט כמעט אינגאַנצען טונקעל. די בינע שטעלט פאָר אַ דעק פון אַ טיש. מען האָט נאָר וואָס אויפגעהערט שפּילען אין קאָרטען. אַלע שפּילער זענען זיך שוין צעגאַנגען, נאָר איינער פון זיי איז געבליבען זיצען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף די הענט. אויף דער בינע זעט מען נאָר אין הינטערגרונט זייגע אוילענבויגענס און אָרעמס, אָנגעשפּאַרט אָן דעם טיש און אַ ווענטעל מיט אַ גראָבער גאָלדענער קייט אויף דער גאַנצער הויך פון דער בינע. אין מיטען פון דער בינע שטייט א שיסעלע פון אַש מיט ניט דערויכערטע ציגאַרעטען. דאָס איז דער קעניגליכער טראָן. רעכט, אויבען, א לוידיג וואַסער־גלאָז. די קאָרטען ליגען צעוואָרפען איבערן טיש, א טייל פון זיי ליגען אין א פּעקעל. רעדעלעך, וואָס ווערען באַנוצט פאַר געלט ליגען צעוואָרפען איבערן טיש, איינציגווייז און אין קופּקעלעך. די אויפטרעטענדיגע פּערזאָנען באַנוצען זיי צום זיצען.

ד אָ ס ש י פּ ע ז י ב ע ל ע : (איז דאָס ערשטע, וואָס ווערט געוואָר, אַז עס איז מער ווי אַ טויטע קאָרט. עס הויבט זיך פּלוצלונג אויף און בלייבט שטיין, זיך וואונדערענדיג מיט זיין נאַריש־כיטרע פּנים. עס קוקט זיך אום, זוכט זיין נאָנטסטען שכן, דערקענט אים). הער ריצער צלם. שטייט אויף!

ר י צ ע ר צ ל ם : (פאַרשלאָפען). וואָס ווילסטו?

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע : ווייט און ברייט רירט זיך גאָר ניט, איר מעגט אויפשטיין, נישקשה.

ר י צ ע ר: טאַקע? מען קען?

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע: אודאי.

ר י צ ע ר (שטייט אויף).

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע : ווייסט איר וואָס, לאָמיר אויפוועקען דעם צערעמאָניע־מייסטער און אים ווייזען ווי אַזוי ער היט אָפּ זיין אמט. אַז מיר פּראָסטע שטייען אויף פריער פאַר אים.

ר י צ ע ר: ווער בעט דיך שלימזל איינער.

ש י פ ע ז י ב ע ל ע: איר זייט נאָר וואָס אויפגעשטאַנען, און רופט מיך שוין צונעמעניש̈ען.

ר י צ ע ר: וואו איז דער קאַנצלער?

ש י פ ע ז י ב ע ל ע: זוכט אים, וואָס ווייס איך. — ער דאַרף האָבען אַ קראַץ אויף דער פּלייצע. אָט דאָ איז ער. זאָל איך אים וועקען?

ר י צ ע ר: לאָז נאָר מיך. — הער קאַנצלער! — הער בישאָף! הויכווירדיגער הער בישאָף פון שוואַרצען צלם, שטייט אויף.

ק אַ נ צ ל ע ר: זייט איר דאָס, געטרייער ריצער? (הויבט זיך אויף שנעל).

ר י צ ע ר (אַביסעל ציטעריג): דאָס האָב איך אייך געוועקט. איך האָב אייך געוואָלט זאָגען, אַז אַלע שלאָפען נאָך און דער קעניג אויך. און אַז איצט איז די צייט צו באַפרייען אונזער געזינד פון דער פאַר־האַסטער הערשאַפט. איך האָב באַ זיך אַ שווערד און מיט איין שטאָך וואָלטען מיר אים גע׳פּטר׳ט. איך וועל בלייבען אייער אייביגער שקלאַף, אויב איר וועט מיר ערלויבען צו זיין דער שליח פאַר דער גרויסער זאַך.

ק אַ נ צ ל ע ר: ש־ש! — איר זייט ניט פאַרזיכטיג, הער ריצער. אָט שטייט דאָ דער קליינער שיפע און ער הערט זיך צו אַלץ צו.

ר י צ ע ר: האָב איך דיר ניט געזאָגט, אַז דו זאָלסט דיך דאָ ניט ווייזען? (וויל אים שלאָגען, יענער אַנטלויפט).

ק אַ נ צ ל ע ר: איר זייט צו היציג, הער ריצער. קום אַהער קליינער שיפע, דו ביזט אַ גאַנץ ערליך אינגעל. זאָג מיר, איז עס שוין, זיך אונטערצוהערען?

ש י פ ע ז י ב ע ל ע: זאָל איך טויב ווערען, אייער עמינענץ, אויב איך האָב אפילו איין וואָרט געהערט.

ק אַ נ צ ל ע ר: עס איז גוט. איך גלויב דיר. און איר, מיין ליבער ריצער (שפּאַצירט מיט אים אַוועק) מאַכט ניט קיין פּלענער. איר דאַרפט גאָר ניט זאָרגען, מיין אויג איז אָפען. איר וועט נאָך דאָ זען וואונדערבאַרע זאַכען. מיר וועלען פון זיי פּטור ווערען. נאָר איין זאַך מוזט איר געדענקען — היט זיך פאַר רעוואָלוציעס, מאָרדען און נאָך

אַזוינע נאַרישקייטען. דאָס פּאַסט פאַר דעם המון, אָבער ניט פאַר דעם אָרונטערגעוואָרפענעם געזינד פון מלכים (הויך, מיט דער ווירדע פון זיין אַמט), וועקט אויף דעם צערעמאָניע־מייסטער!

ריצער: מייסטער פון צערעמאָניעס, שטיי אויף! שטיי אויף, און טו דיין פליכט!

מייסטער פון צערעמאָניעס (הויבט זיך אויף שנעל). אַט איז דאָך שוין דער מיניסטער! האָסטו מיך ניט געקענט פריער וועקען? גוטען אָוונט הער קאַרדינאַל.

קאַנצלער: גוטען אָוונט, הער צערעמאָניע־מייסטער. (נעמט אים אונטערן אָרעם). איר ווילט אודאי בלאָזען אייער האָרן? ניט היינט. היינט דאַרף זיין דער טאָג, אויף וועלכען איהר האָפט און וואַרט שוין אַזוי לאַנג. איך האָב אונזער קעניגין צוגעזאָגט, אַז איך וועל איר געבען אַ געלעגענהייט זיך צו טרעפען מיט אים — איר ווייסט דאָך — מיט דעם וואָס פאַר'כישופ'ט אַלע ווייבערשע הערצער און האָט אונזער קעניגין אויך דעם קאָפּ פאַרדרייט.

צער.־מייסטער: דעם שאַרלאַטאַן!

קאַנצלער: אויב זיי וועלען נאָך האָבען די געלעגענהייט, מוז צווישען זיי עפּעס געשען. דאָס איבעריגע איז מיין זאָרג. דער קעניג וועט זי פאַראורטיילען צו אייביגען געפענגעניש. איר ווייסט דאָך, אַז דאָס קעניגליכע געפענגעניש איז מיין מאָנאַסטיר, און פון דאָרט וועט איר זי קענען באַפרייען. פאַרלאָזט זיך אויף מיינע ווערטער.

צער.־מייסטער: זי ליבט מיך אָבער ניט.

קאַנצלער: אויב אַזוי זענט איר דאָך נאָך טאַקע יונג! וואָסער פרוי קען דאָס פיינט האָבען אַ רעטער, אַ באַפרייער? — איצט גייט שוין טוט, וואָס מען הייסט אייך.

צער.־מייסטער: וואָס פאַר אַ וואונדערבאַרער פּלאַן! איר זייט טאַקע אַ קלוגער. (גייט אַרום און טאָרעט פאַרשיידענע פון הויף־געזינד. זיי שטייען אויף און גייען אין הינטערגרונט. צו דער מלכה־מאַמע). קעניגין־מאַמע, — גנעדיגע מלכה! — ליבע מומע, איר זייט געבעטען אויפצושטיין.

מלכה־מאַמע (הויבט זיך אויף פאַוואָליע און רייבט זיך די אויגען). טאַקע באמת? — ווי גוט! מיר האָט זיך שוין טאַקע געוואָלט

אביסעל אויפשטיין און אויסגלייכען די ביינער. (פּרואווט אויפשטיין). איך קען ניט אליין, זיי אזוי גוט און גיב מיר דיין האנט.״— אַט אזוי — (אויפגעשטאַנען). א שיינעם דאנק דיר, ליבער פלימעניק. אוי — עלטער איז ניט קיין גדולה.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר (גיט איר דעם אָרעם).

מ ל כ ה ־ מ א מ ע: ווי שיין און יונג די זעסט היינט אויס, ליבער פלימעניק.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: איך דאנק אייך טאַנטע. א קאמפּלי־מענט פון אזא ערפאַרענער דאמע איז מער ווערט ווי פון צען יונגע.

מ ל כ ה ־ מ א מ ע: אוי, ווי קלוג, ווי קלוג!

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: ערלויבט מיר, מאַיעסטעט, אייך צופירען צו א פלאַץ. (זעצט זי אויף א קופקעלע רעדעלעך, רוקט איינעם צו אונטער אירע פים). איר וועט מיר מוחל זיין ליבע טאַנטע, איך דארף גיין טון מיין פליכט.

מ ל כ ה ־ מ א מ ע: גיי, גיי, זונעניו, פליכט איז פאר אלץ.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: גנעדיגע פירשטין, איר זייט געבעטען אויפצושטיין.

פ י ר ש ט י ן (קאָקעטיש און וויכטיג). איז ניט פאראַן קיין גע־פאר?

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: ניין, מאדאם. (ער העלפט איר אויפ־שטיין).

פ י ר ש ט י ן: ווייסט איר ניט וואו מיין טאָכטער איז, די גרע־פין?

ר י צ ע ר פ ו ן ק א ז ע ר (וועלכער איז דערוויילע אויפגעשטאַנען, קומט צולויפען). איך וועל זי אייך אויסזוכען, גנעדיגע טאַנטע.

פ י ר ש ט י ן: גייט, מיין ליבער לייטנאַנט.

ל י י ט נ א נ ט (צו שיפע זיבעלע, וועלכע לויפט אים נאָך): אוועק פון דאנען! וואס לויפסטו מיר עפעס נאך, דו שיפע זיבעלע?

ש י פ ע ז י ב ע ל ע: וואס מיינסטו, א שיפע זיבעלע איז שוין טאקע גאר ניט? וועל איך דיר דוקא נאכלויפען.

ל י י ט נ א נ ט: אוועק דו אידיאט! פע, שעם זיך! (ער גע־

פינגע די גרעפין). ליבע קוזינע, איר זייט האַרציג געבעטען אויפצושטיין. איך בין׳עס, אייער ריצער און קוזין, ריצער לייטנאַנט פון קאַזער.

די גרעפין (קאַקעט). האָט מען היינט ניט געבלאָזען דעם האָרן?

לייטנאַנט: איך ווייס ניט, מיך האָט מיין ליבענדיג האַרץ אויפגעוועקט.

שיפע זיבעלע: מען האָט ניט געבלאָזען, דער קאַנצלער האָט ניט געהייסען.

גרעפין (קאַקעטיש). איך קען ניט אויפשטיין, גיט מיר אייער האַנט.

לייטנאַנט (הויבט זי אויף). איז מיר ערלויבט אויך צו קושען דאָס זיסע הענטעלע?

גרעפין: אבער נאָר איין קוש, ווייל איך מענער, אז מען ער־לויבט אביסעל, פאַרלאַנגט איר צופיל.

לייטנאַנט (קושט די האַנט צוויי מאָל).

גרעפין: איר זייט אזוי שלעכט ווי אַלע מענער. (גיט אים א קלאַפּ מיט דעם פעכער).

לייטנאַנט: איך בין ניט שלעכט, טייערע, איך בין נאָר שרעקליך פאַרליבט אין אייך.

גרעפין: ווער גלויבט אייך דען מענער?

לייטנאַנט: איך בין אַלע מאָל גרייט דאָס צו באַווייזען.

שיפע זיבעלע: טייער פריילין קאַזער, ערלויבט מיר אויך צו קושען אייער ליב הענטעלע, איך האָב אייך נאָך מער ליב ווי ער.

גרעפין: איך ווייס אז אַלע מענער זיינען אין מיר פאַרליבט. נאַ — (ער קושט איר האַנט).

לייטנאַנט: אַוועק, דו אידיאָט!

שיפע זיבעלע: אבער איך האָב אויך געקושט... זי האָט מיך אויך ליב!

לייטנאַנט: אַוועק, דו אידיאָט!

קאַנצלער (צום צער.־מייסטער בסוד): פאַרגעסט ניט דעם יונגען פאַעט, ווען איר וועקט די מלכה האַרץ. איר מאַן דעם באַנווי־

וואו, לאָזט אויף שפּעטער. די קעניגין מוז דאָ זיין פריער. און דעם קעניג וועקט נים ביז העם שפּעטער. וואַרט אויף א צייכען.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: איך בין גרייט אייך צו פאָלגען.

ק אַ נ צ ל ע ר: דאָס איז דאָס ערשטע געבאָט פאַר א הויפמאַן. און פאַרגעסט נים, אז פון הויפלייט ווערען שטאַט־לייט.

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע (וועקט דאָס זיבעלע צלם). צלם! שטיי אויף! (אויפגעשטאַנען) ביזטו ברוגז מיט מיר, ווייל דיין געזינד איז ברוגז מיט מיין געזינד?

ז י ב ע ל ע צ ל ם: איך בין נים ברוגז. (גיט אים א קוש. זיי גייען אוועק אין אָרעם).

צ ע ר. מ י י ס ט ע ר: גנעדיגע פרוי קעניגין? הויך־פאַר־ערטע מלכה הארץ!

מ ל כ ה ה א ר ץ (וועקט זי אויף דערשראָקען). איר זייט דאָס ליבער צערעמאָניע־מייסטער? איך האָב מיך אזוי דערשראָקען.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: ווילט איר מיין האַנט? (זי שטייט אויף).

מ ל כ ה ה א ר ץ: וואָס פאַר א זיסען חלום איר האָט מיר איבערגעשלאָגען.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: עס טוט מיר זעהר וויי, וואָס איך האָב דאָס געמוזט טאָן. קען מען אפשר וויסען, פון וואָס א קעניגין חלומ'ט?

מ ל כ ה ה א ר ץ: פאַר וואָס דען נים? (זי קומט לאַנגזאַם אין פראַנט און כמעט אַלע הערען ווי זי דערציילט דעם חלום). דאָס איז געווען א חלום פון א פאַסטושקע מיט א פאַסטוך און ארום זיי אסך ווייסע גע־קרייזעלטע שעפּעלעך. און דאָס ליכט פון דער מאָרגען זון. זי האָט גע־זוכט גליק, האָט זי געזוכט און געזוכט און געפונען, און ער האָט געזוכט גליק, געזוכט און געזוכט און געפונען, ווען אַז אַלטע פרוי, א טרעפעריין איז דערביי געווען און זי האָט זיי געטראָפען און געזאָגט: קינדערלעך, איר זוכט דאָס גליק און איר וועט דאָס געפינען, און אַז איר וועט דאָס געפינען, זאָלט איר דאָס האַלטען פעסט און זאָלט דאָס היטען ווי איר היט די שעפּעלעך אין פעלד.

אַ ל ע: ווי שיין! ווי זיס! אַה, ווי שיין! (פאַלען צו איר צו). ליבע מלכה הארץ, טייערע מלכה הארץ! וואָס מאַכט איהר?

פ י ר ש ט י ן: וואָס מאַכט איר, מיין ליב קינד? (צו איר טאַנטען). זע: מיין קינד, ווער דאָס איז, באַגריס די מלכה הארץ.

מ ל כ ה ־ ה אַ ר ץ: גוטען אָוונט ליבע. ווי יונג און ליבליך.

ג ר ע פ י ן (פאַרבייגט לייכט די קני).

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: און דער גאַלאַנטער לייטנאַנט איז נאָך אַלץ אַרום אייך?

ג ר ע פ י ן: אודאי זיינען פאַראַן נאָך פרויען, וואָס קענען געפעלען.

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: איך האָב גאָר ניט געמיינט, גרעפין.

פ י ר ש ט י ן (דער גרעפין שטיל): וואָס איז מיט דיר?

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: עס מאַכט ניט פירשטין. (צום בישאָף, וועלכער איז דערווייל אָנגעקומען). גוטען אָוונט, אייער עמינענץ.

ק אַ נ צ ל ע ר: איך קוש אייער האַנט, גנעדיגע מלכה. כאָטש אַ וואַסאַליין, דאָך קעניגין פון אַלע הערצער.

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: פון אייערן אויך, הער קאַרדינאַל?

קאַ נ צ ל ע ר: אפילו פון מיינעם.

מ ל כ ה: ווי גליקליך מאַכט מיך דאָס! כאָטש איך ווייס ניט, מיט וואָס איך פאַרדין דאָס.

ד ע ר פ אַ ע ט: (שפרינגט אויף). וואו איז די מלכה? צערעמאָניע־מייסטער, וואו איז די מלכה?

צ ע ר. ־ מ י י ס ט ע ר: אָט שטייט זי דאָרט מיט דעם קאַנצלער.

פ אַ ע ט (לויפט צו צו איר און בלייבט שטיין ווי אַ נאַר).

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: גוטען אָוונט פאָעט, וואָס זייט איר אַזוי איבעראַשט? (דער קאַנצלער דרייט זיך אַוועק).

פ אַ ע ט: (קומט צו זיך). ווי האָט איר געקענט זיין אַזוי האַרטהאַרציג און מיך ניט רופען?

מ ל כ ה ה אַ ר ץ: עס איז ניט געווען מיין שולד, ליבער קוזין. דער צערעמאָניע־מייסטער און אַ זיסער חלום האָבען מיך געמאַכט פאַרגעסען.

פ אַ ע ט: אַ זיסער חלום! אך!

ש י פ ע ז י ב ע ל ע: (צו זיבעלע צלם). אָט איז דאָך די מלכה הארץ. לאָמיר זי באַגריסען, ליבינקע מלכה הארץ, טייערע מלכה הארץ.

שיפּע זיבעלע: ערלויבט מיר צו קושען דעם זוים פון אייער קלייד.

פּאַעט (אין כעס): אוועק דו נאַר!

שיפּע זיבעלע: נאַרישער פּאָעט! פאַרליבטער פּאָעט!

צער.־מייסטער: (הויבט אויף זיין שטעקען צום צייכען, אַז אַלע זאָלען שווייגען). די קעניגין! (דער עולם מאַכט א וואַרע. די רעגירענדע קעניגין פון שיפּע קומט ארויס. זי איז שוואַרצ־חנ׳עווריג, ליב־רייצענד, דאָך מיט א טונקעלען שאָטען אויף איר ליכטיג פּנים).

קעניגין: גוטען אווענט, מיינע ליבע. (גיט יעדען די האַנט צום קושען, פיעל טוען עס). גוטען אווענט, אייך אַלעמען. וואָס מאַכט אונזער ליבע פירשטין?

פירשטין: איך דאַנק אייך מאַיעסטעט. אָט דאָ איז מיין טעכטערל.

קעניגין: גוטען אווענט, ליב קינד (האַנט־קוש). און דאָ איז דער שאַרמאַנטער ריצער. איר זייט גערעכט ריצער, היט אייער ליבע. דאָס איז נאָך דאָס איינציגע וואָס מיר פאַרמאָגען. זי וואַרעמט אונזער יונג לעבען, אַז איר וואָלטען מיר שטאַרבען. וואָס דענקט אונזער קלוגער הער קאַנצלער?

קאַנצלער: ווי קען אַזאַ וואונדערבאַרע פרוי זאָגען עפּעס אַנ־דערש ווי דעם אמת.

קעניגין: אַ שאַד וואָס איר זייט אַ גלח. ווער ווייסט ווי־פיל פרויען איר וואָלט גליקליך געמאַכט, אַדער אפשר גאָר אומגליקליך. אָבער אַלץ איינס, אומגליקליכע ליבע, איז נאָך אַלץ גליק.

פירשטין: זעהר גערעכט פרוי קעניגין.

קעניגין: אָט איז דאָך די ליבע שווינער. איך מוז זי באַ־גריסען. גוטען אווענט ליבע, ליבע מוטער (קושט איר האַנט).

מלכה־מאַמע: (קושט זי אין שטערען). אַי, ווי חנ׳עוריג דו ביזט היינט!

קעניגין: לעבען אייך, ליבע מוטער, ווער איך פאַרטונקעלט, ווייל אויף אייך רוט די איידעלקייט און שיינקייט פון דער נשמה.

מלכה־מאַמע: שווייג, שווייג, מיין קינד. איך בין אַן אַלטע

פרוי, אַט דריי איך זיך נאָך אַרום. וואָס ווייניגער מען זעט מיך, אַלץ בעסער.

ק ע נ י ג י ן: זאָגט דאָס ניט, טייערע, איר זייט ביי אונזער הויף דער סימבאָל פון איידעלער גוטער קלוגשאַפט. זייט מיר מוחל, ליבע מוטער. איך וויל עפּעס פרעגען דעם קאַנצלער. (צום עולם). אונטערהאַלט זיך. גלייך איך וואָלט דאָ ניט געווען. (שטיל). קאַנצלער, זאָגט מיר, וואו איז דער קעניג?

ק אַ נ צ ל ע ר: ער שלאָפט נאָך, מאַיעסטעט.

ק ע נ י ג י ן: ווען וועט ער אויפשטיין?

ק אַ נ צ ל ע ר: דאָס הענגט אָפּ פון אייך.

ק ע נ י ג י ן: וואַרט אויף מיין באַפעל.

ק אַ נ צ ל ע ר: איך בין גרייט אים אויסצופירען.

ק ע נ י ג י ן: און ווייטער?

ק אַ נ צ ל ע ר: איך פאַרשטיי ניט, וואָס אייער מאַיעסטעט מיינט.

ק ע נ י ג י ן: קוועלט מיך ניט, קאַנצלער. איר נאָר אליין ווייסט, וואָס עס מאַטערט מיך, וואָס מאַכט מיך אַזוי אומגליקליך. האָט רחמנות מיט מיר. איר זייט דאָך מיין איינציגער פריינד.

ק אַ נ צ ל ע ר: אייער פריינטשאַפט, מאַיעסטעט, ערט מיר זעהר, אָבער איך מוז זיין געטריי מיין קעניג.

ק ע נ י ג י ן: אָה, איך בין אַן אומגליקליך באַשעפעניש! פאַר דעם קעניג האָט מען וועלטען מיט געטריישאַפט, ווען ער דאַרף עס ניט, און פאַר דער אָרעמער קעניגין אַפילו ניט אַ טראָפּען, ווען זי דורשט נאָך דעם, ווי אַ וואַנדערער אין דער וויסטע.

ק אַ נ צ ל ע ר: מיך רירט אייער שמערץ, קעניגין. אָבער מיין פליכט איז מיר הייליגער פון אַלץ. זי שטייט ביי מיר איבער פריינטשאַפט און רחמנות.

ק ע נ י ג י ן: פליכט, פליכט, דאָס איז אַלץ, וואָס איר מענער ווייסט. מעג דער וועג צו איר זיין אויסגעלייגט מיט צעטראַטענע הערצער.

ק אַ נ צ ל ע ר: אַלץ וואָס איך קען טון פאַר אייך, איז ניט וועקען דעם קעניג ביז איר וועט הייסען.

ק ע נ י ג י ן: איך דאַנק אייך פאַר די ברעקלעך, וואָס איר וואַרפט

צו אַ קעניגין. זעט מען זאָל מיר לאָזען צורו, איך וויל זיין אליין מיט מיינע געדאַנקען.

קאַנצלער: ווי איר באַפעלט, מאַיעסטעט. (זי גיט אים די האַנט, ער קושט זי לאַנג און איניג).

פּאַעט (צו מלכת הארץ): ערלויבט מיר פאַרצוליייענען מיין לעצ־טע פּאָעמע. איך האָף, אז זי וועט רירען דאָס הארץ, וואס איז אזוי קאַלט צו מיינע לידער, ווי די לבנה צו דער נאכטיגאַל.

מלכה הארץ: איר זייט זעהר פּאַעטיש, ליבער קוזין. לייענט.

פּאַעט (הויבט אָן לייענען, ביסלעכווייז ווערען אַלע שטיל).

דו ביזט מיר פרעמד —
דו קלינגסט מיר ווי א טאָן
נאָך קיינמאָל ניט געהערט;
ווי א טרוימליד פרעמד און וואונדערבאַר
געשפּילט אויף נייע, פרעמדע אינסטרומענטען.
דו ביזט פאַר מיר מיט סודות פול
ווי אן אלטער וואלד
פון מענשען־פוס נאָך ניט באַרירט.

נייע וואונדערבאַרע וועלטען
זיינען דאָרטען גאָר פאַראַן,
שיין ווי וויגענלידער, וועלכע
מאַמעס זינגען שטיל באַנאַכט.

ערגעצוואו, — איך ווייס ניט ווען —
האָט מיין הארץ שוין דיך געזען.
אפשר איז אן אנדער וועלט,
וואו מיר זענען פריער געווען.

אַה, געליבטע! ווי איך בענק,
ווי איך גאָר און בענק נאָך דיר! —
— — — — — — — — — — —

(אַלע בלייבען שטיל).

ק ע נ י ג י ן (גערירט): איך דאַנק אייך, פּאָעט.

א ל ע (לויפן גראַטולירען חעם פּאָעט): פּאָעט, עס איז וואונדער־באַר. — איך גראַטוליר אייך. — עס איז ערהאַבען. (גראַד ווען אַלע פּומלען זיך גראַטולירענדיג דעם פּאָעט, שרייט אויס דער צערעמאָניע־מייס־טער:)

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: דער מלך הארץ!

א ל ע: (האָבען שוין פאַרגעסען דעם פּאָעט און לויפען אַנטקעגען דעם מלך הארץ. עס בלייבען נאָר זיצען די מלכּה הארץ, דער פּאָעט און — אין אַ ווינקעל — די קעניגין). וואָס מאַכט איר, מלך הארץ! אַה, מלך הארץ! (אַלע פּומלען זיך ארום אים).

מ ל כ ה ה א ר ץ (צום פּאָעט): איך וואָלט וועלען קענען די וואונדערבאַרע, וואָס קען באַגייסטערן צו אַזוינע לידער.

פּ א ע ט: פאַר וואָס קוועלט איר מיך, טייערע מלכּה? איר ווייסט גאַנץ גוט, ווער עס הערשט איבער יעדען ציטער פון מיין נשמה; איין איינציגער בליק אירער קען מיך גליקליך אָדער אומגליקליך מאַכען. דער גאַנצער הויף ווייסט דאָך דאָס.

מ ל כ ה ה א ר ץ: ווּעמען מיינט איר?

פּ א ע ט: אַה, געטליבע קעניגין, איר ווייסט, אַז איך מיין ניט קיינעם נאָר אייך.

מ ל כ ה (צעלאַכט זיך הערצליך): — ניין, ליבער קוזין, איך וויל אייך זיכער ניט קוועלען, נאָר איך האָב זיך גאָר ניט דערקענט. וואָס פאַר אַ מאָדנע מענשען איר פּאָעטען זייט. איר זעט אַזוינע זאַכען —

פּ א ע ט (מיט זעלבסטבאַוואוסטזיין): דערפאַר זענען מיר דאָך פּאָעטען.

מ ל כ ה ה א ר ץ: אָבער אַזוי ווייט פון — (שווייגען). ניין, ליבער קוזין, איר קענט מיך ניט. איך בין אַ פּראָסטע, שטילע פרוי. און מיין לעבען, מיין אַלץ, יעדער אָטעם, וואָס איך הויך, געהערט נאָר איינעם, מיין מאַן. —

מ ל ך ה א ר ץ: גוטען אָוונט, אייך אַלעמען. וואָס מאַכט די גנעדיגע פירשטין? און די יונגע גרעפין? די זון און דער מאָרגענ־שטערן. (האַנטקושען).

פ י ר ש ט י ן: אַ, מלך הארץ, עס איז אַן אומרעכט פון אייך צו

צעטומלען אזא אַלט הארץ ווי מיינס מיט קאַמפּלימענטען. מיין האַרץ נעהערט שוין דער וועלט און מיין קינד.

מ ל ך ה א ר ץ: די וועלט דאַרף ניט קיין פרויען הערצער, אבער אַן אַרימער מאַן קען אַן דעם ניט לעבען.

ק א נ צ ל ע ר (שטיל): מלך פאַרגעסט ניט אייער פליכט. דאָרט זיצט די קעניגין.

מ ל ך ה א ר ץ: איר זייט גערעכט, קאַנצלער. (פאַרנייגט זיך. ביידע גייען צו דער קעניגין).

ק א נ צ ל ע ר: מאַיעסטעט!

ק ע נ י ג י ן (דערשרעקט זיך): אַה —

ק א נ צ ל ע ר: דער מלך האַרץ.

מ ל ך ה א ר ץ: גוטען אָוועגט, מאַיעסטעט.

ק ע נ י ג י ן: גוטען אָוועגט. (גיט אים די האַנט צום קושען. ער קושט זי לאַנג און איניג). איך זיץ דאַ פאַרשטופּט אין א ווינקעל, האָב איך געמיינט, אַז איך בין שוין באַהאַלטען פאַר דער גאַנצער וועלט.

מ ל ך ה א ר ץ: איך האָב דעם קאַנצלער צו דאַנקען, ער האָט מיך דערמאַנט, אַז איך מוז אייך זוכען.

ק ע נ י ג י ן: האָט אייך ערשט דער קאַנצלער באַדאַרפט צו דער־מאַנען, אַז איר דאַרפט באַגריסען אייער קעניגין?

מ ל ך ה א ר ץ: מיין קעניגין צו באַגריסען איז נאַר א פליכט. אבער די וואונדערבאַרסטע פרוי אין אונזער הויף מוז וואַרטען, ווי דער איידעלסטער וויין, ביז מען גייט דורך די גאַנצע סעודה, פון איבעריגע און צומאַל שלעכטע שפּייזען. אבער וואַרום זיצט די קעניגין איבער אַלע אין דער איינזאַמקייט און א טונקעלער שאָטען שוועבט איבער איר איידע־לען שטערען?

ק ע נ י ג י ן: האָט איר גאַרניט פאַר מיר, ווי ליידיגע פראַזען און קאַמפּלימענטען? איך ווייס, אַז דער מלך האַרץ פאַרמאַגט עפּעס בעסערס, ווי דאָס, וואָס ער פאַרטיילט צווישען הויף־פּעבעל. דאָס איז אודאי נאַר פאַר דער אויסגעוועלטער.

מ ל ך ה א ר ץ: אַך! די אויסערוויילטע! — אפשר פאַרדעקען נאַר די פראַזען דאָס, וואָס איז שמערצליכער, טיפער און ברענענדער, ווען עס וואָלט זיך אַרויסגעגאָסען איבער מיינע ליפּען וואָלט עס מיך

פארברענט, מיך און נאך אנדערע מיט מיר. איך וואג עס ניט, קעניגין. די שטערן פון הימעל זיינען אייביג און קיין שטערבליכער קען זיי ניט דערגרייכן. מען קוקט אויף זיי און מען שליסט זייער גלאנץ שטיל אין הארצן איין.

ק ע נ י ג י ן: איר קענט ניט וויסן, מלך. אפשר איז גאר די ארעמע שטערנדלעך קאלט דארט אויבן. עס איז איינזאם. עס איז אודאי ווייט פון איין שטערן צום אנדערן. און עס בענקט זיך, דאס הארץ טוט וויי, נאך א ביסעל ווארעמקייט. דאס שטערנדעל וואלט וועלן, אז א מענשליכע האנט זאל עס נעמען און צופרעסן צו א ווארעם־קלאפענדיג הארץ. אה, מלך! ווי טרויעריג איז א שטערן!...

מ ל ך ה א ר ץ: וואלט איך וויסן, אז מיין הארץ און מיין האנט קענען דאס גליק ברענגען פאר אזא ליכטיגן שטערן, איך וואלט דורך פייער געגאנגען.

ק ע נ י ג י ן (קוקט אים אן): איר? איר האט דאך אזוי פיל פרויענהערצער גליקליך געמאכט. וואס מאכט בא אייך אוים נאך איינם —

מ ל ך ה א ר ץ: גלויבט איר אויך, אז אסך פרויען קענען פאר־טויבן די בענקעניש נאך דער איינאונאיינציגער?

פ י ר ש ט י ן (צום קאנצלער): וואס זאגט איר ניט צו אונזער קעניגין מיט'ן מלך הארץ, עס זאל איר חלילה גאר ניט פארשאטען. און זעט דארט די מלכה הארץ: זי צאפעלט שיר פאר איפערזוכט, אז אפילו דער פאעט באקומט איר שוין ניט.

ק א נ צ ל ע ר: קלוגע הויפלייט זען אלץ און זען גאר ניט. (גייט אוועק).

ק ע נ י ג י ן: איז נאך מעגליך, אז איר זאלט ליבן אן אנדערע. נאך דעם, ווי איר האט געליבט די זיסע, גוטע הארציגע מלכה הארץ?

מ ל ך ה א ר ץ: דערמאנט מיך ניט, קעניגין, אן דעם טרויעריגס־טען טעות פון מיין לעבן. מיר האבן קיינמאל ניט געפאסט איינער צו דעם אנדערן. זי איז אפשר צו גוט פאר מיר. זי קען א מאן ניט אראפ־ווארפן צו אירע פיס. זי קען אבער אויך אים ניט אויפהויבן צו יענע אומענדליכע וועלטן פון גליק און פארגעסן.

ק ע נ י ג י ן: פארגעסן און גליק! ווי וואונדערבאר דאס

קלינגט! פאַרגעסען אַלץ און אַלעמען. הויף־צערעמאַניעס, פליכטען, ליי־גען, דעם שמייכעל, וואָס צעשניידט דאָס האַרץ. פאַרגעסען אַלץ און אייג־פאַך גליקליך זיין! — עס איז אַ ווייטער וועג אַהין און אַליין קען מען אים ניט גיין.

מ ל ד ה א ר ץ: לאָזט מיך אייך פירען, קעניגין. איך וועל מיט מיין האַרצבלוט די וועגען וואַשען, אַז אייער פוס זאָל חלילה קיין שטרויכ־לונג ניט באַגעגענען.

ק ע נ י ג י ן: ווילט איר אַלצדינג איבערלאָזען און גיין מיט מיר זוכען דאָס גליק?

מ ל ד ה א ר ץ: שטילער קעניגין, טויזענט אויגען און אויערען באַוואַכען אונז, קומט דאָרט הינטערן גלאָז, נעמט מיין אַרעם. (זיי גייען). אייביג, אייביג וואָלט איך מיט אייך געגאַנגען!

ק ע נ י ג י ן: ווי הימליש דאָס קלינגט! (אָפּ הינטערן גלאָז).

צ ע ר. ־ מ י י ס ט ע ר (אַנאָנסירט): זיין עקסעלענץ, גענעראַל פעלדמאַרשאַל און גענעראַל־פּראָקוראַטאָר, קעניגליכע הויכקייט, פירשט טויז פון שיפּע! (אַ דומפּער געמורמעל: אָ, ער איז שוין דאָ).

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע (צו זיבעלע צלם): אַ שלעכטער סימן. די קאַרטענוואָרפערס זאָגען אַז ווען ער קומט מוז געשען אַן אומגליק. איך האָב אים פיינט. זאָל איך אים שלאָגען?

ז י ב ע ל ע צ ל ם: גיי דו נאַר, ער הרג'עט דיך אַוועק מיט אַ בליק פון דעם אויג וואָס ער האָט נאָך.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: גוטען אָוועגט אַלע. צערעמאָניע־מייסטער, איז דער קעניג וואָך?

צ ע ר. ־ מ י י ס ט ע ר: ניין, הער פעלדמאַרשאַל.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: פאַרוואָס? (צער.־מייסטער אין פאַרלעג־גענהייט).

ק א נ צ ל ע ר: עס איז מיין באַפעל און דער וואונש פון קעניג, אים צו לאָזען שלאָפען אַזוי לאַנג ווי מעגליך.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: קעניגען דאַרפען ניט שלאָפען. גוטען אָוועגט קעניגין־מאַמע. גוטען אָוועגט פירשטין.

פ י ר ש ט י ן: גוטען אָוועגט פירשט. ווי פילט איר זיך אין געזונט?

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: דאַנק, ווי אַ סאָלדאַט, אַלעמאָל אויפ'ן פּאָסטען.

פ י ר ש ט י ן: מעג איך אייך פאָרשטעלען? דאָס איז מיין פּלי־מעניק, דער יונגער ריצער פון קאַזער. אַ לייטנאַנט אין אייער אַרמיי. העד פעלדמאַרשאַל, ער וואַרט אויף אַ דערהעבערונג.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: איז ער דער חתן פון אייער טאָכטער?

פ י ר ש ט י ן: כמעט אַ חתן.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: וואָס זאָגט איר איז זיין נאָמען, לייט־נאַנט קאַזער?

פ י ר ש ט י ן: לייטנאַנט ריצער פון קאַזער.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל: איך וועל עם געדענקען.

פ י ר ש ט י ן: אַ שיינעם דאַנק אייך. (ער גייט ווייטער). האָסט געהערט, ער וועט דיך געדענקען.

ל י י ט נ א נ ט (צו גרעפין): מעג איך איצט האָפען טייערסטע?

ג ר ע פ י ן (קאָקעטיש): וויים איך, פרעג ביי דער מאַמען.

פ א ע ט: וואָס איז מיט אייך מלכה? וואָס פעלט אייך, איר זייט בלאַס. (קעניגין און מלך הארץ אונטער'ן גלאָז. די קעניגין פאַרוואָרפט אירע ביידע הענט ארום דעם מלך הארץ. האַלט אים און קושט אים לאַנג).

מ ל כ ה ה א ר ץ: גאָר ניט, גאָר ניט. (צעווייגט זיך שטיל). קוקט ניט אהין, איך בעט אייך.

פ א ע ט: איר וויינט דאָך.

מ ל כ ה ה א ר ץ: מיין הארץ, מיין הארץ! (פאַלט ביים פּאָעט אויפ'ן אַקסעל און וויינט. דער גאַנצער הויף קוקט זיך אום און דערזעט, וואָס עס קומט פאָר הינטערן גלאָז. עס הערשט אַ שרעקליכע שטילקייט פאַר אַ ווייל).

מ ל כ ה מ א מ ע: פאַרוואָס וועקט מען ניט מיין זון! וועקט אויף מיין זון! (זי פאַרדעקט דאָס פּנים מיט די הענט).

ק ע נ י ג י ן (פון הינטער'ן גלאָז): איצט קום, לאָמיר גיין צו זיי. איך בין איצט רואיג און גליקליך, איך קען זיך איצט אנטקעגען שטעלען אַלע שטורמען. (זיי קומען צוריק צום עולם). וואָס זענט איר אַזוי שטיל מיינע ליבע? זייט פריילין, אייער קעניגין איז היינט אויך פריי־ליך. איר זייט אַ גוטער אונטערהאַלטער, מלך הארץ. וואָס מאַכט די

מלכה הארץ? איך האָב, אַז איר זייט ניט אייפערזיכטיג, וואָס אייער מאַן האָט מיך אַביסעל אונטערהאַלטען?

מ ל כ ה ה א ר ץ: ניין, קעניגין, איך בין גאַרניט אייפערזיכטיג.

ק ע נ י ג י ן: און וואָס מאַכט אונזער באַגייסטערטער זינגער? וואָס איז אַזוי שטיל? צערעמאָניע־מייסטער, הייסט די מוזיקער קומען.

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: מאַיעסטעט, איך קען די מוזיקער ניט הייסען קומען, ביז זיין מאַיעסטעט, דער קעניג, שטייט ניט אויף.

ק ע נ י ג י ן: טאָ וועקט אים אויף.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל (באַפעלט שטרענג): וועקט אויף דעם קעניג!

ק ע נ י ג י ן: גוטען אווענט אייך פעלדמאַרשאַל.

פ ע ל ד מ א ר ש א ל (פאַרנייגט זיך טיף). ד ע ר ר ע ג י ר ע נ־ ד ע ר ק ע נ י ג באַווייזט זיך).

(ער איז פעט, מיט א שוואַרצער דינליכער באָרד און וואָנסען, מיט גראָבע רויטע ליפען און א פאַרשוואָלענעם פנים. פאַרשלאָפען, רייבט זיך די אויגען מיט די פויסטען און גענעצט).

ק ע נ י ג: גוטען אווענט, מיינע ליבע. (גענעצט). איר זייט שוין לאַנג דאָ? — נו וואָס הערט זיך עפּעס קאַנצלער? (שווייגען). איי, דער קאַנצלער איז היינט אויפגעשטאַנען אויף דער לינקער זייט. צערעמאָניע־מייסטער, איז אַלץ אין אָרדנונג?

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: יאָ, מאַיעסטעט, אויף אַזוי ווייט, ווי מיין פליכט גייט.

ק ע נ י ג: איך דענק, דו וועסט נאָך גרוים ווערען, דו ביזט אַ גאַנץ גוטער צערעמאָניע־מייסטער. העלף מיר ארויפגיין אויף מיין טראָן. (ער זיצט שוין). און וואו איז ערגעץ די קרוין פון מיין גאַנצער מלוכה, מיין קעניגין?

ק ע נ י ג י ן (קאַלט): אָט בין איך מיין קעניג.

ק ע נ י ג: איז דיין פּלאַץ ניט ביי מיין זייט? וואָס שטייסטו פון דער ווייטענס? (שטאָלץ און קאַלט זעצט זי זיך לעבען אים). פאַר־וואָס איז דאָ אַזאַ שטילקייט? דער קאַנצלער רעדט ניט, אַלע שווייגען. איר ווייסט דאָך, אַז איך בין גאַנץ פּראָסט, איך מאַך מיר גיט פון צע־רעמאָניעס. זייט פריילין, פונקט ווי איך וואָלט דאָ ניט געווען. צע־

רעמאַניע־מייסטער, זאָלען קומען די כלי־זמר, און וואו איז ערגעץ, די צווייטע שטיצע פון מיין טראָן, מיין מאַמע?

מ ל כ ה מ אַ מ ע (לויפט צו אים אַרויף, אומאַרעמט אים). אט בין איך, זונדעלע מיינער. (צעוויינט זיך).

ק ע נ י ג: וואָס וויינסטו מאַמעניו, איך בין גאָט צו דאַנקען גע־זונט, דאַרפסט ניט וויינען אפילו פאַר פרייד אויך ניט. צערעמאַניע־מייסטער, וואו זיינען די כלי־זמר?

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל (מיט כעס): מען דאַרף ניט! עס איז איצט ניט די צייט פון מוזיק! עס געפינען זיך פאַררעטער צווישען אונז!

ק ע נ י ג: פאַררעטער? ע, גיי, דו רעדסט פון היץ. דו ביזט טאַקע זעהר פאַרזיכטיג, אָבער דאָס מאָל רעדסטו נאַרישקייטען. ווער איז דאָס מיין פאַררעטער? דו מיינסט דאָך ניט חלילה איינעם פון געזינד צלם? פאַר דעם קאַווירט מיר אונזער קאַנצלער.

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: ניט אין געזינד צלם זאָלסטו זוכען די פאַר־רעטער, נאָר אין דיין אייגען געזינד. אָט דאָ אויף דיין טראָן זיצט דער פאַררעטער, דיין קעניגין מיין איך.

ק ע נ י ג (שטעלט זיך אויף מיט כעס): אזוי וויים זאָלען דיין רעכט און דיין מוט ניט גיין. קוים רעדסטו נאָך אַ וואָרט, ביזטו ארונטער־געזעצט פון דיין אַמט און פאַרטריבען אויף אייביג.

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: איך וועל ניט שווייגען, ווען דו זאָלסט מיך אפילו טויטען דאָ אויפ׳ן אָרט. זי האָט דיך פאַרראַטען! דיך אַלס מאַן, און האָט פערפלעקט דיין קעניגליכען נאָמען. דאָרט הינטערן גלאָז, ווען זי האָט געמיינט, אַז קיינער זעט זי ניט, האָט זי דיך פאַרראַטען מיט׳ן מלך הארץ אין געגענוואָרט פון דעם גאַנצען הויף.

ק ע נ י ג (צעמישט): איז דאָס מעגליך?!

מ ל כ ה מ אַ מ ע: אמת, זונעלע, און מיינע אייגען האָבען דאָס געמוזט צוזען.

ק ע נ י ג: פון איר אייגען מויל מוז איך דאָס הערען. איז דאָס אמת, קעניגין?

ק ע נ י ג י ן (שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ אויף: יאָ).

ק ע נ י ג (זינקט צוזאַמען, באַגראָבט דעם קאָפּ אין די הענט און וויינט

שטאַרק הויך. ער באַרואיגט זיך לאַנגזאַם, כליפּעט נאָך אַביסעל. עס ווערט שטיל).

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: קעניג! — איצט דאַרפסטו אַלץ פאַרגעסען און געדענקען איין זאַך, אַז דו ביזט קעניג און דאַרפסט משפט'ן.

ק ע נ י ג (דומפּ רעזיגנירט): טו —

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: איך, גענעראַל־אַנקלעגער פון דיין גאַנצער מלוכה, פירשט פון און צו שיפע, קלאַג אָן די קעניגין. זי האָט געשענדט דיין קעניגליכען נאָמען און כבוד און דעם כבוד פון טראָן און קעניגרייך. איך פאַרלאַנג זאָלסט איר געבען די גרעסטע שטראָף פאַר אַזאַ פאַרברע־כען. דאָס איז דער: טויט!

אַ ל ע (זיינען געטראָפען): אָה! —

ק ע נ י ג (שוואַך): האָסטו עדות?

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: יאָ מאַיעסטעט. דיין קאַנצלער, קאַרדי־נאַל פון צלם און דער גאַנצער הויף. קאַרדינאַל פון שוואַרצען צלם!

ק אַ נ צ ל ע ר (טרעט אַרויס).

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל (שטיל): איך וויים גלח, אַז דיין האַנט שטעקט אין דעם.

ק ע נ י ג: קאַנצלער, וואָס האָסטו צו זאָגען?

ק אַ נ צ ל ע ר: איך האָב ליידער גאָר ניט וואָס צו זאָגען. עס איז אמת, אונזער קעניגין האָט געפעלט, אָבער מיר זיינען אַלע פעלבאַר. טויט, דענק איך, איז צו אַ האַרטע שטראָף, אייביגע תפיסה וואָלט געווען שווער גענוג.

ק ע נ י ג: נאָך אַן עדות! — צערעמאָניע־מייסטער, איז עס אמת? געדענק אַז דו האָסט זי אַמאָל ליב געהאַט. אפשר איז די קע־ניגין צו שטרענג צו זיך אַליין, און די איבריגע עדות האָבען געהאַט אַ טעות. איז עס אמת?

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: יאָ, מאַיעסטעט.

ק ע נ י ג: איז קיינער ניטאָ, ווער עס זאָל זאָגען אַ גוט וואָרט פאַר דער קעניגין, פאַר אונזער גוטער, אַלטער קעניגין? (שווייגען).

אַ י י נ ע ר: מאַכט פלאַץ, דער חכם גייט!

אַ ז אַ נ ד ע ר ע ר: פלאַץ פאַר'ן פילאָזאָף!

ד ע ר ה ו י ף - פ י ל אַ ז אַ ף (אַן אַלטינקער, מיט אַ לאַנגער ווייסער באָרד. גייט מיט אַ שטעקן).

ק ע נ י ג: קענסטו, גרויסער חכם, עפּעס זאָגן, וואָס זאָל קלענער מאַכן די שולד פון דער קעניגין?

פ י ל אָ ז אָ ף: יאָ, קעניג, אסך קען איך זאָגן, וואָס זאָל אונזער קעניגין ריינוואַשען, אַזוי ריין ווי די זון אין אַ פרילינגס מאָרגען. מיינע ווערטער קענען פּליסען ווי אַ קוואַל פון דער זאַפטיגער מוטער ערד. אָבער וואוהין? וועלען אייערע אויערען אַפען זיין פאַר די מילדע רייד, וואָס גאָט שיקט מיר אין היילינע שטונדען? דער רויש פון כלי זיין פילט זיי אָן. — קענען אייערע הערצער צונעמען דאָס מילדע וואָרט פון חכמה, ליבע און מחילה, אין דער צייט ווען עס ברענט אין זיי שנאה און קנאה? ניט אונזער קעניגין, אונזער גוטע, זאַנפטע קעניגין דאַרפט איר פאַר־אורטיילען, ווייל זי ליבט. זי האָט ניט מיט אַ זינדיגער האַנט גערויבט דעם געטליכען אוצר פון הימעל. גאָט אַליין האָט עס איר געשיקט פאַר אַ מתנה. זי איז די האַרף אויף וועלכער דער בורא שפּילט זיין אייביג ליד פון שאַפען. זי איז דער שופר, דורך וועלכען דאָס אייביגע געטליכע פאַרקינדט דעם טאָן פון לעבען. ליבע איז ניט, ווי איר מיינט, דער זינדיגער תירוש פאַר אַ פאַרבאָטענער לוסט. זי איז דער גאָלדענער חלום פון נאַכט אין די טעג פון באַשאַפען. זי איז די היילינע ברכה, וואָס גאָט האָט אויסגעשפּרייט איבער דער וועלט, ווען זי איז געבוירען געוואָרען. זי איז די פאַר׳כישופ׳טע בלום פון לעבען, זי איז דער קוואַל פון לעבען און דאָס לעבען אַליין. זי איז —

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל (האַקט אים איבער): מיר ווילען דאָ ניט הערען דיינע פילאָזאָפישע דרשות. דער מלך מוז ריינוואַשען זיין כבוד און דעם כבוד פון דער גאַנצער מלוכה. גענוג! — מלך, רעגיר!

ק ע נ י ג: וואָס האָט איר צו זאָגן מיין געטרייער וואַסאַל, מלך פון האַרץ?

מ ל ך ה אַ ר ץ (פאַרנייגט זיך זעהר טיף): איך האָב גאָר ניט וואָס צו זאָגן מיין קעניג.

ק ע נ י ג י ן: אויב קיינער האָט שוין ניט וואָס צו זאָגן, האָב איך צו זאָגן (גייט אַרונטער פון טראָן). איך האָב אייך צו זאָגן, אייך, אייך, אייך אַלעמען, איר אָנקלעגער, מיניסטאָרען, קריגספירער, הויף־

לייט און קעניגען. און דיר קעניג, דו העלד, מאַרטירער מיט דעם געשענדעטען כבוד! דו ריכטער, פאַרוואָס האָסטו דיך אַליין ניט געריכטעט? ווען דו ביזט צו מיר געקומען, אַ העלד, אַ טרוימער, האָסט מיר צוגעזאָגט וועלטען פון גליק?! און וואָס האָסטו מיר דערפאַר געגעבען? האָסט אויף מיר אַנגעוואָרפען אַ הויפען מיט שמאַטעס, הויף, יחוס, רעפּרעזענטאַציע און איך ווער פאַרשטיקט, איך קען ניט אָטעמען! — דו האָסט זיך מיט מיר אַנגעזעטיגט, האָסטו מיך געלאָזען אַליין. האָסט מיין אָרעם יונג לעבען פאַרוויסט! (וויינט). ווי אַ בלום האָב איך געבליט. האָסטו מיך אָפּגעריסען, מיך אַריינגעשטעלט אין אַ גאָלדענער וואַזע און מיך געלאָזט פאַרוויאַנען. איך בין נאָך יונג, איך האָב נאָך אַ האַרץ. איך וויל נאָך לעבען! אַפילו איין מינוט, אָבער לעבען! לעבען, איינציגען דאָס לעבען מיט דער גאַנצער קראַפט פון מיין דורשטיגער נשמה. איך האָב אים ליב. יאָ, איך האָב אים ליב; מיט דער ווילדער ליידענשאַפט פון אַ רייפער פרוי ליב איך אים. און איך האָס דיך מיט דיין צעלאָזענעם, פעטען קערפּער, מיט דיין צופרידענקייט, מיט דיינע גראָבע ליפּען, ווי באַ אַ טריפ'ער חיה! דו עקעלסט מיך! (עס ווערט אַ געמורמעל צווישען די געסט פון הויף).

פ ע ל ד מ אַ ר ש אַ ל: איר שווייגט דאָס? זי באַליידיגט דעם קעניג! אונטערטאַנען! ווער עס איז געטריי דעם קעניג, וועט פאַרלאַנגען דעם טויט!

אַ ל ע: (הויבען צו ביסלעך אָן שרייען: „טויט! טויט!" ביז עס ווערט איין מעכטיגער געשריי: „טויט!")

ד ע ר ק ע נ י ג (איבערגעוועלטיגט פון דעם געשריי, שטעלט זיך אויף. עס ווערט טויטענשטיל): מיר, דער רעגירענדער מלך פון שיפּע און אַלע אַנדערע מלוכות, זיינען דן אונזער מלכה פאַר באַליידיגען אונזער כבוד און דעם כבוד פון אונזער טראָן צום —

ק ע נ י ג י ן (גיט פּלוצלונג אַ מורא'דיגען, לאַנגען קוויטש, אין וועלכען עס הערט זיך אַ שרעקליכע אַנגסט): אָה —

צ ע ר.־מ י י ס ט ע ר: די האַנט!

(עס ווערט אַ גרויסער יאָמער, אַ געשריי פון אַלע: „ד י ה אַ נ ט! ד י ה אַ נ ט!" דער קעניג כאַפּט די קעניגין, און יעדער כאַפּט זיך זיינס, לויפען צו זייערע פּלעצער און לייגען זיך אַנידער שנעל. דער

געשריי ווערט לאַנגזאַם אָפּגעשטאָרבען. עס הערען זיך נאָך קרעכצען, װעלכע װערען שוואַכער, ביז עס ווערט גאַנץ שטיל. עס איז דערוויילע אין גאַנצען טונקעל געוואָרען. אויף דער ביגע הערט זיך א רוישען, גלייך א ריזען האַנט וואָלט איבער איר געגאַנגען. עס ווערט מיט אַמאָל ליכטיג, עמעצער האָט אודאי אָנגעצונדען דעם לאָמפּ. די קאָר־טען זעען אויס, אַזוי ווי מען זאָל זיי האָבען פאַררוקט. דאָס וועסטעל מיט די איילענבויגענס פון הינטערגרונט זיינען פאַרשוואונדען. עס איז א ווײלע שטיל).

ד א ס ש י פּ ע ז י ב ע ל ע (וואָס איז געבליבען ליגען פאַרענט, גנב'ט אפיר זיין קאָפּ): ריצער צלם — פיינער ריצער צלם —

ר י צ ע ר צ ל ם: וואָס ווילסטו? — לאָז מיך שלאָפען.

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע: פאַרוואָס, ווען עס פאַרקאָכט זיך בא אונז עפּעס און מיר האַלטען פונקט אין מיטען מוזען מיר אוועק שלאָפען?

ר י צ ע ר צ ל ם: נאַר איינער, וואָס וויים איך? — פרעג דאָס דאָרט הינטען.

ש י פּ ע ז י ב ע ל ע: — אה! (גיט א טיפען זיפץ און ליגט זיך אַנידער).

(דער פאָרהאַנג פאַלט לאַנגזאַם און דיסקרעט).

דאָס רעכט פון אויפפירען און איבערזעצען געהערט צום פאַרפאַסער.

י. י. שוואַרץ:

חושאַן.

ה. לייוויק:

(אַ קענטאַקער אידיליע)

י. י. שווארץ:

דזשאָן.

(אַ קענטאַקער אידיליע.)

.1

אין זכות פון דריי זאַכען האַלט זיך קענטאַקי:
אויף פרויען, פערד, און בראָנפען —
און דזשאָן וואָלט מיט זיין בלוט העם כלל פּאַרטייהדיגט.
דען דזשאָן איז יונג געווען און הויך און שטאַרק,
אַ זעקספוסיגער ריז מיט מוסקולען ווי שטריק,
מיט בלויע שטראַלענדיגע קינדערישע אויגען.
זיין פּנים אייביג ברוין־פאַרברוינט און לאַכעדיג,
דאָס ברוינע האָר פיין געלאָקט וואָווילינג געריש.
און לאַכט זיך דזשאָני הויך פאַנאַנדער אויפ׳ן קול
אין אַ חברותא גוטע יונגען אינ׳ם שיינק —
דאַן הויבען זיך די פולע גלעזלאַך אויף די טישלאַך,
באַוועגען זיך און ציטערען און קלינגען,
און דאָס צעשוואומען בויך פון שיינקער טרייסעלט זיך.

דען דזשאָני, האָרפּט איר ווייסען, ציט זיין יחוס
ביז העט די ערשטע דורות פּיאָנירען
ווען ס׳איז קענטאַקי נאָך געווען איין גרויסער וואַלד,
געפלאָנטערט און געצווייגט משׁשת ימי בראשית —
ווי גאָט האָט זי פון האַנט ארויסגעלאָזט.
און דזשאָני׳ס זיידעס האָבען אין די ווילדע בערג
די ערשטע שטעגלאַך אויסגעלייגט מיט האַק און זעג
און תמיד מיט׳ן ביקס געלאָדען נאָנט ביים האַנט
כדי עס זאָלען די רויטהויטיגע טייוואָלים

ניט איבערראַשען זיי; פאַר'עקשנ'ט האָבען זיי
געקעמפט פאַר זייער סקאַלפּ מיט ווייב און קינד.
און דזשאַני'ס באָבעם האָבען וואויל געוואוסט
ווי אומצוגעהן מיט ביקס, צוגלייך מיט זייערע מענער,
צו שיסען ווילדע ענטלעך, ענדיקעס און האָזען;
צו שפּרייטען נעצען פאַר'ן גאָלדיג־רויטען פוקס,
דעם שווארצען טכויר און ברוינליך ווייכען מינק.

קיין וואונדער ניט, אז דזשאַן טראָגט אין זיין בלוט
דעם פייערבערען פון אומגעצאַמטע קרעפטען,
די פלינקייט און דעם שפּרונג פון ווילדען הירש,
דאָס אויג פון אָדלער, און די האנט פון אייזען.
די צייט האָט בלויז פון דזשאַני'ס פּנים אָפּגעווישט
א צוויי דריי שטריכען פון די עלטער זיידעס:
די אייביגע עקשנות פונ'ם קאַמף,
די אייביגע פארביטערטקייט פון שטריינגען אויג
און די פארשלאָסענע צונויפגעפּרעסטע ליפּען.
און דזשאַני'ס אויגען לויכטען קלאָר און זיכער
און לאַכען בלאָהענדיג; און דזשאַני'ס ליפּען
זיי צוקען תמיד אין א גוטמוטיגען שמייכעל
אנטפּלעקענדיג א מויל מיט פרישע ווייסע ציין.

דערפאַר איז אויך זיין בלוט געוועזען אומרוהיג:
שוין נאָך אלס קינד אין די קענטאָקער בערג
האָט דזשאַן דעם וואַלד געלייענט ווי א בוך.
געגראָבען קראַב־עפּעל אין פריען פרילינג
און דזשינסענג וואָרצעל וואָס קוקט אויס ווי א אינגבער;
ארויסגעבויכערט בינען פון די בוימער
און טעפּ מיט האָניג אין דער היים געבראַכט.
געוואוסט אין וועלכען פלאַץ אויף וועלכע בוימער
עס קומען נעכטיגען די ווילדע אינדיקעס.
און ווען ער פלעגט פארשווינדען פון דעם קעבין

אויף לאַנגע טעג, זיך לאָזענדיג נאָך רויב,
האָט ער געוואוסט שוין וואו צו קריגען אייער
און וואו א ווילדע הון, און וואו צו פאַנגען פיש.
און שפּעטער, ווען דער שניי פלעגט אין די בערג
אראָפּנידערען שטיל און צוטרויליך און זיס,
און צודעקען דעם גרונט ווי מיט א ווייסען ליילעך —
פלעגט דזשאַני לייענען אין שניי א נייעם בלאַט:
ער האָט געוואוסט א יעדען שפּור און טראָט
פון פוקס, פון טכויר, פון ווילדען ראַץ און האָז.
און מיט דעם פיינעם, שאַרפען חוש פון בלוטהונט
פלעגט ער שוין מיט דער נאָז די חיה׳לאך דערשמעקען
און וויסען ווי אזוי די נעצען צו באַהאַלטען.
און אָוועקטציייט פלעגט דזשאַני אָנקומען אהיים,
אָן אָנגעלאָדענער מיט רויב, און אָנברייגגען אין שטוב
דעם גרינעם וואַלד־געשמאַק און דופט פון שניי
געמישט מיט בלוט פון אָפּגעצויגענע פעלכלאַך.

עס האָט ניט לאַנג גענומען, און דער יונג
איז אויסגעוואַקסען הויך און קרעפטיג ווי א בוים.
האָט אויסגעפונען אין די בערג א ברייזעל
וואו ס׳ווערט דער ווייסער „לבנה־שיין“ געטריבען.
און זאָגען מוז מען: אז ער האָט געמאַכט
די שעריפס כשר צו פאַרדינען זייער ברויט.
ווייל קיין פאַרבאַרגענעם פאַר דזשאַנ׳ען איז אין וואַלד ניטאָ
און לערנען האָט ער זיך געלערנט פונ׳ם פוקס און טכויר —
און ס׳ברייזעל איז אזוי געווען באַהאַלטען,
פאַרשטעקט וואו ערגעץ אין א פעלז, אזוי
נאַטירליך צוגעדעקט מיט ביימלאַך און מיט גראָז,
אז ס׳וואָלט געפּאָדערט זיך אַן אויג ווי דזשאַני׳ס
דאָס צו אַנטפּלעקען; דערצו האָט מען באַדאַרפט
נאָך האָבען דזשאַני׳ס מוט און פעסטע האַנט.
און קאָנען צילען מיט׳ן ביקס אזוי ווי דזשאַני.

און געהט, איך בעט אייך, מיט געזונטען קאָפּ
אין קראַנקען בעט. דען דזשאַני האָט געקאָנט
אליין, הינטער אַ בוים, זיך אָפּווערען פון צען,
און אויסרינען צווישען זייערע פינגער.
אזוי האָט דזשאַני'ס רום פארשפרייט זיך ברייט און ווייט
און פון קענטאָקי ביז די בערג פון טענעסי
האָט מיט דעם יונג געקלונגען. און אז דער יונג
פלעגט פון די בערג אראָפּנידערען אין שטאָט
מיט לאַנגע האָר און לאַכענדיגע אויגען
איז דזשאַני שוין באַטראַכט געווען אלס העלד.
ניט ווילענדיג פלעגט מען פאר דזשאַני'ן מאַכען וועג.
און טרעפט ער זיך מיט אַ באַקאַנטען שעריף
פארנויגט ער זיך פאר אים און ציט דעם הוט,
און שמייכעלט פיפיג מיט איין בלויעם אויג.
און מיידלאך קוקען נאָך דעם דזשאַן פאר'גנבה'ט
און רויטלען זיך געגלעט פון בלויען פייער.

אזוי האָט זיך געצויגען דזשאַני'ס לעבען —
פון באַרג אין שטאָט, פון שטאָט צום ברייזעל,
פון ברייזעל אין די שווארצע שטורמדיגע נעכט
באַלאָדען מיט „לבנה־שיין" נאָך טענעסי
וואו דזשאַני האָט געהאַט שוין זיינע קונדען.
ניט איינמאָל איז דעם יונג שוין אויסגעקומען
צו טראָגען זיין נשמה אין די הענט;
ס'האָט ניט איין קויל מיט מאוס'ען געפייפט
פארביי דזשאַנ'ס אויערען זיך דורכגעטראָגען;
און ס'טראָגט זיין לייב די גוטע טרייע שפורען
פון יענע נעכט, ווען ער האָט ווי דער ווינט
געטראָגען זיך, ווי צוגעוואַקסען צו זיין פערד.
נאָר האָט מען יאָרען — לאַכט מען אויס פון אלעם.
און דזשאַני האָט געלאַכט, ווי ס'לאַכט אַ מענש
אין וועמען ס'שטראָמט אַ קוואַל פון רויטען לעבען

וואָס שטורמט ברויזענדיג און קאָכט און זידט.
און ווען ער פלעגט צוריקקומען אין שטאָט
ניט ווּיסענדיג אליין קיין חשבון פון זיין געלט —
פלעגט דזשאָני זיך בארואיגען בלויז דאָן
ווען ער האָט זיך אינגאנצען אויסגעליידיגט.
ווייל געלט ביי דזשאָני׳ן איז געווען ביליג —
ער האָט געוואוסט וואו נייע צו באקומען.
און פלעגט אים טרעפען ווען זיך איינרייסען,
א שטייגער, מאכען א געשלעג אין שיינק
און אָפּשלאָגען א ניגער רוק און לענד —
פלעגט מען שוין דזשאָנ׳ען אָפּפירען אין קאָורט.
דער דזשאָדזש, א קלוגער דורכגעמאכטער אלטער
מיט יונגע גרויע אויגען הינטער ברילען,
באטראכט אים שמייכלענדיג, און הייסט געלאָסען
א בעט צו מאכען פאר׳ן יונג אויף זיבען טעג.
די גוטע ברידער פלעגען יעדען טאָג
אים קומען צו באזוך, און אָנברייגען מיט זיך
די פיינע פלאטשיגע און רויטע פלעשלאך,
און קעשענעס מיט סיגארעטלאך און מיט פירות.
און דזשאָני שלאָפט זיך טאקע אויס געהעריג
און בראָפּעט אין דער נארע ווי דער בער אין וואלד,
נעמט צו געוויכט, און נאָך די זיבען טעג —
צוריק צום ברייזעל אין די ווילדע בערג.

2.

נאָר דזשאָני׳ן האָט גענומען ציען מער צום שטאָט:
ס׳האָט אים פארשמעקט דער טומעל און הו־הא.
דער קינעמאטאָגראף האָט אים פאר׳כשופ׳ט
און ווי א קינד וואָס שטעהט פאר א טשיקאווע שפּילצייג
אזוי איז ער פארגאפט געזעסען פאר׳ן ליילעך.
דערצו איז אָנגעקומען אים זיין צייט פון ליבע:

אודאי פלעגט דזשאָן אומבלאָנדזשען אין גאס
מיט אויגען ברייט צעעפענטע, באַרוישט,
פאַר׳שכור׳ט פון די הייסע פרויען בליקען,
מיט קלאַפּעדיגען האַרץ, פאַרשטיקטען אָטעם.
דאָס שאָרכען פון אַ פרויען־קלייד האָט אים צענומען,
די היפטען פון די איינג־געשנורטע קליידער,
די שלאַנקע פיין געשניצטע פיס אין זיידענס
זיי האָבען אין זיין בלוט געצונדען פייערען.
איז דזשאָן געוואָרען היימיש אין דעם טאַנצזאַל,
ביז ס׳האָט קיין טאַנץ אָהן אים זיך ניט געבונדען.
די מיידלאַך האָבען זיך צו אים געקלעפּט
ווי בינען ארום האָניג; ס׳איז געווען
אַ גלאָרי־רייכע צייט פאַר אונזער דזשאָן.
דער מעשענער טראָמפּייט האָט אים געשפּילט צום טאַקט,
און ס׳האָט דער פּויק געקלאַפּט צום ריטם פון זיין בלוט.
ווייל קיינער איז זיינס גלייכען ניט געווען,
און קיינער ניט געשיקט אַזוי ווי ער
אין די באַרימטע בויגעדיגע ניגער־טענץ,
דעם פיינעם בויך־טאַנץ, און דעם הוטשי־קוטשי טאַנץ.
עס האָט געפלאַמט די ערד אונטער די פיס
און מיידלאַך האָבען ווי מלאכים זיך געהוידעט,
און דזשאָני׳ס האַרץ און בלוט געבריט מיט הייסע
מיט שוואַרצע, ברוינע, בלויע פייערלאַך.

און דזשאָן איז פון דעם אַלץ געווען באַטרונקען:
ער האָט מיט יעדען נערוו און טראָפּען בלוט
אריינגעזאַפּט דעם רויטען שטראָם פון לעבען.
ער האָט זיך אָפּגעגעבען זיינע טעג צום רויש
און זיינע נעכט צו ליבע. ס׳האָט געדאַכט
דער יונג געהט ווי אויף פליגעל, טרעט עלאַסטיש,
די ברייטע ברוסט פאָראויס, דער קאָפּ פאַרוואָרפען
די קורצע רויכענדיגע ליולקע אין דעם ווינקעל מויל,

און בולט צייכנען זיך אַרום די שטאַרקע גלידער
פון בלויען העמד און ברוינע סאַמעט־הויזען.

אַז רויזען האָבען דערנער איז אַן אַלטער כלל,
און דזשאַני האָט דעם כלל געלערנט אויף זיין הויט.
ניט איינמאָל האָט מען דזשאַני׳ן איבערראַשט
אין אָפּגעלייגטע געסלאַך פון׳ם שטאָט,
מיט שטעקענער, מיט פּרענטלאַך אייזען, און מיט שטיינער
אין קורץ, מיט וואָס נאָר ס׳לאָזט אַ ביין זיך ברעכען
און אים באַאַרבייט ווי ס׳געהער צו זיין.
ניט איינמאָל האָט דער אַמבולאַנס פאַר אים געקלונגען,
און דזשאַני האָט געמאָגט צו בענשען גומל
וואָס ער האָט אָפּגעשניטען מיט׳ן לעבען.
דאָס האָבען מאַנען און חתנים־ליבהאָבער
דעם דזשאַן געגעבען אָנצוהערעניש:
ער זאָל אין פרעמדע גערטענער ניט קריכען.
אַ וואָך צי צוויי פלעגט דזשאַן אַרומגעהן אויסגעפּוצט
מיט רויטעביילען ווי די אייער אונטער׳ן אויג,
צי מיט אַ שוואַרצען שלייף אַרום זיין האַלז,
אין וועלכען ס׳האָט זיין האַנט זיך אויסגערוט.
נאָר דזשאַן האָט די יסורים אָנגענומען ליב,
און האָט אויף זיי קיין שנאה ניט געטראָגען.
ס׳איז אַלץ געווען אַ חלק פון׳ם שפּיל:
דען געהסטו נעמען האָניג ביי דער בין,
טאָ נעם פאַר אומגוט ניט איר בייזען שטאָך.

און נאָך איין ליידענשאַפט האָט דזשאַן געהאַט
וואָס האָט אפשר די אַנדערע איבערוואויגען: פערד.
דען ניט אומזיסט נעמט זיך קענטאָקי איבער
מיט אירע וואונדערבאַרע שטאַרקע פערד.
דאָס בלויע גראָז אין אירע ברייטע פלאַכען
איז ווייך און שמעקעדיג און שפּריצט מיט זאַפט.

דאָס וואַסער פליסט אין קאַלטע קלאָרע שטראָמען —
קיין וואונדער אַז דאָס פערד גערייט און שפּילט און טאַנצט.
דערצו ווערט עס געוואַשען און געבאַרשטעט.
געקעמט און אָפּגעהיט ווי ס'אויג אין קאָפּ,
אין שוואַרצע און אין בלאָנדע צעפּ דער עק פאַרפלאָכטען.
און פירט מען אים פון שטאַל אַרויס צום לופטערען
דאַן וויגט די ערד זיך אונטער זיינע פיס.
איז ניט צו הויך און ניט צו קליין, די ברוסט איז ברייט,
דער בויך איז שמאָל, דער קאָפּ איז לייננגליך קליין,
די פייכטע אויגען גרויס און ברוין און קלוג
און ס'ציטערען נערוועז די פיינע אויערען,
די פיס געטאָקט און דין און מוסקולדיג
און ווי אַ שפּיגעל גלאַנצט אויף אים די פעל,
אין וועלכער ס'טאַנצט ווי לעבעדיג אַ יעדער נערוו.

3.

אַזוי אַרום פון טאַנצזאַל צו דער שטאַל
האָט דזשאַן געלעבט זיין שטורמדיגען לעבען.
צו קליין געווען דער טאָג, די נאַכט צו קורץ —
ער האָט געלעבט — און גאָר. ער ווייס אַליין ניט
ווי נאָך עס איז דערצו געקומען, וואָס ער איז
מיט מאַרגאַרעט געוואָרען נענטער, היימישער,
ווי מיט די אַלע איבעריגע מיידלאַך.
און מאַרגאַרעט איז טאַקע געווען שעהן:
איז שלאַנק און בלאָנד, מיט רונדע ווייכע גלידער
מיט גרויע מילדע שטיפערישע אויגען
פון אונטער גאָלדיג גלאַנצענדיגע ברעמען.
און אַז זי געהט אַרויס מיט אים אין גאַס
אין די געשנורטע רויטע הויכע שטיוועלאַך
אויף וועלכע ס'פאַלט דער זוים פון ווייסען קלייד,
מיט בלויע שלייפלאַך אַרום דינעם האַלז

און מיט דעם ברייטען ווייסען שטרוי־הוט אויפ׳ן קעפעל
פון וועלכען ס׳ראַנגלען זיך אַרויס אַ צוויי־דריי לאָקען —
פלעגט דזשאַנ׳ען איבערגעהן דאָס הארץ פון גדולה,
און מענער פלעגען טאקע אומדרייען די קעפ
און נאָכקוקען דער קליינער מארגארעט
וואָס וויגט זיך קעציש־בויגיג און גראַציעז
ביים זייט פון הויכען גרויסען דזשאַן.

און מארגארעט האָט וואויל געליבט דעם דזשאַן
מיט יעדען גליד פון צאַרטען בויגעדיגען קערפער.
דער יונג האָט אין איר הארצען זיך פארקליבען
און איר משפחה האָט אים ניט געקענט,
מיט בייטשען און מיט פויסטען ניט געקענט,
פון דאָרט אַרויסיאָגען. דער אמת איז,
אז די משפחה איז געווען גערעכט:
יאָ, אמת, ס׳איז דער דזשאַן אַ פיינער יונג,
אַ יונג אַ ברען, וואָס טויג זיך אויס צו אַלעם —
וואָס העלפט עס אָבער, אז ער איז אַ מזיק,
וואָס האָט צו טאָן מיט פיל נאָר ווייבער ס׳איז פאראַן,
און וועט שוין מיט זיין טויט ניט ענדיגען;
היינט איז ער דאָ, און מאָרגען איז ער דאָרט,
און זיי אַ בריה, כאַפּ דעם ווינט אין פעלד.
די קליינע ברידערלאך האָבען אויף דעם
געזונגען לאַנגע טעג אַ פיין געזאַנג,
וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט די ווערטער:
„דזשאַני דאָ און דזשאַני דאָרט,
דזשאַן איז דאָ אין יעדען אָרט.“
נאָר טענה היינט, און טענה מאָרגען, אז די מויד
וויל גאָר ניט הערען און געדיינקען — און דאָס גאָר.
זיי האָבען אַזוי לאַנג און ברייט גע׳טענה׳ט
ביז ס׳האָט זיך זיי דער עסק צוגעגעסען,
זיך אויסגעשפיגען, מיט׳ן האַנט אוועקגעמאַכט.

זאָל זיך די מויד איר אייגען קאָפּ פאַרדרייען —
קיין גוטס דערפון וועט נישט ארויסקומען.

און מארגארעט האָט אויסגעפירט דאָס איריגע:
זי האָט דעם דזשאָן מיט מזל און מיט גליק
געפירט אין טשווירטש אריין. ס׳איז שווער אפילו
דער עסק צוגעגאנגען, ווייל דזשאָני האָט
געפיהלט זיך ניט גאָר היימליך אין דער טשווירטש,
פלעגט קיינמאָל נישט ארייננשמעקען אהין,
און האָט געווייכט פון דאָרטען, ווי אַ שטייגער
עס ווייכט דער טייוועל פונ׳ם ווייראויך־ריח.
נאָר דאָס מאָל האָבען אים קיין קונצען נישט געהאָלפען.
און אויף צופּוקעניש פון אַלע ווייבער
וואָס האָבען אַלע ארבייטען געוואָרפען
און אָנקוקען געקומען דאָס שען פּאָרעל —
איז דזשאָני גראָד געקומען צו דער צייט,
דעם פּסוק אָפּגעזאָגט ווי ס׳דאַרף צו זיין,
און האָט אהיים געפירט די מארגארעט —
אַ פייגער יונגער און שטאַטקאָוונער בעל הבית.

דאָ פאָדערט זיך צו זיין גערעכט צו דזשאָנ׳ען,
און זאָגען, אַז ער איז אַ גוטער מאַן.
ווייל אייגענטליך איז ער בטבע גוט,
און מארגארעט איז אים געטריי און גינציג.
דער יונג האָט אויפגעגעבען זיינע בערג
און ארבייט היינט מיט לייטען גלייך צופרידען.
קיין דאגות פון פּרנסה איז ניטאָ,
אויף זייער אויסקומען איז דאָ בשפע:
דאָס שטיבעל זייערס שטעהט אויסערען שטאָט
און טונקט זיך זומער אין אַ ים פון גרינסען.
דער גאָרטען ארום הויז גיט אַלע גרינסען,
וואָס נאָר אַ בעל־הבית׳ישקייט דאַרף האָבען.

די קו גיט מילך, די הינער גיבען אייער,
און קוילעט מען דעם חזיר — גיט ער פלייש.
און כאפט זיך דזשאַן באַגינען אויף פון שלאָף
איז מאַרגאַרעט פון לאַנג שוין אויף די פיס:
דער טיש איז גרייט, די קאַווע מורמעלט פונ'ם קאַן
און צופט ביים נאָז, די הייסע „ביסקוויטס" שמעקען.
און מאַרגאַרעט, אַרומגעכאַפט פון ווייסען שירץ,
ראַמט צו דאָס הויז, צי פאַדיעט אום אין הויף
און גיט די בהמות און געפליגעל עסען.
און קומט דזשאַן אָוועקטצייט צוריק אהיים
איז ציכטיג, ריין אין אַלע ווינקעלאַך.
דאָס עסען שמעקט, און מאַרגאַרעט איז אויסגעפוצט,
און תמיד מיט אַ גוטען ליבען שמייכעל.
יאָ אמת, ס'טרעפט דער יונג ווערט אָפט פאַרפאַלען
פאַרשוואונדען אויף אַ גאַנצע נאַכט, ניטאָ אים,
באַווייזט זיך ערשט צוריק אַ שפּראָץ אויף טאָג,
און אָפטמאָל קומט ער מיט צעריסענע מלבושים,
צעביילט, צעקיילט, אַ צער אויף אים צו קוקען.
נו וואָס איז דאָ צו טאָן? זי וואַשט אים אָפּ
און העלפט אים אויסטאָן זיך, און לייגט אים שלאָפען.
און שפּעטער, ווען ער שלאָפט שוין איין באַרואיגט
און שמייכעלט קינדיש אין געזונטען שלאָף,
קאָן זי אַליין ניט איינהאַלטען אַ שמייכעל:
נו טאַקע, קאָן מען זיין אויף אים ברוגז?
ס'וועט גאָר ניט העלפען, צי זי וויל צי ניט,
אַז דזשאַני מוז „זיין שלעכטע זריעה זייען",
נאָך אַלעמען, איז דזשאַן אין גאַנצען אירער,
ער וועט זיך דורכלויפען, זיך דורכשפּילען — און גאָר.
הײנט וואָס נאָך מאַכען פון איר היים אַ גיהנום?

און מאַרגאַרעט האָט געבוירען אַ זוהן,

און מען האָט גערופען זיין נאָמען דזשאָן,
דזשאָן דער אינגערער.

אַז ס׳האָט דער קליינער דזשאָן גענומען וואַקסען
און ברייטער אויפגעפּראַלט די בלויע אויגען;
און פּאַטשט מיט זיינע ווייכע קליינע הענטלאַך,
און לאַכט אויף אַלע חן־גריבלאַך פון פּנים —
איז דזשאָן געוואָרען מער אַ היים־זיצער,
און אָנגעהויבען צו פאַרשווינדען זעלטענער.
די גוטע ברידער פלעגען טאַקע חוזק׳ען,
באַדויערען וואָס פון אַ מאַן ווי דזשאָן קאָן ווערען,
און דזשאָן פלעגט שמייכלען מיט אַ שולדיג שמייכעל —
נאָר וואָס האָט ער געקאָנט זיך העלפען?
אַז מאַרגאַרעט איז ליב און זיס — און בליט.
און דזשאָן דער אינגערער ער וואַקסט און לאַכט,
און אַז ער קומט פאַרנאַכטליך אין דער היים
איז ציט אים שוין זיין האַרץ אין ערגעץ ניט.
אין קורצען, דזשאָן איז נאָר אַן אַנדער מענש,
און די משפחה איז געקומען צום באַשלוס:
אַז מאַרגאַרעט האָט נאָר ניט שלעכט געטאָן,
וואָס זי האָט פאַר׳ן יונג זיך ניט געשראָקען.
און אירע ברידער קלאַפּען אים אין פּלייצע,
און קומען אָפטער מיט׳ן דזשאָן פאַרברייענגען.
מען זיצט געמיטליך אויפ׳ן ברייטען גאַניק
אין ראָז־קאָלירטע וואַרימע פאַרנאַכטען,
מען וויצעלט זיך, און מען דערציילט זיך נייעס,
און ס׳שליינגעלט זיך געדיכט דער בלויער רויך
און ציהט זיך פון די שמעקעדיגע ליולקעס.

4.

ס׳איז אין קענטאָקי דאָ אַן אַלטער מנהג:
סוף זומער, ווען די פעלדער ווערען אָפּגעשניטען,

און בוימער בויגען זיך אונטער דער לאַסט
פון שווערע זאַפטיגע און רייפע פרוכטען —
ווערט אין דער צירקעל־שטאָט געמאַכט אַ יום טוב.
עס ווערען אויף אַ לאַנקע אויסען שטאָט
די לייוואַנטענע ביידלאַך אויפגעצויגען
וואו ס'ווערען אויסגעשטעלט אויף מענשען'ס וואונדער
דאָס גוטס און שפע פונ'ם וואלד און פעלד:
די פיינסטע פירות פון די פרוכטבוימער,
די פיינסטע גרינסען פון די גערטענער,
די פיינסטע האַנטאַרבייט אין וואָל און לינען,
וואָס פרויען האָבען אין די לאַנגע ווינטערנעכט,
אין שטורמנעכטביים לאָמפּ פון קעראָסין
אין אַ פאַרוואָרפען ווינקעל אין די בערג געשטיקט.
די שענסטע מעלקעדיגע ברייטע קי,
די פעטסטע שפּילעוודיגע שאָף און קעלבער —
און איבער אַלץ די אומרואיגע יונגע פערד.
פון איין ברעג פון קענטאַקי ביז צום אַנדערען
פאַרזאַמעלט זיך דאָס פאָלק צום גרויסען יום טוב.
דאָס גרויסע פעלד איז יום־טוב'דיג געפּאַקט,
עס שמעקט מיט בלומען, עפּעל, און מיט ערד,
מיט ריחות פונ'ם שטאַל און גרינעם טאַבאַק.
און איבער אַלעם הייגנט אַ בלויער הימעל,
אַ זאַטער, רואיגער, סוף־זומערדיגער הימעל,
און ס'טראָגען זיך די קלאַנגען פון אָרקעסטער.
אזוי ווערט יעדען יאָר געפייערט יום טוב
אויף גאַנצע לאַנגע לויכטענדיגע זיבען טעג.

האָט איר געזעהן דעם יערענטליכען מאַרק
אין איינער פון די פיינע דרום שטעט?
דער מאַרק איז פול, און דאָס געדריינג איז גרויס.
די וועגען איבערפולט מיט גוטס פון פעלד,
מיט גרינס, וואָס שמעקט און לויכט מיט פרישקייט,

מיט עפּעל, באַרען, קאַרשען, רויטע קאַוועז
מיט גרויסע שווארצע דורכזיכטיגע קערנער.
עס מעקען שאָף, חזרים בריוקען,
עס הירזשען פערד, און אייזלען טאַפּטשען,
עס קרייען הענער, און עס שרייען גענז.
די בערגלייט קומען צום יאַריד אַראָפּ
מיט שווארצע און מיט געלע שטעכעדיגע בערד
אויף רויטע, ברוינע זון־פאַרברענטע פּנים׳ער,
און מיט קאַלירטע טיכער ארום האַלז.
אַ בלינדער בעטלער שפּילט אַ ווייַנענדיגס,
און קליינע ניגער־קינדער דרייען זיך אין טענץ
און וויגען פלינק, געשיקט, די שווארצע גלידער,
און בלינצלען ערנסט מיט די אויגען־ווייסלאך
ווי שמאַנט פון שווארצע ערדען־קריג ארוים.
און שפּעטער, ווען די זון פאַרגעהט פאַרפלאַמט,
און גראַמער ווערט דאָס פעלד און שפּילט אין רויטען —
וואַקסט פלוצים אוים וואו אויף אַ פּייערוואַגען
אַ שווארצער גלח, און פאַרציט אַ נגון,
און ס׳קלייבט ארום דעם גלח זיך אַ רעדעל.
דער ניגער טרייסעלט זיך און וואַרפט זיך אין עקסטאַז
און קלאַפּט אין פּעטען בויך און אויף די ברוסטען,
די ציינער בלאַנקען און די אויגען גלאָצען,
און אַלע כאַפּען אונטער זיין געזאַנג,
אַ הייליג ליד אַ גוט באַקאַנטס פון טשווירטש —
און ס׳שפּילט די רויטע שטאַרבענדיגע זון
אויף פּנים׳ער געקאַרבט פון קופּער און טשוגון.

און אַז דער יום טוב איז אין שטאָט געקומען
האָט דזשאָן געוואָרפען אַלע אַרבייטען.
ס׳נעמט מאַרגאַרעט מיט זיך אַ פּעקעל עסען,
און דזשאָן דער איינגערער פאַרפּוצט אין ווייסען,
דאָס פּנים׳על פאַרפלאַמט, מיט גרויסע אויגען,

פּאַטשט מיט די הענט און זינגט און פּלוידערט הויך,
ווען דזשאַני טראָגט אים דורכ'ן גרויסען עולם.
די פּויקען קלאַפּען און דאָס מעש קלינגט צו,
און ס'הויבען אונטען דזשאַני'ן זיך די פיס.

און דזשאַני לאָזט זיך קאָסטען מיט אַ ברייטער האַנט,
ער לאָזט ניט דורך קיין שפּיל, קיין איינציג ביידעל,
עס דרייט זיך מיט'ן קליינעם דזשאָן אַרום
אויף די געשניצטע פערדלאַך פון דעם קאַרוסעל,
און אויף די הויכע פליענדיגע וויגען;
און פליט אין קליינעם שווינדעלדיגען באַנדעל,
וואָס לאָזט זיך פון אַ הויכען באַרג אַרונטער.
און קומט דער אָוונט — ווערט דער קליינער דזשאָן
באַלאָדען מיט אַ שלל פון פרישע שפּילצייג:
מיט רויטע, בלויע, גרינע לופטבאַלונען,
מיט שאַכטלאַך צוקערוואַרג און קוישלאַך פרוכטען,
מיט פייקלאַך, און מיט פייפלאַך, און מיט פערדלאַך.
האָט איינטאָג זיך געמאַכט אַזאַ געשיכטע:
דער קליינער דזשאָן, פון אָנשטריינגונג און היץ,
פון צופיל זיסקייט און פון דרייעניש,
האָט אָנגעהויבען זיך צו פיהלען שלעכט:
די בעקלאַך האָבען זיך צעברענט פון היץ,
דאָס גאָלדען קעפּעל האָט זיך אָנמעכטיג געוויגט.
די קלאָרע אייגלאַך האָבען זיך פאַרצויגען
און ס'האָבען זיי די שפּילצייג ניט געפרייט.
ס'איז שווער געווען פאַר מאַרגאַרעט צו געהן אַהיים
און לאָזען אַזאַ גרויסען טאָג אין מיטען —
נאָר וואָס זשע העלפט עס, אַז דאָס קינד איז קראַנק,
האָט דזשאַני איר אַריינגעזעצט אין קאַר, —
און איז אַליין געבליבען מיט דעם יום־טוב.

אין פולען גאַנג זיינען געווען די „רייסעס":
אין גרויסען ברייטען צירקעל אויסגעשאָטען

מיט געלען בלאַנקענדיגען זאַמד, געלעגען איז
דער רונדער רינג אַ ליכטיגער, אַ זוניגער.
עס שטעהען אומגעדולדיג זעקס צי זיבען פערד,
און שלאָגען אומרואיג מיט זייערע קלאָען,
און ציטערען נערוועז מיט אַלע גלידער.
אַ שטריק איז אָנגעצויגען אין דער ברייט פון וועג
און גרייכט ביז צו די נעזער פון די פערד.
נאָר אָט דערלאַנגט אַ פּאָן אַ שטילען פּלאַטער —
און ס'פּאַלט די שטריק אַרונטער צו דער ערד.
איין רגע ציען זיך די פערד נערוועז צוריק,
נאָר אין דעמזעלבען אויגענבליק אַ שוס פּאַראויס,
אַ שטרעק זיך אויס מיט אַלע שטייפע גלידער
און ס'פליט און שווינדט דער ברייטער וועג אַהינטער.
אָט פליען זיי צוזאַמען ווי צונויפגעקנוילט,
און ברוסט צו ברוסט, און קאָפּ צו קאָפּ ווי אומבאַוועגליך,
נאָר אָט הויבט איין פערד אָן אַרויסצושווימען,
נאָך אים אַ צווייטער, און דעם רייטער'ס קאָפּ און גוף
איז אויסגעשטרעקט און אָנגעלענט צום ווייטען פערד.
דער עולם אויף די רייען ביינק פון דער „קאַסינאָ"
הויבט אָן זיך אויסטשוכען פון טויטען שווייגען,
דער אָטעם קומט צוריק, געזיכטער פלאַמען,
די ווייסע טיכלאַך פאָכען איבער קעפּ
און ס'הויבט זיך אויף אַ גרויסער פלאַמיגער געשריי.
און דזשאַני, דוכט זיך, שטעהט ניט אויף זיין פּלאַץ,
נאָר שוועבט דאָרט אויף דעם פליענדיגען פערד
מיט פייערדיגע אויגען און צעשפּרייטע הענט —
און ברענט אינאיינעם מיט'ן גרויסען עולם.

דערווייל האָט זיך די זון געזעצט אין מערב:
דאָס גרינע פעלד איז אָפּגעטונקט אין רויטען,
און רויט זענען די ווייסע לייווענט-ביידלאַך
און גרינע שפּיצען פון די ווייטע ביימער.

דאָס גראָז ווערט טונקעלער, גערי‏כטער, בלאָער,
עס לאַכען מיידלאַך הילכיג אויפ׳ן קול
און יונגען פּלייסען זיך און שטיפען זינגענדיג.
ס׳איז די „קאַסינאָ״ איינגעטונקט אין ליכט,
און ס׳הילכט און קלינגט דער מעשענער אָרקעסטער.
דער טאַנצזאַל איז געפּאַקט מיט יונגע פּאָרלאַך —
און דזשאַן האָט ערשט באַוויזען וואָס ער קען.
די מיידלאַך האָבען זיך ביי אים געביטען,
צעפּלאַמט און מיד פון טאַנץ אַרויסגעפאַלען
נאָר ער, ווי קיינמאָל גאָרנישט, געהט זיין טאַנץ
פאַר׳שכור׳ט אין דעם שוועבענדיגען עולם.
די אויגען האַלב־פאַרמאַכט, דאָס מויל געשלאָסען,
און אויף זיין ברוסט א נאָכגעביגער קערפּער
וואָס טוליעט זיך צו אים געהאָרכזאַם ציטערדיג.

און אַז ער איז צולעצט אַרויס פון טאַנצזאַל,
האָט מיידעל מיד, שווער־אָטעמדיג ביים זייט,
איז שוין געוועזען גרויסע נאַכט אין פעלד.
עס האָט די פרישע קילע נאַכט אַרומגעכאַפּט
די ווייכע שוואַרצע שמעקעדיגע ערד.
עס האָבען ווייסע שאָטענס זיך געשלייכט אין פעלד
און פּאָרלאַך האָבען זיך געשטרעקט אין גראָז,
און מיידלאַך האָבען זיך פאַרשטילט געטוליעט
צו שוואַרצע שאָטענס אינ׳ם ווייכען גראָז.
און דזשאַני ווייס אַליין ניט, ווי אַזוי
ער האָט פאַרבלאָנדזשעט אין דעם ווייטען פעלד,
און ווייאַלעט מיט אים, אין שוואַרצער נאַכט.

און אייגענטליך האָט דזשאַני ניט געמיינט קיין שלעכטס:
די שוואַרצע זומערנאַכט האָט אים פאַרכאַפּט,
האָט אים פאַרבלענדט און מיט איר לוסט באַרוישט.
די שמעקעדיגע ערד, וואָס יווירט מיט זאַפטען

האָט אים זיין שטורמדיגען בלוט פאַרצונדען.
דאָס מיידעל, ווייאָלעט — אַ קינד, אַ פרוי
אין אירע פופצען יונגע יאָרען לעבען
האָט זיך צו'ן אים געשטרעקט מיט פרישע ליפּען
און אים געברענט מיט גליענדיגע אויגען.
אַ קינד פון דרום־לאַנד, איז פרי געוואָקסען רייף
דאָס הייסע בלוט, און קליינע שטייפע בריסטען.
און דזשאַן האָט אויף זיין האלז דערשפּירט איר אָטעם,
דערשפּירט דעם ווייכען ציטערדיגען צאַפּעל
פון אירע פרישע שמעקעדיגע גלידער,
און האָט אין פלאַם געדריקט די קליינע ווייאָלעט
אין זיינע מוסקולדיגע שטאַרקע אָרעמס.
און ס'האָבען גרילען אין דער נאַכט געקלאַפּט,
און פרעש האָבען געזונגען פון די זומפּען;
און ס'האָט אַ שוואַרצער ברענענדיגער הימעל
געבויגען זיך אריבער דעם קענטאָקי־פעלד.

.5

נאָר מאָרגענס, ווען ס'איז דזשאַן געגאַנגען אַרבייטען
האָט אים דער טויט באַגעגענט.
דעם מיידעל'ס פאָטער
האָט זיך ביים וועג פאַרשטעקט צווישען בוימלאַך,
אים אָפּגעוואַרט, און מיט דעם אַלטען ביקס
פינף קוילען בליי אין אים אַריינגעיאָגט.
און איידער ער האָט צייט געהאַט צו זאָגען „דזשיזוס“
איז שוין דער יונג געלעגען אויף דער ערד,
ווי ס'ליגט אַ יונגער שטאַרקער דעמבעבוים
געטראָפען פון דעם שווערען בייזען דונער.
פאַר זיין נאָך ניט פאַרגלייזטען בליק האָבען געשוואומען
די שפּיצען בוימער אויף די זייטען וועג,
און שטיקער בלויע פליסענדיגע הימלען;
און ס'איז די גרויסע קיילעכדיגע זון,

וואָס האָט זיך ערשט פון מזרח־זייט פאַרנומען,
געלעגן רויט פאַר אים אין גרינעם גראָז.
און אין זיין אויער האָבן אָפּגעהילכט אַ וויל
די קלאַנגען פון אַ וויַיטען דומפּען דונער.

... און ווען ער איז געלעגן אין דער טרונע
אַ ריינער, אַ געגלייטערטער אין בעסטען קלייד,
די בלאָנדע האָר געלאָקט אין גרויסע רינגען,
דאָס פּנים ווייך און בלאַס ווי שלאָפענדיג
האָט מאַרגאַרעט זיך אַלץ צו אים געבויגען —
אַ יונגע און אַ בלאַסע און אַ בויגזאַמע —
געגלעט די גלאַנצענדיגע ווייכע האָר,
דעם בלאַסען שטערען, און געשעפּטשעט שטיל,
פאַר שעה'ן לאַנג געשעפּטשעט אין זיין אויער:
„מיין העלד, מיין קינד, מיין אָרים קינד, מיין מלאך,
שלאָף רואיג, שלאָף אין יונגען קבר דיינעם,
דער יונגער דזשאָן וועט אויסוואַקסען ווי דו
און וועט פאַר דיין פאַרגאָסען בלוט נים שווייגען.
מיין העלד, מיין קינד, מיין זיסער מאַן, מיין מלאך."
און דזשאָן דער אינגערער האָט זיך געטוליעט
געקוקט דערשראָקען אויפ'ן בלאַסען טאַטען,
וואָס איז געלעגן שטיל און ווי געשמייכעלט.

און ס'האָט אַ הייסע זון אריינגעקוקט אין צימער.
און פויגעל האָבן אינ'ם סאָד געזונגען.
עס האָט געשמעקט מיט פרישע רייפע בלומען,
מיט פרישען טאָג און פעלד און ווייַרוך־ריח.

ה. לייוויק:
דאָס קראַנקע צימער.

א.

אין אַ קראַנקען צימער וואוינט דער מלך.
אויף די פענסטער — בלינדע שטארען,
אויף די טירען — טויבע פאָרהאנגען;
פלעקען אַלערליי קאָלירטע
פון פארגאנגענע און ווידער אָנגעוואקסענע בלאַטירען
מינען זיך אויף אלע טעפיכער, געמעלען פון די ווענט...
אין די ווינקלען, אין קרישטאָלענע געפעסען,
אין געווירצטע פארפומירטע וואסערען,
שווימט ארום דער אָפּפאַל פון דער ווייסער דער.
אויפ׳ן גלאנציגען פארקעט אין מיטען צימער,
מיט צעשליידערטע, צעשפרייטע לאַפּעס,
אַ צעשויבערטער, ווי נאָך אַן עפּילעפּסי־אָנפאַל,
ליגט דער טיגער...
אויבען אין דער הויך, אין מיטען פון סופיט,
טויזענט פים פארוואָרפענדיג, פארשפינענדיג,
הענגט און היט געטריי דעם קראנקען צימער
די געשליפען־פערלמוטערדיגע לוסטרע...

אין אַ שטול פארקריפּעלט זיצט דער מלך,
הענגט און פים געליימטער מלך,
אָנגעטאָן אין אַ פארגארטעלטען כאלאט.
פון זיין פנים הענגט אראָפּ, ביז איבער ביידע קני,
אַ צעצויגענער, אַ גולמ׳דיגער שמייכעל.
זיינע אויגען דרעמלען ניט פארמאכטערהייט
מיט דערטרונקענע פארפלייצטע שווארצאפּלען;

זיינע ברעמען, אז זיי מאַכען זיך ווען צו,
שלעפען זיי מיט זיך אַרונטער אויך זיין שטערען,
ווי מען שלעפּט אַרונטער אַ צעפּלאַצטען פאַרהאַנג...

דאַמאָלסט, אז דער שטערען פאַלט אַרונטער,
קריכען איינציגווייז אַרויס די ווייכע קעפּלאַך
פון דעם מלך'ס נאַכטיגע חלומות.
קריכען איינציגווייז אַרויס די נאַכטיגע חלומות,
שאַרען זיך אַריבער זיינע אַקסלען צו די קני,
פון די קני — אַרונטער צו דער ערד,
און צעלאָזען זיך מיט דינע פיסלאַך
טאַנצען אויפ'ן גלאַנציגען פּאַרקעט...

שווייגענדיג, גוטברודעריש, אַביסעל נייגעריג,
קוקט זיך צו דאָס קראַנקע צימער צו דעם טאַנץ
פון די טופּענדיגע אויפגעלעבטע פיסלאַך. —
טול און פּלוש צעעפענען די פאַלדען,
טעפּיכער צעלייגען זיך צעשפּרייטער,
און דער ריח פון קרישטאָלענע געפעסען
קרייזעלט זיך און קרייזעלט זיך אין האַלבע רינגען;
די צונויפגעהאַקטע ליפּען פונ'ם טיגער
שליסען זיך עטוואָס זיך פאַנאַנדער אין אַ שמייכעל,
און אַזוי אויך מיט אַ שמייכעל גלאַנצען אויף
אַלע אויגען פון דער שפּינעוודיגער לוסטרע.

ב.

דאָרט, אויף יענער זייט פון קראַנקען צימער,
איז מסתּמא נאַכט, און אפשר — טאָג;
וואָס דעם מלכ'ס ברעמען זענען צוגעמאַכט —
איז ניט קיין באַווייז נאָך, אַז ס'איז נאַכט;
וואָס דעם מלכ'ס ברעמען זענען אויפגעמאַכט —
איז ניט קיין באַווייז נאָך, אַז ס'איז טאָג...

וויפיל צייט עס זיצט שוין דאָ דער מלך, —
ווייס ניט ער און קיינער ניט פון לאַנד,
דאָס געדענקט אפילו ניט דער קאַמערדינער...
אַלע פעלקער פון זיין גרויסען קעניגרייך
האָבען קיינמאָל ניט געזעהן אים אין געזיכט,
ניט אין זיין דערהויבענקייט און ניט אין זיין צעקריפּלונג;
אויך די נאָנטע בעלי יועצים און די תלמידים
ווערען שוין פון לאַנג ניט צוגעלאָזט צו אים.
נאָר דער איינציגער, דער קאַמערדינער,
האָט די זכיה צו זיין אייביג אויף דער וואַך,
שטעהן אַהינטער טיר פון קראַנקען צימער
און זיך אָפּרופען אויף יעדען שטאַמעל-קלאַנג פון מלך...
גרויסע שררות, מיניסטאָרען, אויך מלכים
פון די שכנות'דיגע לענדער און פון ווייטע,
האַלטען אין איין אָנקומען צום פּאַלאַץ, —
און זיי מוזען זיך צוריקקערען אנטוישטע
ניט צו אָנקוקען דעם פּנים פון'ם מלך. —
ניט קיין גאָלד און ניט קיין טייערע מתנות
קאָנען אונטערקויפען דעם געטרייען דינער
ער זאָל עפּעס וואָס דערציילען און פאַרטרויען; —
מיט אַ פּנים אַ פאַרשלאָסענעם, אַ קאַלטען,
און מיט הענט, ווי אויסגעשטעקטע שפּיזען,
שטעהט ער און ער היט דעם קראַנקען צימער...

אַז מען קריגט שוין יאָ אַרויס אַ וואָרט פון'ם קאַמערדינער, —
אַז עס קומען אָן די אייגענע, די טרייע אונטערטאַנען,
פילען אָן די הייפען און די פּאַרקען פון'ם פּאַלאַץ,
אַלע מיט פאַרזאָרגטע פּנים'ער, פאַרצווייפעלטע,
אַלטע לייט און פרויען מיט די קינדער אויף די הענט, —
אַלע נישטערען און זוכען מיט די אויגען
די פאַרדעקטע שויבען פון'ם קראַנקען צימער;
אַלע רופען אין איין קול און בעטען:

— גאָרנישט ווילען מיר פון אונזער מלך,
גליקליך לעבען מיר אין זיינע גרענעצען
דורכגעלויכטען פון זיין חכמה און זיין ליבשאַפט,
גאָרנישט ווילען מיר, נאָר אָנקוקען זיין פּנים,
הערען נאָר איין קלאַנג פון זיינע ליפּען,
צוזעהן איין באַוועגונג פון זיין האַנט,
זאָל ער זיך באַווייזען אונזער מלך, —
דאַמאָלסט קומט אַרויס דער קאַמערדינער,
און ער זאָגט זיך קאַלט און רוהיג:
— געהט אַהיים, דער מלך האָט געהייסען...
און אַז אַלע אויגען ברענען אויף פון טרערען,
און אַז אַלע ליפּען ווערען אויפגעקלעמט פון וועהטאָג,
פאַר פאַרדראָס און פאַרגעפּיהלטען אומגליק,
און אַז אַלע נעמען איילען זיך און רופען:
— קומט מתפלל זיין, מתפלל זיין, מתפלל זיין, —
געהט אַרויס אַ צווייטען מאָל דער קאַמערדינער
און ער זאָגט נאָך רוהיגער און קעלטער:
— געהט אַהיים, דער מלך וויל אַליין זיין...
אַ באַרוהיגטער אַביסעל, שטילט זיך איין דאָס פאָלק,
ליידיגט אָפּ די פאַרקען פון׳ם פּאַלאַץ,
קערט זיך אום אַהיים און שטיקט אין זיך
דעם ניט איינגעשטילטען פאַרגעפּיהל פון אומגליק...

און דער קאַמערדינער איילט אַריין אין קראַנקען צימער,
אויף די שפּיצען פינגער געהט ער צו צום מלך,
שרייט אים עפּעס וואָס אַריין אין אויער...
וואָס ער זאָל דעם מלך ניט אַריינשרייען
געהט עס סיי ווי סיי פאַרביי זיין אויער, —
ווייל דער מלך האַלט נאָך אַלץ אין דרעמלען
זיינע נאַכטיגע אָהן סוף׳יגע חלומות...
טוט אַ מאַך דער קאַמערדינער מיט׳ן האַנט,
נעמט אַרומווישען דעם שטויב פון׳ם קראַנקען צימער,

אויסטרייסלען די טעמפּיכער און פאָרהאַנגען,
איבערבייטען די קרישטאָלענע געפעסען;
ווי פארגעסענדיג אינגאַנצען אָן דעם מלך,
קלאַפּט ער און ער שליידערט מיט די הענט,
שאַרט זיך און ער קלעטערט אויף די ווענט,
צימבעלט אויף די טירען, אויף די שויבען,
לאָזט זיך מיט די טופּענדיגע זוילען
טאַנצען אויפ'ן גלאַנציגען פּאַרקעט...

שווייגענדיג, גוטברודעריש און נייגעריג
קוקט זיך צו דאָס קראַנקע צימער צו דעם טאַנץ
פון דעם קאַמערדינער'ס אויפגעלעבטע שיך.
טול און פּלוש פאַרמאַכען אלע פאַלדען,
טעפּיכער פאַרדרייען זיך אין קנוילען,
און דער ריח פון קרישטאָלענע געפעסען
קרייזעלט זיך און קרייזעלט זיך אין גאַנצע רינגען;
די צונויפגעהאַקטע ליפּען פון'ם טיגער
ווערען מערער נאָך צונויפגעדריקט, צונויפגעקריצט,
און מיט אָפּגעטעמפּטע וואַסערדיגע אויגען
קוקט אַרונטער פון סופיט די ליוסטרע;
די צעשראָקענע, צעטריבענע חלומות
נעמען יאָגען זיך צוריק צו זייער נעסט,
גראָבען איין צוריק די ווייכע קעפּלאַך
אין די אויסגעליידיגטע געהירען פון'ם מלך, —
עפענען זיך אויף דעם מלכ'ס ברעמען
און פאַר'חתמ'ענען צוריק זיין אויפגעדעקטען שטערען...

ג.

האַלבע נאַכט. עס שלאָפט דאָס קראַנקע צימער.
און דער מלך ליגט, ווי אלע מאָל ביינאַכט,
אויסגעצויגען אויפ'ן זיידענעם געלעגער

מיט זיין אומבאַוועגליכען געליממטען גוף,
קוקט מיט אויפגעשפּיצטע שוואַרצאַפּלען און שלאָפט ניט.

דאַרפען האָב איך לאַנג באַדאַרפט שוין שלאָפען, —
טראַכט דער מלך;
דאַרפען האָב איך לאַנג באַדאַרפט שוין שלאָפען,
וויל אַרויסריידען דער מלך; —
נאָר די צונג האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט'ן גומען,
און די ציינער האָבען זיך אַזוי ווי אויסגעוואָרצעלט
און צעשאָטען זיך ווער ווייסט וואו אין דער פינסטערניש...
— קאַמערדינער! — וויל אַרויסשרייען דער מלך,
און דער קאַמערדינער קומט ניט, ווייל ער ווייס ניט
וואָס דער מלך וויל אַרויסשרייען...
הייבט אָן רירען מיט'ן קאָפּ דער מלך,
וויל זיין פּנים איינגראָבען אין קישען;
נאָר דער האַלז האָט אָנגעצויגען אַלע אָדערען
און ניט אָפּגעלאָזט דעם קאָפּ זיך אָפּצודרייען...
פלוצלונג טוט אַ בלאָז אַ ווינט פון ערגעץ,
און דער ווינט דערמאָנט עפּעס דעם מלך. —
(...רייד, צי פּאַרבען. אפשר פּנים'ער פון מענשען.
אפשר פייערדיגע פערד־קאָפּיטעם אויפ'ן ברוק...
אפשר אויפגעוועקטע שאַלענדיגע גלאָקען...
אפשר פּאַסען ליכט פון אַלע זייטען הימעל
וואָס קרייצען זיך און פעכטען זיך ווי שווערדען...
אפשר שטאָל־געשמידטע רעווענדיגע פויגלען,
וואָס טאַנצען אויף די ראַנדען פון די שווערדען... ?)
— קאַמערדינער! וויל אַרויסשרייען דער מלך,
און פאַרגעסט, — דאָס מויל נאָך ניט געעפענט, —
וואָס ער וויל ביים קאַמערדינער פרעגען.
און דער קאַמערדינער קומט ניט, ווייל ער ווייס ניט
וואָס דער מלך וויל אַרויסשרייען...

טוט א בלאָז א צווייטער ווינט פון ערגעץ
און דערמאָנט אָן עפּעס נאָכאַמאָל דעם מלך. —
(...געסט, צי אַנפאלער. און אפשר קונצענמאכער;
אפשר בעטענדיגע, קושענדיגע ליפּען;
אפשר רויכערדיגע פייערן פון פאַקעלען...
אפשר פאַלענדיגען שניי אויף פעלדער,
אפשר האָגעל. אפשר אויסגעהאַקטע שויבען...
אפשר פלאַטערען פון פאָנען איבער שיפען...)
— קאַמערדינער, וויל ארויסשרייען דער מלך,
און דער קאַמערדינער קומט ניט, ווייל ער וויים ניט
וואָס דער מלך וויל ארויסשרייען...
אלע גלידער פון׳ם מלכ׳ס גוף
וואָלטען וועלען זיך א ריס טאָן און זיך אָפּרייסען,
אויפשפּרינגען, צעלאָזען זיך אין ווילד־געדריי,
איבערקערען מיט׳ן קאָפּ אראָפּ דעם קראַנקען צימער,
און אליין אין דעם פּאַנאַנדערפאַל פאַנאַנדערפאַלען...

אך, ווי טיף עס וואָלטען זיך די פינגער זיינע
איינגעגראבעלט אינ׳ם פלויש און אים צעפּעדימט;
אך, ווי שאַרף עס וואָלטען זיינע ציין
אריינגעביסען זיך דעם טיגער ביז׳ן גאָרגעל,
און ווי שניידענדיג עס וואָלטען זיינע פיס
טאַנצען אויף דער פאַלענדיגער ליוסטרע;
אך, ווי הילכיג זיינע לונגען וואָלטען שרייען:
— קאַ—מער——די——נער..!

...מלך, מאַך צו דיינע אויגען, —
הילכט דאָס קראַנקע צימער אויפ׳ן קול;
מלך, מאַך צו דיינע אויגען,
ווייל איך בענק נאָך דיינע נאַכטיגע חלומות;
דיינע גלידער וועלען זיך פון דיר ניט אָפּרייסען,
דיינע ציינער וועלען זיך אין ערגעץ ניט אריינבייסען;

מלך, מאַך צו דיינע אויגען, —
ווייל דער טיגער האָט שוין אויפגעעפענט זיינע...

אַ באַנגאָסענער מיט קאַלטען שווייס, געהאָרכזאַם
פאַרמאַכט דער מלך זיינע ברעמען;
און די ברעמען, ווי זיי מאַכען זיך נאָר צו,
שלעפען זיי מיט זיך אַרונטער אויך זיין שטערען.
שווייגענדיג, גוטברודעריש און נייגעריג
וואַרט דאָס קראַנקע צימער, ווי פון שטענדיג,
אויף דער רגע, ווען עס וועלען זיך דערהערען
ווייכע טריטלאַך אויפ'ן גלאַנציגען פּאַרקעט;
נאָר אומזיסט דאָס נייגעריגע וואַרטען, —
אין דער פינסטערניש, נאָך פינסטערער און לערער,
אָהן קיין סמן פון אַ ווען געדאַכטען חלום
גליט אַ תהום פון אויסגעליידיגטע געהירען...

ד.

זאָגט די ערשטע קראַנקע וואַנט פון צימער:
— אַז דו האָסט שוין מער פאַר אונז ניט קיין חלומות,
וועל איך איצט דיר אויסזאָגען דעם גאַנצען אמת:
מיינע ציגעל האָבען זיך שוין אָפּגעקלעפּט איינס פון צווייטען,
און דאָס בלוט וואָס צירקולירט אין זיי,
רינט ביסלעכווייז אַרויס און לייזט זיך אויף
אין די שטינקענדיגע לאַבירינטען־שפּאַלטען;
אַז איך האָב ביז איצט געשטיקט אין זיך
דעם שלעכטען ריח פון מיין קראַנקען און צעפוילטען בלוט, —
צו וואָס נאָך ווייטער שטיקען?
אַנגעריסענע בלאַטירען מוזען פּלאַצען,
און וואָס פריהער — בעסער.... —
זאָל די צווייטע וואַנט דערריידען.

זאָגט די צווייטע קראַנקע וואַנט פון צימער:
— מיינע וואונדען האָב איך שוין באַצייטענס אויפגעעפענט,

איך האָב זיך שוין אָפּגעשפּאַלטען פון פונדאַמענט,
און איך קאָן אין יעדער רגע זיך פאַנאַנדערוואַרפען;
עפּעס האָבען שטורמדיגע פויסטען זיך געקלאַפּט אָן מיר,
פויסטען, קעפּ פון י ע נ ע ר זייט;
עפּעס לאַנג־שוין־לאַנג אַז ד אָ ר ט געהט אָן
אַזאַ מאָדנע טונקעלע מהומה,
ווער קאָן וויסען? ווער קאָן וויסען?... —
זאָל די דריטע וואַנט דערריידען.
זאָגט די דריטע קראַנקע וואַנט פון צימער:
— איך וויים אַלץ. איך האָב אַלץ געהערט, געזעהן;
איך בין דורכגעלעכערט דורך און דורך,
איך בין דורכגעשניטען אין דער לייגג און אין דער ברייט, —
בין איך פול מיט אויגען און מיט אויערען.
און איך הער און זעה,
ווען עס קלינגען גלאָקען און עס יאָגען רייטער,
ווען עס פייפען קוילען און עס טאַנצען שרפות,
ווען עס שאַלען הערנס און עס בלאַנקען העק...
איצטער, אַז די גלאָקען האָבען אָפּגעקלונגען,
אַז די שרפות האָבען אויסגעברענט
איצטער, אַז עס ליגען אויסגעצויגען אויפ'ן ברוק
אַלע שרייענדיגע העלזער, —
זעה איך נאָך און הער
נאָך אַ טונקעלערע, מאָדנערע מהומה,
די מהומה פון דער שטילקייט...
מלך, וואָס וועט אָבער זיין מיט דיר?
אַז עס קלינגען גלאָקען — קלינגען זיי ניט צוליב דיר;
אַז די גלאָקען שווייגען — שווייגען זיי ניט צוליב דיר...
לעבעדיגע האָבען ניט געוואָלט שוין מער
אויפ'ן צונג אַרויפּברייגגען דיין נאָמען;
טויטע וועלען דיך אודאי ניט דערמאָנען,
טויטע ליגען אין די גאַסען, — ליגען זיי... —
זאָל די פערטע וואַנט דערריידען.

זאָגט די פּערטע קראַנקע וואַנט פון צימער:
— מלך, דו ביזט שוין פון לאַנג ניטאָ, ניטאָ.
די פּאַלאַצען און די פּאַרקען דיינע שטעהען לער,
נאָר דער קאַמערדינער בלאַנקעט זיך ארום,
בלאַנקעט זיך ארום און היט;
ליידיגע פּאַלאַצען דאַרפען ניט קיין היטער,
זאָל דער קאַמערדינער געהן אהיים... —
זאָל די לוסטרע ריידען.
זאָגט די לוסטרע:
— איך וועל גאָרנישט רייהדען.
איך האָב שוין צעשפּענט אַלע מיינע אויגען,
איך האָב שוין פאַרשפּינט דעם נעץ פון מיינע פּיס,
איך האָב שוין אַראָפּגענידערט פון סופיט
נידעריגער, נידעריגער, נידעריגער... —
זאָל דער טיגער ריידען.

זאָגט דער טיגער:
— איך וועל אויך ניט ריידען;
איך האָב שוין צעשויבערט מיינע האָר,
איך האָב שוין זיך צוגעגרייט צום שפּרונג,
איך האָב שוין אריינגעשטאָכען מיינע נעגעל
דאָרט, וואו נעגעל דאַרפען זיך אריינשטעכען..."

— קאַ—מער—די—נער!... —

...אז דער קאַמערדינער קומט אריין — דערזעהט ער:
שטיקער גלאָז פון אויסגעהאַקטע שויבען,
טעפּיכער און פאָרהאַנגען — צעפּעדימט,
א צעשליידערטע, צעפּיצעלטע — די ליוסטרע;
אויפ'ן מיטען גלאַנציגען פּאַרקעט,
איינגעביסען מיט די ציין אינ'ם טיגער'ס האַלז,
שליידערט זיך מיט אויפגעלעבטע הענט און פּיס
אין א טייך פון בלוט און שוים — דער מלך.

ש. צ. זעצער:

פון זוהר.

אינהאלט:

רב שמעון און דער מלאך.

דער סוד פון שם „אלהים".

אלעגאריען.

דער כח פון ווארט.

„אבא" ו„אמא".

די סעודה אויף יענער וועלט.

שטן מקטרג.

איינִיגע בּאַמערקונגען.

דער לעזער וועט געפינען אַ געוויסע אומהויטליכקייט בנוגע צו דער פּונקטואַציע אין מיינע פּרקים פון „זוהר“ און נאָך אַ פּאָר אַנדערע טעכנישע אומהויטליכקייטען. אין איינִיגע ערטער האָב איך כמעט ווי אינגאַנצען דורכגעלאָזט די פּונקטואַציע, און אין איינִיגע ערטער האָב איך נאָר די „פרומע“ צייכענס געלאָזט און אַזוי ווייטער. איך האָב אָבער דאָס אַלעס בכיון געטאָן און עס איז ניט קיין פאַרזעהן און נאַכלעסיגקייט פון מיין זייט.

די גאַנצע צייט, וואָס איך בין פאַרנומען מיט מיין אַרבייט צו געבען אַ פולשטענדיגע אידישע איבערזעצונג פון „זוהר“ פיל איך און גלויב, אַז וואָס אַנבאַלאַנגט אָט די אַלע טעכנישע פּונקטען באַדאַרף מען בנוגע צו אַ ספר, ווי דער „זוהר“, ניט גיין אויף דעם געוויינליכען פאַר אַלע ביכער אָנגענומענעם וועג. ביז איצט אָבער זע איך פאַר זיך נאָך ניט דעם נייעם וועג אינגאַנצען קלאָר. פאַרשידענע מעגליכקייטען שיינען מיר פאָרלויפיג פאַר מעגליך צו זיין.

איך האָב הערינער באַשלאָסען די אַלע „ווידערשפּרעכענדע מעגליכקייטען“, — אין אַ ניט צו שאַרפער פאָרם, נאַטירליך — פאַר אַ ווייל פאַראיינִיגען און אויספּרובען זיי אין די פּרקים פון „זוהר“, וואָס איך גיב דאָ אין די „שריפט־טען“. אותיות מתכימות. ווען איך וועל אַלעס האָבען בּולדליך פאַר מיינע אויגען וועט מיר גרינגער זיין צו קענען זען און געפינען דעם מער פּאַסיגען און ריכטיגען וועג.

דער סימן *** צווישען איין פאַראַגראַף און דעם צווייטען אין זעלבען פּרק באַדייט, אַז עס זענען דורכגעלאָזן געוואָרען עטליכע שורות, וואָס זענען ניט נוגע צום ענין און וואָלטען געקענט שטערען די גאַנצקייט און איינהייטליכקייט זיינע.

די האַלבע לבנות ( ) באַדייטען, אַז דאָס וואָרט אָדער ווערטער, וואָס זענען אינגעשלאָסען אין זיי, זענען צוגעגעבען פון מיר.

אין איינִיגע ערטער זענען געוויסע מיסטישע טערמינען און אויסדרוקען, טעאָלאָגישע און מעטאַפיזישע, ניט איבערזעצט און הערקלערט צוליב „כבוד אלהים הסתר דבר“. דאָס וואָס קאָן געטאָן ווערען אין אַ ספר, וואָס איז כלו קודש, קאָן ניט געטאָן ווערען אין אַ ספר, וואָס קודש וחול משמשים בו כאחד.

ש. צ. זעצער.

א) רבי שמעון און דער מלאך

איינמאָל איז ר׳ שמעון פון הויז ארויס און געזעהן ווי די וועלט איז טונקעל און פינסטער געוואָרען און די ליכטיגקייט איז פון איהר פאַר־שוואונדען.

האָט ער געזאָגט צו ר׳ אלעזר זיין זוהן: קום און לאָמיר זעהן: וואָס וויל גאָט טאָן מיט דער וועלט.

זענען זיי געגאנגען און האָבען אָנגעטראָפען אויף א מלאך וואָס האָט אויסגעזעהן ווי א גרויסער בארג און ער האָט דרייסיג פייער־פלאַ־מען פון זיין מויל געצויגען.

האָט צו אים ר׳ שמעון געזאָגט:

וואָס ווילסטו טאָן.

האָט ער צו אים געזאָגט:

איך וויל חרוב מאכען די וועלט דערפאר וואָס ס׳זענען קיין דריי־סיג צדיקים ניטאָ אין דור. ווארים אזוי האָט קודשא ברוך הוא גוזר געווען אויף אברהם׳ן ווי עס איז געשריבען (בראשית ט״ז) היה יהיה. (איז) יהיה בגימטריא דרייסיג.

האָט צו אים ר׳ שמעון געזאָגט:

איך בעט דיך — געה פאר קודשא בריך הוא און זאָג אים: בר יוחאי געפינט זיך אויף דער ערד.

איז יענער מלאך פאר קודשא בריך הוא געגאנגען און געזאָגט צו אים: האר פון דער וועלט עס איז דאך אנטפלעקט פאר דיר וואָס בר יוחאי האָט מיר געזאָגט.

האָט קודשא בריך הוא צו אים געזאָגט: געה מאך חרוב די וועלט און זאָלסט ניט קוקען אויף בר יוחאי.

אז ער איז געקומען — האָט ר׳ שמעון דערזעהן דעם מלאך.

האָט ער צו אים געזאָגט:

אויב דו וועסט ניט אוועקגעהן וועל איך אויף דיר גוזר זיין דו

זאלסט קיינמאל ניט צוריקקומען אין הימעל און דו וועסט זיך געפינען דארטען וואו עזא און עזאל געפינען זיך —

און אז דו וועסט קומען פאר קודשא בריך הוא זאג אים:

אויב עס זענען קיין דרייסיג צדיקים אויף דער וועלט ניט פאראן — וועלען זיין צוואנציג. ווארים אזוי שטעהט: לא אעשה בעבור העשרים — איך וועל עס ניט טאן צוליב די צוואנציג.

און אויב עס זענען קיין צוואנציג ניטא — וועלען זיין צען. ווארים אזוי שטעהט געשריבען לא אשחית בעבור העשרה — איך וועל ניט פארדארבען צוליב די צען.

און אויב עס זענען ניטא קיין צען — וועלען זיין צוויי וועלכע זענען איך און מיין זון. ווארים אזוי איז געשריבען (דברים י"ב) על פי שנים עדים יקום דבר — דורך צוויי עדות זאל א זאך באפעסטיגט ווערען און דבר מיינט גאר ניט — נאר די וועלט. ווארים עס איז געשריבען בדבר ה' שמים נעשו.

און אויב עס זענען ניטא קיין צוויי איז דאך דא איינער —

און איך בין עס. ווארים עס איז געשריבען (משלי י') וצדיק יסוד עולם — און דער צדיק איז דער יסוד פון דער וועלט.

אין יענעם מאמענט איז א בת קול ארויס פון הימעל און געזאגט:

גרויס איז דיין זכות ר' שמעון. ווארים קודשא בריך הוא איז גוזר אויבען און דו ביזט מבטל אונטען. זיכער איז עס אז אויף דיר איז געזאגט געווארען (תהלים קמ"ה) רצון יראיו יעשה — דעם ווילען פון די וואס האבען מורא פאר אים ערפילט ער.

ב) דער סוד פון שם „אלהים"

בראשית ר' אלעזר האט אנגעהויבען (ישעיה מ'): שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה — הויבט אויף אין דער הויך אייערע אויגען און זעהט ווער האט באשאפען דאס אלעס.

שאו מרום עיניכם.

צו וועלכען פונקט?

צום פתח־עינים:

צום פונקט צו וועלכען אלע אויגען זענען געווענדעט.

און דארטען וועט איר זיך דערוויסען — אז אט יענער פארבארגע־נער זקן צו וועמען אלע אונזערע פראגען פירען איז דער בורא פון א ל ה געווען.

און ווער איז ער?

מ"י —

אט יענער וואס ווערט אנגערופען דער אויבערשטער מקצה השמים וואס אלעס געפינט זיך אין זיין רשות.

און דערפאר וואס צו אים פירען אלע אונזערע פראגען און ער בלייבט דאך פארבארגען און קומט ניט לידי התגלות ווערט ער אנגערופען מ"י.

ווארים נאך העכער איז שוין דארטען גאר קיין פרעגען ניטא.

און אט דער קצה השמים ווערט אנגערופען מ"י.

און עס איז אויך אן אנדערער פאראן — אונטען —

און ער ווערט אנגערופען מ"ה.

וואס איז דער חלוק צווישען דעם און יענעם?

אלא וואס דען.

דער פארבארגענער קדמון איז דער לעצטער דינג און דער גאנצער קיום פון אונזער פרעגען און פארשען —

ווען דער מענש פרעגט און מיט זיך צו דענקען און וויסען — פון איין מדרגה צו דער צווייטער — ביז צום סוף פון די אלע מדרגות — און ווען ער קומט צו אהין —

מ"ה:

וואָס האָסטו זיך דערוויסט? וואָס האָסטו געזעהן? און וואָס האָסטו געזוכט?

אלעס איז ווי פריהער פארהוילען געבליבען.

* * *

האָט ר' שמעון זיך אָנגערופען:

אלעזר מיין זוהן — זאָל אנטפּלעקט ווערען דער פארהוילענער סוד וועלכען מענשען ווייסען ניט.

איז ר' אלעזר שטיל געבליבען.

האָט זיך ר' שמעון צעוויינט און איז אויף א ווייל געבליבען שטעהן.

נאָכדעם האָט זיך ר' שמעון אָנגערופען:

אלעזר — וואָס איז אלה? אויב דו ווענסט זאָגען: די שטערען און די מזלות. ווערען זיי דאָך האַרטען שטענדיג געזעהן און זיי זענען מיט מ"ה באשאפען געוואָרען ווי עס איז געזאָגט געוואָרען (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו.

אויב עס געהט אויף פארבאָרגענע זאכען — זאָל ניט זיין געשריבען אלה. ווארים אלה איז דאָך התגלות.

נאָר וואָס דען.

דער דאָזיגער סוד איז ניט אנטפּלעקט געוואָרען אויסער אין טאָג ווען איך בין געווען אויף דעם ברעג פון ים.

אליהו איז דאַן געקומען צו מיר און געזאָגט:

רבי ווייסט דו וואָס עס מיינט מי ברא אלה?

האָב איך צו אים געזאָגט:

דאָס זענען די הימלען און זייערע חיילות וואָס קודשא בריך הוא האָט באשאפען. דער מענש באדארף זיך איינקוקען אין זיי און לויבען אים ווי עס איז געשריבען (דאָרטען ח') כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגומר יי' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ.

האָט ער צו מיר געזאָגט:

רבי — א פארבאָרגען וואָרט איז ביי קודשא בריך הוא געווען און ער האָט עס אין דער ישיבה העליונה מגלה געווען.

און דאָס איז עס.

ווען דער סתימא דכל סתימין — דער פארבאָרגענסטער פון אלע פארבאָרגענע — האָט געוואָלט נתגלה ווערן — האָט ער צוערשט א נקודה געמאכט.

און די נקודה האָט זיך פאַרמירט מחשבה צו ווערן.

האָט ער אין איר אלע געמעלען אויסגעמאָלען.

ער האָט אין איר אלע אויסקריצונגען איינגעקריצט.

און ער האָט איינגעקריצט אין דער בוצינא קדישא סתימא — אין דעם פארבאָרגענעם הייליגען ניצוץ — דאָס בילד פון א פארבאָרגענעם געמעל וואָס איז קודש קדשים —

א בנין טיפער וואָס שטייגט ארוים פון דער מחשבה — און ווערט אנגערופען מ"י. ער איז דער אָנהויב פון גאנצען בנין.

ער עקזיסטירט און עקזיסטירט ניט.

טיף איז ער און פארהוילען — ביים נאָמען.

ווערט אָנגערופען נאָר מ"י.

האָט ער געוואָלט לידי התגלות קומען און ביים נאָמען גערופען ווערן —

און האָט זיך מתלבש געווען אין א טייערען לבוש וואָס לייכט —

און האָט אלה באשאפען.

און אלה איז אין שם אריין.

די אותיות האָבען זיך באהעפט איינע מיט די צווייטע און עס האָט זיך דער גאנצער שם אלהים פאַרמירט.

און ביז ער האָט אלה ניט באשאפען האָט ער זיך ניט אין נאָמען אלהים מתלבש געווען.

און די וואָס האָבען זיך פארזינדיגט מיט דעם עגל האָבען צוליב אָט דעם סוד געזאָגט (שמות ל"ב) אלה אלהיך ישראל.

און ווי דער מ"י האָט זיך מיט דעם אלה משתתף געווען אזוי בלייבט דער נאָמען פאראייניגט שטענדיג —

און אין דעם סוד האָט איר קיום די וועלט.

און אליהו איז אוועקגעפלויגען —

און איך האָב אים מער ניט געזעהן —

און פון אים וויים איך עס דאָס אַלעס וואָס איך האָב וועגען דעם ראָזיגען סוד געזאָגט.

איז רבי אלעזר געקומען און די גאנצע חבריא און האָבען זיך צו דר'ערד געלעגט פאַר אים. זיי האָבען געוויינט און געזאָגט: ווען מיר זאָלען ניט געווען קומען אויף דער וועלט נאָר דאָס צוהערען — וואָלט „אבא" גענוג געווען.

ג) אַלעגאָריען

ויקם אברהם מעל פני מתו וגומר — ר' יהודה האָט געזאָגט פון רב'ס וועגען וואָס שטעהט געשריבען אין פסוק פאַר דעם. עס שטעהט געשריבען: ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען. ותמת שרה — דאָס מיינט מען דעם גוף בקרית ארבע אין דער שטאָט פון פיר — דאָס זענען די פיר יסודות. היא חברון — וואָס זענען געווען באַהעפט אין זיין גוף ביי זיין לעבען. בארץ כנען אויף ד ע ר וועלט וואָס דער מענש קלייבט אויס פאַר זיך אויף א קליינער צייט.

און אברהם איז געקומען באַקלאָגען שרה'ן און באַוויינען זי. דאָס איז ווי מיר האָבען געלערנט אַלע זיבען טעג (פון שבעה) באַזוכט די נשמה פון מענשען דעם גוף זיינעם. און דאָס איז עס וואָס שטעהט געשריבען אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל — זיין לייב ווייטאָגט אויף אים און זיין נשמה טוט אויף אים טרויערען. און אויף דעם אופן איז אויך ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. אברהם וואָס איז די נשמה איז געקומען צו באַקלאָגען שרה'ן — דעם גוף.

ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך ושני לאומים. די דאָזיגע צוויי גאים*) זענען דער לעבער און דאָס הארץ. ר' יוסי זאָגט: דער מוח און דאָס הארץ. רבי יהודה זאָגט: דער מוח איז דאָ ניט אין כלל. וואָרים עס איז געשריבען בבטנך און דער מוח איז ניט אין בויך נאָר אין קאָפּ. ושני לאומים ממעיך — און צוויי פעלקער פון דיינע געדערים. ורב יעבוד צעיר — און דער עלטערער וועט דינען דעם אינגערען — דאָס איז דער לעבער וואָס איז עלטער און גרעסער און ער באַדינט דאָס הארץ. וואָרים ר' יהודה האָט געזאָגט דער לעבער איז קולט אין זיך דאָס בלוט און באַדינט מיט דעם דאָס הארץ.

ויצא הראשון אדמוני און דער ערשטער איז ארויסגעגאַנגען א רוי-

---

*) גרויסע. ער לייענט גאים אַנשטאָט גויים.

טער. האט ר׳ כהנא געזאגט: דער לעבער איז דער ערשטער. פאר וואס איז ער רויט ווייל ער שלינגט פריהער דאס בלוט איין.

ר׳ אלעזר זאגט: פאר וואס ווערט ער אנגערופען ראשון ווייל ער איז דער ערשטער איינצושלינגען דאס בלוט פון גאנצען עסען און ער איז ראשון לדם אבער ניט ליצירה. און ווי וועלען מיר אייטייטשען ורב יעבוד צעיר — ווייל ער איז עלטער און גרעסער מיט זיין כמות פון הארצען און ער באדינט דאס הארץ.

אז רב כהנא איז געקומען האט ער געזאגט: אזוי זאגען מיר אין נאמען פון די הערען פון דער משנה: די צוויי בנינים פון גוף זענען דער לעבער און דאס הארץ. ווארים ר׳ שמעון האט געזאגט אין נאמען פון רבי יהודה: דער לעבער און דאס הארץ זענען די מנהיגים פון גוף מיט די אלע איברים זיינע. דער מנהיג פון קאפ איז דער מוח. פון גוף אבער זענען צוויי. און דער ערשטער איז דער לעבער. דער צווייטער איז דאס הארץ. און דאס איז וואס ס׳איז געשריבען אין דער פרשה ויתרוצצו הבנים בקרבה — דאס זענען די צוויי בנינים פון גוף.

ר׳ יוסי האט געזאגט: וואס מיינט דאס וואס שטעהט געשריבען ולרבקה אח ושמו לבן. האט ר׳ יצחק געזאגט: דער יצר הרע ווערט ניט בטל פון דער וועלט. אינגאנצען וועט ער ניט זיין אבער אביסעל וועט ער זיין. קום און זעה. פריער ווען ער האט זיך געפונען אויף דער וועלט האט ער געהייסען לוט. אין דער וועלט וואס דארף קומען וועט ער בטל ווערען פון דער וועלט אבער ניט אינגאנצען און וועט הייסען דאן לבן *) שוין ניט אזא מנוול ווי פריער נאר אן ארומגעוואשענער. צו וואס באדארף מען דעם לבן. האט ר׳ שמעון געזאגט אויף פריה ורביה באדארף מען אים. ווארים רבי שמעון האט געזאגט אז עס איז קיין יצר הרע ניטא איז קיין פריה ורביה ניטא.

קום און הער נאכדעם וואס דער גוף ווערט אויפגעבויט**) און פארמאגט שוין זיין פולשטענדיגען קיום. וואס שטעהט געשריבען: וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה — און ווי האבען געשיקט רבקה זייער שוועסטער און איר זויגערין. וואס מיינט ואת מניקתה. דאס איז דער

---

*) ווייס.

**) ווען מען וועט אויפשטעהן תחית המתים.

כח התנועה. רבי יצחק זאגט: דאס איז דער כח הגוף. רבי אבהו האט געזאגט ווען דער גוף ווערט אויפגעבויט און קריגט צוריק זיין קיום און מען ברענגט אים קיין ארץ ישראל מקבל צו זיין דארטען זיין נשמה — ווארט דארטען אויף אים די נשמה און זי געהט אים ארויס אנטקעגען ווי עס איז געזאגט ויצא יצחק לשוח בשדה און יצחק — די נשמה — איז ארויסגעגאנגען צו שפאצירען אין פעלד.

ויעל לוט מצוער האט ר' אבהו געזאגט: קום און זעה וואס ס'שטעהט געשריבען ביים יצר הרע. זאלסט דיר וויסען זיין אז ער וועט קיינמאל ניט בטל ווערען פון די מענשען ביז אט יענער צייט אויף וועל־כער איז געשריבען: והסירותי את לב האבן — און איך וועל אוועקנע־מען דאס שטיינערנע הארץ... ווארים כאטש ער זעהט אז מענשען ווערען גע'משפט אין גיהנם קומט ער ווידער צו די מענשען. און דאס איז וואס איז געשריבען ויעל לוט מצוער פון צער פון גיהנם פון דארטען קומט ער איבערצוהערען די מענשען.

האט ר' יהודה געזאגט: דריי הנהגות*) האט דער מענש די הנהגה פון שכל און חכמה. און דאס איז דער כח פון דער הייליגער נשמה. און די הנהגה פון תאוה וואס גלוסט צו אלע תאוות רעות. און דאס איז דער כח התאוה. און די הנהגה וואס פירט דעם מענשען און שטארקט דעם גוף און זי ווערט אנגערופען נפש הגוף. האט רב דומי געזאגט: דאס איז דער כח וואס שטארקט. ר' יהודה האט געזאגט: קום און זעה — דער יצר הרע געוועלטיגט קיינמאל ניט נאר איבער די דאזיגע צוויי כחות. וואס מיר האבען געזאגט. דער נפש התאוה יאגט זיך נאך שטענדיג נאך דעם יצר הרע. ווארים עס שטעהט געשריבען ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן. דער כח התאוה דערוועקט דעם אנדערען כח און רעדט אים אן און דעם צווייטען צו באהעפטען זיך אן דעם יצר הרע. און ער זאגט: לאמיר אנטרינקען אונזער פאטער ווין און ליגען מיט אים: וואס האבען מיר אויף יענער וועלט. לאמיר געהן און נאכפאלגען דעם יצר הרע און די תשוקות פון די תענוגי עולם הזה.

*) כחות וואס פירען דעם מענשען.

ד) דער כח פון וואָרט

בראשית. ר׳ שמעון האָט אָנגעהויבן:
ואשים דברי בפיך (ישעיה נ״א) — און איך האָב געטאָן מיינע רייד אין דיין מויל. וויפיל דער מענטש דאַרף זיך עס מיען אין דער תורה בייטאָג און ביינאַכט. וואָרים קודשא בריך הוא פאַרנעמט די שטימען פון די וואָס זענען עוסק בתורה. און מיט יעדען וואָרט וואָס דער וואָס מיט זיך אין דער תורה איז מחדש אין איר באַשאַפט ער א הימעל.

מיר האָבען געלערנט: אין יענעם מאָמענט ווען דער מענטש איז א דבר־תורה פון זיין מויל מחדש שטייגט דאָס וואָרט אַרויף און שטעלט זיך אוועק פאַר קודשא בריך הוא.

און קודשא בריך הוא נעמט דאָס וואָרט און קושט עס און באַקרוינט עס מיט זיבעציג עטרות — אויסגעשניצטע און אויסגעקריצטע.

און דאָס וואָרט פון חכמה*) וואָס דער מענטש איז מחדש שטייגט אַרויף און זעצט זיך אוועק אויף דעם קאָפּ פון צדיק חי עולמים און פליט פון דאָרטען און שוועבט אַרום אין זיבעציג טויזענט וועלטען און קומט צו דעם עתיק יומין.

און די ווערטער פון עתיק יומין זענען אַלע ווערטער קלוגע וועגען פאַרבאָרגענע סודות הויכע.

און דאָס דאָזיגע פאַרבאָרגענע וואָרט פון חכמה, וואָס איז נתחדש געוואָרען, באַהעפט זיך נאָך זיין אַרויפשטייגען אין די אַלע אַנדערע ווער־טער פון עתיק יומין און שטייגט אַרויף און נידערט אַראָפּ צוזאַמען מיט זיי און קומט אַריין אין די אכצען פאַרבאָרגענע וועלטען וואָס קיין אויג האָט ניט געזעהן אויסער דיר גאָט אַליין. פון דאָרטען געהען זיי אַרויס און שוועבען אַרום און קומען פולע און גאַנצע און שטעלען זיך אוועק פאַר דעם עתיק יומין.

אין יענעם מאָמענט גיט זיך אָפּ דער עתיק יומין מיט דעם נייעם וואָרט און עס איז ביי אים מער אָנגעלעגט פון אַלע.

*) די חדושים וואָס מען איז מחדש על דרך הקבלה.

נעמט ער דאָס וואָרט און באַקרוינט עס מיט דריי הונדערט און זי־בעציג עטרות.

פליט דאָס וואָרט —

עס גייט ארויף און עס גייט אראָפּ —

און עס ווערט אַ הימעל באַשאַפן.

און אַט אזוי ווערן פון די אלע חכמה־ווערטער הימלען באַשאַפן וועלכע האַלטן זיך אין זייער פולען תקון פאַר דעם עתיק יומין און ער רופט זיי נייע הימלען — באַנייטע הימלען. די פאַרבאָרגענע ענינים פון די סודות פון דער חכמה און אַט די אנדערע דברי תורה וואָס ווערן נתחדש האַלטן אַן זייער קיום פאַר קודשא בריך הוא. און זיי שטייגן ארויף — און עס ווערן די ארצות החיים באַשאַפן. און זיי לאָזן זיך אראָפּ און קרוינען זיך ארום ארום אַ ערד — און זי ווערט באַנייט און ווערט איינגאַנצן אַ נייע ערד דורך יענעם וואָרט וואָס איז נתחדש גע־וואָרן אין דער תורה.

און דערויף איז געשריבן (ישעיהו ס״ו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני — ווי די נייע הימלען און די נייע ערד וואָס איך מאַך שטעהן פאַר מיר. שטעהט ניט עשיתי איך האָב געמאַכט נאָר עושה — וואָס איך מאַך שטענדיג פון די דאָזיגע חדושים און סודות פון דער תורה. און דערויף איז געשריבן (דאָרטען נ״א) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ — און איך האָב געטאָן מיינע רייד אין דיין מויל און מיט דעם שאָטען פון מיין האַנט האָב איך דיך פאַרדעקט צו פלאַנצען די הימלען און גרינדען די ערד. שטעהט ניט השמים — די הימלען. נאָר שמים — הימלען.

האָט ר׳ אלעזר געזאָגט: וואָס מיינט ובצל ידי כסיתיך. האָט ער געזאָגט צו אים: בשעת עס איז איבערגעגעבען געוואָרען די תורה צו משה׳ן זענען געקומען פיל צענדליגע טויזענטער פון די מלאכי עליון צו פאַרברענען אים מיט דעם פייער פלאַם פון זייער מויל — און קודשא בריך הוא האָט אים פאַרשטעלט. און איצט ווען דאָס דאָזיגע וואָרט שטייגט ארויף און שטעלט זיך באַקרוינט אוועק פאַר קודשא בריך הוא פאַרשטעלט ער דאָס וואָרט און פאַרבאַהאַלט יענעם מענשען זיי זאָלען פון אים ניט וויסען נאָר קודשא בריך הוא און זיי זאָלען צו אים ניט פיהלען קיין קנאה — ביז עס ווערט פון וואָרט אַ נייער הימעל

און א נייע ערד באשאפען. און דאס איז וואס איז געשריבען: ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ. דערפון איז געדרונגען אז יעדעס ווארט וואס איז פארבארגען פון אויג שטייגט ארויף פאר א העכערען צוועק. דעריבער שטעהט (הארטען) ובצל ידי כסיתיך. און פארוואס איז דאס פארשטעלט און פארהוילען פון אויג — פאר א העכערען צוועק. און דעריבער איז געשריבען לנטוע שמים וליסוד ארץ ווי עס איז געזאגט געווארען.

ולאמר לציון עמי אתה — און זאגען צו ציון: ביזט מיין פאלק: זאגען צו די דאזיגע ווערטער וועלכע זענען באהעפט איינע צו די צווייטע עמי אתה. זאלסט דו ניט לייענען עמי *) אתה — מיין פאלק ביזט דו. נאר עמי**) אתה — מיט מיר ביזט דו — צו זיין א שתוף מיט מיר. אזוי ווי איך האב מיט מיין ווארט באשאפען הימעל און ערד ווי עס איז געלערנט געווארען בדבר ה' שמים נעשו — דורך גאט'ס ווארט זענען די הימלען געמאכט געווארען — אזוי ביזטו אויך.

בעלי זכיה זענען די וואס זענען עוסק בתורה. און אפשר וועסטו זאגען אז דאס ווארט פון יעדען ניט מומחה איז בכח דאס צו טאן — קום און זעה אז דער וואס זיין וועג איז ניט איבער די סודות פון דער תורה און ער איז מחדש זאכען וואס ער ווייסט ניט אויף קלאר און געהעריג — שטייגט דאס ווארט און עס געהט ארויס אנטקעגען דעם (משלי ט"ז) דער איש תהפוכות לשון שקר***) פון דער הייל פון גרויסען תהום. ער גיט א שפרונג פינף הונדערט מייל אנטקעגען ווארט. און ער נעמט עס און געהט מיט דעם ווארט צו זיין הייל און ער באשאפט דארטען מיט דעם א הימעל פון שוא****) וואס ווערט אנגערופען תהו. און דער איש תהפוכות פליט אין יענעם הימעל זעקס טויזענט מייל מיט איין מאל.
און אז דער דאזיגער הימעל פון שוא ווערט באשאפען געהט באלד

---

*) מיט א פת"ח אונטער דעם עי"ן.
**) מיט א חיריק אונטער דעם עי"ן.
***) דער מענש פון קרומע וועגען און פאלשען צונג.
****) שוא ושקר.

ארוים די אשה זונה און פארפעסטיגט זיך אין אים און ווערט א שותף צו אים.

און פון דארטען לאזט זי זיך ארוים און הרג'עט פיל טויזענטער און צענדליגע טויזענטער. ווארים ווען זי האלט זיך אין יענעם הימעל איז איר רשות און כח געגעבען דורכצופליען די גאנצע וועלט אין איין רגע. און דערויף שטעהט (ישעיה ה') הוי מושכי העון בחבלי השוא — וויי־געשרייען אויף די וואס ציען דעם אומרעכט מיט די שטריק פון פאלש־קייט. העון — דאס מיינט דעם דוכרא *) כעבות העגלה חטאה און ווי די גראבע שטריק פון א וואגען — די זינד. ווער איז דאס די חטאה. דאס איז די אשה זונה וואס ווערט אנגערופען חטאה. ער ציט צו אט יענעם א וואס ווערט אנגערופען עון מיט די דאזיגע חבלי השוא. און נאכדעם כעבות העגלה חטאה — אט יענע זונה וואס ווערט אנגערופען חטאה. ווארים דארטען פארפעסטיגט זי זיך ארומצופליען און הרג'ענען מענשען. און דערויף ווערט געזאגט: כי רבים חללים הפילה — ווארים זי האט פיל קרבנות אומגעבראכט. אויף וועמען געהט עס דער הפילה — אט אויף יענער חטאה וואס הרג'עט מענשען.

און ווער איז עס גורם דערצו.

א תלמיד חכם וואס האט ניט דערגרייכט די מדרגה פון לערנען יענעם און ער לערנט יא — רחמנא ליצלן.

האט ר' שמעון געזאגט צו דער חבריא: איך בעט זיך ביי אייך איר זאלט ניט ארויסברענגען קיין דבר־תורה פון אייער מויל וואס איר ווייסט ניט ווי געהעריג און עס איז ניט די פרוכט פון א גרויסען בוים **) כדי איר זאלט ניט גורם זיין דערצו — יענע חטאה זאל הרג'ענען מאסען מענשען אומזיסט.

האבען זיי זיך אנגערופען אלע און געזאגט: גאט זאל אונז אויס־היטען. גאט זאל אונז אויסהיטען.

---

*) זכר, דער איש תהפוכות.

**) איר האט עס ניט געהערט פון א גרויסען אויטאריטעט.

ה) „אבא" ו„אמא"

ויאמר אלהים נעשה אדם. (תהלים כ"ה) סוד ה' ליראיו וגומר.

האט יענער זקן הזקנים אנגעהויבען און געזאגט:

שמעון שמעון — ווער איז עס דער וואס האט געזאגט? ויאמר אלהים נעשה אדם — ווער איז דאס דא אט דער אלהים? דערווייל איז אט יענער זקן הזקנים אוועקגעפלויגען —

און ער האט אים ניט געזעהן.

און היות ווי ר' שמעון האט געהערט ווי ער האט אים גערופען שמעון און ניט ר' שמעון — האט ער געזאגט צו די חברים זיינע:

עס מוז אודאי קודשא בריך הוא זיין. ווארים עס איז וועגען אים געזאגט געווארען: ועתיק יומין יתיב. איז יעצט די צייט צו רעדען וועגען יענעם סוד. ווארים עס איז אודאי דא א סוד פאראן אויף וועלכען עס איז קיין רשות ניט געגעבען געווארען אים מגלה צו זיין. איצט אבער ווייזט אויס איז יא געגעבען געווארען רשות דאס צו טאן.

האט ער אנגעהויבען און געזאגט: ווי א מלך וואס האט געהאט פיעלע בנינים צו בויען און ער האט געהאט א בוימייסטער. און יענער בוימייסטער האט גאר ניט געטאן נאר מיט דער ערלויבניש פון מלך. ווי עס איז געזאגט: (משלי ח') ואהיה אצלו אמון.

דער מלך איז אודאי די חכמה העליונה אויבען.

און דער מיטעלסטער זייל איז דער מלך אונטען.

אלהים דער מייסטער אויבען איז אימא עלאה.

אלהים דער מייסטער אונטען איז די שכינתא דלתתא.

און א פרוי האט קיין רעכט ניט צו טאן עפּיס אהן דעם רשות פון איר מאן.

און די אלע בנינים וואס זענען באשאפען געווארען אויף דעם דרך האצילות האט אב"א געזאגט מיט אווארט געווענדט צו אמ"א: אזוי און אזוי זאל זיין —

און באלד איז דאס געווארען.

ווי עס איז געזאגט געווארען: ויאמר אלהים יהי אור. ויהי אור.

ויאמר —
ע ר האט געזאגט צ ו אלהים:
יהי אור.

דער האר פון בנין זאגט —
און דער מייסטער מאכט באלד.

און אזוי זענען אויפגעשטעלט געווארען די אלע בנינים וואס זענען באשאפען געווארען בדרך האצילות.

ער האט געזאגט יהי רקיע. יהי מאורות.

און אלעס איז געווארען באלד.

ווען ער איז געקומען צום עולם הנפרד וואס איז דער עולם הנבדלים — האט דער מייסטער געזאגט צום האר פון בנין:

לאמיר מאכען א מענשען אין אונזער פארם און אין אונזער גע־שטאלט.

האט דער האר פון בנין געזאגט:

עס וואלט אודאי גוט געווען צו באשאפען אים. ער וועט אבער זינ־דיגען פאר דיר. ווארים ער איז א כסיל. און אט דאס איז עס וואס שטעהט געשריבען (הארטען י') בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו. האט זי זיך אנגערופען:

היות ווי זיין זינד איז אין אמ"א אנגעהאנגען און ניט אין אב"א — וויל איך אים באשאפען אין מיין געשטאלט.

און אט דאס איז עס וואס שטעהט געשריבען ויברא אלהים את האדם בצלמו —

און אבא האט זיך ניט משתתף געווען אין זיין באשאפען.
ווען ער האט זיך פארזינדיגט — וואס שטעהט? —
ובפשעכם שולחה אמכם.
דער מלך האט צו אמ"א געזאגט:
האב איך דען דיר ניט געזאגט אז ער וועט זינדיגען.
און דאמאלס האט ער אים ארויסגעטריבען.
און אויך אמא מיט אים פארטריבען.
און צוליב דעם שטעהט געשריבען:
בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו.

בן חכם דאָס איז דער אדם פון אורח האצילות
ובן כסיל — דאָס איז דער אָדם פון דרך הבריאה.

* * *

איז די גאנצע חבריא אויפגעשטאנען און געזאָגט:
רבי רבי — איז דען פאראן א פירוד צווישען אב"א און אמ"א — אז פון אב"א'ס צד זאָל ער זיין אין דרך אצילות און פון אמ"א'ס צד אין דרך הבריאה. האָט ער געזאָגט צו זיי: חבריא חבריא, עס איז ניט אזוי. וואָרים אָט דער אָדם האצילות איז זכר ונקבה געווען — פון אב"א און אמ"א'ס צד. און דאָס איז דער ויאמר אלהים יהי אור. ויהי אור. יהי אור — פון אב"א'ס צד. ויהי אור פון אמ"א'ס צד. און דאָס מיינט אָדם דו פרצופין. דער אָדם אָבער האָט ניט קיין פאָרם און געשטאלט. אלא וואָס דען.
איינער פון אמא עלאה'ס כנויי"ם באטרעפט אלהים. און אָט יע־נער נאָמען איז אור וחושך. און צוליב אָט דעם חושך וואָס געפינט זיך אין יענעם נאָמען — האָט אבא געזאָגט אז ער וועט זיך פארזינדי־גען פאר דעם אָדם דאצילות וואָס איז אור — לבוש עליון. און דאָס איז אָט די ליכט וואָס קודשא בריך הוא האָט באשאפען אין ערשטען טאָג און באהאלטען זי פאר די צדיקים. און דער חושך איז אָט דער וואָס איז באַ־שאפען געוואָרען אין ערשטען טאָג פאר די רשעים ווי עס איז געזאָגט געוואָרען (שמואל א' ב') ורשעים בחושך ידמו. און צוליב אָט יענעם חושך וואָס איז אָנגעברייט געווען צו זינדיגען אנטקעגען יענעם אור — האָט אבא ניט געוואָלט זיך משתתף זיין אין אים.
און דעריבער האָט ער געזאָגט: נעשה אָדם בצלמנו. בצלמנו איז אָט יענער אור וכדמותנו — איז אָט יענער חושך וואָס איז א לבוש צום אור אזוי ווי דער גוף איז א לבוש צו דער נשמה. ווי עס איז געשריבען (איוב י') עור ובשר תלבישני.
האָבען זיי זיך אַלע געפרעהט און געזאָגט: גרויס איז אונזער זכות וואָס מיר האָבען זוכה געווען צו הערען זאכען וואָס זענען ניט געהערט געוואָרען ביז איצט.

און ווידער האָט אָנגעהויבען רבי שמעון און געזאָגט (דברים ל"ב): ראו עתה כי אני הוא הוא ואין אלהים עמדי וגומר.

ער האָט געזאָגט: חבריא, הערט די דברים עתיקים וואָס איך וויל מגלה זיין נאָכדעם וואָס עס איז פון אויבען רשות געגעבען געוואָרען צו זאָגען עס.

ווער איז דאָס וואָס האָט געזאָגט: ראו כי אני אני הוא?
אלא וואָס דען.

דאָס איז די אַלערהעכסטע עלה וואָס שטעהט איבער די אַלע עלות. יענער וואָס ווערט אָנגערופען עלת העלות איז אַן עלה פון די עלות. וואָרים יעדער איינער פון די דאָזיגע עלות טוט קיין עובדא ניט ביז ער נעמט ניט קיין רשות פון דעם וואָס איז איבער איהם. ווי מיר האָבען עס געזאָגט אויבען ביי נעשה אָדם. נעשה איז אוהאַי אויף צוויי געזאָגט געוואָרען, וואָרים דער האָט געזאָגט צו דעם וואָס איז העכער פון אים; נעשה: יעדער איינער פון זיי טוט גאָר ניט נאָר מיט דעם רשות און אויף דעם וואָרט פון דעם וואָס שטעהט העכער פאַר איהם. און דער העכערער פאַר אים ווידער טוט אויך גאָר ניט ביז ער איז זיך ניט מתיעץ מיט זיין חבר. אָבער אָט יענער וואָס ווערט אָנגערופען עלת על כל עלות וואָס ניט איבער איהם און אונטער איהם איז אַ גלייכער צו איהם פאַראַן ווי עס איז געזאָגט געוואָרען (ישעיה מ׳) ואל מי תדמוני ואשוה ואמר קדוש — ער האָט געזאָגט: ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי וואָס ער וואָל נעמען אַן עצה פון אים — ווי עס איז געזאָגט געוואָרען: ואמר אלהים נעשה אָדם. האָט זיך די גאַנצע חבריא אויפגעשטעלט און געזאָגט: רבי גיב אונז רשות צו רעדען אויף דעם פּלאַץ.

האָבען זיי געזאָגט: האָסט דאָך געזאָגט אויבען אַז די עלת העלות האָט געזאָגט צו כת״ר נעשה אָדם.

האָט ער צו זיי געזאָגט: זאָלען אייערע אויערען הערען וואָס אייער מויל רעדט. האָב איך אייך דען ניט געזאָגט אָט ערשט אַז עס איז פאַראַן אַזוינער וואָס ווערט אָנגערופען עלת העלות און איז נאָך ניט יענער וואָס ווערט אָנגערופען עלת על כל עלות. וואָרים דער עלת על כל עלות האָט ניט קיין צווייטען און האָט ניט קיין שתוף און חשבון. וואָרים עס קען אַ אחד אויך אין שתוף זיין ווי זכר און נקיבה און עס איז געזאָגט געוואָרען אויף זיי (הפּטרען נ״א) כי אחד קראתיו. ער איז אָבער איינער אָהן חשבון און אָהן שתוף. און צוליעב דעם האָט ער געזאָגט ואין אלהים עמדי.

זיינען זיי אלע אויפגעשטאנען און צו דר'ערד געלעגט זיך פאר אים און געזאגט: א בעל זוכה איז דער מענש וואס זיין באשעפער האט איהם באוויליגט מגלה צו זיין סודות באהאלטענע וואס זיינען צו די הייליגע מלאכים ניט אנטפלעקט געווארן.

ו) די סעודה אויף יענער וועלט

ר׳ אלעזר האט געזאגט אז די סעודה פון די צדיקים אויף יענער וועלט איז ווי דאס וואס איז געשריבען (שמות כ״ד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו — און זיי האבען געזעהן גאט און געגעסען און געטרונקען. און דאס איז עס וואס מיר האבען געלערנט ניזונין — זיי ווערען געשפייזט.

און ווידער האט ר׳ אלעזר געזאגט: אין איין פלאץ האבען מיר געלערנט נהנין — זיי זענען נהנה. און אין א צווייטען פלאץ האבען מיר געלערנט ניזונין — זיי ווערען געשפייזט. וואס איז דער אונטערשיד צווישען דעם און דעם. אלא וואס דען. דער טאטע האט אזוי געזאגט: די צדיקים וואס זייער זכות איז ניט גאר גרוים געווען וועלען נאר נהנה זיין פון יענער ליכטעקייט. ווארים זיי וועלען ניט משיג זיין אזוי פיל. די צדיקים אבער וואס זענען יא גרויסע בעלי זכיה געווען וועלען געשפייזט ווערען ביז זיי וועלען א השגה שלימה משיג זיין — און קיין אנדער עסען און טרינקען אויסער די איז ניט פאראן. נאר דאס איז עס די סעודה און נאר דאס איז עס דאס טרינקען.

און פון וואנען ווייסען מיר דאס.

פון משה׳ן.

ווארים עס איז געשריבען (שמות ל״ד) ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה — און ער איז געווען דארטען מיט גאט פערציג טעג און פערציג נעכט. קיין ברויט האט ער ניט געגעסען און קיין וואסער האט ער ניט געטרונקען. און אויף דעם אופן וועט אויך זיין די סעודה פון די צדיקים אויף יענער וועלט.

האט ר׳ יהודה געזאגט: די סעודה פון די צדיקים אויף יענער וועלט איז צו משמח זיין זיך מיט ז י י ן שמחה. און דאס מיינט וואס ס׳איז געשריבען (תהלים ל״ד) ישמעו ענוים וישמחו, די פרומע וועלען הערען און זיך פרעהען. רב הונא האט געזאגט פון דאנען (דארטען ה׳) וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו — און עס וועלען זיך פרעהען די

אלע וואס שיצען זיך אין דיר. זיי וועלען זינגען אייביג. האט געזאגט ר' יצחק: ביידע זענען אויף יענער וועלט.

און מיר האבען געלערנט — האט רב יוסי געזאגט: דער יין המשומר וואס שטעהט פון ששת ימי בראשית אן — דאס מיינט מען די אלע דברים עתיקים וואס זענען צו קיין בן אדם ניט אנטפלעקט גע־ווארען פון זינט אן די וועלט איז באשאפען געווארען און זיי זענען אנ־געבריים אנטפלעקט צו ווערען פאר די צדיקים אויף יענער וועלט. און וואס איז דאס טרינקען. און דאס עסען איז אודאי נאר דאס.

האט ר' יהודה ברבי שלום געזאגט: אויב אזוי — וואס איז דער לויתן און וואס איז דער שור הבר ווי עס איז געשריבען (איוב מ') כי בול הרים ישאו לו — ווארים דעם אקס פון די בערג וועלען זיי צו אים ברענגען האט רבי יוסי געזאגט: און עס שטעהט דאך (ישעיה כ"ז) בעת ההיא יפקוד יי' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים — אין יענער צייט וועט באפעלען גאט מיט זיין שווערער און גרויסער און שטארקער שווערד אויף דעם לויתן וואס איז ווי א גראדער שלאנג און אויף דעם לויתן וואס איז ווי א קרומער שלאנג און ער וועט הרג'ענען דעם גרויסען פיש וואס איז אין ים. האבען מיר דאך דא דריי. נאר וואס דען — עס איז א רמז מיט וועלכען ער איז מרמז אויף די מלוכות.

האט געזאגט רבי תנחום: עס איז ניטא וואס צו זאגען געגען דעם וואס די רבנן האבען געזאגט. אודאי איז עס אזוי.

רבי יצחק האט געזאגט: איך בין געווען פאר רבי יהושע און גע־פרעגט אים וועגען דעם ענין. איך האב געזאגט: די סעודה פון די צדיקים אויף יענער וועלט — אויב עס איז א ז ו י לעגט זיך עס מיר ניט אויפ'ן הארצען. ווארים רבי אלעזר האט דאך געזאגט: ד צדיקים אויף יענער וועלט איז אויף דעם אופן ווי עס איז געשריבען (שמות כ"ד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. האט רבי יהושע געזאגט: ריכטיג האט רבי אלעזר געזאגט און אזוי איז עס.

און ווידער האט רבי יהושע געזאגט: אט די הבטחה וואס די רבנן האבען צוגעזאגט צו די מערסטע מענשען פון דער וועלט אז ס'שטעהט זיי פאר די סעודה פון לויתן און שור הבר און זיי וועלען טרינקען דעם גוטען וויין וואס שטעהט און ווארט פון זינט די וועלט איז באשאפען

געווארען — האבען זיי א פסוק געפונען און גע'דרש'ענט. ווארים עס שטעהט געשריבען ואכלתם לחמכם לשובע — און איר וועט עסען אייער ברויט צו זאט. ווי ר' זירא האט געזאגט: מיט אלערליי מינים איינ־רעדען האט הקדוש ברוך הוא איינגערעדט די אידען ער װאָל זיי מחזיר למוטב זיין. און דאס איז דאס גרעסטע פון אלע. ווארים ער האט זיי געזאגט: ואכלתם לחמכם לשובע. און ביי די קללות שטעהט: ואכלתם ולא תשבעו — און איר וועט עסען און ניט זאט ווערען. און דאס איז ביי זיי ערגער געווען ווי אלע קללות. פאר וואס. ווארים עס איז גע־שריבען (שמות ט"ז) מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים — הלואי וואל־טען מיר געווען געשטארבען פון גאט'ס האנט אין לאנד מצרים. האט ר' זירא געזאגט: דערפון איז געדרונגען אז צוליב דער אכילה האבען זיי אויף זיך דעם טויט געבעטען. און ווען גאט האט געזעהן זייער תאוה האט ער צו זיי געזאגט: אויב איר וועט הערען צום קול פון די מצוות וועט איר עסען צו זאט — כדי צו בארויגען זייער געדאנק.

און דאס אייגענע איז אויך דא.

די רבנן האבען געזעהן אז דער גלות ציט זיך האבען זיי זיך גע־שטיצט אויף די פסוקים פון דער תורה און האבען געזאגט אז עס שטעהט זיי פאר צו עסען און צו פרעהען זיך אויף דער גרויסער סעודה וואס קודשא בריך הוא איז גרייט צו מאכען פאר זיי. און דערפאר ליידט דער רוב וועלט גלות — צוליב אט יענער סעודה.

ז) שטן מקטרג

האט זיך אנגערופען ר׳ שמעון און געזאגט: דער וואס פרעהט זיך אין די יום־טובים און ער גיט ניט צו קודשא בריך הוא זיין טייל — האט דער שטן אט יענעם רע עין פיינט און ער איז מקטרג אויף אים און נעמט אים אוועק פון דער וועלט און איז אים גורם צרות אויף פיל.

און נאט׳ס טייל איז — צו פארשאפען פרייד דעם ארימאן כפי ער איז ביכולת האט צו טאן.

ווארים קודשא בריך הוא קומט אין די טעג צו זעהן אט די צע־בראכענע כלים זיינע. ער קומט צו זיי און דערזעהט אז זיי האבען זיך ניט מיט וואס צו פרעהען. וויינט ער איבער זיי און געהט צוריק אויבען חרוב צו מאכען די וועלט.

קומען די ישיבה־קינדער *) פאר אים און זאגען:

האר פון דער וועלט — דו ווערסט אנגערופען רחום וחנון. זאל דיין רחמנות נידערען אויף דיינע קינדער.

זאגט ער צו זיי:

איך האב דאך די וועלט באשאפען נאר אויף חסד ווארים עס איז געשריבען: (תהלים פ״ט) אמרתי עולם חסד יבנה — איך האב געזאגט די וועלט זאל אויף חסד זיין געבויט. און אויף דעם האלט זיך די וועלט.

זאגען פאר אים די מלאכי עליון: האר פון דער וועלט — אט איז יענער**) וואס האט געגעסען און געזעטיגט זיך און געקאנט גוטס טאן צו די ארימע לייט — און ער האט זיי גאר ניט געגעבען.

קומט דאן אט יענער מקטרג און מאנט ערלויבניש און יאגט זיך נאך אט יענעם מענשען.

וועמען האבען מיר אויף דער וועלט א גרעסערען פון אברהם אבינו וועלכער האט געטאן גוטס צו אלע באשעפענישען.

---

*) די נשמות פון די צדיקים.

**) זאל ער אליין די שטראף ליידען און ניט די גאנצע וועלט.

איז וואס איז געווען אין טאג ווען ער האט געמאכט די סעודה. עס שטעהט געשריבען (בראשית כ"א) ויגדל הילד ויגמל — און דאס קינד איז געוואקסען און אנטוועהנט געווארען. ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק — און אברהם האט געמאכט א גרויסע סעודה אין טאג פון אנטוויינען יצחק'ען —

אברהם האט געמאכט א סעודה און האט גערופען די אלע גדולי הדור צו דער סעודה. און מיר האבען געלערנט: אויף יעדער סעודה של שמחה געהט יענער מקטרג און זעהט: אויב דער בעל שמחה האט געפעדערט פון זיין גוטס צו ארימע לייט און אויך אין הויז ביי אים געפינען זיך ארימע לייט — געהט דער מקטרג אוועק פון הויז און געהט ניט אריין אהין. און אויב ניט — געהט ער אריין אהין און דערזעהט ווי מען טומעלט זיך דארטען און מען איז זיך משמח אהן ארימע לייט און אהן מתנות שיקען צו ארימע לייט — געהט ער ארויף אויבען און איז מקטרג אויף אים.

אברהם — ווען ער האט איינגעלאדען די גדולי הדור איז דער מקטרג אראפגעקומען און האט זיך אוועקגעשטעלט אויף דער טיר פאר-שטעלט ווי אן ארימאן — און עס איז ניט געווען קיינער וואס זאל זיך אומקוקען אויף אים —

אברהם האט באדינט די אלע מלכים ושרים. שרה האט אלעמען די קינדער אנגעזויגען. ווארים זיי האבען ניט געגלויבט אז זי האט גע-בוירען יצחק'ן. נאר זיי האבען געזאגט, אז ער איז אן אויפגעקליבענער און פון מארק האט מען אים געבראכט. דעריבער האבען זיי געבראכט זייערע קינדער מיט זיך. און שרה האט זיי גענומען און געגעבען זיי זויגען פאר זייערע אויגען. און אט דאס איז עס וואס שטעהט געשרי-בען: מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה — ווער וואלט עס געזאגט אברהם'ען אז שרה וועט געבען זויגען קינדער — אודאי ק י נ ד ע ר.

און יענער מקטרג שטעהט זיך ביי דער טיר.

האט זי געזאגט: צחוק עשה לי אלהים — געלעכטער האט מיר גאט געטאן.

איז באלד יענער מקטרג ארויף פאר קודשא בריך הוא און געזאגט צו אים:

האר פון דער וועלט — דו האסט געזאגט אברהם אוהבי — אברהם וואס האט מיך ליב. האט ער געמאכט א סעודה און גאר ניט געגעבען — ניט דיר און ניט די ארימע לייט. און ער האט פאר דיר אפילו קיין טויב ניט מקריב געווען. און ווידער. שרה האט געזאגט אז דו האסט געלאכט פון איר.

האט קודשא בריך הוא צו אים געזאגט: ווער נאך איז אויף דער וועלט ווי אברהם.

און ער האט ניט אפגעטראטען פון דארטען ביז ער האט צעטומעלט די גאנצע שמחה. און קודשא בריך הוא האט באפוילען צו ברענגען יצחק'ן פאר א קרבן. און עס איז נגזר געווארען אויף שרה'ן אז זי זאל שטארבען פון צער איבער איר זוהן.

את דעם גאנצען צער האט גורם געווען דאס וואס ער האט די ארימע לייט גאר ניט געגעבען.

ש. צ. זעצער:

געקעמפט, געקעמפט מיט זיך...

געקעמפט, געקעמפט מיט זיך —
און אומבאזיגט געבליבען:
עס ווייקט אין זינד מיין הארץ —
און אומריין — מיין געדאנק.

א, גאט, מיין גרויסער גאט,
דערבארעם זיך אויף מיר —
און שיק מיר צו דיין הילף:
ווארים צו שוואך בין איך —
צו באקעמפען זיך אליין.

עס בענקט מיין הארץ און גארט
צו זעהן דיין אנבליק, גאט.
עס בענקט מיין הארץ, עס גארט —
צו הערען דיין הייליג ווארט.

לידער אין וואָרט און בילד:

מ. בראָדערזאָן

דריי לידער.

דוד זון

קוויינטען.

ח. קרול

לידער.

מאַרק שוואַרץ

צייכענונגען אין פען און טינט.

בארטשינסקי

ד. העכט:

עטשינגס.

הערשעלע

בארעלאך.

מ. בראָדערזאָן:

די יונגע פרוי שטייט אויפ'ן וואַרט־טורעם.

די יונגפרוי־ש י י נ ק י י ט שטייט פאַר'צער'ט, און וואַרט, און וואַכט.
און ס'גייט אַוועק אַ טאָג, און ס'גייט אַוועק אַ נאַכט.

און אַ ו נ ז באַוואַכט די פרוי, באַוואַכט איר יוגנטס ריין,
און אין איר לאַכען — טרערט, און שמייכעלט אין געוויין.

און וואָס איז איר באַשערט, און וואָס איר אויג באַגערט —
האָס ווייסט האָך אונזער הארץ, וואָס סוד־סודות הערט!

פאַרקלערט איז איצט איר בליק — די אויגען אויפגעמאַכט:
וואָס האָט די רגע איצט, אַצינדער איר געבראַכט?

פון נאָנטען, צי פון ווייט אַ מינענזינגער רייט,
אַ פלינקער ריטער רייט — דער ריטער איז ד י צ י י ט...

און ס'גייט אַוועק אַ נאַכט, און ס'גייט אַוועק אַ טאָג.
אַ קלאָג־ליד קלינגט און שטיל אַ טרויעריגער גלאָק.

ווער ווייסט פון צייט דעם ברעג? ווער ווייסט פון צייט דעם וועג?
ווי גייט די צייט פ א ר ב י י אין פריידען, צי אין שרעק?

אין אומעטיגע ט ע ג פאַרגייט די זון, ווי ר ו י ט,
און ס'קומט די אַלטקייט אָן, געאָרעמט מיט'ן טויט...

אין אומעטיגע נעכט איז טיף דער הימעל בלאָס:
פאַר האָס איז עס אַזוי? צו איז עס נאַר אין שפּאָס?

און ס'גייט אַוועק אַ טאָג, און ס'גייט אַוועק אַ נאַכט — — — —
און אויף דעם טורעם וואַרט די יונגפרוי, און זי ו ו אַ כ ט.

גאָלד.

פון בלויע זומער־נעכט מעוברת שפּריצט ארויס א גאָלדען בליץ,
דערזיאָגט פון ווייטען דונער־קריץ...

און ס'גיט איינאייגעם פון די זאמדען־בערגלאך זיך א זעץ
א גאָלדענער, א בייכיגער, אן אלטער ליץ,
א קאַלט־פּארגליווערטער, אן עגל זהב־געץ...

און ס'קומען שטילע מיידלאך פון די בלויע נעכט.
און יעדער ווינט די צעפּ די הייסע פלעכט.

און עמיץ'ס לאנגע צארטע פינגער ווייטאָג'דיג פארברעכט,
און מורמעלט: „כ'האָב דיך האָלד,
מיין קרוין... מיין גאָלד... איך האָב דיך האָלד!"

און איינע פון די פרויען נעמט ארום דעם האלז פון גאָלדען קאַלב.
און אלע איבעריגע בילדען גלייך א לעבעדיגען לאָרבער־קראנץ
אין קארעהאָד, אין תאוה'דיגען טאנץ.
און טריפען שמחה'דיגען טרערען־זאַלב...

און ס'שלאָגט פון ליץ א שטורעמדיגע היץ,
ווען ס'שפּריצט אין זומער־נעכט — מעוברת — בליץ נאָך בליץ. —

בלינד.

ס'איז א נאכט, א שווארצע נאכט, ווי בלינד!
און ווי בלינד איז אויך מיין הייליג זינד.
און ווי בלינד, נישט זיכער איז דער וואנטער־ווינט.
און ווי טרויעריג, פון נאכט פארבלענדטע, בילען הינט.
די לבנה איז אין כמארע־שלייער איינגעשפּינט.
און א רעגען אָהן רחמנות אויף די וועגען בלינדע רינט.
און א בעטלער ביי א קרייץ פארשלאָפען דיענט.
אויף א בלאָטקע איצט א שד א ליכטעל צינדט.
פירט מיך איצט מיין הארץ צו גאָט דורך תשובה בלינד!
— וואָס וועט זיין אצינד?

דוד זון:
קווינטען.

דאָס גאָלד פון דער ערשטער זון
באַטויט
ליגט אויף מיין קאָפּ,
דער גרונט פון ים
אין מיינע אויגען —
אויף דער שוואַנגערער שוואַרצער ערד
בין איך
אָדם הראשון.

פון מיין זיין.

בין איך ווילד,
טראָג איך מיינע הענט
צום וואַסערפאַל
פון גרינע בלוטען —
לויף איך קרום
אין זאַלץ־גריבער
מיט מיינע יונגע פיס —
— לאַך איך יונג
דורך זיבען שוואַרצע הימלען
און פריי זיך
איך בין.

ווילדע גענג
דרייען זיך פאַר מיינע אויגען —
רייסען זיך מיינע טריט
בלוי
צום שוואַרצען.

ווינטער.

אין טיף געפאלענעם שניי
לויף איך
יונג —
מיינע פיס דערהויבען שטאפלען
צום הימעל.

אין בלאסקייט פון אליין
טראגען די טורעמס לבנה־העמדער —
פרייען זיך די נאכטוואנדלער,
ציטערט אין הארץ ביי זיי
א נס.

* * *

איך
אויף אומזיכטבארע פליגעל
צי
וויט וויט —

שטראלט מיך,
דערהויבט מיך
יעדע רגע.

בלויערהייט
פיל איך
גאט.

א תפלה.

גאט — שטארק זיך אין אונז,
לאז דיין ווילען נישט א וואקעל טאן,
היל דיך אין בלויע שלייערען
פון מילדקייט.

גאָט — שוועב־אויף אין אונז,
דערהויב רגע איבער רגע,
פאַרטיף דיין טיפקייט,
שאַף דיין שאַפונג.

גאָט — זיי גאָט אין אונז!

חיים קרול:

פון בוך „אַליין“.

1

דער קלאָרער, ווייסער לייב
פון אַ נאַקעטען עפּעל
ווערט באַלד געעלטערט. —

מיין טאָג,
ביים ערשטען ליכט —
געטויט.

.2

כ׳האָב היינט געפרעגט
מיינע פריינט: —
דריי פאַר׳חלומ׳טע פלעשלאַך,
אין וועלכע כ׳צינד די ליכטער
פון מיין געמיט —
„ווער בין איך?“
און די פלעמער אין זייער מיילער
האָבען זיך פאַרלאָשען.

.3

פריינדין —
שוועסטער נאַכט —
ווי טריי גלעטסטו מיין דערשראָקענעם שטערן,
און ווי גוט הויכסטו אין מיינע אָפענע אויגען.

טרייע,
גוטע,
מאמע ! — —

ווער האט עס מיר אין הארץ געפליסטערט :
מאמעס לעשען זיך די אויגען
פאר קינדערס טרערען
און — ווילטען פארגייען
פאר מאמעס צער — —
ליבע —
שרעקסט זיך נישט פאר דעם,
וואס בלאנזשעט אין אייביגען בלוט ?

לאדזש.

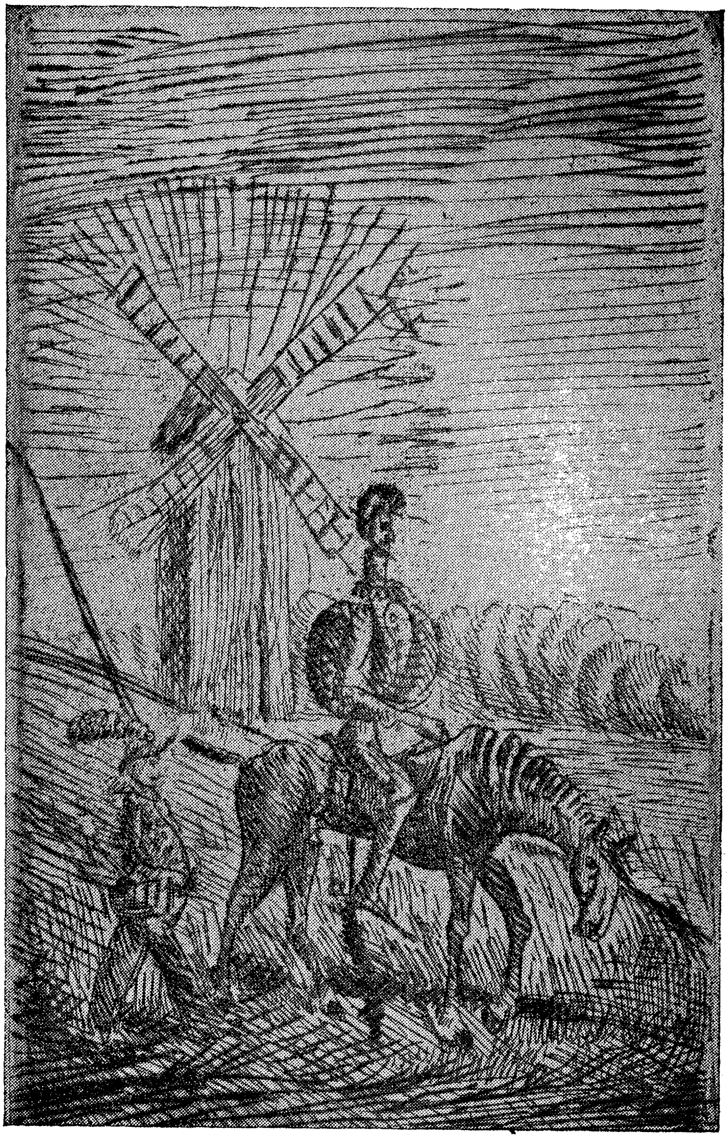

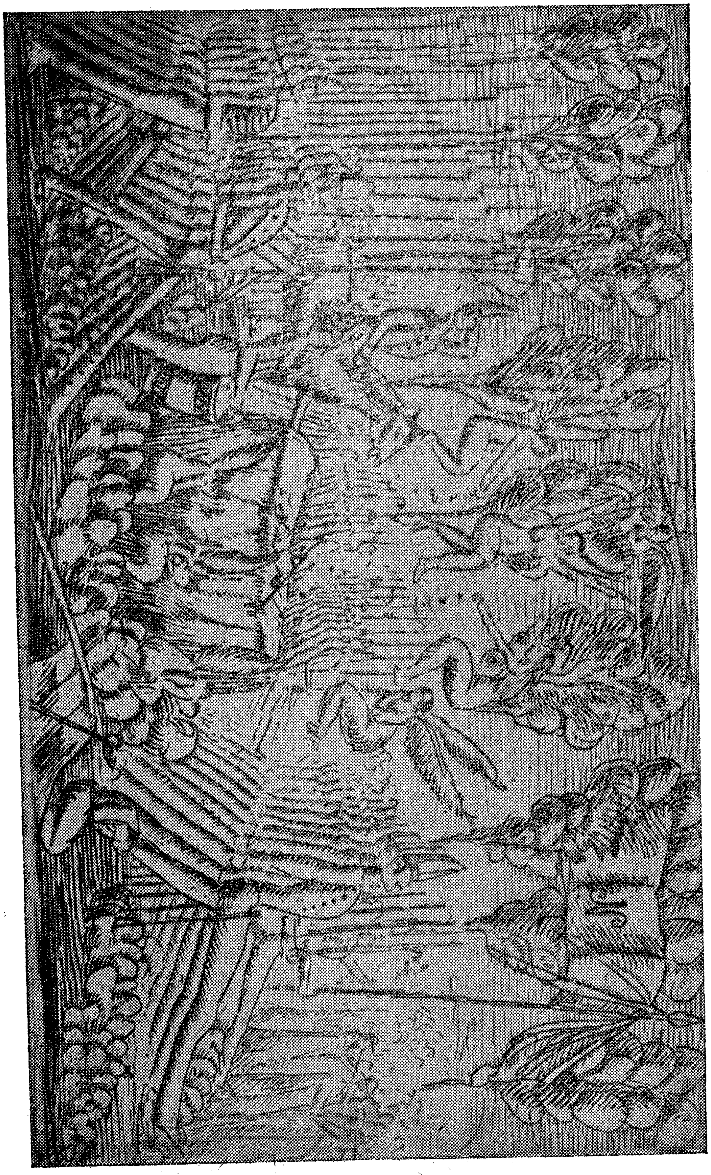

הערשעלע:
בארעלאך.

א.

אינ׳ם גלח׳ס גאָרטען, פאר׳ן קרומען צוים,
וואו די שמאָלע זשיקע בלעזעלט זיך אין שוים,
איז געוואקסען לאנג אן אלטער גרויער בוים —
פול מיט בארעלאך;

אינ׳ם טיפען הערבסט, די טריבע סליחות־טעג,
אינ׳ם הימעל־גרוי, פארקלויבען זיך אין וועג,
אלע פייגעל הויך און שוועבען ווייט אוועק —
אין די כמארעלאך — — — —

אינ׳ם בית־המדרש קומען זיך באנאנד,
אויפגעוועקט צו תשובה — פונ׳ם שמש׳ס האנט,
אלץ ארום צו השכמה, רב און קהל שפאנט,
אוים די שפארעלאך;

אויפ׳ן ברייטען שליאך, צום שטאָטישען יריד,
נאָך די סוחרים־פורען — טאטע־מאמע מיט,
שלעפט מען זיך קונדסים צום באגלייט געהיט,
ווי די נארעלאך...

אינ׳ם גלח׳ס גאָרטען, רייסען זיך די הינט,
אינ׳ם ווייסען קוימען, בייזערט זיך דער ווינט,
און דער אלטער בוים, צעטרייסעלט זיך געשווינד —
טיילט אונז בארעלאך — — — —

ב.

אינ׳ם גלח׳ס גאָרטען, פאַר׳ן קרומען צוים,
וואו די שמאָלע זשיקע בלעזעלט זיך אין שוים,
איז געוואַקסען לאַנג אַן אַלטער גרויער בוים —
פול מיט באַרעלאַך;

תמוז־היים, אין פרייטאָג, פריי פון חדר גראָד,
איילט מען זיך צום וואַסער, צו דער שבת־באָד,
טובלען זיך אויף כשר, שפּיגלען זיך בסוד —
אין די כמאַרעלאַך — — — —

פונ׳ם וועכטער־שטיבעל, אויפ׳ן פענסטער — קרום,
ווינקט צו אונז א שיקסעל, שמייכעלט זים און שטום,
דער בית־מדרש׳ניק פאַרגלאָצט די אויגען — פרום
דורך די שפּאַרעלאַך;

מיר, פאַרזאַמלען זיך דערנעבען אים אין קרייז,
ער, צעצונדעט זיך, צעאָטעמט שווער און הייס,
מיר, צעגליען רויט, באַגיסען זיך אין שווייס,
ווי די נאַרעלאַך...

אינ׳ם גלח׳ס גאָרטען, רייסען זיך די הינט,
אינ׳ם ווייסען קוימען, בייזערט זיך דער ווינט,
און דער אַלטער בוים, צעטרייסעלט זיך פון זינד —
שיט אונז באַרעלאַך — — — —

ג.

אינ׳ם גלח׳ס גאָרטען, פאַר׳ן קרומען צוים,
וואו די שמאָלע זשיקע בלעזעלט זיך אין שוים,
איז געוואַקסען לאַנג אַן אַלטער גרויער בוים —
פול מיט באַרעלאַך;

אפטמאל ראש־השנה, נאכ'ן עסען גלייך,
קינד און קייט צו תשליך ווארפט די זינד אין טייך,
און א פרום־געמורמעל ציט זיך אין דער הייך —
צו די כמארעלאך — — —.

אויפ'ן וואסער־פלאך צעקייקעלט זיך א וואל,
פון די פעלדער — הוסט פארהילכט בייז א שאל,
אינ'ם מערב־שווארץ פארגייט דער לעצטער שטראל,
ווי די שפארעלאך ;

פון די סעדער — וועלק, אקעגען צווינטער־גאנג,
טראָגט זיך ווייט פארביי א שיקסישער געזאנג,
טוליעט אונז פארטרויט, פארטומעלט אין געדראנג,
ווי די נארעלאך...

אינ'ם גלח'ס גארטען, רייסען זיך די הינט,
אינ'ם וויסען קוימען בייזערט זיך דער ווינט,
און דער אלטער בוים, צעטרייסעלט — גרוי פארשפינט
פוסט ; אָן בארעלאך — — —

ד.

אינ'ם גלח'ס גארטען, פאר'ן קרומען צוים,
וואו די שמאָלע זשיקע בלעזעלט זיך אין שוים,
איז געוואקסען לאנג אן אלטער גרויער בוים —
פול מיט בארעלאך ;

איינמאָל, שוין אין סוכות, נאָך די ערשטע פרעסט,
אינ'ם שווערען שניי, פארקראָכען פייכט צו געסט —
גליטשען זיך, געפונען ס'שיקסעל אין איר נעסט —
קאלט און כמארעלאך — — —

פאַר'ן האַלצען בריקעל צלמ'ט ניי ס'געצעלט,
ליידיג שיינט דאָס פענסטער, ליידיג — ווייט דאָס פעלד,
עפּעס פינטעלט אונז דער פּלאַץ אָהן בוים פאַרשטעלט —
דורך אין שפּארעלאָך;

דער בית־מדרש'ניק צעגוידערט כלומר'שט שטיל,
מיט א הספּד־קלאַנג, ביים שדים־ראַד אין מיל —
מיר, משוררים, באַגלייטען ס'פּורים־שפּיל,
ווי די נאַרעלאָך...

אינ'ם גלח'ס גאַרטען, רייסען זיך די הינט,
אינ'ם ווייסען קוימען, בייזערט זיך דער ווינט,
און דער אַלטער בוים — אלס נעגעל־עדות דינט
פאַר די באַרעלאָך — — —

ה. לייוויק:

מנחם.

זעליג קעסנער:

אָקטאווו מירבאָ.

ה. לייוויק:

מנחם.

וואס האט יעדער פון אונז צו טאן מיט דעם, וואס מיר רופען אידיש פאלק מיט זיינע טיפען, קאריקאטורען, מיט זיין אינטעליגענץ און ארבייטער־מאסען, מיט זיינע באבעס און היינטוועלטיגע מיידלעך, מיט זיינע העלדען, סיי די, וואס ווערען פארשטאנען ווי אייגענע, און סיי די, וואס ווערען געדענקט ווי פרעמדע, מיט זיינע משומדים, בעלי תשובות, הענדלער און קרעמער, וואנדערענדיגע און איינגעזעסענע? אבסטראקט גענומען ווייסען מיר: מיר זענען אלע אידען, אין אונז פליסט עפעס אזא בלוט, וואס דער צווייטער פון אונז קען עס גלייך דערשפירען, מיר האבען אהינטער אונז עפעס אזא מאדנע גרויסע געשיכטע, אלטע הונדערטער דורות ליגען אויף אונזערע אקסלען, מיר האבען פיזישע אויסצייכנונגען: נעזער אזוינע, אויגען, האר־קאליר, אומרואיגע צוויי הונדערט און אכט פערציג אברים. צווישען די פעלקער פארנעמען מיר דעם פלאץ פון א באליידיגט געשלאגען פאלק, און אונזער נאציאנאלער טרוים איז דערלייזט צו ווערען, און נאך און נאך סמנים. אבער פריוואט, פערזענליך, אלע טאג, אלע שעה, אין דעם קרייז פון אונזערע אייגענע יחיד׳ישע איבערלעבונגען, צוזאמענשטויסען, פון דער רגע, ווען מיר שטייען אויף פון בעט ביז מיר לייגען זיך שלאפען צוריק — צי קענען מיר דען לעבען, און צי לעבען מיר מיט דעם טאקע מיט דעם שטענדיגען באוואוסטזיין, אז *מיר זענען אלע אידען*, אז מיר האבען א שיכות צו אלע זיינע טיפען, אז מיר זענען א טרויעריגער, צעבראכענער דור פון לאוראס, היינריכס און הערצעלס, און אז מיר האבען הינטער זיך אזא גרויסע פארגאנגענע געשיכטע? אזוינע פראגען האב איך מיר געפרעגט, לייענענדיג מנחם׳ס ניט לאנג ערשינענעם בוך „זאמד". איך האב זיך געפרעגט ניט, חלילה, צו טאדלען מנחמ׳ן, אדער צו פארמינדערען דעם ווערט פון זיין בוך. נאר פארקערט, איך האב געוואלט קלאר מאכען

פאר זיך אליין מיינע אייגענע אנרעגונגען, וואס איך האב געקראגען פונ׳ם בוך, און דערזען אין בילד די שווערקייט און די, אזוי צו זאגען, נאציאנאלע וואונד, וואס מנחם וויל אויפוועקען אין מיר און אין יעדערען פון אונז. פאר אים אליין האט מנחם די וואונד שוין אויפגעוועקט, ניט נאר אויפגעוועקט, נאר ארויסגעשלעפט זי פון אונטער דעם בארג פון אלע איבעריגע וואונדען און אוועקגעשטעלט אין פאראויס, געמאכט פאר זיין לייט־מאטיוו, פאר דעם צענטער. און אז מנחם האט דאס געוואלט, און אויב ניט באוואוסטזיניג איז בלינדערהייט, — אין דעם צווייפעל איך ניט. אינ׳ם גאנצען בוך איז ניטא קיין איין שורה, וואס זאל רעדען וועגען עפעס אנדערש, ווי נאר וועגען דעם לייט־מאטיוו זיינעם. דאס גאנצע בוך איז איין כונה אויפצורייצען די וואונד, וואס מער פאנאנדערצועפענען זי, אנשטעקען אנדערע מיט איר, שפילען זיך מיט איר, און אפט אויך צעוויינען זיך איבער איר.

האט מנחם מיט אלע זיינע פאעטישע מיטלען דערוויזען ארויפצוצווינגען אויף מיר זיין לייטמאטיוו? יא, ער האט עס דערוויזען; אבער צי האט מנחם דערפירט זיין לייטמאטיוו צו דער הויך פון גרויסען אומגליק, אלץ פארכאפענדער קאטאסטראפע, וואס דאס אליין איז א שיין און א טרייסט, אדער, צי האט ער די פינסטערניש פון זיין לייטמאטיוו דורכגעשטראכען מיט עפעס אן אייגענעם שיין? — ניין, דאס האט ער ניט דערוויזען. אמת, א פאעט איז ניט מחויב אימיצען צו טרייסטען, אדער פאר אימיצען צו זוכען א שיין, און אויב א פאעט נעמט זיך אונטער צו זוכען א טרייסט און געפינט ניט — ווער קען צו אים עפעס האבען. אבער צוגעהן צום אפגרונט פון נאציאנאלען אומגליק און נאר א ווארף טאן אזוי א בליק אויף אים, און אוועקגיין אן דער זייט און אנכאפען זיך נאר פאר די שאטענס, וואס ציען זיך פון אים; אין הארצען פארלייקענען אים, ניט אננעמען אים, און אין א מינוט פון ווייכקייט נאר רחמנות האבען אויף אים, באוויינען אים — דאס איז א סמן פון נאך ניט דערזעענעם אמת.

ווידעראמאל: וואס האב איך און יעדערער פון אונז צו טאן מיט די אלע מענשען, וואס מיר באגעגענען טאג איין טאג אויס און וואס רופען זיך — אידען? אז איך גיי, *למשל*, איבער דער איסט־סייד, און איך זע אזויפיל פארשיידענע אידישע געשטאלטען, פעדלער, אר־

ביטער, געשעפטסלייט, רעדנער, דאָקטוירים, שרייבער, מיידלעך פון פאַר־שידענעם אויסזען, — ווייס איך, גאָר ניט טראַכטענדיג דערביי, אַז איך האָב אַ שיכות צו זיי און זיי צו מיר. איך בין זייערער. דאָס איז פאַר מיר אַ נאַטירליכקייט און ניט קיין פּראָבלעם, און איך בין מיט גאָר נישט פאַראַנטוואָרטליך צו זיי אַלס איד, און איך דאַרף ניט טראָגן אויף זיך זייער לאַסט, און זיי דאַרפן ניט טראָגן מיינעם. איך בין צו זיי ניט געקומען פון ערגעץ פון דער פרעמד. איך בין צו זיי איבערהויפּט ניט געקומען. איך בין מיט זיי, ווייל איך בין מיט זיי. איך בין ניט מחויב צו קלאָגן אויף זייער גורל, דערפאַר ווייל איך בין אַ איד. זיי ווילן עס גאָר ניט. ניטאָ קיין מאָטיוון, אַז איך זאָל באַזונדער, פון אַ זייט ערגעץ, פאַרנעמען זיך מיט זייער אַלגעמיינעם מזל, אַז איך זאָל זיין צו זיי באַ־זונדער ווייך, סענטימענטאַל, נעמענדיג אין אַנבעטראַכט זייער גלות און אַזוי ווייטער און א. וו. אויב איך האָב זיי ווען עס איז פיינט בתכלית השנאה, האָב איך ניט קיין מורא פאַר דעם, איך באַגיי ניט קיין עולה מיט דעם קעגן דעם עם ישראל, ווייל איך בין איינער פון זיי, און האָב זיך אַליין אויך אַפטמאָל פיינט בתכלית השנאה. איך ציי ניט באַזונדער מיין הוט פאַר דער טראַגעדיע פון דער אידישער טאָכטער, אָדער פאַר דעם באַזונדערן גורל פון'ם אידישען אינטעליגענט. אויב זייער טראַגיזם רופט אין מיר ארוים עקעל, האָב איך ניט קיין מורא צו טראָגן אין זיך דעם געפיל פון עקעל, ווייל איך דאַרף זיי ניט שאַנעווען, איך דאַרף זיי ניט מיטפילען, צוזאַמענגנעמען זיי אונטער איין דאַך. אויב איינער אָדער איינע פון זיי פאַראינטערעסירט מיך — נעם איך זיי אויף, קוק איך אויף זיי, בענק נאָך זיי, גיי נאָך נאָך זייערע טריט. אָבער קוקען אויף יעדען שטענדיג ווי אויף אַ טייל פון אַ כלל דאַרף איך ניט. איך בין ניט העכער פון זיי און ניט נידעריגער. איך בין אָבער אַנדערש פון זיי און יעדער פון זיי איז אַנדערש פון מיר און אויך פון דעם צווייטען, ווייל יעדער איז איינער און אַנדערש — פּרט און ניט כלל, און אויב איך קלאָג ווען אויף זייער גורל — איז ניט אויף זייערען, נאָר אויף מיינעם.

נאָר אַן אַנדערשמאָל קומט אַ רגע גאָר אַן אַנדערע. אומגעריכטער־הייט ווי דו גייסט אַזוי איבער די גאַסען צווישען דיינע נאַטירליכע איינענע, און דו טראַכסט זיך גאָר ווענען זאַכען, וואָס האָבען קיין שום שיכות ניט צו דעם לעבען פון די אַרומיגע — גיבען מיטאַמאָל אַ ציטער

דיינע קני און ס׳גיט דיר א ברען אין מח: אַ ט ד אַ ס ז ע נ ע ן ז י י ד אָ ד ד י אַ י ד ע ן, אַט די מאַדנע מענשען די טויזענט יאָ־ריגע... און ס׳הייבט דיר אָן קלאַפּן איבער׳ן קאָפּ דאָס וואָרט: איד, איד, איד, און עפּעס קריגט דאָס וואָרט אַ באַזונדער קלאַנג, פאַרב, ריח, אַ באַזונדער שליטה אויף דיר. און אַלע, וואָס אַרום, ווערען איינס, און דו ביסט אויך אינ׳ם איינס. דו ווילסט פאַרשטעלען דאָס פּנים מיט די הענט און אין דיר שרייט אַזאַ שניידענדיגער זיכערער אייביגער קול: איד, איד. אינדערפרי און באַטאָג און באַנאַכט, אין גאַס און אין שטוב, דורכאויס, דורכאויס...

האָסט ניט מער קיין אַנדערע אינטערעסען, קיין אַנדערע אילו־זיעס און קיין פאַרלאַנגען אַחוץ די איינאיינציגע אילוזיע — איד, און מער גאָר נישט. דאָס גאַנצע לעבען דיינס ווערט אָפּגעריסען, אָפּגע־שניטען פון דיר און אַוועקגעשליידערט ערגעץ, און דו שטייסט עפּעס אַזוי ווי בײַ אַן אָנפאַנג, אָדער בײַ אַ סוף, אויף אַ גרענעץ פון אונטער־גאַנג, אָדער פון אויפגאַנג. ס׳איז אַלץ איינס, נאָר וואָס דו זאָלסט טאָן דאָן, ווייסטו ניט. — צי אַוועקזעצען זיך אין מיטען דער גאַס און זיצען און ניט רירען זיך, ווי אַ פאַרגליווערטער שטיין; צי פאַלען אויף די קני אין אַ פאַרגאַנגענעם געוויין; צי גאָר נעמען לויפען הענדום פּענדום איבער אַלע קוואַרטאַלען, איבערקערען טישלעך, קלאַגען, רייסען טירען, שויבען, כאַפּען אַלעמען פאַר די קליידער און נעמען זיי שלעפּען; קומט, קומט אַלע. קומט אַוועקגיין פון דאַנען, קומט אַנטלויפען... קומט זוכען ערטער, לענדער, נייע לענדער... קומט אַלע, אַלע!...

דאָס געדויערט אָבער נאָר איין רגע. מער טאָר עס ניט און קען ניט געדויערען. ווארום אויב ד אָ ס זאָל פאַרוואַנדעלט ווערען אין דויער — איז אַלץ אויס. קענסטו ניט לעבען מער סיידען זאָלסט זיך אַנשלאָגען אַן דעם שוועל פון אומזין, אָדער, אויב דו ביסט ניט גענוג שטאַרק צו זעהן דעם גאַנצען אמת פון דעם און דו ווילסט זיך האַלטען אַן דעם שטענדיג — וועט די שאַרפקייט אָפּגעטעמפּט ווערען. עס וועט ווערען וואַכעדיג און פּראַגראַמאַטיש, סענטימענטאַל־ליריש. וועסט אַנהויבען מיינען, אַז דו ווייסט עפּעס באַשטימט און קלאָר, דו ווייסט אַז אויסוועג, אַ תרופה, און דער גרויסער אונבאַגרייפ־ליכער אידישער אונגליק, וואָס האָט זיך געוויזען פאַר דיר אין אַזאַ

אויסערגעוועהנליכער וויזיאָן, וועט פאַרוואַנדעלט ווערען אין דער אויבענאויפיגער אויסערליכער וואַנדערער־טעמע, האַטעלען מאַטיוו, גלות־פאַרלייקענונג, צאינה וראינה־בענקעניש, ווייל טיף אין זיך ווייסטו שטענדיג וויסען, אז דאָס וואָס דו האָסט גערופען אין יענער רגע: קומט זוכען נייע לענדער... — איז נאָר געווען אַן אויסברוך פון אַן איינוועניגסטען קול אין דיר, וואָס האָט געדאַרפט פון דיר ארויסשרייען, ארויסשרייען און מעהר גאָר ניט. דאָס איז ניט געווען קיין רוף נאָך פאַלעסטינא, א טאַדלען, א פאַרוואורף, א פאַרלייקענונג פון גלות; ווייל דאַמאָלסט האָסטו גוט און שאַרף געזעהען, אז ס'איז ניטאָ וואוהין צו געהן, ניטאָ קיין לענדער אַזוינע פאַר אונז און וועט ניט זיין, ווייל מיר זענען ניט קיין וואַנדערער, נאָר עפּעס אנדערש, עפּעס מעהר פון דעם. ניט קיין האַטעלען איינוואַוינער, נאָר איינגעמויערטע, איינגעגראַבענע אין גראָבע, דיקע ווענט פון פעסטונגען, פעסטונגען מיט טויזענדער ניט געזעהענע אונטערהיילען, לאַבירינטען, קאַמערען — אונזערע פעסטונגען. דיין רוף: „קומט אוועקגעהן" איז געווען, פאַרקערט, א באַשטעטיגונג, א קלאַפּ אין די טירען פון די פעסטונגען, א באַהעפטיגונג מיט אַלעמען, א צונויפגיסען און אויפלייזען זיך. דער ביטערער בעכער האָט א פינקעל געטאָן פאַר דיינע אויגען, און דו האָסט איהם א כאַפּ געטאָן מיט ביידע הענט און געטרונקען. ביז'ן דעק געטרונקען...

מנחם דער דיכטער האָט פריהער, דוכט מיר, ווי עמיצער אנדערש. דערזעהן יענע מינוט אין איהר גאַנצען אמת, דערזעהן, אַנגעשטעלט מויל און אויערען און געפלעפט געוואָרען. אבער אנשטאַט, קומענדי־ צו זיך נאָך דער געזעהענער וויזיאָן, באַהאַלטען דעם סוד אין זיך, ניט ארויפברייינגען איהם מעהר אויף די ליפּען, האָט מיט איהם פּאַסירט דאָס, וואָס עס האָט ניט געטאָרט פּאַסירען: ער האָט יענע מינוט פאַרוואַנדעלט אין דויער, ניט געהאַט גענוג מוט און הארטקייט צו זיך אַליין אויפצוגעבען אזא רייצענדען מאַטיוו, אזא פאַרטיגע פּאַעטישען אינהאַלט, און ער האָט דעם סוד אויסגעזאָגט, און ניט

נאר אויסגעזאגט, צופויקט איהם א פ ע ן אויף אלע ראגען, און עס איז געווארען ז י י ן פאעזי.

און עס האט ווידער פאסירט דאס, וואס עס האט געמוזט פאסירען: דאס שארפע טיפע אייגענארטיגע פון י ע נ ע ר זעהונג זאל אפגעטעמפט ווערען, אלטעגליך, אל־באקאנט־נאציאנאל, דאס מיסטעריעזע זאל צושוואומען ווערען, פונ'ם אומבאגרייפליכען אידישען אומגליק, וואס דער דיכטער האט געזעהן אליין און אנדערש, און פארביג, זאל ווערען גרויכלליג, אלעמאל אונטער איין שיין, אין איין באשטימטער לופט. די אידישע טראגעדיע זאל ווערען די טראגעדיע פונ'ם אייביגען וואנדערער. ד א ס א ו ן נ י ט מ ע ה ר. מיר אלע איינטיילנעמער אין דער טראגעדיע זענען האטעלניקעס, באדענלאזע, טראדיציאנלאזע, מיר שטעהען הינטער די פענסטער פון אונזערע באקאנטע קריסטען, און קוקען מיט קנאה ווי דארט ברענען היימישע יאלקעס, ווי עס טראגט זיך פון דארט דער ריח פון געשמאקע פסח'דיגע טארטען; אריינגעהן קענען מיר ניט, אהיים געהן האבען מיר ניט צו וועמען, געהן מיר ארום איבער שנייאיגע וועגן היינט א הערשעל, מארגען א היינריך, איבער־מארגען א גענריך, — און טאמער קומט שוין עמיצער אונז אויסלייזען — איז ער גאר א פ ר ע מ ד ע ר, א זייטיגער, ער פארשטעהט אונז ניט, און מיר פארשטעהן איהם ניט. איז וואס זאלען מיר טאן? מיר ווייסען ניט. ביסטו א וואנדערער — זוך ניט קיין היים, דאס איז דער גורל פון וואנדערער בלוט". בענק, אז דו ווילסט, נאך דיינע זיידעס און באבעס, געה פארביי דעם פארקאן פון די אלטע בית עולמ'ס און קלעם אין בענקעניש, בעט ביי גאט עס זאל שוין קומען דער טאג פון אפרוה.

איך פיהל דורכאויס, אז דער קינסטלער, וואס אין מנחמ'ען, האלט אין איין בייסען די פינגער, האלט אין איין פראטעסטירען: ניט אמת! ניט דאס איז דער וועג, ניט ד א ס האסטו געזעהן! דו טארסט ניט און דו קענסט ניט ארומטראגען זיך מיט דעם מאטיוו פון גלות פארלייקענונג. א קינסטלער פארלייקענט ניט, א קינסטלער ב א ש א פ ט. א קינסטלער האט א סוד, ז י י ן סוד. און מעג ער אלץ צושטערען, פארווארפען, איבערקערען די גאנצע וועלט מיט'ן קאפ אראפ — אבער זיין סוד בלייבט; בלייבט ניט קיין ארויסגעזאגטער, ניט קיין אנטפלעקטער, און דארום — ניט קיין צושטערטער, ניט קיין אפגעלייקענטער. דער

קינסטלער, וואָס אין מנחמ'ען, ווייסט דאָס, וועהטאָגט, רוהט ניט. דער קינסטלער וויל ז י י נ ע געהיימנישען געשטאַלטיגען; דער קינסטלער וויל ניט קיין אָנטפּלעקטע מאָטיווען, ער וויל די פאַרבאָרגענע, ער וויל ניט ציהען אַלץ פון איין קוואַל — ער וויל איבערהויפּט ניט שטעהן ביי אַן אָפענעם קוואַל און שעפּען מיט גאַנצע הויפענס; דער קינסטלער וויל דאָס טייערסטע, — צוגעדעקטע קוואַלען, פאַרהאַקטע אויף זיבען שלעסער, און קיין שליסעל זאָל ניט זיין. מיט די אייגענע נעגעל זאָל ער רייסען די שלעסער, מיט'ן שטערען זאָל ער שלאָגען אין די טירען און נ י ט ק ע נ ע ן א ר י י נ ג ע ה ן...

ניט קיין דיכטער וואָלט מיט די לאַאורא'ס און היינריך'ס שנעל פאַרטיג געוואָרען, ער וואָלט פאַר זיי געפונען גלייך די ישועה, די גאַנגבאַרסטע ישועה פון היינטיגע צייטען — ציוניזם. אָבער מנחם דער דיכטער ווייס, אַז דאָס וועט זיי ניט ראַטעווען; זייער אומגליק ליגט ערגעץ טיפער, זיי ליידען פון א היים, פון גלות, אָבער דאָס זענען נאָר רייד, אַן אויסרייד, און דעם אמת באַהאַלטען זיי. און מנחם לאָזט זיי באַהאַלטען. צווינגט זיי ניט צו אָנטפּלעקען זייער אמת, ער איז צו גוט צו צווינגען זיי. ער צווינגט זיי ניט, הויבט זיך אָן דוכטען, אַז אויך ער, מנחם, איז איינער פון זיי, זייער גלייכען. אין דער אמת'ן שטעהט מנחם פון דער זייט, אָדער געהט נאָך הינטער זיי נאָך זייערע טריט, און האָט נאָר רחמנות אויף זיי, זוכט פאַר זיי פאַרוויגענדיגע ווערטער און פאַלט אריין, אוים רחמנות צו זיי, אין געוויין. און ער היט זיך, דאָס געוויין זאָל ניט זיין צו שטאַרק, צו ביטער — זיי זאָלען חלילה ניט אריינפאַלען אין א גרעסערער פאַרצווייפלונג. און עס ווילט זיך איהם, מנחמ'ען, גאַנץ אָפט א קריץ טאָן מיט די ציין. ער פיהלט, אַז ער האָט זיי פיינט, עס עקעלט איהם פון זיי, און ער וואָלט געוואָלט, אָט אַזוי ווי ער געהט הינטער זיי, א זעץ טאָן זיי מיט'ן קולאַק איבער'ן קאָפּ און אויסשרייען: געהט אייך צו אַלדי שווארצע יאָר מיט אייער קלאָג־מוטערשען טראַגיזם!... און אָט, דוכט זיך, עפענען זיך שוין זיינע ליפּען און עס פויסטען זיך זיינע הענט, אָבער דער כח קומט ניט, דער איד, דער ניט אָפּטרעטענדיגער איד וואָס אין מנחמ'ען, דער רחמן בן רחמן, קריגט די אויבערהאַנט און זיגט.

און דאָס זעלבע מיט דער פּאָעמע „דער פרעמדער", מיט דער

פּאָעמע. וואָס האָט באַדאַרפט און געקענט זיין די וואונדערליכסטע, ווען מנחמ'ס שנאה און פּאַראַכטונג, וואָס איך שפּיר אין איהם, וואָלט ניט אויפגעגעסען געוואָרען פון זיין אידישער רחמנות'דיגער ליבשאַפט. וואָרום דאַן וואָלט דער פרעמדער ניט געווען שוין קיין פרעמדער, ער וואָלט געווען אַנ'אייגענער גלייך פון אָנפאַנג, און דאַן, נאָך מער, וואָלט דער אייגענסטער געוואָרען אַ פרעמדער. די טראַגעדיע פון דעם פרעמדען וואָלט ניט געווען דערפאַר, וואָס ער קען ניט. און וואָס די אַרומיגע אומשטענדען לאָזען איהם ניט, אויסלייזען; נאָר זי וואָלט זיך אָנגעהויבען ערשט דאַן, ווען ער וואָלט דערזעהן, אַז ער קען שוין, און מען לאָזט איהם, אויסלייזען, און נאָך מעהר דאַמאָלסט, ווען ער האָט שוין אויסגעלייזט. וואָרים, איך זאָג נאָכאַמאָל, ווער ווייס, אפשר איז יעדער אויסלייזער אַ פרעמדער? אפשר טאָר קיינער, אַנ'איינצעלנער, ניט קומען אויסלייזען? אפשר האָט ער קיין רעכט ניט אויף דעם? קאָן ניט האָבען די זכיה דאָרויף. מוז באַצאָלען דערפאַר מיט'ן אייגענעם בלוט, מיט'ן אייגענעם קאָפּ, מוז אוועקגעשליידערט ווערען, פאַרלאָרען ווערען, באַשטראָפט ווערען, ווייל עס קומט איהם די שטראָף?

אפשר ווייל גאָר דאָס פאָלק ניט אויסגעלייזט ווערען פון עמיצען, ווייל אַליין זיך אויסלייזען, און אויב דאָס פאָלק בענקט נאָך דעם איינעם, ווערט עס אָבער קיינמאָל, ווען דער איינער קומט, ניט אָנערקענען אים. און מעג ער זיין טויזענד מאָל אַן אייגענער, וועט דאָס פאָלק אייביג זאָגען: ניין, ניט דער, ניט דער. און מיט רעכט. ווייל קיינמאָל וועט דער איינער ניט זיין דער. און אַלעמאָל וועט דער איינער מוזען שטאַרבען אין מדבר, אַליין, פאַרלאָזען, ניט האָבענדיג אָנגעקוקט אפילו דאָס צוגעזאָגטע לאַנד. און אויב ניט אין מדבר — איז אין משוגעים-הויז, אָדער אויף דער תליה...

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט אין מיינע עטליכע ווערטער הויפּטזאַכליך, אויף דעם הויפּט-מאָטיוו, אויף דעם פילאָסאָפישען הינטערגרונט פון מנחמ'ס בוך. עס איז ניט געווען אין מיין אויפגאַבע צו ריידען וועגען דער ליטעראַרישער זייט פונ'ם בוך, אויף זיין פּעזע, אויף זיין טעכניק, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ גאַנץ גרויסע אַנטוויקלונג זינט די

ערשיינונג פון זיין ערשטען בוך לידער. מיך אינטערעסירט דאס, פאר־שטעהט זיך, אבער ניט דאס איז געווען די הויפט־רעגונג, וואס האט מיך ניט געלאזען רוהען און געטריבען צו זאגען דאס אויבענגעזאגטע.

מיך אינטריגירט, איבערהויפט, דער **פלאנטער** אין וועלכען יעדער פאעט פלאנטערט זיך. וואוהין און פון וואנען רייסט ער זיך? אז וואס שלאגט ער זיך אפ, און צו וועמען ווענדט זיך דער בליק פון זיינע אויגען? מיך רעגט יעדער פאעט אן און פאר זיך, **אט אזוי ווי ער איז**, און איך נעם אים אן אט אזוי ווי ער באווייזט זיך, אזוי ווי ער **וויל** זיך באווייזען. און אין דעם זין איז מנחם, ווי אן אמתער פאעט, **אז אמת** פאר זיך אליין.

דאס בוך „זאמד“, נאך דעם ערשטען בוך „א רינג אין דער קייט“. איז אנ׳עטאפ ווייטער, ניט נאר אין מנחם׳ס ליטערארישער טעטיגקייט, נאר, איך וואלט געזאגט, אין מנחם׳ס לעבען, אין מנחם׳ס פלאנטער.

מנחם האט דאס בוך „זאמד“ אזוי ווי ניט אנגעשריבען, נאר **אראפגערעדט** פונ׳ם הארצען, האט געמוזט אראפריידען און פארטיג ווערען מיט דעם, זאל עס מער ניט הוידען זיך איבער די אקסלען. ס׳איז געווען א לאסט און ווי א לאסט ארונטערגעווארפען געווארען. מנחם׳ען קומט ערשט אנקעגען דאס שווערסטע, דאס **אפגרונטיג** און זיין וועג צו דעם איז אפען פאר אים, אפגעראמט פון זייטיגקייטען. אויבענאויפיגקייטען. עס איז שווער צו לאזען זיך טרעטען אויפ׳ן וועג צו אפגרונטען, אבער ס׳איז רייצענד, צוזאגענדיג, ניט פאר קיינעם, נאר פאר זיך אליין. עס איז טונקעל, און — אפשר? ווער ווייס? — אפשר ליכטיג...

זעליג קעסנער:
אקטאוו מירבא.

געלעבט האט אקטאוו מירבא שטורעמדיג און ברויזענד; געשטארבען איז ער שטיל און כמעט אומבאמערקט. זיין טויט איז געקומען ווען פראנקרייך איז געשטאנען ביים אפגרונט. אין דעם פלאקער און גערודער פון דער מלחמה זענען געשטארבען פיל ווענעס טויט עס וואלט אין רואיגערע צייטען אנגעפילט די צייטונגען און זשורנאלען. כמעט גלייכצייטיג זענען דאן געשטארבען די דריי באדייטענדסטע פיגורען אין דער פראנצויזישער ליטעראטור: דער פאעט עמיל ווערהארן, דער קריטיקער רעמי דע גורמאן און — אקטאוו מירבא. אין די דריי יאר, וואס זענען פאריבער זינט מירבא'ס טויט איז ניט ערשינען קיין איינציגע ערנסטע קריטיק, קיין ערענהאפטע אפשאצונג פון זיין ווערט. פראנקרייך האט זיך באנוגענט מיט טויט — באריכטען און ביאגראפישע נאטיצען אין די טעגליכע צייטונגען.

איצט, ווען עס ווערט עטוואס שטילער און פרידליכער, ווען דער טומעל און שרעק פון געשלעג איז פארשוואונדען, הויבט אייראפע אן זיך ארומקוקען און מאכען א חשבון אויך פון אירע גייסטיגע פארלוסטען. זי נעמט זיך יעצט טאן דאס, וואס זי האט פארפעלט צו טאן אין דעם הר־הא פון דער מלחמה. איין פאריזער פארלאג האט שוין גענומען אויף זיך די אויפגאבע פון פארעפענטליכען אין בוכפארם א גאנצען אוצר פון ערציילונגען און עסקיזען, וואס מירבא האט געשריבען אין זיינע יונגע יארען, אן אוצר וואס איז ביז אהער געלעגען באגראבען אין דעם שימעל פון טעגליכע צייטונגען און זשורנאלען. א צווייטער פארלעגער האלט יעצט אין דרוקען א ניט־פארענדיגטען ראמאן און אן אנצאל פאליטישע און ליטעראַרישע אפהאנדלונגען, געשריבען אין פערשידענע פעריאדען פון מירבא'ס לעבען.

אמעריקע האט פארשוויגען מירבא'ס טויט פונקט ווי זי האט איגנארירט זיין עקזיסטענץ ווען ער האט געלעבט און געשאפען. פון אלע זיינע

ווערק איז בלויז איינס איבערזעצט אין ענגליש: די ניט וויכטיגע דראַמע „געשעפט איז געשעפט". און זאָל שוין אַן אַמעריקאַנער לעזער נייגעריג ווערן און וועלן עטוואָס מער אויסגעפינען וועגן מירבאָ'ס לעבן און ווערק, וועט ער ניט האָבן וואו זיך צו ווענדן. אין די פינף אָדער זעקס געשיכטעס פון דער מאָדערנער פראַנצויזישער ליטעראַטור וואָס געפינען זיך אין ביבליאָטעק ווערט מירבאָ'ס נאָמען אַפילו ניט דערמאָנט. אין אַן ערשט־ערשינענער מאָנומענטאַלער „געשיכטע פון דעם פראַנצויזישן ראָ־מאַן" גיט פּראָפעסאָר סעינטסבעריִ דרייסיג בלעטלעך צו פּאָל דע קאָק און ניט איין שורה צו אָקטאַוו מירבאָ... בלויז אין איין בוך פון קריטיקען איבער דער מאָדערנער פראַנצויזישער ליטעראַטור האָב איך געפונען מיר־באָ'ס נאָמען דערמאָנט, און אין דעם בוך איז ער געקרוינט געוואָרען מיט דעם עפּיטעט „דער שמוציגסטער שרייבער, וואָס די ליטעראַטור האָט ווען אַרויסגעבראַכט"...

אַזאַ שטעלונג איז גאַנץ נאַטירליך פאַר אַמעריקע. אַמעריקע איז דאָס לאַנד פון דעם „אַפּליפט"; זי איז נאָך אַלץ ניט אַרויסגעוואַקסען פון דער טעאָריע, אַז די הויפּט אויפגאַבע פון אַ קונסטווערק איז צו „דער־הייבען" דעם לעזער, צו געבען אים אַ פאַרצוקערט און צוגעפּוצט בילד פון לעבען. קוקענדיג פון אַזאַ שטאַנדפּונקט אויף די ווערק פון אָקטאַוו מירבאָ זענען זיי געוויס „קראַנקהאַפט, עראָטיש, פּאָרנאָגראַפיש", א. א. וו. שוין די נעמען אַליין פון זיינע ביכער זיינען אָפּשטויסענד: „דאָס טאָג־בוך פון אַ דינסט־מיידעל", „דער גאָרטען פון פּייניגונגען". „איינאון־צוואַנציג טעג פון אַ נעוראַסטעניקער"...

מער אָדער ווייניגער איז יעדען שרייבערס לעבען פאַרבאָרגען אין די ביכער וואָס ער האָט געשריבען. מירבאָ'ס לעבען איז כמעט אין גאַנצען דאָ אין זיינע ביכער. זיי זענען אַלע געשריבען אין דער ערשטער פּערזאָן און דער העלד איז אומעטום — אין אַן עטוואָס פאַרשלייערטער פאָרם — אָקטאַוו מירבאָ אַליין. אין דעם פאָרוואָרט צום „ט אָ ג ־ ב ו ך פ ו ן א ד י נ ס ט ־ מ י י ד ע ל" זאָגט מירבאָ, אַז ער האָט איבערגעגעבען איר געשיכטע וואָרט פאַר וואָרט ווי זי האָט עס אים

דערציילט. נאָר דאָס איז בלויז א ליטעראַרישע מאַסקע. מער ווי איין פראַנצויזישער שרייבער וואָלט זיך געוואונשען די מעגליכקייט איבערגעבען זיינע געדאַנקען אין אזא וויציגען און ארטיסטישען סטיל ווי דאָס פּראָסטע דינסט־מיידעל אין מירבאָ'ס בוך... דאָס דינסט־מיידעל איז מירבאָ אליין. אין זיין לעצטען בוך „איין־און־צוואַנציג טעג פון א נעוור־ראַסטעניקער" וואַרפט מירבאָ אוועק אַלע מאַסקעס און שלייערן און גיט איבער זיינע געדאַנקען און איבערלעבונגען מיט דער אומפאַרשעמטקייט און אינטימיטעט פון א קאַזאַנאָווא אדער א רוססאָ.

פול מיט ווידערשפּרוכען און גרויסע, ניט אָנגעפילטע פּויזען איז די ביאָגראַפיע פון אָקטאוו מירבאָ. לעזענדיג זיינע ביכער קען מען זיך פאָרשטעלען א דעגענעראַט, וועלכער אינטערעסירט זיך בלויז מיט דעם אפשייליכען און ברוטאַלען אין ליטעראַטור, און וועלכער קוויקט זיך מיט עראָטישע בעלגישע גראַוויורען. אָבער דאָס אַלץ איז בלויז א האַלבער אמת; מיר ווייסען אז מירבאָ איז אליין געווען א מאַלער, אז זיין ביבליאָטעק און בילדער־קאָלעקציע זענען געווען פון די שענסטע אין פראַנקרייך און האָבען קאָנקורירט מיט דער באַרימטער „מעזאָן דע גאָנקור". מיר ווייסען אויך פון די באַהויפּטונגען פון זיינע פריינד אז זיין פּערזענליך לעבען איז געווען פּונקט דער היפּוך פון דער ברוטאַליטעט און גרויזאַמקייט פון זיין שאַפען.

ווידערשפּרעכענד איז אויך מירבאָ'ס אויסזען: א קיילעכדיג, רויטרויט פּנים פון א פּויער און הולטיי, א פּנים ברוטאַל און אָנגעפילט מיט בלוט, מיט שרייענדיגע, צעוואָרפענע האָר, אָבער א פּנים פון וועלכען עס שיינען ארויס א פּאָר שיינע, סענטימענטאַל פאַר'חלומ'טע אויגען.

גוסטאוו פלאָבער, מאָפּאַסאַן, ד'ארעווילי, דער מאַלער פּעליציאַן ראָפּ, אָט די אַלע שטאַמען פון נאָרמאַנדיען, און ווי פאַרשידענאַרטיג זייערע פּערזענליכקייטען און ווערק זאָלען ניט זיין, האָבען זיי צום ווייניגסטען איין כאַראַקטער־שטריך געמיינשאַפטליך: עס פילט זיך אין זיי א געוויסע ערדישקייט. זיי זענען די קינדער פון זייער מוטער־ערד, נאָרמאַנדיע, ניט פּאָלירט און ניט ראַפינירט, דורכגעדרונגען מיט דעם

שאַרפען, כאַראַקטעריסטישען ריח פון דער ערד, א ריח וואס לאָזט זיך שפּירען אין זייער שאַפען אפילו ווען זיי שרייבען א קאָמעדיע פון סאַלאָן אדער א בודואַר־אינטריגע. ווען פלאָבער אין „סאַלאַמבאָ“ גלאָריפיצירט דעם גלאַנץ און הערליכקייט פון אמאַליגער קאַרטהאַגאָ, אדער באַרבי ד'אָרעווילי זינגט ליבגעזאַנגען צום „דאַנדיאַיזם“, פילט מען אין דעם שרייבער ניט דעם עלעגאַנטען פּאַריזער, נאָר דעם נאָרמאַנדישען פּויער.

א נאָרמאַנדיער פון געבורט איז אויך מירבאָ געווען. ער איז געבאָ־רען געוואָרען דעם 16טען פעברואַר, 1850, אין דעם קליינעם דערפעל ט ר ע װ י ע ר. זיינע זיידעס און עלטער־זיידעס, ווי אויך זיין פאָטער, א קליין־שטעטלדיגער דאָקטאָר, האָבען אויסגעלעבט זייערע יאָרען אין דעמזעלבען דערפעל, איינזאַפּענדיג אין זיך פאַר לאַנגע דורות די רויע, ערדישע געזונטקייט פון נאָרמאַנדיע.

פון מירבאָ'ס יונגע יאָרען ווייסען מיר בלויז דאָס, וואס ער אַליין דערציילט אין א פאַרשלייערטער פאָרם אין זיין אויטאָביאָגראַפישען ראָ־מאַן „ס ע ב אַ ס ט י אַ ן ר אָ ש“. עס איז א בלאַס, נעפּעלדיג בוך אין פאַרגלייך מיט זיינע שפּעטערדיגע ווערק: דער ערשטער טייל איז א באַנאַל ליבע־געזאַנג צו פעלדער און וועלדער און אַזוינע זעלטענע ערשיינונגען ווי דאָס אויפגיין און אונטערגיין פון דער זון. בלויז אין דעם צווייטען טייל דערגרייכט ער שטאַרקייט און אָריגינאַליטעט אין דער פּיינליכער באַשרייבונג פון דער ענדערונג, וואס קומט פאָר אין דעם יונגען טרוימער, ווען זיין נאַאיוויטעט און אומשולד שטויסט זיך אָן אָן דער גרויזאַמער פאַנאַטישקייט פון דער „יעזואיטען שולע“.

אין נאָך עטליכע כאַראַקטעריסטישע באַמערקונגען וועגען מירבאָ'ס יונגע יאָרען געפינען מיר אין דעם זשורנאַל פון די ברידער ד ע ג אָ נ־ק ו ר.

אגב, עס איז כמעט אוממעגליך א טראַכט צו טאָן וועגען דער פראַנ־צויזישער ליטעראַטור פון דעם לעצטען יאָהר־הונדערט און זיך ניט אָפּ־שטעלען פאַר די גיגאַנטישע פיגורען פון די ברידער זשול און עדמאָן דע גאָנקור. זיי וועלען קיינמאָל ניט פאַרנעמען אין דער ליטעראַטור־געשיכטע א פּלאַץ אַלס גרויסע קינסטלער, נאָוועליסטען אדער דראַמאַטורגען. זייערע דראַמען האָט מען שוין לאַנג פאַרגעסען און זייערע ראָמאַנען לעזט זעלטען ווער; אָבער וואו עס ווערט נאָר גערעדט וועגען פון דער מאָדערנער אייראָ־

פּעאישער ליטעראַטור וועט זייער נאָמען דערמאָנט ווערען מיט רעספּעקט און אכטונג. עס איז כמעט אוממעגליך צו דערמאָנען איין מאָדערנעם שרייבער אין וועמען עס פילט זיך ניט דער איינפלוס פון זייער פּערזענליכקייט.

ניט דאָ איז דער פּלאַץ צו באַטראַכטען אַלע זייערע בייטראַגען צו דער וועלט־ליטעראַטור. לאָמיר בלויז דערמאָנען זייער גרעסטען אויפטו: דעם טויט־קלאַפּ וואָס זיי האָבען געגעבען דעם לאַנגען, שווער־סאַפּענדיגען ראָמאַן אַלאַ זאָלאַ מיט זייער טעאָריע פון דעם „אימפּרעסיאָניסטישען ראָמאַן". א ראָמאַן, האָבען זיי געזאָגט, מוז ניט נויטיג זיין א באַשרייבונג פון יעדער איינצעלהייט פון א מענשענס לעבען, פון וויג ביז'ן קבר: דער איינציגער וועג צו שרייבען א ראָמאַן אָדער דערציילונג איז „אַנוואַרפען" א סעריע קורצע, אימפּערסיאָניסטישע בילדער פון די אינטערעסאַנטסטע מאָמענטען פון זיין לעבען. דעם שרייבער'ס קונסט דאַרף הויפּטזעכליך זיין די קונסט פון אויסקלייבען בלויז יענע סצענעס וואָס וועלען אין זייער סומע פּראָדוצירען אַן עפעקט פון אינטימער באַקאַנטשאַפט מיט דעם „העלד", די קונסט פון „טאַקטפולען אויסענלאַזען", ווי וואָלטער פּעטער האָט עס אויסגעדריקט. בלויז שוואַכע און טאַלאַנטלאָזע שרייבער גיבען יעדע איינצעלהייט און באַשרייבען די מינדסטע פּאַסירונג פון זייער העלד'ס לעבען. (ווי זאָלא). זיי טוען דאָס בלויז דערפאַר, ווייל זיי פאַרמאָגען ניט דעם חוש פון „ליטעראַרישען אויסקלייבען". עס איז גרינגער צו געבען אַלעם איידער אויסצוקלייבען בלויז דאָס וויכטיגסטע...

עס מאַכט ניט אויס וואָס די ביכער פון די ברידער דע גאָנקור זענען קאַלט און לעבענסלאָז, — זייער טעאָריע איז אבער א ריכטיגע.

די „אימפּרעסיאָניסטישע מעטאָדע" איז ביז היינט פאַרבליבען די איינציגע קינסטלערישע מעטאָדע. ניט אָפּשטעלענדיג זיך א טראַכט טאָן וועגען דעם, באַנוצען זי כמעט אַלע מאָדערנע שריפטשטעלער. די ביכער וואָס די ברידער דע גאָנקור האָבען געשריבען וועגען דער יאַפּאַנעזישער קונסט פון דעם 18טען יאָרהונדערט לעזט יעצט קיינער ניט, דאָך איז דער גאַנצער מאָדערנער אינטערעס אין דער אָריענטאַלער קונסט צו פאַרדאַנקען די נאָכזוכונגען פון די צוויי ברידער, אזוי, אַז ניט אלס שאַפער וועלען זיי באַרימט בלייבען, נאָר אלס וועגווייזער און כראָניקער.

אבער ווען אַלעס, וואָס די ברידער גאָנקור האָבען געשריבען וועט

פאַרגעסען ווערען, וועט דאָך איין ווערק בלייבען אימער לעבעדיג און אינטערעסאַנט אַזוי לאַנג ווי די פראַנצויזישע שפּראַך וועט געלעזען ווערען — איך מיין דעם „זשורנאַל דע גאַנקור".

אין דעם אָנהויב פון זייער ליטעראַרישער קאַריערע האָבען די ברי־דער גאַנקור באַשלאָסען אַריינשרייבען יעדען איינדרוק, פּאַסירונג, אָדער געדאַנק, וואָס עס וועט זיי איינפאַלען, אין אַן אינטימען טאָגבוך. ווען זשול דע גאַנקור איז געשטאָרבען, האָט זיין ברודער עדמאָן דאָס טאָג־בוך אָנגעהאַלטען. אַ לאַנגע צייט איז דאָס טאָגבוך געלעגען אין מאַנו־סקריפּט, אַ לאַנגע צייט האָט זיך עדמאָן דע גאַנקור ניט געקענט באַ־שליסען עס אָפּצודרוקען. אָבער עטליכע יאָר פאַר זיין טויט האָט ער עס דאָך איבערגעגעבען זיין פאַרלעגער. איינציגווייז האָבען אָנגעפאַנגען צו ערשיינען די בענדער פון דעם „זשורנאַל דע גאַנקור" און אין אַ קורצער צייט זענען זיי געוועזען פאַרגאַנצט אין ניין דיקע בענדער.

די בעסטע אָנווייזונג אַז די „אימפּרעסיאָניסטישע מעטאָדע" איז די ריכטיגע האָט איר אין די ניין בענדער. דער „זשורנאַל" איז אַ צוויי־פעל דער בעסטער ראָמאַן, וואָס די ברידער דע גאַנקור האָבען גע־שריבען... זייערע באַשרייבונגען פונ'ם לעבען פון זינדיגע אַקטריסעס אָדער אַבנאָרמאַלע דינסט־מיידלעך זענען קאַלט און טויט ווי אַ פילאָזאָפישע דיסערטאַציע; אָבער אין באַשרייבען דאָס ליטעראַרישע לעבען פון פראַנקרייך זענען זיי פאַרבענקרייך און אינטערעסאַנט. דער „זשורנאַל דע גאַנקור" איז ריכטיגער „דער ראָמאַן פון 40 יאָר פראַנצויזישער לי־טעראַטור". אַ ראָמאַן אין וועלכען די העלדען זענען פלאָבער, מאָפּאַסאַן, זאָלאַ, קאַטול מענדעס, גאַטיע, און הונדערטער אַנדערע.

„היינט נאָכמיטאָג איז ביי אונז געוועזען גוסטאַוו פלאָבער. ער האָט אויסגעזען טרויעריג. די אורזאַך דערפון, האָט ער אונז געזאָגט, איז וואָס ער האָט זיך צוקריגט מיט זיין לעצטער מעטרעסע, די מאַדאַם ב... דערביי האָט ער אַרויסגעזאָגט דעם געדאַנק אַז יעדער אינטעליגענטער מענש מוז האָבען צום ווייניגסטען דריי געליבטע, אַז איינע פאַרלאָזט אים, זאָל ער האָבען אַן אויסוואַל פון די איבערגעבליבענע צוויי"... אָט די עטליכע שורות פון דעם „זשורנאַל דע גאַנקור" זענען פאַר מיר ווערט מער ווי אַ צענדליג לאַנגע אָפּהאַנדלונגען פון געאָרג בראַנדעס אָדער ברונעטיער... זיי גיבען אַ ריכטיגער און אינטערעסאַנטער בילד פון

פלאַבער איידער אַ הונדערט-בלעטערדיגע חקירה איבער זיין אָפּשטאַמונג און אַזוי ווייטער וואָלט געגעבען. אין אַזוינע בילדער איז דער „זשורנאַל דער גאָנקור" זעהר רייך, כמעט אויף יעדען בלעטעל געפינט איר אַ פּערל פון קריטיק אָדער בעאָבאַכטונג און דערצו קאָנט איר דאָרט אַפילו לעזען די באַשרייבונג פון אַ געווויסען ענגלענדער, וואָס פלעגט איינבינדען זיינע ווערטפולסטע ביכער אין דער הויט פון געטויטע פרויען...

און אין דעם אַכטען באַנד פון דעם „זשורנאַל" געפינט זיך די פאָל־גענדע שילדערונג פון מירבאָ'ס יונגע יאָרען.

„דעם 11טען יולי, 1889, דערציילט, עדמאָן דע גאָנקור, האָט ער פאַרבראַכט מיט אָקטאַוו מירבאָ און זיין פרוי. ווען דע גאָנקור איז געווען פאַרטיג צו גיין, האָט זיך מירבאָ אָנגעבאָטען אים אָפּפירען אַהיים. זיצענדיג אין פיאַקער דערציילט מירבאָ קורצע, אָפּגעהאַקטע סצענעס פון זיין לעבען און דע גאָנקור גיט זיי דאָ איבער אין זיין נערוועזען סטיל.

„צו 17 יאָר פאַרלאָזט אָקטאַוו מירבאָ די יעזואיטען שולע און קומט קיין פּאַריז. ער פירט דאָ דאָס פרייליכע און זאָרגלאָזע לעבען פון אַ פּאַריזער הולטיי. זיינע טעג און נעכט פאַרברענגט ער אין טע־אַטער, קאָנצערט-זאַלען און בילדער גאַלערען. ווען ער האָט שוין מער ניט קיין געלט, לאָזט ער זיך זוכען אַרבייט.

פּונקט אין דער צייט ווערט געגרינדעט די צייטונג „ל'אָרדר". דאָ מאַכט מירבאָ זיין ליטעראַרישען דעביוט מיט אַ דיפירואַמב צו מ אַ נ ע, מ אַ נ ע און ס ע ז אַ ן. נאָר זיין רעדאַקטאָר וויל ניט ליידען מירבאָ'ס באַליידיגונגען געצילט אויף די קעפּ פון די אַקאַדעמיקער, און מירבאָ נעמט זיך צו דראַמאַטישער קריטיק, אָבער אויך דאָס מוז ער שנעל אויפ־געבען, ניט דערפאַר וואָס זיינע קריטיקען זענען צו שאַרף, נאָר פּשוט ווייל ער פאַרלאַנגט צופיל פרייע בילעטען פאַר זיינע געליבטע..."

און יעצט, זאָגט דע גאָנקור, קומען פיר מאָנאַטען פון אַ משוגענעם לעבען, פיר מאָנאַטען פון אַפּיום רויכערן. מירבאָ טרעפט אַ מאַן, וואָס איז ערשט צוריקגעקומען פון כינע. דער מאַן דערציילט, אַז אַלעס, וואָס

שאַרל באַדלער האָט געשריבען וועגען אַפּיום אין זיין „קינסטליכען גן־עדן“ איז ניט אמת. פאַרקערט, אַפּיום רויכערן איז דאָס גרעסטע פאַרגעניגען, וואָס א מענש קען זיך פאַרשטעלען. דערזעלבער מאַן גיט מירבאָ אַלע נויטיגע רויבער־מאַטעריאַלען, אפילו א כינעזישען כאַלאַט. פיר מאַנאַטען ליגט מירבאָ אויסגעצויגען אויף זיין בעטעל, אין זיין כאַלאַט מיט די ווילדע אָריענטאַלישע בלומען, און רויכערט ליולקע נאָך ליולקע, איבער־לעבענדיג די שענסטע און פאַנטאַסטישע אַפּיום חלומות. אין א קור־צער צייט דערגרייכט ער א שטופּע פון פיזישער און נערוועזער ערשעפּונג. ער גיט צו, אַז בלויז די ערשטע צייט פאַרשאַפט אַפּיום אַן אַנגענעמע פרייליכקייט, אָבער נאָכדעם לאָזט עס איבער א גייסטיגע פוסטקייט און טרויעריקייט, א שרעקליכע, אומבאַשרייבליכע מרה שחורה“.

וואָס דע גאַנקור דערציילט ווייטער איז ניט קלאָר. מירבאָ׳ס פאָטער געפינט אויס זיין באַהעלטעניש און צווינגט אים צו פאַרלאָזען דעם אַפּיום־הרכגעווייקטען צימער און באַבלימעלטען כאַלאַט, און נעמט אים מיט אויף א רייזע קיין שפּאַניען. דע גאַנקור דערמאָנט מירבאָ׳ס מיט־אַרבייטען אין זשורנאַל „לע גאַלוואַ“, זיין ליבעס־ערפאַרונג און אַנטוי־שונג. אָבער ווען ער קומט צו דער אינטערעסאַנטער טעמע, שטעלט זיך דער פּיאָקער אָפּ נעבען גאַנקור׳ס הויז, און די מעשה איז אויס...

1882 קאָן געגומען ווערען אַלס דאָס יאָר ווען אַקטאַוו מירבאָ איז געשטאַנען אויף דער העכסטער שטופּע פון זיין זשורנאַליס־טישער קאַריערע. עס איז געווען דער אָנפאַנג פון דער „פעו דע סיעקל“ באַוועגונג. אין פראַנקרייך, אַזוי גוט ווי אין גאַנץ אייראָפּע האָבען די יונגערע קינסטלער אָנגעפאַנגען צו „זוכען זאָנדערבאַרע פאַרגעניגענס, שפּירען נייע ריחות, הערען זעלטענע מעלאָדיען“. דאָס מאָדערנע לעבען האָט זיי ניט אינטערעסירט. זיי האָבען געפילט די אַלטקייט פון דער וועלט אויף זייערע יונגע פּלייצעס און האָבען געזוכט זעלבסטפאַרגעסונג. „ליבע איז באַנאַל, און איך האָב שוין געלעזען אַלע ביכער“, האָט גע־זונגען סטעפאַן מאַלאַרמע, און אין דעם האָט ער אויסגעדריקט דעם יאוש און דעקאַדענץ פון זיין גאַנצער עפּאָכע.

אין ענגלאַנד האָט זיך עס אַנגעפאַנגען מיט וואָלטער פּעיטער'ס אומ־שולדיג ביכעלע „ר ע נ ע ס א נ ס", האָט זיך געשטאַרקט מיט אָסקאַר ווײַלד'ס פּאַראַדאָקסען און מיט דער קראַנקהאַפטער קונסט פון אָברי בירדזלי, אויסלאָזענדיג זיך אין אַ קורצען פלאַקער פון פּערווערזיטעט. מען האָט גענומען טרוימען פון דעם ווילדען מיסטיציזם און ווײַ־דרויכ־דיגער התלהבות פון דעם מיטעלאַלטער. זייערע מאָלער זענען געווען דאַ ווינטשי און באָטיטשעלי, זייער באַליבטסטער שרייבער — דער מאַרקיז דע סאַד... „יעדער אינטעליגענטער מענש מוז האָבען כאָטש איין ביכעלע פון דע סאַד", האָט געשריבען סטאַניסלאַוו פּשיבישעווסקי...

אין פראַנקרייך איז עס געווען נאָך שטאַרקער. הויסמאַנ'ס „צו־ריקגייענדיג" איז געוואָרען די כרעסטאָמאַטיע פון יעדען יונגען שריי־בער. הויסמאַן אַליין האָט געזוכט צו פאַרגעסען די „אייבינע אי־דיאָטישקייט פון דער וועלט" אין דיאַבאָליזם. ער האָט זיך אריינגע־לאָזען אין די פאַרבאָרגענסטע און אָפשייליכסטע שטודיען איבער דער „שוואַרצער מעסע" און האָט געענדיגט זיין ווילד לעבען אַלס פרומער קאַטויל אין אַ מאַנאַסטיר. דער קריטיקער רעמי דע גורמאָן נעמט זיך שטודירען די מיסטישע פּאָעטען פון דער לאַטיינישער דעקאַדענץ. עריק סאַטיע קאָמפּאָנירט מוזיק מיט אַזוינע טיטלען ווי „ד י א ב א ל י ש ע פּ אָ ע מ ע," „ה י מ ן צ ו ם ש ט ן." קאַטול מענדעס שרייבט אַן זיין „מ ע פ י ס ט אָ פ ע ל אַ"...

זיכער האָט אויך אַקטאַוו מירבאָ געפילט דעם איינפלוס פון דער באַוועגונג. ער האָט אויך ווי הויסמאַן געוואונשען, אַז די גאַנצע מענש־הייט זאָל האָבען איין גרויס פּנים, אין וועלכען ער זאָל קענען אריינ־שפּייען... אָבער מירבאָ איז געווען אַ נאָרמאַנדישער פּויער; ער איז גע־ווען צו געזונט, צו ערדיש, ער זאָל קענען דינען דער „שוואַרצער מעסע" זיין זעלבסטפאַרגעסונג האָט ער געזוכט אין לעבען שטאַרק, שטורמיש, שרייענדיג. ער האָט זיך אריינגעוואָרפען אין דעם לעבען ווי אַ הונגעריגער טיגער אין די אַרענאַ. ער האָט אויסגעקליבען דעם שטאַרקסטען קרבן, דעם וואָס צייגט דעם גרעסטען ווידערשטאַנד; און אים האָט ער צע־ריסען אויף שטיקער, אויפגעגעסען הויט און ביינער, און דערנאָך אַרומ־געלעקט דאָס פאַרגאָסענע בלוט.

נעמט די טויזענט און איין אַרטיקלען, וואָס מירבאָ האָט דאָן גע־

שריבען אין די טעגליכע און וועכענטליכע זשורנאלען. ער האט זיך געוואָרפען אויף אַלע געביטען. ליטעראַטור, קונסט, פּאָליטיק, אַלעס איז געווען מאַטעריאַל פאַר זיין פייערדיגער פען. לעזענדיג די אַרטיקלען, פילט זיך, אַז זיין איינציגער אימפּולס פון שרייבען איז געווען דער דאַרשט נאָך זעלבסטפאַרגעסונג. זיין צעשטרייאונג האָט מירבאָ גע־פונען אין דורכלעכערן אויפגעבלאָזענע העלדען און זען ווי זיי זינקען צו דער ערד, אין שטעלען זיך אויף דער זייט פון די שוואַכערע, פון די אונטערדריקטע און באַליידיגטע. אים האָט אינטערעסירט דער קאַמף, ניט די פראַגע פון אבסטראַקטער גערעכטיקייט.

נעמט דעם באַרימטען אַרטיקעל אין „פ י ג א ר א", אַן אַרטיקעל וואָס האָט אַרויסגערופען דעם שימפּענדיגען ענטפער פון דעם אַקטיאָר קאָקלען. וועלכער האָט באַוואויגען אַלע קאָמעדיאַנטען פון פּאַריז אויס־צודריקען זייער „האַס און פאַראַכטונג" צו אָקטאוו מירבאָ. אָדער נעמט די רעקלאַמע, וואָס מירבאָ האָט געגעבען מאָרים מעטערלינק'ס „פּ ר י נ־צ ע ס י ן מ א ל ע". מירבאָ איז געווען אַ צו גוטער מבין, ער זאָל ווירקליך דענקען, אַז די קלינגענדיגע פוסטקייטען פון דעם יונגען בעלגיער וועלען פאַרדוקען שעקספּיער'ן אין אַ זייט. נאָר גאָר ניט. עס איז בלויז געווען אַ געלעגענהייט פון שטעלען זיך געגען דער וועלט.

נעמט אפילו דעם דרייפוס פּראָצעס, אין וועלכען מירבאָ האָט זיך אַריינגעוואָרפען מיט אַ גרעסערען אימפּעט אפילו פון זאָלאַ און אַנאַטאָל פראַנס. פיל ענליכע פאַרברעכענס זענען אין יענער צייט באַגאַנגען געוואָרען. נאָר גראָד דער האָט געגעבען מירבאָ די געלעגענהייט צו גיין געגען שטראָם.

„איך האַלט, אַז אין דעם העכסטען מאָמענט פון געשלעכטליכער געשפּאַנטקייט שטייט דער מענש צום נאָענסטען צו גאָט; דאַן פאַלען פון אים אוועק אַלע קליינליכקייטען און ערדישע נאַרישקייטען, דאַן ווערט ער אַליין אַ גאָט". אַזוי האָט מירבאָ געשריבען אין איינער פון זיינע קירצערע דערציילונגען. בלויז ווען מיר נעמען אין אַנבאַטראַכט די אַנשויאונג פון דער ליבע קענען מיר קריגען אַ קלאָרען באַגריף פון מירבאָ'ס שאַפען.

פאַר אַקטאַוו מירבאַ איז נאָך די ליבע ניט געווען באַנאַל. פאַר־קערט, זיין פאַרלאַנג איז געווען צו פאַרגרעסערן און פאַרלענגערן דעם „געטליכען מאָמענט“, צו גריבלען זיך אין די פאַרבאָרגענסטע געהיימ־ניסע און עקזאַטישסטע ערשיינונגען פון דער ליבע. ניט פאַר זיין גע־זונטען פאַרשטאַנד איז געווען דער מיסטיציזם און די סימבאַליסטיק פון דעם מיטעלאַלטער אָדער די עראָטישע התלהבות פון דער לאַטייניש ער דעקאַדענץ. פיל נעענטער צו זיין האַרצען זענען געווען די נאָכזוכונגען פון קראַפט־עבינג און העוולאָק עליס...

אפילו אין זיין ערשטען בוך „בריוו פון מיין הייזעל“ מערקט זיך שוין דאָס פאַרנעמען זיך מיט דעם אַבנאָרמאַלען אין דעם געשלעכטס־אינסטינקט. אין זיין צווייטען בוך, „ס ע ב אַ ס ט י אַ ן ר אָ ש“ זעט זיך צום ערשטען מאָל זיין שטאַרקע נייגונג צום סאַדיזם, א נייגונג, וואָס ווערט פאַרשטאַרקט פון בוך צו בוך. זיין מייסטערווערק „די קריי־צונג“ איז, חוץ אַלעם, א שטודיע אין גייסטיגען סאַדיזם. דאָס באַרימטע „ט אָ ג ב ו ך פ ו ן אַ ד י נ ס ט ־ מ י י ד ע ל“ איז אין א געוויסען זין אַן אַרטיסטישע פּאַראַפראַזע פון קראַפט־עבינג'ס „פּ ס י כ אָ פּ אַ־ ט י אַ ס ע ק ס ו אַ ל י ס“... די געשלעכטליכע וואַקכאַנאַליע אין דעם „ג אָ ר ט ע ן פ ו ן פּ י י נ י ג ו נ ג ע ן“ איז א פּראָז־פּאָעמע צום סאַדיזם.

אַקטאַוו מירבאַ איז ניט געווען דער איינציגער צו פאַראינטערע־סירען זיך מיט דעם אַבנאָרמאַלען און עקזאָטישען. דאָס באַנאַלע, אַל־טעגליכע לעבען פון דעם מענשען האָט ניט אינטערעסירט דעם יונגען שרייבער פון יענער צייט. בלויז ווען דער מענש איז אין די הענט פון א גרעסערער קראַפט פון זיך אַליין, ווען ער טוט דאָס, וואָס א פאַרבאָרגענע, איינגעבאָרענע נייגונג טרייבט אים צו טאָן; אין קורצען, ווען דער מענש איז אויס מענש, נאָר אַן אַטאַוויסטישע חיה, בלויז דאַן איז ער מאַטעריאַל פאַר דעם קינסטלערס פען. עס האָט זיך געפילט, אַז כמעט אַלע אינגערע שרייבער פון איראָפּע האָבען זיך אונטערגעשריבען אונ־טער דער דאָזיגער פּראָקלאַמאַציע. נעמט די גאַנצע באַוועגונג וואָס האָט זיך באַצייכענט מיט'ן נאָמען „נ י י ב ע ל ג י ע ן“ כמעט די שרייבער לעמאָניע, עהקוד, דעמאָלדע, דעם פּאָעט האַנאַן; אין א געוויסען זין איז זיי ווער גאַנץ שאַפען ניט מער ווי אַקטאַוו מירבאָ

פאַרוואָסערט און צוגעפּאַסט צו די אילוסטראַציעס פון פעליציאַן ראָפּ...
פון די אייראָפּייער דרויסען פון פראַנקרייך, איז פיליבכט פּשיבישעווס־
סקי געקומען צום נאָענטסטען צו מירבאָ'ס קאָנצעפּציע פון דער ליבע
אין זיין סעריע „דער ווילדער טאַנץ פון ליבע און טויט". אויך ער
האָט געזאָגט, (פיליבכט נאָכגעזאָגט) אַז „בלויז צוויי טעמעס זענען דאָ
פאַר דעם קינסטלער: ליבע און טויט; און דער העכסטער מאָמענט
פון ליבע איז זעהר ענליך צום טויט"...

ווען „ד אַ ס ט אַ ג ב ו ך" איז ערשינען, האָט פאַר א
קורצער צייט אויסגעזען, אַז מירבאָ ווערט פּאָפּולער; אמת א גאַנץ
ניט געוואונשטע פּאָפּולאַריטעט, א פּאָפּולאַריטעט פון וועלכער מירבאָ
וואָלט געוועזן דער ערשטער זיך אָפּצוזאָגען. דאָס בוך האָט זיך
פאַרקויפט גוט; עס זענען שוין געווען פלענער פאַר א לוקסוס
אויסגאַבע מיט בעלגישע גראַווירען... אָבער עס האָט ניט לאַנג אָנגע־
האַלטען, דאָס פּובליקום, וואָס האָט זיך מיט א ווילדען אימפּעט א לאָז
געטאָן קויפען דאָס בוך דענקענדיג אַז זיי האָבען דאָ א „ניי־בעלגיער".
זענען גיך אָפּגעשפּרונגען צוריק מיט אָפּגעברענטע פינגער. זיי האָבען
דערזען, אַז עפּעס איז ניט גלאַט מיט'ן בוך; האָבען אָנגעהויבען צו פאַר־
שטיין, אַז מירבאָ סימפּאַטיזירט ניט מיט זיי, אַז ער לאַכט זיך גאָר
אָפּ אויס פון זיי, אַז ער שטעלט ארויס אין ליכט פון דער געזונטער
לאַכענדיגער זון אַלע זייערע פאַרבאָרגענע מיאוס'קייטען. פיל מער
צום האַרצען איז זיי געווען דער גרינגער ציניזם פון מאַרסעל פּרעוואָ
אָדער אפילו די קאַלטע, אריסטאָקראַטישע עראָטיק פון פּאָול בורזשע.
מיט דעם „טאָגבוך" שטעלט זיך מירבאָ אַוועק אַלס איינער פון די
גרעסטע סאַטיריקער אין דער וועלט־ליטעראַטור. הויסמאַן, וועלכער האָט
געהאַסט די מענשהייט נאָך מער ווי מירבאָ, האָט זיך צוריקגעצויגען
אין זיין „ראַפינירטען טהעבאַאיד" און פון דאָרטען געשריבען צו זיינע
„צען קלוגע לעזער" וועגען דער „אייביגער מענשליכער דומהייט".
(„בעטיז יומען"). אָבער מירבאָ האָט זיין גאַנץ שטורמיש לעבען פאַר־
בראַכט צווישען די וועמען ער האָט געהאַסט; ער איז געווען פאַרבונדען

מיט זיי אויף טויזענט אופנים. זיין האַס און פאַראַכטונג האָט ער זיי ניט אַרויסגעשריען. ער האָט עס אויסגעדריקט אין אַ מער סובטילער פאָרם — ער האָט אָנגעשריבן דאָס „ט אַ ג ב ו ד פ ו ן אַ ד י נ ס ט־מ י י ד ע ל"...

עס האָט ניט געמוזט זיין גראָד אַ דינסט־מיידעל. יעדער אַנדערער אָביעקט וואָלט געווען פונקט אַזוי גוט פאַר מירבאָ'ס צוועק. נאָר גראָד דער האָט אים געגעבן די מעגליכקייט אין איין בוך צו סאַטיריזירען דעם גאַנצען פּאָליטישען, מאָראַלען און ליטעראַרישען צושטאַנד פון פראַנקרייך. אין דער פאָרם פון די זכרונות פון אַן אויסערגעוויינליך קלוג און וויציג דינסט־מיידעל, אַ מיידעל וואָס דינט אַלע ווײַלע אין אַ נייעם הויז, האָט ער געפונען צום גרינגסטען צו אַטאַקירען די ערשיינונגען פון פראַנצויזישען לעבען, וועלכע ער האָט צום שטאַרקסטען געהאַסט. אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז נאָך פאַרבליבען פון דעם דרייפוס פּראָצעס, די אויפגעבלאָזענע זעלבסטצופרידענהייט פון דער „בורזשואַזי", די שאַרלאַטאַנסטוואָ און דעגענעראַציע פון דעם ליטעראַרישען לעבען, דאָס אַלץ איז געווען דאָס צילברעט פאַר מירבאָ'ס פאַרניכטענדען סאַרקאַזם. מיט דעם „טאַגבוך" האָט זיך מירבאָ ערוואָרבען פיל מער פיינד ווי מיט אַלע זיינע האַרבע קריטיקען; מער ווי איין דועל איז פאָרגעקומען, ווייל דער אָדער יענער אַנגעזעענער מענש האָט זיך געפילט געטראָפען... איין קליינער ביישפּיל וועט ווייזען אויף וויפיל אָקטאַוו מירבאָ איז געווען געוואָגט אין אַריינברייינגען אין דעם „טאַגבוך" די נעמען און געשטאַלטען פון זיינע קאָלעגען: —

ווען דאָס דינסט־מיידעל איז נאָך געווען אַ „יונג אומוויסענד קינד" האָט זי אַ העסליכער, אַלטער שכן פאַרגוואַלטיגט. אין שפּעטערע יאָרען האָט דאָס מיידעל שוין דורכגעלעבט די ליבעס פון אויסוואָורפען און פון גרויסע מענשען, פון קינסטלער אַזוי גוט ווי פון פערד־אַנטרייבער. און דאָך, ווען זי דערמאָנט זיך אַן אַלע אירע ליבעס ערפאַרונגען, פילט זי מער צוציאונג צו דעם עקעלהאַפטען אַלטען, וואָס האָט זי פאַרגוואַלטיגט, ווי צו אַלע אירע עלעגאַנטע פאַריזער. דאָס, פילט זי, איז אַ טיף פּסיכאָלאָגישע פּראָבלעם, אַ פּראָבלעם, וואָס זי אַליין קען ניט לייזען.

עס פּאַסירט גראָד אַז אין יענער צייט דינט זי אין אַ ליטעראַרישען

הויז, אַ הויז וואו עס קומען אַפּט אַריין דער באַרימטער ראָמאַנען שרייי־בער פּאָול בורזשע און דער אָנגעזעענער קריטיקער און דראַמאַטורג זשול לעמעטר. דאָס מיידעל פּאַסט אויף איינמאָל צו טרעפען בורזשע אַליין און דאַן בעט זי אים, אַז אַזוי ווי ער האָט זיך באַרימט געמאַכט מיט זיין אַנאַליז פון דער פרויען־נשמה, וואָלט ער פּיליכט זיך פאַראינטע־רעסירט אין איר פּראָבלעם?... אָבער ווען זי דערציילט עס אים, שענקט ער איר אַ קאַלטען בליק און ערקלערט איר, אַז „עס איז אוממעגליך צו אַנאַליזירען איר נשמה, ווייל דינסט־מיידלעך האָבען ניט קיין נשמות. אַ נשמה האָט בלויז אַ מענש, וואָס פאַרדינט צום ווייי־ניגסטען 44,000 פראַנק אַ יאָר“...

עטליכע טעג שפּעטער מאַרקירט דאָס מיידעל אוים צו טרעפען זשול לעמעטר אַליין. זי ווענדט זיך צו אים מיט דערזעלבער בקשה. ער הערט אוים איר מעשה זעהר געלאַסען און ווען זי ווערט פאַרטיג, צע־לאַכט ער זיך ציניש, און וויל זי גראָב ארומנעמען...

דאָס אינטערעסאַנטסטע און אומערוואַרטסטע איז אָבער דער קינסט־לערישער סטיל פון דעם בוך. דער אומדערשראָקענער לייב, וועלכער האָט אַלעם געוואַגט און זיך ערלויבט פרייהייטען אין באַצוג צו יעדען אָנגענומענעם געזעץ אָדער מאָראַלישען גלויבען, איז געשטאַנען אין ער־פורכט פאַר דעם אַדיעקטיוו און געציטערט פאַר דעם אַדווערב, ווי אַ פרו־מער איד פאַר גאָט...

פאַר דעם וואָס אינטערעסירט זיך מיט מירבאָ׳ס לעבען און פערזענ־ליכקייט איז דאָס וויכטיגסטע בוך „די איין־און־צוואַנציג טעג פון אַ נעוראַסטעניקער“ דאָ שרייבט שוין ניט מירבאָ אונטער דער מאַסקע פון אַ דינסט־מיידעל אָדער אַ פיקטיווען העלד, דאָ שטעלט ער זיך ארויס אָפען און ניט פאַרשלייערט: איך, אָקטאַוו מירבאָ, האָב געטאָן דאָס און דאָס. און דענק אַזוי און אַזוי. עס קען קוים אָנגערופען ווערען אַ ראָמאַן. גיכער אַ סעריע זכרונות און אויטאָביאָגראַפישע עפּיזאָדען, אַלע צוזאַ־מענגעבונדען מיט דער צייט — דריי וואָכען אויף אַ קוראָרט.

עס פּאַסירט זעהר אָפט מיט די וואָס שרייבען מעמוארען, אַז די יעניגע, וואָס האָבען אינטערעסאַנט געלעבט קענען ניט שרייבען שיין.

(למשל קאַזאַנאַוואַ) און פאַרקערט, די וואָס שרייבען שוין גאַר שיין, האָבען געלעבט נישטיג און פּוסט, (ווי דזשאַרדזש מור). אַקטאַוו מירבאַ איז איינער פון די זעלטענע אויסנאַמען. געלעבט האָט ער שטורמיש, ביט אימער עסטעטיש פיליכט, אָבער שטענדיג אינטערעסאַנט... געשריבען האָט ער שטענדיג אויסערגעוויינליך שיין און קינסטלעריש, אפילו ווען ער האָט באַהאַנדעלט די אַפּשייליכסטע טעמען. דער ודוי וואָס אַקטאַוו מירבאַ לאָזט איבער אין די „איין־און־צוואַנציג טעג" איז אייגענאַרטיג אין דעם זין, וואָס מירבאַ קימערט זיך אַבסאָלוט ניט וועגען דעם לעזער'ס פאַראורטיילען. זשאַן זשאַק רוסאָ שלאָגט זיך טויזענט מאָל על חטא פאַר יעדער זינד, וואָס ער באַשרייבט אין זיינע „קאָנפעסיעס". אפילו קאַזאַנאַוואַ פּרובירט צו פאַרטיידיגען זיינע אַוואַנטורען, אָבער מירבאַ בעט ניט אנטשולדיגונגען און ווייס ניט פון זינד. אַזוי האָט ער געטאָן, און איצט גלוסט זיך אים שרייבען וועגען דעם... עס פילט זיך אַפּטמאָל אפילו אַ געוויסע טראַציגקייט אין זיין שרייבען: ווייסט וואָס פאַר אַ פאַרדאַרבענער מענש איך בין! זעט, וואָס פאַר אַ ביכער איך האָב אין מיין פאַרשלאָסענער ביבליאָטעק! קוקט וואָס פאַר אַ בילדער עס הענגען אין מיינע פּריוואַטע צימערן!

„טעכניש זענען „ד י א י י ן ־ א ו ן ־ צ ו ו א נ צ י ג ט ע ג" מירבאַ'ס מייסטערווערק. אין געוואַגטער און אָריגינעלער סטיליסטיק, אין טרעפליכער כאַראַקטעריזאַציע, איבערשטייגי דאָס דאָזיגע בוך אפילו זיין „טאָגבוך פון אַ דינסט־מיידעל". מיט עטל עקליבענע ווערטער, מיט אַ פּאָר פּינטעלער און פּאַסעקלער, און אַמאָל מיט אַ קורצען, כאַראַקטעריסטישען אַנעקדאָט, מאָלט ער אויס אַן אומפאַרגעסליך בילד פון דער זאָנדערבאַרסטער פיגור. אין דעם בוך מער ווי אין יעדען אַנדערען זעט זיך מירבאַ'ס פאַרטיפעקייט אין דעם אַבנאָרמאַלען און פּאַטאָלאָגישען: מערדער, משוגעים, דעגענעראַטען און אַלערליי אויסוואָורפען פּאַראַדירען דורך די בלעטער פון די „איין־און־צוואַנציג טעג" שטאָלץ און אומפאַרשעמט.

לאָמיר נעמען מירבאַ'ס ערשטען באַדייטענדען ראָמאַן: „ד י ק ר י י צ י ג ו נ ג". אין פיל הינזיכטען איז עס זיין בעסטע בוך. איראָניע און

סאטירע פארנעמען פיליכט א זעהר אנגעזעענעם פלאץ צווישען די ליטערארישע פארמען, נאר אפילו אין דער בעסטער סאטירע פילט זיך אז דער שרייבער פראפאגאנדירט. ער וויל ווייזען אז אזא און אזא זאך טויג נימ און אז אן אנדער זאך איז בעסער, און דארט וואו עס איז דא פראפאגאנדא איז נימא קיין קונסט... אין דער „ק ר י י צ י ג ו נ ג“ איז נאך מירבא נימ דער בייסענדער סארקאסטיקער אדער שארפער איראניקער, דארט איז ער דער ריין־קינסטלער. ער האט ערפארונגען צו דערציילען; ער האט געדאנקען וועגען קונסט, ליבע, און לעבען וועלכער וויל ארויסזאגען אין דער שענסטער פארם, וואס ער קען נאר.

איבערהויפט די פארם. בלויז אין נאך איין בוך — „ד ע ר ג א ר ט ע ן פ ו ן פ י י נ י ג ו נ ג ע ן“ — האט מירבא דערגרייכט אזא שטופע פון סטיליסטישער שיינקייט ווי אין דער „קרייציגונג“. אבער אין דעם „גארטען“ איז די שיינקייט א ווילדע און עקזאטישע, א שיינקייט פון אפיום־חלומות און פון א צערודערטער פאנטאזיע. אין דער „קרייציגונג“, ווידער, פילט זיך דאס שטונדען־לאנגע זוכען נאך דעם איין־און־איינציגען ווארט, נאך דעם פאלירטען זאץ. וועגען סעזאן דערציילט מען, אז ווען א בילד־הענדלער האט אים געבעטען ער זאל ענדערן א דעטאל אין זיינעם א בילד, האט ער געענטפערט אז אויב ענדערן דעם קלענסטען טייל פון זיין קאמפאזיציע מוז ער זי אינגאנצען איבערמאלען. דיזעלבע זאך פילט זיך דא אין מירבא'ס סטיל. נעמט ארויס איין פאראגראף, דעם קלענסטען טייל פון א קאפיטעל, און איר צעשטערט דעם גאנצען קאמפאזיציאנס־פלאן.

דער אינהאלט אין קורצען וועט קלינגען באנאל און אויסגעדראשען: די ליבע פון א קינסטלער פאר א פראסטיטוטקע. קיין טעמע איז נימ, אזוי באליבט ביי דעם פראנצויזישען שרייבער, ווי דאס לעבען פון דער פרוי פון גרינגען פארגעניגען. זאלא האט זי שטודירט אנאטאמיש און פיזיאלאגיש אין זיין „נ א נ א“; די גאנקורס האבען זי שטודירט לאבאראטאריש דורך א מיקראסקאפ... מארסעל פרעווא האט זי באשריבען אין א גרינגען, וואויל־אינגערישען סטיל. אבער נימ איינער פון די אלע קען אויף איין מינוט פארגליכען ווערען מיט מירבא'ס „ק ר י י צ י ג ו נ ג“. די פרוי וועלכע ער מאלט איז אן אנדערע, די ליבע אין

אַז אַנדערע. און דעם העלד, וועלכער איז מירבאָ אַליין, האָט נאָר מירבאָ געקענט באַשרייבען.

די „ק ר י י צ י ג ו נ ג" איז, אַז צווייפעל, אויטאָביאָגראַפיש. עס פילט זיך, אַז יעדע סצענע און פּאַסירונג איז אַ דורכגעלעבטע. עס איז אַ בוך, וואָס מירבאָ וואָלט אין זיינע שפּעטערע יאָרען ניט געקענט אָנשרייבען. און וואָלט ער עס שוין יאָ אָנגעשריבען וואָלט ער עס פאַרוואַנדעלט אין אַ ברוטאַלען וויץ... ער איז נאָך דאַן געווען יונג; דאָס לעבען האָט געשלאָגען פון אַלע זייטען. פון דעם וויטאָג האָט ער טיף געליטען און שיין געשריבען, אָבער שפּעטער איז ער פאַרהאַרטעוועט געוואָרען. ער איז שוין מער אין לעבען ניט געווען אַנטוישט, ווייל ער האָט שוין מער אויף גאָרניט געוואַרט. ער האָט אויסגעפונען, אַז דאָס לעבען איז אַן אידיאָטישע פּוסטקייט, אַז שכל און אַז שיינקייט, און האָט ער געליטען, האָט ער גלייך געענטפערט דער מענשהייט מיט אַ פּראָקלאַמאַציע פון האַס און פאַראַכטונג.

„ד י ק ר י י צ י ג ו נ ג" און דער „ג אָ ר ט ע ן פ ו ן פּ י י נ י ג ו נ ג ע ן" זענען פון אַלע מירבאָ'ס ווערק מיר צום נאָענטסטע צום האַרצען. און דערצו זענען זיי אין אַ געוויסען זין צוזאַמענגעבונדען. און מער ווי איין פּאַראַלעל קען צווישען זיי געצויגען ווערען. די „קרייציגונג" איז טיילוויז אַן אָווערטורע צום „גאָרטען"; דער סאַדיזם און „אָרגיע פון ליבע און טויט" איז אין אַ שוואַכערער, ווייניגער דעפינירטער פאָרם פאַראַן אויך אין דער „קרייציגונג". דאָס בילד פון זשוליע אין דער „קרייציגונג" איז אַ בלייכער אַנבליק פון קלאַראַ אין דעם „גאָרטען" פּונקט ווי דער שרייבער מינטיע איז אַ בלייפעדער־שטודיע פאַר דעם פּאָרטרעט פון דעם שוואַכלינג אין דעם „גאָרטען פון פּייניגונגען".

דער „גאָרטען פון פּייניגונגען" איז אַ בוך וועלכען עס איז שווער צו באַשרייבען און נאָך שווערער צו פאַרשווייגען. עס איז אַ בוך צום ליב האָבען אָדער צום האַסען. גלייכגילטיג בלייבען צו אים איז אוממעגליך.

פּונקט ווי „ד י ק ר י י צ ו נ ג" איז דער „ג אָ ר ט ע ן פ ו ן

פ י י נ י ג ו נ ג ע ן" אָריגינעל בלויז אין דער באַהאַנדלונג פון דער טעמע. דער מאַטעריאַל איז שוין אָפט באַנוצט געוואָרען. כינע־זישע עקזאָטיק און פּערווערזיטעט האָבען שוין די דייטשען מעטאַדיש באַהאַנדעלט אין דיקע „ביכער פאַר דער פּראָפעסיע". און סאַדיזם איז שוין אויך ניט אַזאַ זעלטענע ערשיינונג אין דער פראַנצויזישער און בעל־גישער ליטעראַטור. גאַנץ זיכער איבערשטייגט דער מ אַ ר ק י ז ד ע ס אַ ד אַקטאַוו מירבאָ אין גרויזאַמקייט און ווילדקייט פון פאַנטאַזיע. נאָר, לעזענדיג די לוקובראַציעס פון דעם ליבען מאַרקיז קען דער גע־זונטער מענש גערירט ווערען בלויז צום געלעכטער. ד ע ס אַ ד איז זיכער געווען אַ גרויסע פּערזענליכקייט אין דער פראַנצויזישער ליטע־ראַטור און האָט באַאיינפלוסט פיל שרייבער (מען דערציילט, אַז פריד־ריך ניטשע האָט שטאַרק ליב געהאַט אים צו לעזען), אָבער שריי־בען האָט ער ניט געקענט. ווי אַ באַרימטער פראַנצויז האָט זיך אויס־געדריקט, „אויב אַלע פּאָרנאָגראַפיסטען זאָלען שרייבען אין אַזאַ משונה'־דיג שווערען סטיל ווי דער מאַרקיז דע סאַד, וואָלט פאַר אונז געבליבען צו לעזען בלויז קינדער־מעשה'לעך און הייליגע תפילות"...

דער „גאָרטען" איז מירבאָ'ס „טור דע פאָרס"; עס איז דער קלי־מאַקס פון זיינע יאָרען־לאַנגע גריבלענישען אין דעם אַבנאָרמאַלען און זיין לאַנגיעריגען דינסט צום קולט פון געשלעכט. ער האָט ענדליך גע־פונען אַ טעמע, אין וועלכער ער האָט געקענט לאָזען זיין פאַנטאַזיע וואַנדערען אָן גרענעצען. ער האָט אויסגעקליבען פאַר זיין פּלאַץ אַ פאַרבאָרגענעם טייל פון כינע, אַ לאַנד פון אוממענשליכער גרויזאַמקייט, פון פאַר'חלומ'טער שיינקייט געמישט מיט אָפּשייליכקייט.

שטעלט זיך פאָר: אַ גאָרטען וואָס האָט געקענט עקזיסטירען בלויז אין אַן אָפּיום־צערודערטער פאַנטאַזיע; אַ גאָרטען פון ווילדער, אוממער־דישער שיינקייט: פאַנטאַסטישע צעוואַקסענע בלומען; קאָלירען פון אַ שכור'ן חלום, באַרוישענדע, אַפראָדיטישע ריחות. נאָר איבער די צאַר־טע און הימעלדיגע קאָלירען פון די בלומען פליסט לאַנגזאַם דאָס בלוט פון געפייניגטע מענשליכע לייבער; די ווייערויכדיגע ריחות פון די פלאַנ־צונגען מישען זיך אויס מיט דעם אָפּשטויסענדען גערוך פון מענשליך פלייש, וואָס ווערט לאַנגזאַם געבראָטען מיט רויט־אָנגעגליטע שפּיזען; דאָס שטילע מעלאָדישע טרילען פון די פויגלען הערט זיך צווישען די

פאַרשטיקטע געשרייען פון די קרבנות, וואָס ווערן צעריסען אברים'ווייז...
עס איז אוממעגליך, אַז אַ קאַטאַלאָג פון די אַלע שוידערנדיגע פיי־ניגונגען זאָל לאָזען אַן אַנדער געפיל ווי עקעל. אַנדערש איז עס, אָבער, ווען מען לעזט דעם בוך. דאָרטען זענען אַפשייליכע באַשרייבונגען גע־מישט מיט פּראָז־פּאָעמען פון רייצענדער שיינקייט. דער איינדרוק, וואָס עס לאָזט איבער איז שווער צו באַשרייבען, אַמאָל באַרוישט עס און פאַרטויבט די געדאַנקען אַזוי, אַז דער לעזער וואַנדערט פאַרטומעלט און באַוואוסטלאָז אין דעם גאַרטען, געפירט פון מירבאָ'ס צויבער־קראַפט, פונקט ווי דער האַלב־דערשטיקטער שוואַכלינג, וועלכער איז דער העלד פון ראָמאַן, ווערט געפירט פון דער פרוי. און אַנדערשמאָל דער־וועקט עס אַ געפיל פון עקעל געמישט מיט באַוואונדערונג.
די הויפּט פיגור אין אָט דעם ווילדען קאָשמאַר איז די ענגלענדערין קלאַרא, וועלכע שפּאַצירט לאַנגזאַם דורך דער גאַנצער פאַנטאַסמאַגאָריע פון ליידען און טויט, אָפּשטעלענדיג זיך לעבען די עקעלהאַפטסטע פּיי־ניגונגען און צוקוקענדיג מיט אַן אויפּרעגענדיגען שמייכעל די ליידען פון די קרבנות. אַלע פרויען — טיפּען וואָס מירבאָ האָט ביז אַהער געמאָלען זיינען געווען בלויז פאַרבערייטונגען פאַר דער פרוי אין דעם „גאַרטען". אין דעם בוך האָט ער געבראַכט צו דער העכסטער שטופע און קלאָרער אַרויסגעזאָגט זיין קאָנצעפּציע פון דער פרוי אַלס פאַרניכטונגס־קראַפט, די פרוי, וואָס איז אַ חיה פון תאוה. קלאַרא איז דאָ די גרויס־פּריסטערין פון סאַדיזם, די פרוי, וואָס רייצט אירע אַבנאָרמאַלע פאַרלאַנגען מיט בילדער פון ברוטאַלע פּייניגונגען און עקעלהאַפטען טויט.
דער „ג אַ ר ט ע ן פ ו ן פ ּ י י נ י ג ו נ ג ע ן" איז אַ פּאַסענדער פינאַל פאַר מירבאָ'ס שאַפען. אין דעם בוך געפינט זיך אין דער קאָנ־צענטרירטסטער פאָרם מירבאָ אַליין; עס איז דער תמצית פון זיין קונסט און וועלטאַנשויאונג, און וואָלט בלויז דאָס בוך געבליבען פון אַלע מירבאָ'ס ווערק וואָלט עס דאָך געווען גענוג אויף צו געבען אַ באַגריף וועגען אַלע אָריגינעלע אייגענשאַפטען פון מירבאָ'ס זשעני.
אפילו אין אַזאַ אַפּיום־פאַנטאַזיע ווי דער „גאַרטען" זעט זיך נאָך אַלץ מירבאָ'ס ערדישקייט. ער איז נאָך אַלץ דער רויער, ניט פּאָלירטער, נאַמאַנדישער פּויער, דורכגעדרונגען מיט דער איינגעבאָרענער ליבע צו דער נאַטור. זיין גאַנצע ערפאַרונג אַלס קינסטלער מיט'ן פּענזעל האָט ער

דאָ באַנוצט אין זינגען אַ לויב־געזאַנג צו דער כאַאָטיש־פאַנטאַסטישער שיינקייט פון דעם גאָרטען.

אַלע פּאַראַדאָקסען פון זיין לעבען און שאַפען זעען אין דעם בוך אין זייער שטאַרקסטער פאָרם: דאָס געמיש פון אידילישקייט, פּאָעטישער שיינקייט און צערטליכקייט מיט דער ווילדסטער גרויזאַמקייט און עקעליכקייט; דאָס באַנוצען אַ וואונדער־שיינע שפּראַך אין באַשרייבען די עקעלהאַפטסטע אינצידענטען; זיין ווילדער פרויען־האַס וואָס ווערט אַזוי אָפט פאַרוואַנדעלט אין גייסטיגען פריאַפּיזם; ער לעבט אויסגעבונדען און אויסגעקניפּט מיט דעם אַלטעגליכען לעבען פון די מענשען וועמען ער האַסט, ער פאַרנעמט זיך מיט זייערע קליינליכע, פּאָליטישע און נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען; ער זאַמעלט ערשטע אויסגאַבען פון שרייבער וועלכע ער האַסט און רייסט אַרונטער. אָבער זיין שרייבען איז די נעגאַציע פון אַלע נעגאַציעס; ניטאָ קיין מאָראַל, שיינקייט, יושר, קונסט אָדער שכל אין לעבען. עס איז בלויז דאָ ליבע און האַס, און צווישען דיביידע איז דער אונטערשיד אַ גאַנץ קליינער... אין דעם העכסטען, „געטליכען“ מאָמענט פון ליבע איז דאָ פּונקט אַזוי פיל האַס ווי ליבע.

אָקטאַוו מירבאָ איז אַ רייכע טעמע; עס איז דאָ פּלאַץ פאַר חקירה, אויסטייטשונג און אַנאַליז. עס וואָלט געווען אינטערעסאַנט צו מאַכען אַ פּסיכאָלאָגישע שטודיע פון מירבאָ׳ס גייסטיגען סאַדיזם, זעען אויף וויפיל זיין צעבראָכען לעבען האָט באַאיינפלוסט זיין אייגענאַרטיג שרייבען. עס איז דאָ פּלאַץ פאַר אַ לענגערער, מער פּינקטליכער ביאָגראַפיע, אַ ביאָגראַפיע, וואָס זאָל וואַרפען מער ליכט אויף די טויזענט און איין פאַרבאָרגענע געהיימניסען פון מירבאָ׳ס לעבען, אַ ביאָגראַפישע שטודיע, וואָס זאָל מער אָדער ווייניגער פאַרשטענדליך מאַכען די פּאַראַדאָקסאַלע זייט פון מירבאָ: דעם ווילדען געמיש פון נאָרמאַנדישער ערדישקייט מיט פּאַרפומירטער פּערווערזיטעט; דעם שרייענדיגען, אומעסטעטישען טאָן פון זיינע פּאָליטישע אַרטיקלען און די עלעגאַנטע, קינסטלערישע סטיליסטיק פון זיינע ראָמאַנען.

דאָס אַלעס האָב איך ניט געטאָן. מיין צוטריט צו אָקטאַוו מירבאָ

איז א ריין פערזענליכער; אין אנדערע ווערטער, איך האב דא גיכער געטאן גערעכטיגקייט נים מירבא'ן נאר זיך אליין... איך האב פארשוויגען מירבא'ס דראמען („געשעפט איז געשעפט", „די שלעכטע פירער", „דער פארטפעל") און א סעריע פארסען און בורלעסקען, פשוט ווייל איך גלויב, אז זיי זענען נים ווערט דערמאנט צו ווערען אין דעמזעלבען אטעם מיט זיינע ראמאנען. די דראמען זענען אפטמאל שטארק און אינטע־רעסאנט, אבער זיי זענען פון דעם טענדענציעזען סארט, וואס פיל איי־ראפייער פון יענער צייט האבען געשריבען, אדער געקענט שרייבען. איך האב אויך נים פיל גערעדט פון מירבא'ס יוגענט־ארבייט, א מעשה ווענען א משוגענעם גלח, א פאר בענד נאוועלען און עסקיזען, אויך א דיק בוך רייזע־בילדער. אט די אלע האבען בלויז אן אויסערליכען ווערט; זיי וועלען דינען אלס מאטעריאל פאר דעם צוקינפטיגען קריטיקער אדער ביאגראף, אלס מאטעריאל פאר שטודירען די אנטוויקלונג פון מירבא'ס זשעני. אבער קיין אינערליכען ווערט, קיין קונסט־ווערט האבען זיי נים.

וואס איך האב פרובירט טאן איז געבען א פערזענליכען איינדרוק פון בלויז די פון מירבא'ס ווערק, וואס זענען מיר, פערזענליך, ליב און טייער, די ווערק, וואס שטעלען אים, אין מיין מיינונג, אויף איינעם פון די העכסטע פעדעסטאלען פון דער פראנצויזישער ליטעראטור, אין נאענטער שכנות מיט אנאטאל פראנס, פלאבער, הויזמאן, און זייער גלייכען אין דער וועלט ליטעראטור.

מירבא איז א שרייבער וועגען וועמען עס איז שווער זאגען נביאות. עס קען זיין, אז אין קומענדע יארען וועט „די קרייציגונג" געשטודירט ווערען אלס מאדעל פון סטיליסטיק. עס קען אבער אויך זיין, אז מירבא זאל בלייבען א מלחמה קרבן... אז זיין גאנץ שאפען זאל אין קומענדע יארען גאר נים צוציען דאס „לעזענדע פובליקום", און אז בלויז קור־יאזען־זוכער וועלען גיין פון איין ביכער געשעפט צום צווייטען אין זייער נאכפראגע נאך דער ערשטער אויסגאבע פון דעם „גארטען פון פיי־ניגונגען", די אויסגאבע, וואס אנטהאלט די עראטישע אילוסטראציעס פון אוגוסט ראדען...

מאַקס וועבער:

לידער

האָלצשניטען

סקולפטור

עסעי

דזש. טאָפּעל:

צייכנונגען

עסעים

הערמאַן:

צייכנונגען

ב. קאַפמאַן:

פון בוך „בעכוועגן"

מאַקס וועבער:

דונער און בליצען

עס דונערט!
דאָס האַרץ פאַלט איין,
די נערוועז צעטרייסעלט,
די אויערן ווערן טויב,
די נשמה זינקט איין.
עס בליצט!
דער הימעל איז צעשפּאָלטען,
פייערדיגע בייטשען —
דער בליץ —
מלאכים ליכט —
אויף אַ רגע
באַלויכט דעם מענשען׳ס וועלט.
קאָן זיין, —
ווען עס וואָלט שטענדיג געדונערט,
שטענדיג געבליצט,
שטענדיג.
וואָלטען די מענשען געוואָרען מלאכים,
די ערד אַ הימעל,
און אַלצדינג הייליג.
הייליג.
געטליך!

מאָרגען טוי

אויף יעדען גראָז אַן אוצר,
אויף יעדען גראָז אַ קרוין,

אַן אוצר, אַ קרוין, אַ פּערל.
אָ, ווי רייך איז דער מאָרגען, —
אויף יעדען גראָז
זיצט אַ בריליאַנטענע קרוין פון טוי.

די שטערען פון הימעל
זענען איינגעזאַפּט געוואָרען אין דער זון.
האָט דער מאָרגען פאַר דעם
פערלדיגע שטערען פון טוי
אויף דער ערד צעשפּרייט.

דער טויטער בוים

אַ טויטער בוים שטייט ביי אַ לעבעדיגען בוים.
שטייט נאַקעט, עלענד, שטום.
זיינע צווייגען טייטלען אויפ׳ן הימעל —
זיינע צווייגען — אויפגעשריבענע צייכענס — טויט.

נאַקעט, עלענד, שטום איז דער בוים.
קומט אַ ווינט
הויב אָן דער בוים צו ריידען
צו דעם לעבעדיגען בוים.
ער זאָגט:
„איך בין דאָ, איך בין דאָ,
איך בין אויך דאָ“.

אַ פינטעלע

בלויז אַ פינטעלע אויף דער וועלט בין איך,
אָבער ווי אַ שטערן אין הימעל שיין איך.
בלויז ווי אַ שטיינדעל אויפ׳ן ברעג ים בין איך,
אָבער אין דער צאָל פון דער וועלט בין איך דאָ.

א פינטעלע אין דעם רוים פון צייט איז מיין לעבען,
אָבער דאָך איז מיין לעבען פאַר מיר אַן אייביגקייט.
א פינטעלע, — א מענש.
א פינטעלע, — א שטערן.
א פינטעלע, — די צייט.
א פינטעלע, —
א פינטעלע איז דער גאַנצער זיין.
מיליאַרדען שטערען שיינען אין רוים פון דער צייט,
און די אייביגקייט ציילט, —
ציילט, ציילט, ציילט....

MAX WEBER

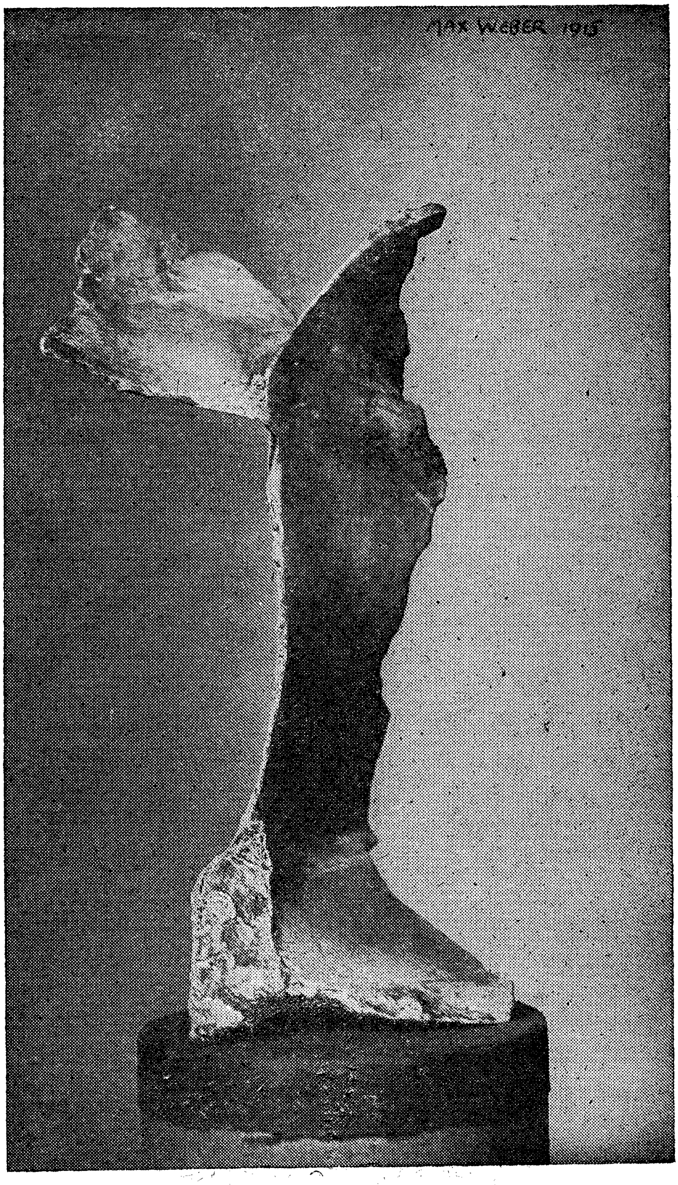

מאקס וועבער — דאָס פליען

מאַקס וועבער:
עסעי

איך גלויב, אז אין פּלאַסטישער קונסט איז פאַראַן אַ פערטע די־מענסיע, וואָס קאָן אָנגערופען ווערען דאָס באַוואוסטזיין פון אַ שטאַרקען און איבערוועלטענדען זין, פאַר דעם רוים און ווייטקייט, וואָס שפּרייט זיך אין אַלע ריכטונגען אויף אַמאָל, און קומט צו איהר עקזיסטענץ דורך די באַוואוסטע דריי מאָסען.

דאָס איז ניט קיין פיזישע אייגענשאַפט, ניט קיין מאַטעמאַטישע היפּאָטעזע און אויך ניט קיין אָפּטישע אילוזיע. דאָס איז רעאַל. און מען קאָן דאָס באַגרייפען און פילען. דאָס עקזיסטירט אין דעם דרויסען און דעם אינוויינינג פון געגענשטאַנדען, דאָס איז דער רוים, וואָס נעמט אַרום דעם בוים, דעם טורעם, דעם בארג און די אַלע אַנדערע קערפּער־ליכע זאַכען; אָדער די אינטערוואַלען צווישען זאַכען, ווען מיר זעען זיי נאָר ווי געהעריג איז. דאָס איז ענליך צו דער עמאָציאָנעלער קראַפט, וואָס גיט צו פאַרב און טיפקייט צו מוזיקאַלישע קלאַנגען. דאָס רייצט די פאַרשטעלונג און וועקט דעם שאַפונגס כּוח. דאָס איז די אומבאַ־גרעניצטקייט פון אַלע זאַכען. דאָס איז די אידעאַלע מאָס, — און איז דערפאַר אַזוי גרויס ווי די אידיי אַליין, ווי די באַגרייפונגסקראַפט אָדער ווי די פאַרשטעלונג פון דעם שעפער.

צוויי געגענשטאַנדען קאָנען זיין פון איין און דער זעלבער מאָס און זאָלען דאָך ניט אויסזען פון איין און דערזעלבער גרויס; ניט איבער וועלכער ניט איז אָפּטישער אילוזיע, נאָר איבער אַ גרעסערער אָדער קלע־נערער אומפאַסונג פון דער אַזוי גערופענער, פערטער דימענסיע, פון אומענדליכקייט.

די פאַרצייטיגע און די בעסטע פון די אַסירישע, עגיפּטישע און גרי־כישע סקולפּטור־אַרבייטען און אויך די בילדער פון על־גרעקאָ, סעזאַן און אַנדערע מייסטערס זיינען וואונדערבאַרע ביישפּילען פון פּלאַסטישער קונסט, וואָס פאַרמאָגען די דאָזיגע זעלטענע אייגענשאַפט. אַ טאַנאַגראַ, אַן עגיפּטישע אָדער אַ קאָנגאָ סטאַטועטקע מאַכט אָפטמאָל דעם איינ־

דרק פון א קאָלאָסאַלער סטאַטוע, אין דער צייט, ווען א געוועגליכע מיטעלמעסיגע סטאַטוע מעג זיין ווי גרויס, זעהט זיך אָן ווי א שפּילקע־קעפּעל, איינפאַך דערפאַר, ווייל עס פעלט איר אַט דער אומבאַגרע־ניצטער חוש פאַר רוים און ווייטקייט. דאָס אייגענע קאָן אויך געזאָגט ווערען וועגען מאַלעריי און אַנדערע פּלאַסטישע קונסטען. ביי דעם סאַמע לעצטען ברעג פון יעדער זאַך איז נאָך אַלץ דאָ א ווייט גרייכענדיגע פאַרטזעצונג אין דעם רוים אַריין, אויב די זאַך איז נאָר אויסגעדריקט מיט קראַפט און ענערגיע. די עקזיסטענץ פון דער אידעאַלער דעמענסיע איז אָפּהענגיג פון די דריי מאַטעריעלע דעמענסיעס, און איז אינגאַנצען געשאַפען דורך פּלאַסטישע מיטלען דורך פאַרבען און מאַטעריע, אויפגע־בויט אין רוים און ליכט.

דאָס א י ד ע א ל ע ווערט אויף אַזאַ אופן פאַרקערפּערט און אַנטפּלעקט דורכ'ן ר ע א ל ע ן. מאַטעריע איז דער אָנהויב פון עק־זיסטענץ; און עקזיסטענץ און לעבען פאַראורזאַכט און שאַפט די אידיי.

סעזאַנס אָדער דזשיאָטאָס אויפטואונגען זיינען העכסט רעאַל און פּלאַסטיש און דערפאַר זיינען זיי אַזוי זעלטען און אויסגעצייכענט. דאָס אידעאַלע און דאָס וויזיאָנערע מוז דורכאויס האָבען פאָרם, אפילו מלאכים קומען אַראָפּ אויף דער ערד. און דורך קיין אַנדער וועג, ווי גייענדיג אויף דער ערד און קוקענדיג צום הימעל, קאָן מען דאָס גלייכגעוויכט ניט דערגרייכען. דער גרעסטער חלום אָדער זעאונג איז דאָס, וואָס ווערט געגעבען פּלאַסטיש, דורך אויפפאַסונג פון זאַכען אין דער נאַטור.
“Pour les progrès à realiser il n'y a que la nature, et l'oeil s'eduques à son contract. זאָגט סעזאַן. רוים איז לייי־דיג פון א פּלאַסטישען שטאַנדפּונקט. וואָס שטאַרקער און מעכטיגער די פאָרם איז אַלץ אינטענסיווער איז דער חלום אָדער די זעהונג. בלויז אויף רעאַלע חלומות קאָן מען בויען; אפילו געדאַנקען זענען מאַטעריע. דאָס איז אַלץ די טעאָריע פון זאַכען. די פּיראַמידען און טעמפּלען, דער אַק־ראָפּאָלים און די פּאַלאַטין געביידען — זענען חלומות רעאַליזירט דורך פּלאַסטישע מיטלען; קאַטעדראַלען און דעקאָראַציעס, טונעלען, בריקען און טורעמס, דאָס אַלץ איז מאַטעריע אין דעם רוים, ביידע אין איינעם,— אָבער ניט אָפּגעזונדערט איינס פון צווייטען.

הזיש. טאפעל — צו לייוויק'ס „גולם"

י. טאָפּעל :

עסייעס

1. די טעמע.

אויף די טונקעלע ווענט פון מיין צימער לייכט אויף אַן ערשיינונג. איך האָב עפּעס אומקלאָר געזוכט, דוכט זיך, אין זיך. עפּעס האָט מיר געשטערט צו זען, צו באַנעמען און צו פרייען זיך מיט דער זון. און מיטאַמאָל, פון זיך אַליין, צווישען טאָג און נאַכט, האָט אַ בליץ געטאָן אַ פלאַסטישע ערשיינונג ; אַ מיקראָקאָזם — אַ ווייטער מאָטיוו, עטליכע זילבען פון אַ וואָרט, דריי דימענסיעס, אַ שימער פון פאַרבען — און פאַרשוואונדען. און כאָטש דער לעבעדיגער שיין איז אַראָפּ פון די ווענט, גלויב איך דאָך, אַז דאָס וואָס האָט זיך פאַר מיר איינמאָל באַוויזען, בלייבט אייביג מיין. מיט מיין אויסדויער און אין מיין פאַרבענקטקייט, וועל איך צוריק אַרויסרופען אָט יענעם שפּילעוודיגען אָפּשיין אין דער פינסטער.

איך האָב איינגעפּרעסט אַ רויז צווישען צוויי דינע בלעטלעך אין אַ בוך, און איך מיש דאָס בוך און זוך די ווייסע רויז. און אזוי מישענדיג און אזוי זוכענדיג, געפין איך ניט און געפין יאָ, געפין ניט און געפין — רויזען אויף רויזען.

און אָט אזוי נישטער איך אַרום שטיל אין מיינע פאַרבאָרגענישען, און — דערזע מיט אַמאָל הונדערטער קאַפּריזען, און ניט־געלייטערטקייטען, און פאָרמען, וואָס לייקענען זיך אָפּ איינס דאָס אַנדערע.

בלייב איך אויף אַ ווייל צעטומעלט. נאָר אַז איך הויב אָן פאַנאַנדערצעקלייבען דעם קנויל, זע איך איין, אַז די ווידערשפּרוכען נעמען זיך דערפון, וואָס איך, דער איינער, בין גאָר צעטיילט אויף צוויי געשטאַלטען. וואָס איינער זוכט דעם צווייטען צו באַשרענקען. ווענד איך זיך נאָכאַמאָל צו זיך אַליין : אויסדויער, ליבע !

אַ דריטען מאָל קומט די ערשיינונג, ווי פון אַ ווייטען לאַנד, און קומט נענטער און זיכערער. מיט ציטעריגע פינגער ריר איך אָן דעם זוים פון איר קלייד. אַלע מיינע חושים ווערען שטאַרק וואַך. און אָט איז די צייט איהר אין דער ליכטיגער נשמה אַריינצודרינגען — מיט מיינע חוש־ווערטען און חוש־מעגליכקייטען. אָט יעצט ווען זי איז מיר נאָך

אייגענע, ליכט פון מיין ליכט, האַרץ פון מיין האַרץ. אַט יעצט ווען זי איז מיר אַזוי בלוט־נאָענט. באַלד וועט זי מיר זיין אַ פרעמדע, און מיט איר גאַנצער ליכטיקייט וועט זי מיר קוים קענען באַלייכטען אַ ווינקעל אין מיין זכרון.

און ווי איך באַטראַכט אַזוי מיין אייגענע באַשאַף, זעה איך ווי עס פאַראַנדערשט זיך, אונטער דעם צאַרטען, אומבאַמערקליכען באַריר פון מיינע חושים. זאָל פון ערגעץ אַן אומגינסטיגער ווינט אַ בלאָז טאָן, און עס ווערט פאַרלאָשען ווי אַ ליכט, און מיין ליד בלייבט אַ ברוכשטיק — אַ פראַגמענט. נאָר די מאָס קינסטלערישער אויפריכטיקייט, וואָס איז מיר באַשערט, וואַכט איבער מיר. און ווען אַ צופעליקייט פּליט אַן פון ערגעץ, וואָרענט מיך דאָס געוויסען.

און דאָס ליד איז ווי אַ נייער קוואַל פון אַ שטיין אַרויס, אַ קוואַל, וואָס פאַלט דאָס ערשטע מאָל צו דער ערד, און זוכט זיך ערשט אַ וועג צום ים. און ביז וואַנען עס איז ניט דערגאַנגען וויים איך ניט דעם וועג דערפאַר.

ווייל יעדע געדאַנקען־ווענדונג ענדערט די פּערספּעקטיווען, און דאָס גלייכגעוויכט דאַרף זיך איינשטעלען אויפסניי.

דאָס ליד קריגט אַן אַנדער אויסזען און רייסט זיך צו אַ פאַר־ווירקליכונג. עס עפענען זיך אַלץ נייע מעגליכקייטען, אַנדערע שליסען זיך אָפּ, און ווידער אַנדערע שליסען זיך אויס. די טעמע ווערט מיר קלאָר. די אויפפאַסונג ווערט גאַנץ.

וואָס איז אַזוינס געווען יענע ערשטע רעגונג, יענער אומבאַשטימ־טער ווילען, וואָס האָט מיך געמאַכט זען די זעאונג? אַמאָל בין איך גענייגט צו גלויבען, אַז יענער ווילען איז שוין געווען דאָס גאַנצע ליד. עס האָט זיך גאָר גענויטיגט אין דער פאַרמיטלונג פון ווערטער, וואָס זאָ־לען דינען ווי אַ פענסטער אַרויסצוליוכטען דאָס ליד פאַר דיר.

נאָר מיט מער זיכערקייט גלויב איך, אַז יענער ערשטער ווילען איז געווען דער ערשטער, אומבאַדייטענדער פונק וואָס האָט ערשט געדאַרפט אַרויסרופען דאָס ליד.

הינטער יעדער שטימונג ליגט געוויינליך אַ קאָנקרעטע זאַך, דאָס וואָס האָט צעשטערט די נאַטירליכע גלייכגילטיקייט, וואָס האָט באַוואוסט־זיניג אָדער ניט, געשאַפען אַ רעגונג. נאָר די זאַך גייט דורך אַזויפיל

פייערען, לייטערט זיך אין אַזויפיל ליידענשאַפטען, אַז זי איז ווייניגער ווי גאַרנישט אין פאַרגלייך מיט דער דערפילונג.

און די טעמע, דאָס איז די פאַרגאַנצטע אויפפאַסונג, דער זיגזאַג פון שטימונגען, דער סך הכל און דער אייגענאַרטיגער פאַרבינד פון אַלע מיינע רעגונגען.

2. וואלד.

איך וויל גלויבען, אז די וועלט און אלץ וואס אויף דער וועלט איז אונטער דעם רשות פון א לעבעדיגען גאט. דערפאר איז דאס יעדע זאך אזוי פולקומען און וואויל און שיין. און פולקומען איז יעדע זאך מיט איר אייגענער פולקומענהייט. באטראכט א בלום, א מענש, א בוים, א ווארעם. נאר איין זאך קען איך מיר ניט דערקלערען: האט גאט אזוי פארשיינט א בלאט, אין איר אויסגעצאקט שפיצען, זי פארצויגען מיט א דינער נעץ פון טונקעלע אדערן, איר געגעבען אזא ריינעם גרינעם קאליר, כדי א ווארעם זאל עס צעפרעסען און פאראומווירדיגען? איז גאט א ווידערשפרוך, איז פולקומענהייט בלויז א צופאל?

אויף וואס איז דער וואלד? ניט אויף דעם, אז מען זאל פון אים האלץ האקען.

א וואלד איז ניט קיין צופאל. און ער קומט מיטאמאל, אזוי ווי די צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים. א בוים און צוויי זיינען ניט קיין וואלד, אפילו אלע ביימער פון וואלד זיינען ניט דער וואלד. די שא־טענס אויף די ביימער, דער ווידערקול צווישען די ביימער, דער מאד, וואס איז גרינער און ווייכער ווי גראז — ענדער איז דאס דער וואלד.

פעלדער שפרייטען זיך, בערג ליגען, וואלד שטייט. מיט די טויזענ־טער הענט פארנומען איבערן קאפ שטייט דער וואלד — און טראכט. און זיינע טראכטונגען בלייבען סודות אויף אייביג. א פריי פעלד פאר־מאגט ניט קיין סודות. דער ים באהאלט זיין סוד פאר א צייט, באלד אבער שליידערט ער אים ארויס אויפ'ן זאמד פון ברעג. די סודות פון וואלד בלייבען צווישען בוים און בוים, און די רייד פון ביימער זענען שטומע רייד.

פון דרויסען איז א וואלד ענליך צו א טונקעל גרינער וואנט. אינעו־ווייניג איז ער ענליך צו א מענשליך הארץ, בלויז אביסעל זונענליכט, און ער צעשפילט זיך ווי א זינגפויגעל. און ווי נאר ער טיילט איין דאס ביסעל ליכט, דא א פאס, דארט א פלעק, און עטליכע זיגזאגען די ביימער

ביי די פיס, נעמט ער מאַנצען פאַר פרייד. צוזאַמען מיט'ן ליכט בייטען זיך די שטימונגען, און אַז דער הויכער שטאַלצער וואַלד צעוויינט זיך, איז זיין געוויין אַזוי אומהיימליך ווי ס'געוויין פון אַ דערוואַקסענעם מענשען.

טיף פאַרגראַבען אין זיך שטייט דער וואַלד. די רעגענס, וואָס פאַלען אויפ'ן קאָפּ פון באַרג קומען באַוואַסערן די פיס פון וואַלד. די ווינטען, וואָס פאַרדולען אַ וועלט קומען אין וואַלד אריין ווי שאַרבענדיגע מייז, און מענשען, וואָס האָבען ליב וואַלד, ווערען דערביי שטיל און ערפורכטיג.

אלס קינד האָט מען מיך געשראָקען מיט וואַלד; גזלנים וואוינען אין וואַלד, און ניטגוטע פאַרפירען אין וואַלד — ער, גזלנים וואוינען אין די אָפענע שטעט, און ניטגוטע וואוינען אפשר אין די זיבען הימלען. דער וואַלד איז אייגענטליך אַ קינדער פּלאַץ, דער וואַלד האָט ליב קינדער, ווייל קינדער זענען גלייך צו זונענליכט. און ווען אַ וואַלד שטייט ווינטער אין בלויען שניי, נעמט זיך אים שטאַרק בענקען ווען דער זומער גייט קומען, און כאַטש אַלע בוימער זענען איין וואַלד ווי אַלע פינף פינגער זענען איין האַנט — דאָך האָט יעדער בוים זיין אייגענעם חלום און זיין באַזונדער בענקעניש. און זיי פילען אַזוי ווי זיי וואַלטען זיך וועלען אָפּרייסען און אַנטלויפען. נאָר אַז עס קומען קינדער זיך שפּילען אין וואַלד, פאַרגעסען זיך די בוימער און נעמען זיך פרייען די פרייד פון די קינדער.

און נאָך מער פון קינדער האָט דער וואַלד גערן די ברוינע וועווערקעס מיט די ציטערדיגע קעפּלעך. און נאָך ליבער האָט דער וואַלד־פייגעל: רויטע, געלע, גרינע, גרויע, בלויע, וואָס עסען ווערעם און זינגען לידער, און אַז מענשען ווייסען ווער עס האָט זיי ליב, ווייסען פייגעל אודאי. און נאָך איידער עס גרינט זיך דער ערשטער קנאָספּ, קומען זיי צושווימען אויף זייערע גרייטע פליגעל אַהין וואו מען באַגערט זיי, און נעמען גלייך מאַכען יום טוב אין וואַלד.

פון יאָר צו יאָר קומען זיך די בוימער נענטער צוזאַמען, רינג אויף רינג ווערען זיי גרעבער. דער וואַלד צעוואַקסט זיך אין דער טיף און ווערט געדיכט. פון מאַלצומאַל שיסט אַרויף אַ ניי גרין בלימעל פון צווישען די גראָבע אַלטע בוימער, און נעמט פאַנאַנדער די הענט ווי

איינער וואַלט זאָגן: וואו בין איך דאָס? נאָר פאַרפאַלען, זיין שיקזאַל איז אַזאַ. איז ער שיין, איז זיין שיינקייט אַ טרייסט פאַר אים.

און אַז די צייט וואָס פליט איבער דער וועלט דערנענטערט זיך צום וואַלד, ווערט אַ שרעקליכער טומעל. אירע צעבוויגענע בליצן נעמען שפּאַלטען די קרעפטיגסטע ביימער. זי ברעכט זיי אָדער רייסט זיי אויס, דרייט זיי איבער מיט די וואָרצלען אַרויף, און גראָבט איין זייערע קעפּ אין דער ערד. זי זעגט זיי אונטער. זי בויערט זיי אויס, גיסט אויס דעם ווייך פון זיי און טריקענט זיי אויס אויף פּאַראַד, צעפּאַלען זיי פון זיך אליין. זי נעמט אַ יונגען בוים און שלאָגט מיט אים ווילד איבער דעם קאָפּ פון אַן אַלטען, ביז ביידע צעברעקלען זיך אויף שפּענער.

דערנאָך שטייט דער וואַלד פאַר'עקשנ'ט. שטיל זעט ער צו דעם בראַד, און שווייגט.

ער טוט גאָר ניט. פון זיך אַליין ווערט אַלץ צוריק רעכט. דער וואַלד איז דאָך ניט קיין שטוב, וואָס אַז איין וואַנט פאַלט איין, ברעכט זי איינגאַנצען צוזאַמען.

אַזוי ווי יענער לעגענדאַרישער פויגעל, וואָס הייבט זיך אויף פון זיין אייגען אַש, אַ באַנייטער, אַזוי שטייט אויף דער וואַלד, מיט דעם כח פון דער ערד, און מיט דעם גרויסען ווילען, וואָס ציט אים צום הימעל, בלייבט דער וואַלד — וואַלד.

3. צ י י ט.

דער מענש איז א געבענשטע באשעפעניש, דערמיט וואס ער באזיצט מער אייגענשאפטען פון אלע אנדערע באשעפענישען. וואלט דער מענש געווען א בוים מיטווארצלען אין דער ערד, וואלט ער פארמאגט נאר איין איינציגען הארינאנט, איז ער אבער געבענשטער פאר דעם בוים, און עס ציט אים ארויסצוגיין פון זיינע פיר איילען. און עס שטייען פאר אים אויף אלץ נייע האריזאנטען. וואלט ער געווען א חיה אין וואלד, וואלט פאר אים דער ים געווען פארשלאסען, און אפילו ווען ער וואלט געוואנדערט פון דאנען ביז בינע וואלט געווען ווי ער וואלט גאר קיינמאל ניט ארויסגעגאנגען פון די גרעניצען פון זיין לאנד. דער מענש אבער האט א זכרון, וואס האלט פאר אים אויף די אלע געענדערטע האריזאנ־טען.

און גאט האלט רעכענונג פאר אלעמען, פאר דעם מענשען אזוי גוט ווי פאר די ביימער, חיות, פיש, פייגעל און שטיינער. אפגעגאנגען אזוי־פיל און אזויפיל זונען, אריינגעלעבט אין זיך אזויפיל און אזויפיל הארי־זאנטען — גענוג. פירט אבער דער מענש אויך אליין זיין רעכענונג, נעמט ער און ציילט איבער. איז ער מיד, געפינט ער אז גענוג, ליגט ער זיך אוועק אויף דער פייכטער ערד. קומען זיינע בלאסע עלטערן און נעמען אים צו צו זיך. געפינט ער אבער, אז נאך ניט גענוג, שטעלט ער זיך אוועק און גייט איבער אין זכרון די אלע וועגען איבער וועלכע ער איז געגאנגען מיט די פיס פון זיין קערפער. ווערען אים דעמאלט זיינע האריזאנטען טאפעלט ליב, קומט שוין גאט אליין און רופט אים אפ צו זיך.

אז אויבערהאנט פירט דעם מענשען איבער די וועגען פון דער ערד און צווישען די פלאנעטען און זונען אין הוים. און וואס מער דער מענש הייבט אן צו דערזעען און וואס ווייטער ער וויל דערגיין, אלץ האסטיגער ווערט זיין לעבען, אלץ אנגעשטרענגטער, ווייל ער טאר זיין צייט ניט פאררעכענען, אפילו אויף קיין איין רגע ניט.

וואָס פון דעם מענשען ווערט ווייס איין גאָט. אַלץ וואָס מיר ווייסען איז, אַז שטויב גייט צו שטויב. און פון דעם שטויב אַרויס פאַנגט שוין זיין לעבען קיינמאָל ניט אָן פון דאָסניי. און וואָלט די וועלט, חלילה, אינגאַנצען חרוב געוואָרען, וואָלט געווען אַן אַנדער וועלט, נאָר קיין מענש וואָלט שוין אפשר קיינמאָל ניט געוואָרען, ווייל דער מענש איז אַ מדרגה אין דעם לעבען פון דער וועלט — אַ דערגרייכטער פּונקט אין דער שנור וואָס ציט זיך פון דער ערשטער ביז דער לעצטער אומענדליכקייט.

און די צייט האַלט אַ שווערד מיט צוויי שאַרפען און פליט איבער דער צעצווייגטער מענשען־משפחה. מיט איין שאַרף עפענט זי דעם טראַכט פון דער מוטער, און דאָס קינד קניפּט זיך אָפּ פון איר לעבעדיגען לייב, און מיט דעם צווייטען שאַרף דערשלאָגט זי די מוטער מיט דעם פאָטער, און שטויב גייט צו שטויב. און אַזוי פליט די צייט איבער דער גאַנצער וועלט, פאַרזייט און רייסט אויס, מאָלט אויף און ווישט אָפּ; ציט אויף דאָס ערשט־געקומענע מיט אַזויפיל זאָרגפעליקייט, און פירט עם דערנאָך אוועק מיט דער זעלבער זאָרגפעליקייט.

צייט איז אַ ניט פאַרענדערליכער עלעמענט, וואָס ליגט באַהאַלטען אין דעם מענשען, און דאָס זעלבסטבאַוואוסטזיין זאָגט איר אונטער, ווען דער סוף דאַרף קומען. וואַרט זי אַזוי לאַנג מיט איר איינטעניגער געדולדיקייט, ביז דער סוף קומט, און אָפטמאָל געשעט אַן אויסערליכע סיבה: פאַראַנען פייער אויף דער וועלט, און דער שווערד, און דאָס וואַסער, און שטילע ניטגעזעענע ליידען. — און דער סוף קומט פאַר דער צייט.

די צייט גייט אַן, נאָר זי זאַמעלט ניט די יאָרען אַזוי ווי אַ מענש זאַמעלט געלד. זי גייט אַן און בלייבט שטענדיג ביי דער איינער רגע. די נעגענוואָרט איז דאָס גרויסע ליכט פון לעבען, און זי וואַרפט דאָר אירע ליכטיקייטען אויף פאַרענט און אויף הינטען, און באַשאַפט דאָס וואָס מיר רופען „נעכטען“ און „מאָרגען“.

און ווען דאָס גרויסע ליכט פאַלט אויף מיין באַוואוסטזיין, דאַן צעשפּילען זיך מיינע געבענשטע חושים, און עפּעס ווערט דערפון, אַ פריידטויכט אויף. און די אַלע ווערטזאַכען, וואָס איר געפינט, זענען דאָס געבליבען פאַר סימנים, אַז ערגעץ־וואו האָט זיך אַ מענש צוזאַמענגעטראָפען מיט יענער נעגענוואַרטיגער רגע.

און די ציים ווערט א טייך, און די פאַרקערפערטע געגענוואַרטען ווערען שיפען, וואָס גייען אויפ'ן טייך. געלויבט זענען די שיפען, וואָס דערגייען צו אונזערע ברעגען.

נאָר דאָס וואַסער פאַרצערט די שיפען: נאָגט אין זיי אויס לעבער. ניט געבליבען נאָר נישט פון דער רגע, וואָס א מענש האָט זיך מיט איר באַהעפט און זי געלייטערט און פאַרקערפערט. דער רום דערפון גייט נאָך אביסעל אום איבער דער וועלט — נאָר אַז א ממשות, אזוי ווי מיין שאָטען אויפ'ן זאַמד. אין די מוזעאומס ליגט דער שטויב — פון וויפיל טויזענט יאָר? און די הייליגע ערטער — וויפיל שיכטען טויטע אויף טויטע? און אין די מוזעאומס — שטויב, פון וויפיל טויזענטער יאָ־רען?

נאָר געגנוג איז פאַר דעם מענשען זיינע געציילטע עטליכע יאָרען. ווען אפילו די וועלט וואָלט זיך מיט אים אנגעהויבען און מיט אים געענדעט! זיין אייגענע ווילדע אומרו האָט דאך אים מיד געמאַכט. זיינע אייגענע האַריזאָנטען האָבען דאך אים געצייטיגט.

א. הערִיסאָן פּאָרטרעט פון אַ מיידעל

א. העריסאָן — דער פֿאַרצווייפֿעלטער קעניג

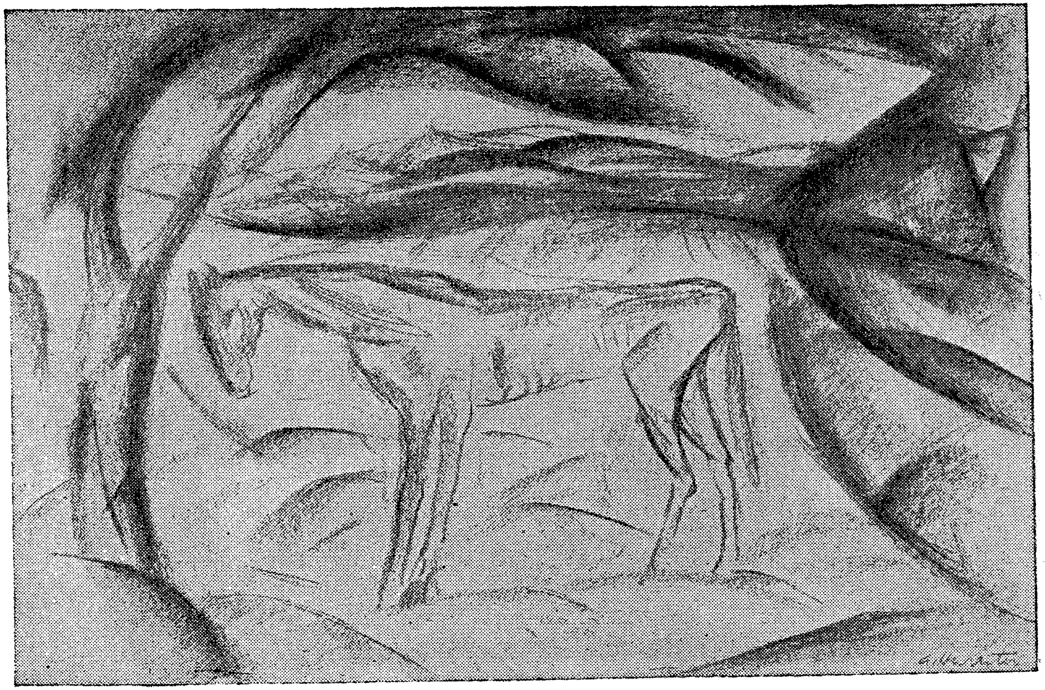

א. הערימאַן — צו ראַבאָי'ס בוך „איך דערצעהל"

ב. קאַפּמאַן:

פון בוך „בענטוועגו"

און אזוי האָט גערעדט בענטוועגו, ווען ער איז ווידער ארויף אויפ'ן באַרג.

פּערל זענען באַהאַלטען אין מיין בוזים און איך היט זיי פון פרעמדע אויגען.

א געזאַנג וויגט זיך איבער מיין ים און איך ווייז פאַרוואָס קיינער הערט עס ניט.

א ליבע־געזאַנג האָב איך געזונגען צו מיין געליבטער, אָבער זי האָט דאָס ניט פאַרשטאַנען.

מיין איינאַיינציגע, וועמען איך האָב אויסגעקליבען פון צווישען אַלע אַנדערע, איז ניט אַנדערש פון די אַנדערע.

שוואַך איז געווען איר ווילען, דאָך האָט זי געשמייכעלט און נאָכגעמאַכט די הייליגע. טויט האָט זיך געוויגט אין איר בוזים, דאָך איז זי געקומען א פריידיגע, ווי עס וואָלט געווען די טאָוונג פון איר ווילען.

אָ, מיינע ברידער. דער וואָס איז און ווייס עס ניט, איז ווי א שטייענדיג וואַסער. אָבער ווער עס ווייס וואָס ער איז — איז ווי א קוועלענדיג וואַסער, איז ווי א לויפענדיגער טייך. א בריליאַנט, וואָס ווערט ניט גענוצט, קלייבט מיט דער צייט אויף זיך אַן אַזויפיל שטויב, און בלאָטע, אַז מען קאָן אים קוים ארויסזעהן.

מיין האַרץ קלאָגט אין מיר און טויט האַלט מיין נשמה אין צוואַנג — דאָך זאָגט מיין ווילען צו מיר: נאָך בין איך דיין שקלאַף, נאָך בין איך דיין האַר.

א וויגליד וועל איך דיר זינגען, א ליבע־ליד וועל איך דיר זינגען.

עס צייטיגען זיך די פרוכט פון מיין האַרצען און איך ווייז אויפ'ן טויט פון מיינע געבאַרענע, דאָך וועל איך מיט פריידען ברייינגען נייע געבורטען.

טרויעריג איז מיין האַרץ, וואָרום עס ווערט אַלט, דאָך וועל איך

זינגען א יוגענט־ליד, און אויפ'ן וועבשטול פון קומער וועל איך דאך שפי־
נען א ליד פון פרייד, און וועל באערדיגען שמערץ מיט געזאנג.

און בעטוועגו האט ווייטער גערעדט: איך האב געזעהן א הויפען
פלייש שפאצירען אין גאס, און אנשטאט א זיסען גערוך האט עס גע־
אטעמט א שטינקענדיגען ריח. פארפוילט איז דער אטעם, וואס בלאזט
פון זייערע טויטע לייבער און פארפוילט דער גערוך פון זייערע טריט.
זיי גייען ארוים פון זומפען און טונקען זיך איין אין האניג, כדי די פרוכט
וואס זיי גנב'ענען ביינאכט זאל ניט באמערקט ווערען בייטאג. זיי קליי־
דען זיך צארט און לאכען פרעך און דער טאג איז שווער מיט זייער
פאנאנדערפאלונג. א, ווי אפשטויסענדיג זיי זענען אין זייער מאסקע
פון פאלשקייט! ווי וואונדערליך איז אבער דער לייב אין זיין מעכ־
טיגען וואגלען און ווי גרויסארטיג איז דער אדלער אין זיין ציקלאנישען
געדריי, ווארים דאס, וואס ער איז ליכטיג מיט לעבען דארף ניט קיין
דרויסענדיג ליכט, און שיינקייט איז דאס איז דאס, וואס פארנאכט דעם
געדאנק אין קרייזען, אין וועלכע ער קאן אהן דעם ניט אריין. אפילו
דער שמערץ פון דער שטארבענדיגער בלום איז איר שיינקייט, ווארים
ארוםביידען איז ארומגעוויקעלט דער רוים פון לעבען.

ווער עס גייט ארונטער בארג וויים די פרייד פון קלעטערען;
ווירקליך, איך האב געפונען דעם שפיץ פון לעבען. עס איז דער ווילען
צו באזיגען. אבער אזוי ווי דאס באזיגטע זוכט נקמה און עס איז ניטא
קיין סוף צו זיין שטרעבען, דעריבער איז שיין די פרייד אין די ארעמס
פון קומער — ווארים זי קען זיך אליין. אבער מיאוס איז די פארגלי־
ווערטקייט, ווארים זי קען זיך ניט. פארברענט בין איך פון די פלאמען
פון לעבען, דערפאר פרייט זיך מיין נשמה מיט איר טויט.

ווער עס לייגט אבער זיין קאלטע האנט אויף מיינע שלייפען —
יענער פרירט מיין בלוט אין מיין הארצען און מאכט מיין נשמה וויינען
אויף איר לעבען.

איך האב געבלאנדזשעט דורך פיל וויסטענישען און האב געקרייזט
דורך פיל פעלדער פול מיט זונשיין און בלומען און יעדע זאך האב איך
אנגערופען מיט א נאמען. און פיל וואונדער האב איך געשאפען און פיל
געהיימנישען האב איך אנטדעקט. און פיל געטער האב מיר ארונטער־
געריסען פון זייערע פאלשע פעדעסטאלען און זיי ארייגעשליידערט אין

די גראָבענס פון וואנען זיי זענען אויפגעקליבען געוואָרען. און איך האָב געפרעגט: צו וואָס איז דער בוים דאָ? וואָס נוצט ער מיר? און איך האָב אים ארויסגעריסען מיט די וואָרצלען און אים אריינגעשמיסען אין טיפען אָפגרונט פון פארגעסענהייט. און איך האָב ווידער געפרעגט: צו וואָס איז די פלאנצונג דאָ? און דער פויגעל, די חיה? און אלעס וואָס איך האָב געזעהען מיט מיין אויג האָב איך געפרעגט דעם שכל און ווערט דערפון, און דאָך עם פארוואָרפען פון זיך און פארגעסען. ביז איך אליין בין געבליבען איינזאם אין דער וועלט. און איך האָב געקלאָגט: אָט שטיי איך צווישען מיינע דערשלאָגענע קינדער, אינמיטען פון א וויסטען פעלד, וואו די ערשטע האנט האָט פארזייט די קערנער פון לעבען, און די צווייטע האנט האָט פארשפרייט די קערנער פון טויט.

פארניכטענדיג אלץ, האָב איך זיך אליין דאָך ניט געקאָנט פאר־ניכטען, און איך האָב דערהערט דאָס קול פון מיין זיין אויסשרייען: איך בין דער, וואָס האָט דיר געגעבען לעבען און איך בין דער, וואָס גיט דיר טויט. איך אָבער בין אומשטערבליך.

און באלד איז דאָס גאָלד געוואָרען א פראגמענט פון מיין זיין, און דער פראגמענט האָט ווידער געשריען צו אן אנדער פראגמענט ביז טויזענטער ווידערקלאנגען האָבען גענומען הילכען אין דער לופט און הילכען זיך אלץ ביז איך וועל זיי ווידער צוריקרופען צו זיך.

וויי! אָט אין דעם כח מיינעם ליגט אויך מיין שוואכקייט. ווער וואָלט עס דענקען דאָ צו געפינען. אין מיין עצם שטראָפען ליגט מיין אייגענע שטראָף.

א, הערט זיך צו איר אלע צו דעם קול, וואָס שרייט פון א ווילדעניש און פון נעפעל.

הערט זיך צו צו מיין געוויין, וואָס קלאָגט צוגלייך מיט אייערע עופ׳עלעך.. אזוי ווי זיי בין איך שוואך אין באגער צו ווערען גרויס, דאָך געדענקט, וואָס איך האָב אייך געזאָגט: —

איך בין דער פאָטער פון בליצען און דונערען און מיט מיין אייגענעם פייערדיגען רוט שמיים איך מיין ברוסט. ווארים ווער עס וויל אריין אין די טויערען פון אייביקייט מוז עס טאָן דורך זעלבסטפארניכטונג.

אין מיר האָט פארהוילען זיין געטליכקייט, כדי ער זאָל זיין צווישען

אייך און זיך באווייזען צווישען אייך. און די ווערטער וואס איך רייד זיינען זיינע און דאס איז וואס ער רעדט צו אייך.

פארנעמט, אפילו ווי אין אייער אייגען פלייש זעהט איר מיך איצט. אנגעטאן אין אייער אייגען קלייד צייג איך זיך פאר אייך, אז איר זאלט מיך געדענקען ווען איך וועל זיך אומקערען צוריק אין מיין קעניגרייך און אייך רופען אהין. און כדי איר זאלט אן מיר דערקענען ווער איך בין, רעד איך צו אייך אין אייער אייגען לשון, אז ווען אפילו איר הערט מיך מער ניט, זאלט איר מיך הערען אין זיך.

איינער ווארפט א הויפען שטרוי אויפ'ן מזבח, א צווייטער שפענער און א דריטער הויפענס קוילען — אבער פון אלעמען טאנצט ארוים איין פלאם. איך בין דער פארצערער פון אלץ און דער אויפבויער פון אלץ. דורך דעם פארניכטען פון דעם אויפגעאפערטען ברענג איך זיי אין קעניג־רייך פון אייביגען ליכט. ווארים אלץ וואס ברענט ווערט פארוואנדעלט אין היילינען ליכט.

ווער עס וויל בויען דאס געצעלט פון אייביגען פלאם, מוז ווארפען אויפ'ן פייער אייביגען ברען־מאטעריאל.

אן אומענדליכער קוואל פון ליכט שטראמט ארוים פון מיין הארצען. פון וואנען קומט עס? און באלד דערהער איך די שטארבענדיגע האלא־וועשקעס זינגען: „דאס זיינען מיר, דאס זיינען מיר. געבענשט זיינען מיר, וואס גייען איבער א גיבען טויט צו אן אייביגען לעבען." און אזוי פארניכטענדיג אלץ ברענג איך אפילו די נידעריגסטע אין קעניגרייך פון די הויכע. ווארים וואס עס ברענט דאס הויבט זיך הויך. און כדי אלע געבארענע זאלען וויסען, אז איין פאטער האט זיי געגעבען לעבען — און איינער נעמט צו דאס לעבען פון זיי. דאך איז עס ניט מיין האס, וואס פארניכטעט זיי — נאר מיין ליבע.

א, דאס איז נאך אלץ ניט פארשטאנען, אז די בין פארצערט דעם האניג וועלכען זי ליבט. פארשאלטען איז דער, וואס איז ניט איינבאליבט און ניט באוירט, און געבענשט איז דער וואס איז באליבט, כאטש פאר־ניכטעט.

א סך זיינען מיינע ווערטער, וואס וועלען אויסקומען ווי ווידער־שפרוכען, אבער זיי זענען עס ניט.

איין טאג קלעטער איך דעם בארג ארויף און דעם צווייטען ארונטער.

און איניגע וועלען זאָגען: „מיר האָבען געזעהן דעם נביא אויפ'ן בארג", און אנדערע וועלען שרייען „מיר האָבען אים געזעהן אין טאָל". אָבער בלויז די קלוגע וועלען וויסען, וואוהין איינער גייט אהין קערט ער זיך אום. און אז ווער עס גייט בארג אראָפּ מוז קומען צו דעם אָרט וואו דער בארג הויבט זיך אָן.

אָבער איר וואָלט בעסער געוואָלט איך זאָל ריידען צו אייך ווי איר ווילט. פרעג איך אייך, צו וואָס נוצט עס אייך? וועט דאָס קינד בעטען די בריסט, ווען עס קאָן עסען פון שיסעל?

פיל וועלען מיך פרעגען, וואָס ביזטו? און צו זיי ענטפער איך, איך בין דאָס, וואָס איר רופט מיך אָן. און אין וואָס איר וועט מיך זוכען, דאָרטען וועט איר מיך געפינען, ווארים איך בין דאָרטען, וואו אפילו דאָס העכסטע וועט זיך אויפהויבען.

זייענדיג אָהן אן אָנהויב און אָהן א ברעג, וועט איר מיך זוכען צווישען די העכסטע און געפינען צווישען די נידעריגסטע, ווארים מיט אייער אָנפאנג וועט איר אויך געפינען אייער אויסלאָז. זוכענדיג מיך איבעראל וועט איר מיך געפינען איבעראל. דאָס וואָס שיסט ארויף קומט פון דאָס נידעריגע. דאָך איין טראכט גיט ארויס די זאָמען פון לעבען און טויט.

און נאָך מער קלוגשאפט האָט בענוועגו אנטדעקט אין דעם אייביגען קוואל פון שכל. און די שטימע פון אלמעכטיגען האָט ווידער גערעדט אין אים. און ער האָט געזאָגט:

איר וועט קיינמאָל ניט דערגרייכען דעם בארג פון שאפען קריכענדיג אויף דער לייטער פון צעפרידענקייט. דאָרט וועט איר בלויז באטראכטען דאָס, וואָס איז שוין געשאפען געוואָרען. בלויז אויף די פליגלען פון שטורעם קאָנט איר זיך דערהויבען צום לעבענס-קוואל, פארניכטענדיג דערביי דאָס, מיט וואָס איר בויט. אזוי ווי דער פלאַם קלעטערט אויפ'ן פייער-בארג און פארברענט זיין אייגענעם באָדען.

און אָט העד איך זיי שרייען פון די טיפעניישען. דו האָסט אונז געגעבען אויגען צום זעהן, אויערען צום הערען, נעזער צום שמעקען, קאָנען מיר דען בלייבען בלינד אָדער טוים אָדער טעמפּ?

און בענוועגו האָט זיי געענטפערט: געבענשט זיינען די, וואָס איר שעלט, און פארשאָלטען זאָלען זיין די, וואָס איר בענשט.

ווייגענדיג אויפ׳ן טויט פון דער בלום באמערקט איר ניט ווי נייע בלומען שפּראָצען אויף איבעראל.

ער אָבער, וועלכער גיט אייך לעבען און טויט האָט נאָר מיר אנט־פּלעקט א חכמה — אלע שטראָמען קומען ארויס פון דעם מיטען פון זייער הארץ און זייער ליכט לויפט צוריק צום זעלבען מיטען. טאָ פאר וואָס זאָל איך ארויס פון אים צום זוכען וואונדער?

איך דריי זיך צענויף אין א רינג און לאָז מיין נשמה וואנדלען דורך א לאבירינט פון טיפסטע געהיימנישען.

איך הער זיך צו צו דעם קלאפּען פון מיין הארץ און בין ערשטוינט דערפון אזוי ווי איך וואָלט געהערט דעם ווינט שטורעמען אין וואלד. איך הער זיך צו צו דעם פליסען פון מיין בלוט דורך מיינע אָדערען און פיל דאָס אייגענע, ווי ווען איך זע א טייך לויפען דורך בערג און טאָלען. און אזוי ווי ער, וואָס האָט מיך געלערענט יעדען שכל, שרומפּט זיך צוזאמען און צעשפּרייט זיך ווידער, ברענגענדיג פּרוכט אין זומער און טויט אין ווינטער, אזוי טו איך זיך אויך אייביג שרומפּען און צע־שפּרייטען.

ווער גיט מיר לעבען און וועמען גיב איך לעבען? קער איך ניט אום דאָס וואָס איך האָב גענומען? וואָלט איך געקאָנט פארשלאָגען גוטס ניט האָבענדיג דעם קוואל פון גוטס, אָדער שלעכטס, אויב איך וואָלט ניט געהאט דעם קוואל פון שלעכטס?

און טוט ניט דער, וואָס נעמט, דאָס אייגענע ווי דער, וואָס גיט? איך זאָג: וואָס פאר א קראפט איז דאָס, וואָס פילט מיך אָן מיט לעבען? איך פרעג אָבער אויך, וואָס פאר א קראפט איז עס וואָס שפּראָצט ארויס פון מיר?

בין איך ניט דער באשעפער פון אלע געהיימנישען, זיינען זיי ניט באהאלטען אין מיר און ארום מיר?

זאָל איך דען לויבען דאָס וואָס איז ארום מיר און שפּאָטען פון דעם, וואָס איז אין מיר? אָדער איך זאָל זיין ווי דער געלערענטער נאָר, וואָס טוט שפּאָטען פון דעם, וואָס איז ארום אים און רימען דאָס, וואָס איז אין אים?

ניין, ניט ביז איר האָט אריינגעדרונגען אין מיטען פון אלע זאכען און אין דעם ווילען פון די זאכען, וועט איר פארשטיין די איינינקייט פון

זיי אלעמען, און דעם אייביגען ווילען פון אלץ, וואס זיצט אין יעדער זאך.

און בעגוועגו האט ווייטער גערעדט צו זיי און האט אזוי געזאגט:

ניט מיט אזויפיל יארען איז מיין קאפ געבויגען, נאר מיט אזויפיל לײדען. אײנזאם איז דער וועג וועלכע איך טרעט, און פינסטער איז די נאכט פון מיין וואנדערען. מיין גארטען איז פוסט פון בלומען און דערנער שטעכען מיינע קנאכען. איך האב געזען א טויב פלאטערען איבער מיין קאפ, איבער דעם דאך פון מיין ארון־קודש און איך האב אויפגעעפענט די טיר פאר איר. און טאג און נאכט בין איך מיר געזעסען לעבען מזבח קוקענדיג אין דעם רויטען נעפעל, דעם רויטען נעפעל, וואס איז געהאנגען אין דער לופט ווי א בלוט פלעק.

און איך האב געקוקט אויף דער ווייסער טויב אין מיטען פון דעם בלוט געוועב ביז מיינע אויגען זיינען מיר טונקעל געווארען, ביז מיין עצם פילען האט גענומען ווערען טעמפ. און אין וואנזין האב איך אויס־געשריען: ארויס, ארויס, דו טויב, פון ווייסען טויט. דו צארטער צעשטע־רער פון מיין קראפט. מיין טאג איז איינגעשטילט געווארען אין שטילען געוויין און מיין נאכט איז פארוואנדעלט געווארען אין א אומעטיג ליד.

איך בין ארויף אויפ'ן דאך פון מיין טעמפעל און האב זיך אוועק־געזעצט אין די שטראלען פון דער זון און איך האב געלאכט און געוויינט. און אין דער זון האב איך דערזען דעם ברענענדיגען אדלער פון מיין יוגענד, און האב דארטען אויך דערזעהן דעם קופערנעם לייב פון מיין מיטאג און איך האב פארשטאנען, אז מיין שעה איז נאך ניט געקומען, ווארים אין דער גילדערנער זון האב איך מיין טויב ניט געזעהן.

אבער איצטער שפאצירען ארום דער זון אי דער אדלער אי דער לייב, אי די טויב. און איך וויים, אז מיין שעה איז געקומען צו אנטפלעקען זיך פאר אייך מיט געזאנג און לויב, כדי איר זאלט נאכפאלגען מיין ביישפיל און אריין אין אייער אייגענעם קרייז וואס איז אין מיר.

זוכענדיג מיך און ניט געפינענדיג מיך, וועט איר געפינען זיך, דורך אייער שטרעבען צו מיר, און פארשטייענדיג זיך אליין וועט איר אויך מיך פארשטיין.

איך בין ניט דער וועמען איר קאנט וויסען, נאר דער וועמען איר וועט קיינמאל ניט דערוויסען, כדי איר זאלט אייביג שטרעבען צו זיך זוכענדיג מיך.

פאר יעדען האט איר געמאכט א שטייג. איינע האט איר אנגערופען

„די שטייג פֿון בורא“, א צווייטע האָט איר א נאָמען געגעבן „די שטייג פֿון משה“ און א דריטען רופט איר „די שטייג פֿון קריסטוס דעם דער־לייזער“. איצט אָבער קומט דער לעצטער, וואָס איז אויך דער ערשטער און מיט דונער שרייט ער (ווארים נאָך אלץ זיינען אייערע אויערען פֿאַר־שטאָפּט): איך בין מיין אייגען לאנד און קיינער זאָל מיך ניט איינשליסען אין זיין פּאסטקע.

זייענדיג אליין א גאָט קאָן מיך קיינער ניט פאַרשטיין אזוי גוט ווי איך אליין קאָן. און אין מיטען שטורעם ווען איך בענק נאָך שטילקייט קאָן איך אייך אלעמען פֿארניכטען, ווייל איך אליין מעג בלייבען אין פרידען און אומבאלעסטיגט.

אָבער ניט ליבענדיג בלויז זיך אליין ליב איך אייך, און אויף מיין ברוסט בויג איך ארונטער מיין קאָפּ אין פּיין און צייג אייך דעם וועג, וואָס פירט צו מיין שטילען קעניגרייך. און מיט דעם צייג איך אייך, אז עס איז דאָ גרעסערס, אָבער דאָס ליגט באַהאַלטען אין איינפּאַכען, און אז גאָט איז דאָ, אָבער קיינער אויסער אים וויים אים ניט.

איבער א בלוטיגען ים בין איך היינט געגאנגען, מאַכענדיג א זיל־בערנעם וועג פאַר זיך.

אָ, גאָט, צו וואָס טויג דעם מענשען זיין כוח, אז ער ווערט דאָך שוואך דורך אים? ווי קאָן דער נאַכטשטורעם שיינען אויב ניט בלאָנ־דזשענדיג אין דער פינסטערניש?

ווי עס עקעלט מיך פֿון אָט די שטענדיג צעפּרידענע זעלבסט באַ־רימער. אפילו א ברילִיאַנט קלייבט אויף זיך שטויב און מוז געווישט ווערען אום צו ווערען ריין. דאָס ווייסען זיי ניט. איך אָבער וויים דאָס, כאָטש מיין פארנעם איז מעכטיג און די וועלט איז מיין געצעלט. ווארים אלץ וואָס לעבט אויף דער וועלט לעבט אין מיר, דאָך בין איך שוואך און קיין אנדער פּלאַץ קאָן איך ניט געפינען פאַר זיך ווי בלויז מיין אייגען הויז.

די וועלט בויט איר היים אין מיר, איך בוי מיין היים אין דער וועלט. גנעדיג בויג איך מיין קאָפּ און זאָג צו זיך: גרויס, רוים און זעליגקייט פאַר מיר, ווארים איך בין דער קוואַל פון אייביגען שאַפען.

פארנעמענדיג זיך אין זיך, בין איך דער ווילען וואָס ווערט קיינמאָל ניט פאַרניכטעט. און דאָס וואָס איך בין, דאָס צערשטער איך בלויז כדי איך זאָל קאָנען שאַפען א גרעסערען איך. דאָך זיפצט מיין נשמה אין

מיר: צעבראָכען ביזטו און שוואך, צו וואָס טראַכסטו בלויז פון זיך אליין און פון קראַפט. ווארים וואָס איז דאָס, וואָס מאכט דיך אזוי צעבראָכען, אויב ניט דיין פילזייטיגקייט? אָט די רו און די זעלבסטצופרידענקייט, וואָס אָטעמט פון דעם זעלבסטבארימער!

אין מיין דופטיגען לאבירינט וואנדער איך פארלאָרען או זאין פיין נוץ איך די רוט, וואָס באלאנגט צום האר.

און בענוועגו האָט ווידער געריידט: ווער עס וועט ניט גיין מיט מיר, וועט בלאָנדזשען אין דער ווילדעניש. אָבער ווער עס וועט מיר נאָכ־פאָלגען, וועט ווערען איינס מיט מיר. דאָס קעניגרייך פון פריידען איז אין יעדען באזונדער, אָבער דער שליסעל צו דעם ליגט ביי מיר. ביי יעדען האָב איך געמיינט ליגט זיין ווילען. אין יעדען ליגט זיין אייגענער ווילען.

ניט ווי די אין דער פארגאנגענהייט קום איך צו זיין אייער פאסטוך און איר מיינע שאָף. ניין, איר אליין מוזט זיין אייער אייגענער פירער און אזוי ווי איך, מוזט איר זיין די ערשטע און די לעצטע ארויפצוקריכען דעם בארג וואָס ליגט איבער אייך.

ניט אין זיין א י י ע ר פירער ליגט מיין פרייד, נאָר אין דעם, וואָס איך בין מיין אייגענער פירער. אָבער דאָס אלץ ליגט אין דעם טראכט פון אייביגקייט, און די פרוכט וואָס איך פלאנץ וועט געקליבען ווערען ביי מיר אזוי גוט ווי ביי אייך.

ניט מיט דעם קול, וואָס וועט איין טאָג פארשטילט ווערען, רעד איך צו אייך, נאָר מיט דעם קול, וואָס ווערט קיינמאָל ניט שטיל.

און ניט אין קיין אנדערענס פלאץ שטיי איך, נאָר אין מיין אייגענעם. דאָך וואו איך שטיי שטייען אלע.

א סך זיינען די, וואָס פרעדיגען אן אנדערענס לערע, אָבער זיי ווייסען ניט וואָס זיי טוען — און אנשטאט גיין צום קוואל נאָך וואסער ניט אמת, גייען זיי אָדער מיט לעדיגע הענט, אָדער זיי פרואוורען שעפען פון א טרוקענעם ברונעם.

און א סך זיינען די, וואָס בייטען גאָט אויף א מענשען. ניט צו זייער אייגענעם ווילען עפענען זיי זייער הארץ, נאָר צו דעם ווילען פון אן אנדערען. און דאריבער זיינען אפשייליך צו מיר אָט די אלע, וואָס טראָגען א צלם אויף זייער האלז, און די אלע וואָס בויען פאר זיך טעמפלען און ווייסען ניט, אז זיי זיינען אליין זייערע טעמפלען.

לידער:

ב. לאַפּין

ס. משוּסטער

נחום י.

ש. בודין

האַשעל וועפּריגסקי

יעקב גלאַטשטיין:

אין פאַנטעזיע פון האלב-געטער.

ב. לאַפּין:

רעד צו מיר אידיש...

רעד צו מיר אידיש, דעם אויפריכטיג פּראָסטען,
רעד מיר די שפּראך פון דעם פלאַפלענדען קינד;
ס'ליגט אזא חן אין דעם נאָהענט־פּאַרלאָזטען, —
ס'צערטעלט און ווארימט, זאָגט צו, און פאַרבינדט...

ס'האָט שוין דערעסען דער אייביגער קאַלטער,
פוסטער און קלינגענדער וואָרט פון דער פרעמד,
ווי אין א זון־טאָג א האָגעל צעפּאַלט ער
מאכטלאָז אין סטעפּ פון די טרוקענע זעמד...

כאָטש מיר פאַרמאָגען קיין לאַנד נישט קיין אייגען,
ס'האָט דאָרט מיין שפּראך ווי מיין פעלד ניט געבליט;
כ'האָב פון מיין מאמען זי טיף איינגעזויגען,
ס'האָט מיר איר טרער יעדען אות אויסגעגליט...

ס'אָטעמט א זעל אין דעם וואָרט ווי ביי מענשען;
ס'ווערט וואָס געבוירען פון איטליכען קלאַנג;
כ'פיל נאָך די ליפּען מיין מאַמע'ס מיך בענשען,
בענשען אויף אידיש, וואָס קלינגט ווי געזאַנג!..

רעד צו מיר אידיש דעם אויפריכטיג־פּראָסטען,
רעד מיר די שפּראך פון דעם פלאַפלענדען קינד;
ס'ליגט אזא חן אין דעם נאָהענט־פּאַרלאָזטען —
ס'צערטעלט און ווארימט, זאָגט צו און פאַרבינדט...

דאָס קראַנקע קינד.

אין די שלענגיקע, ענגיקע געסלאך,
פול מיט בייסיגע, בעס'יגע רייד,
וואו דער טאָג ציט זיך מיד און דערעסלאך,
וואו די נאכט קומט אראָפּ ווי א פרייד;

וואו עס טרויערט פאַרמויערט אין ציגעל
און אין שטיין, דעם פאַרשעמטענס געוויין,
וועט עס דאַרטען זיך וויגען אין וויגעל,
דער וואָס דאַרף צו אונז קומען צוגעהן!

גאַנצע יאָהרען פאַרשוואַרצע פון וועמען,
וועט ער ליגען אַנטשוויגען אין וויג,
שטום און בלינד מיט פאַרבעליזמטע ברעמען,
ווי פאַרגליווערטע מאַסע אַ שטיק.

טאַטע־מאַמע פאַרפרעמדטע, פאַרקלעמטע,
פון דעם לעבען פאַרבייזטע, און שטום,
אין דעם יאָך איינגעשפּאַנטע, פאַרשעמטע,
אויפ׳ן קינד קוקען קיינמאָל זיך אום!

און ער וועט אַלם געשפּעט יעדען דינגען,
מענשען וועלען פאַרשטעלען ס׳געזיכט, —
ווי עס וואַלטען בלוט־דורשטיגע שפּינען
אַנגעפאַלען אויף זיי אומגעריכט.

נאָר דאָס קינד, — וואָס פאַר זינד פון די מענשען
ליגט און צער׳ט איינגעשפּאַרט אין זיין פּיין, —
וועט מיט שטום־קראַנקע ליפּען זיי בענשען,
זיי זאָל גרינגער און לינדערער זיין!

און אוועק וועלען טעג, ביז ס׳וועט קומען
די דערוואַרטע, געגאַרטע מינוט,
ווען די רייד וועט אַנקומען צום שטומען,
ליכט וועט עפענען דאָס אויג אים ביז בלוט!

דורך זיין מויל וועט גאָט׳ס קול צו אונז ריידען,
זיין געזיכט וועט אָפּשטראַלען גאָט׳ס ליכט;
ער וועט יעדען דעם לעבען באַשיידען,
סיי דעם מענש, סיי דעם וואָרים, וואָס קריכט.

און א זינען געפינען וועט יעדער
אין דעם פיין, וואס דאס ז י י ן האט פארשאפט;
דער צעמאָלענער אונטער די רעדער
ביז צום סוף וועט נאך פרובען זיין קראפט!

ס׳וועט דער גלויבען דערהויבען אונז העכער, —
ס׳וועט זיין ליכטיג־דורכזיכטיגער שיין
אויך אין איינזאמען הארץ פון פארברעכער,
ווי א קינדערשער חלום אריין!

פארוואס וויינט דאס קינד.

האב איך, מיין גאָט, קעגען דיר ווען געשטעלט זיך,
האב איך אליין ניט דערציילט דיר מיין זינד?
האב איך אין יאוש אמאָל דען געשעלט דיך? — —
זאָג, גאָט, פארוואס וויינט דאס קינד?

ס׳זענען די מענשען אין טאָג־רויש פארנומען,
ווער האט דען צייט צו באמערקען זיין זינד?
כ׳הער פון א פענסטער א כליפען א שטומען — —
זאָג, גאָט, פארוואס וויינט דאס קינד?

אלע שוין רוהען.... די זינדער אפילו,
איך אליין רו ניט, כ׳פארגיי אין מיין זינד;
ס׳פלאטערט א קינדערש געוויין ווי א תפלה — —
זאָג, גאָט, פארוואס וויינט דאס קינד?

וויל איך די שטאָט און די מענשען פארלאָזען,
ערגיץ צו וויינען אליין אויף מיין זינד!
יאָגט מיך א קינדערש געוויין אין די גראָזען — —
זאָג, גאָט, פארוואס וויינט דאס קינד?

יונגינקער קינד, שוין מיט קנייטשען דיין שטערען...
זאָג כאָטש אהן ווערטער, אין וואס איז דיין זינד?
וואשסטו די וועלט־זינד אראפ מיט די טרערען? — — — —
זאָג, גאָט, פארוואס וויינט דאס קינד?

ס. טשעסטער:

קרויט.

הא וואָלט קומען, ווער אין זומער,
זען וואָס הערט זיך מיט מיין קרויט?
איך האָב דאָך הילף אזוי געדאַרפט!
האָט זיך ווילדער גראָז געצויגען,
און געפלאַנטערט אויפ'ן פעלד:
איז געוואַקסען, אין די אויגען,
העכער, העכער אויפ'ן פעלד;
ציהענדיג דאָס לעצטע חיות
פון דער האַרטער ערד.
וואָלט כאָטש קומען ווער אין זומער,
זען וואָס הערט זיך מיט מיין קרויט.

הא וואָלט קומען, ווער אין זומער,
רייסען גראָזען, שפּריצען, יעטען,
שפּרייטען סמ'ען, ווערים טויטען, —
לויזער מאַכען האַרטע בייטען,
מיט'ן האַנט, צו מיט'ן רידעל.
איצטער שטעכט עס יעדענס אויגען;
ווער עס פאָרט און גייט פאַרביי:
„דיין קרויט! דיין קרויט!
ווי דיין קרויט האָט זיך צעוואַקסען,
און ווי ריין דאָס פעלד דערביי,
קאָנסטו שכן, ניט פאַרקויפען
כאָטש א קאָפּ, צו צוויי?“

האָוואָלט קומען, ווער אין זומער,
העלפען כאָטש מיין אַלטער מאַמען: —
אָנשעפען א קריגעל וואַסער,
צי א קענדעל קאַלטען קוואַס?
ווען זי איז אליין געזעסען,

אינ׳ם שטוב אן אויפגעדרייטע,
קוואטשענדיג, מיט הוילע יאסנעס,
קייענדיג דעם הארטען ברויט.

איצט געהענדיג פארביי מיין פעלד,
טוען זיי א בייזען קוק,
און שטארען שפיציג. מיט די אויגען
ווי עס שטייט מיין קרויט און גרינט,
רייסט זיך מיט א רונדער הארטקייט,
זיך וויקלענדיג פון ברייטע בלעטער
אויף קאטשאנעס אין דער הויך.
„קאנסטו שכן ניט פארקויפען
כאטש א קאפ, צי צוויי ?"

אלעמען מיין קרויט פארקויפען !
אלעמען מיין קרויט פארקויפען !
מיט א האק, צי מיט א מעסער,
שטייפע קעפ ארונטערהאקען —
לאזען ליידיגע קאטשאנעס
טארטשען אויפ׳ן הוילען פעלד ?!

תאוואלט קומען, ווער אין זומער,
פון מיין האנט דעם רידעל נעמען,
ווען איך בין וואקעלדיג געשטאנען
ווי א סטראשידלע אויפ׳ן פעלד.
איך וואלט דאן, ווי מיין שכנ׳ס אייזעל,
גאר דעם יאך ארונטערגעווארפען,
און אויסגלייכען די מידע ביינער,
זיך קייקלענדיג אין גראז.

רוי און פינסטער.
אין די בעטען מענשען שלאפען,
שלאפען אין א שלאף א שווערען.
לאזט זיך שטיל דאס שלאפען הערען

אין די הייזער.

ווער פון וויין און ווילדער תאוה
ווארפט זיך אין א בעט א ווייכען,
קאן אנשלאפען גאר ניט ווערען.
דריקט די נאכט מיט רויער פוילקייט,
מע קאן קיין הונט אין גאס ניט הערען.
און מיט לייבער האלב פארפוילט,
אין דער קעלט און אויפ'ן ווינט,
ווי די ווערים אויפגעקנוילט,
הויל און הונגעריג ווי הינט,
ליגען מענשליכע געשטאלטען —
מיט לייבער האלב פארפוילט,
ווי ווערים אויפגעקנוילט.

די זון פארגייט.

די זון פארגייט.
אזוי געהט אויך א פרוי, אין חופה־נאכט, צו איהר געלעגער
פול מיט צייטיגע פארלאנגען; —
טראגענדיג א פרייד, און פיין אין איהרע גלידער,
פרייד און פיין און שטילען ציטער: —
ווי אויף פעלדער גייען אין דער פרי די שניטער.

נחום י.

די בוימער לאזען זיך פאנאנדער.

...און פארענדיג פארנאכט
דורך די באלעבטע גאסען פון דער שטאט
האב איך געטראכט
פון אייביגקייט, פון גאט,
געזוכט דעם אורשפרונג פון געדאנק,
דעם ערשטען הויך פון אונזערע געפיהלען
און נאכגעפאלגט דעם אומגעריכטען דראנג
פון ווילען.

כ'האָב מיך געפילט, און די געהיימע קראַפט געשפירט
און ס'האָט דער רעיון מיך פאַרפירט
אין זיינע ווייטע, נעפּעל־איינגעהילטע ווינקלען.
ווי שווארצע שטערען האָבען אָנגעהויבען פינקלען
באַגריפען פון אומענדליכקייט, נירוואַנאַ, גליק.
נאָר פלוצלונג האָט זיך אָפּגעשטעלט מיין בליק:
די בוימער לאָזען זיך פאַנאַנדער!...
די בוימער לאָזען זיך פאַנאַנדער,
אין אָוונטיגע שטראַלען,
ווי ברוינע, גרין־באַשפּרינקעלטע, וואַלען.

....„און דער וואָס זאָגט:
ווי שיין עס איז דער בוים, ווי שיין עס איז דאָס פעלד,
איז חיב אין זיין לעבען."
אזוי געוואוסט האָט אונזער אַלטע וועלט.
און דורך די טונקעלע געוועבען,
צייט דורות לאַנג,
האָט זיך געהייליגט דער געדאַנק.
ווי שיין עס איז דער בוים, ווי שיין עס איז דאָס פעלד: —
מיר הערען אויף די אייביגקייט אין זיך צו פילען.
א טיפע בענקשאַפט הויבט זיך אין אונז אויף
נאָך אונזער גוף,
וואָס וועלקט און פוילט. און קיין זאַך קאָן אונז דאָן ניט שטילען. —
און דער וואָס זאָגט:
ווי שיין עס איז דער בוים, ווי שיין עס איז דאָס פעלד,
פאַרשפּילט זיין וועלט.

....די בוימער לאָזען זיך פאַנאַנדער, —
נאָר מיר וואָס טוען דאָ,
פאַרפּלאָנטערט ביז דער לעצטער שעה
אין נעץ פון אומפאַרמיידליכקייט און זינד?
מיר מוזען אונזער וועלט פאַרשפּילען...

און ווי א נאָכגעגעבען קינד,
באַגרייפען מיר ניט, וואָס מיר ווילען.
די ביימער לאָזען זיך פאַנאַנדער,
און אלץ פארשווינדט: דער חלום, דער באשייד; —
נירוואַנאַ, תהו, זעליגקייט און טויט...
די ביימער לאָזען זיך פאַנאַנדער,
די ביימער לאָזען זיך פאַנאַנדער...

ש. בודין:

פיטסבורג.

פרי שטאַרבען
די מאָרגענס אין די שפּיצען
פון דיינע בערג — פּיטסבורג.
שווער צעברעכט זיך
דער טאָג
און טויזענט טויזענטער רינגען
שוואַרץ שוואַרצע זיך שיטען
און פאַרשיטען דיך — פּיטסבורג.
רויכען פון גאַז און פאַבריקען,
אָפּגעזעצטע טומאַנען
נאַכטען דיינע טעג,
און דיינע נעכט ווי רויטע שלייערען, צעגליטע,
הענגען צעהאַנגען
אויף דיר
רויט אָנגעצונדענער
ריז
פּיטסבורג.

ראשעל וועפרינסקי:

ווען...

ווען איך זאל קינדערלאך געבוירען
יעדען יאר א קינד ביז איך וועל האבען צען,
ווי וואונדערליך דאס וואלט געווען.
איך וואלט זיי דורך די טעג געזויגען און געוויגט,
און אין די אווענטען וואלט איך ביים געלען ליכט ביז שפעט
לייבעלאך פון וואל פאר זיי געשטריקט,
העמדעלאך און ווינדעלאך וואלט איך פאר זיי געוואשען,
פארטאג ווען אלע שלאפען
וואלט איך צעהאנגען אויף די שטריק,
און וואלט א ווייליקע געשטאנען,
געקוקט אין גרויסען בלויען הימעל
אויב ס'וועט היינט רעגענען,
און ס'וואלט מיין הארץ
באהאלטען אנגעקוואלען פון דעם שירך, שארך, שירך,
וואס דער ווינט מאכט
טרייבענדיג די שטריק
הין און הער, הין און הער
אויפבלאזענדיג בייכלאך אין די העמדעלאך און ווינדעלאך,
ווי די פאנען פון א זעגעל שיף.
די פאנען פון מיין זעגעל שיף,
ווי וואונדערליך דאס וואלט געווען.

כוואליעס.

כוואליעס וואס דו האסט אויפגעברויזט אין מיין הארץ,
שלאגען זיך אן אן די ברעגען פון מיינע ליפען,
ווי עס שלאגט זיך אן דער ים אין זיינע ברעגען
און בלייבט אליין שטום.
נאר מיינע אויגען בלייבען ניט שטום ,
זיי בלייבען ניט שטום מיינע ניט פארדעקטע אויגען
און איך באהאלט זיי ניט פאר דיר.

יעקב גלאטשטיין:

אין פאנטעאָן פון האַלב-געטער.

א שפּיל.

זלמן פינסאַג'ען אַ מתנה.

א יולי-נאַכט 1920.

א י ך און ז י.

א י ך: היינט מוזען מיר מיט אונזערע יונגע כחות
שטורמען דעם פאַנטעאָן.

ז י: זע, ווי אָרים זענען מיינע קליידער
און די וועלט האָט נאָך דיין נאָמען ניט געהערט.

א טרער ציטערט אויף שוואַרצע אויגען
און פאַלט אַראָפּ אויף דר'ערד.

א י ך: אָבער מיר ציילען נאָך אין די צוואַנציגער אונזערע יאָרען.
לאָמיר מיט אונזערע יונגע כחות
שטורמען דעם פאַנטעאָן.

ז י: לאָמיר.
ס'געדענקען די ווענט פון פאַנטעאָן לאַנג-געשטאָרבענע נעכט.
אויף זיינע פענסטער ציטערט דער שטויב פון צעפאַלענע נעכט.
אין אונזערע אָרעמס טראָגען מיר א יולי-נאַכט 1920
צו די ווענט פון פאַנטעאָן.

א בלאָע נאַכט שפּילט זיך מיט'ן הימעל.
אונזערע הירשען-טריט זענען די מוזיק פון דער נאַכט.

מ י ר ב י י ד ע:

העלט און הענטלאך קלאַפּען אויפ'ן טויער.
עפענט די טויערען.
עפענט די טויערען.
אין אונזערע אָרעמס טראָגען מיר א יולי-נאַכט 1920.
צו די ווענט פון פאַנטעאָן.

פאַרגליווערטע שטילקייט ענטפערט מיט א קרעכץ
אויף אונזער רוף.

מ י ר ב י י ד ע: ס'צעשפּילט זיך דער רויטער כעס
אין אונזערע בלוטען.

און יונגע בחוּת האָבן מיר,
באַלד וועלן אונזערע הענט אייזן־האַמערס ווערן.
שטאַרקער.
עפענט די טויערן.
עפענט די טויערן.
יונגע גלידער אין געפּעקט מיט אַלטע טויערן —
צעפאַלן אַלטע טויערן אויף שטויב צו דר'ערד.
געדויך פון טויזנטע פאַרשימלטע פּערפומען
רייסט זיך צו אַנטלויפן אויף דער גאַס.

איך: שרעק זיך ניט, טייערע,
מיט אויפגעהויבענע קעפּ לאָמיר גיין אַריין.
האַרט ביי דער טיר
אַ גראָער דינער אין בלאָע הויזן
און אָנגעשפּאַרטער שטיוו.

איך:
צום דינער.
כ'האָב קיין איינלאַדונגס־בריוו ניט געקראָגן
בין איך אָבער אַליין געקומען.
כ'וויל מיינע און אירע תענוג־ווייען פון אַ יולי־נאַכט 1920
ברענגען צו די ווענט פון פאַנטאַזיע.
אומבאַוועגליך שטעהט דער דינער ביי דער טיר.
קנעכטשאַפט איז פאַרגליווערט אין זיין בליק.

ביידע: לאָמיר ווייטער גיין.
בלאָע פלוש־דיוואַנען.
בלאַסע שענדעליערן־ליכט.
שפּיגלען לאַנגע אויף די ווענט.

איך: האָב קיין מורא ניט צו באַטרעטן
בלאָע פלוש־דיוואַנען,
מיט דיינע אָפּגענוצטע שיך.
סאַמעטענע סאַפּאַס קושען דורשטיג די ווענט פון לאַנגען זאַל.
אויף די סאָפאַס חעקאַלטירטע דאַמען מיט קליינע
גאָלדענע טופּליעס.

צו די פיס פון די דאַמען — גראָע הערען.

א י ך : צו איר.

זאָלען זיך ניט רויטלען דיינע באַקען,
לאָז ניט אראָפּ דיינע ברעמען,
שעם זיך ניט פאר די געהויבענע געסט.

שעמעוודיג און אומזיכער טרעטען אירע פיס
אויף די פלוש־דיוואַנען.

א י ך : דערקענסטו אלע הערען?

ז י : יאָ. כ'האָב די פּנים'ער זייערע אויף די פּאָדער־בלעטער פון בי־
כער מיט רוקענס גאָלדענע געזען.

אַ רייכער דיגער געזאנג קלאמערט זיך אָן די ווענט פון זאַל.
ווערטער האַלזען ווערטער.
עס שמעקט מיט דעם ריח פון אַלע קלימאַטען
דער פארשיהען־צונגיגער געזאַנג.

א י ך : הערסט דעם געזאנג פון די הערען צו די דאמען מיט די קליינע
גאָלדענע טופליעס.

ווועל איך מיין געזאנג צו דיר פון דער יולי־נאכט 1920
זינגען צו די ווענט פון פאנטעאָן.

ז י : וועט מען הערען דיין געזאנג?
וועט מען פארשטיין דיין געזאנג?

א י ך : כ'צייל נאָך אין די צוואנציגער מיינע יאָרען.
און ס'איז מיין שטימע קלאָר ווי' א יונגען לייב'ס.
און ווער דארף הערען מיין געזאנג.
ווער דארף פארשטיין מיין געזאנג.
כ'וועל בלויז מיין געזאנג צו דיר פון דער יולי־נאכט 1920
שיקען מיט אַ לופט־קוש צו די אוראלטע ווענט פון פאנטעאָן.

א י ך : זאָלען דיינע יונגע גלידער ניט ציטערען.
זעסט מיט מיין פשוט'ען הוט פארנייג איך זיך
צו די דעקאָלטירטע דאמען מיט די קליינע גאָלדענע טופליעס.
און צו די גראָע הערען.

ביי די פיס פון די דאַמען זיצען אלץ די גראָע הערען.
מיין פארנויג הענגט אַ פארשעמטער אין דעם זאַל.

ז י : די גראָע הערען האָבען מסתמא מיינע אָרימע קליידער באַמערקט.

א י ך : אָהאָ דינער, לאַקייען.

מיר ווילען אויך אַ פּלאַץ אין גרויסען פּאַנטעאָן.

טויטע, פאַרפרוירענע שטילקייט.

א י ך : קיינער ענטפערט ניט.

לאָמיר אליין פאַרנעמען דעם אויבענאָן.

ז י : זעה, ווי אָרים זענען מיינע קליידער

און קיינער האָט נאָך דיין נאָמען ניט געהערט.

א י ך : מיין רויט בלוט שטורמט אין מיינע גלידער.

מיט שפּאָטישע אויגען צום געזאַנג,

וואָס קלאַמערט זיך אָן די ווענט.

און כאָטש די אויגען פון מיין געליבטער זענען ניט באַגראַמטע

און אירע פּיסלאַך ניט באַזונגען.

איז זי גלאַט אַזוי אַ וואויל קינד

און איך, דער מידער פאַרנאַסער,

רו שטונדען לאַנגע אויף איר שוים.

דער געזאַנג ווערט אַלץ רויכיגער און ווייכער.

א י ך : אויף די קניען פאַרשטיינערטע האַלב־געטער.

איך מיט מיין ניט־כוואַליענדיגען שניפּס

קום מיט מיין געליבטע אין דעם דאָזיגען פּאַנטעאָן.

אין אונזערע אָרעמס אַ יולי־נאַכט 1920

טראָגען מיר צו די ווענט פון פּאַנטעאָן.

אין אונזער קעל דער געזאַנג פון אַ יולי־נאַכט 1920

שטורמט צו די ווענט פון פּאַנטעאָן.

די קעפּ פאַרריסען געהען מיר שטאָלץ צום אויבענאָן.

א י ך : האָב ניט מורא, טייערע, צו באַטרעטען

בלאָע פּלוש־דיוואַנען

מיט דיינע אָפּגענוצטע שיך.

מעכטיג שאַלט אונזער געזאַנג איבער אַלע געזאַנגען אין זאַל.

צו די פיס פון די דאַמען זיצען אַלץ די גראָע הערען.

ביים טיר שטעהט אָנגעשפּאַרט דער גראָער דינער,

קנעכטשאַפט איז פאַרגליווערט אין זיין בליק.

מ. ל. האלפערן:

לידער.

פרץ הירשביין:

אין שאָטען פון דורות.

מ. ל. האַלפּערן:

די מעשה מיט דער פליג.

אויפ׳ן ווינטמילפליגעל אין אַוועקטגאַלד,
זיצט אַ שד און ווייַנט פאר פאַרדראָס.
פון הונגעריקן דאָרף איז אַנטלאָפען אַ פליג —
זשומט זי און דרייט זיך אַרום זיין נאָז,
און לאָזט אים נישט דרימלען.

הערט דער מילנער ביים ליידיגן ראָד
אַז מע ווייַנט אין דרויסן — ווייסט ער נישט ווער,
מיינט ער, אַז דאָס איז זיין ווייב, וואָס קומט
צו פרעגן פאַרוואָס ער זיצט ווי אַ בער,
און מאָלט נישט קיין ברויט פאַר די קינדער.

לאָזט ער דאָס ליידיגע מילראָד גיין,
און וואַרפט זיך אַליין ווי קאָרן אַריין.
קוקט די זון דורך אַ שפּאַרע און מיינט
אַז זי מאַכט רויט דאָס מעל מיט איר שיין —
ווייזט זי דעם שד דאָס וואונדער.

לויפט דער שד אין דאָרף אַריין
מיט דעם וואונדער וועגן דעם רויטן ברויט.
דערקענט אַבראַמקאַ אַז דאָס איז אַ שד
וואָס וויל די גוים פאַרמוטשען צום טויט,
מיט אַ מעשה וועגן אַ וואונדער.

שטופט ער זיך פונ׳ם רעדעל אַפיר,
און ער זאָגט אַז מע איז שווין פון מעשות מיד,
לאַכט דער שד, און ער ווייזט אים אַן

כלומר'שט אויף א פייגעל וואס פליט,
און ער שניידט אים איבער דעם גארגעל.

מיינען די גוים אז דאס איז א שפאס —
לאכען זיי, מיט די קעפ צו דער זון.
טוט זיי אלעמען אפ דער שד
דאס אייגענע, וואס ער האט אפגעטאן
דעם ארימען איד אבראמקא.

ליגען די גוים אין אווענטגאלד,
ווי רויטע שטיקער ברויט אויף דער ערד.
נעמען זיך די ראבען צונויף,
און זיי בענשען דעם, וואס האט באשערט
פאר זיי אזא גרויסע סעודה.

לויפט דער שד צו דער ווינטמיל צוריק,
און ווי א מאלפע טאנצט ער און שפרינגט
פון פליגעל צו פליגעל, אין אווענטגאלט,
און ער קרייט ווי א האן, און ער פייפט און זינגט
ווי דער נארישער ווינט וואס הארעוועט.

די מעשה מיט דער וועלט.

— איך באפעל מען זאל איינגעמען די וועלט,
האט דער קעניג געזאגט.
איז דאס לאנד געווארן דערהפון,
האט די מאמע איר לעבעדיגען זון
ווי אן אמת'ען טויטען באקלאגט.
אבער דאס אקעראייזען אין פעלד,
און די וויל אונטער'ן שוסטער'ס האמער,
און די מויז אין קאמער
האבען שטילערהייט געלאכט

ווען מען האָט זיי די בשורה געבראַכט —
די דאָזיגע פינסטערע בשורה.

איצט האָט מען שוין איינגענומען די וועלט.
וואָס זאָל מען טאָן מיט איר?
זי קאָן נישט אריין אין דעם קעניג׳ס שלאָס.
מע האָט פארגעסן צו נעמען א מאָס
פון דער וועלט — ווען מע האָט געמאַכט די טיר.
אָבער דאָס אקעראייזען אין פעלד,
און די זויל אונטערן שוסטער׳ס האַמער,
און די מויז אין קאַמער,
קייקלען זיך פאר געלעכטער שוין.
סע ציטערט אזש ביי דעם קעניג די קרוין
פון זייער פארשייט געלעכטער.

די הויפלייט מיינען, די וועלט זאָל דערווייל
א באוואַכטע אין דרויסען שטיין.
נאָר דער קעניג איז ווי דער טויט אזוי בלאַס.
ער האָט מורא די וועלט קאָן נאָך ווערען נאַס
ווען סע וועט א רעגען גיין.
אָבער דאָס אקעראייזען אין פעלד,
און די זויל אונטערן שוסטער׳ס האַמער,
און די מויז אין קאַמער,
לאַכען אזוי, אז סע איז שוין א שרעק.
זיי שטאַרבען שיעור פאר געלעכטער אוועק,
וואָס די וועלט שטייט נאָך אלץ אין דרויסען.

די באלאדע פון דעם קעניג,
וואס האט אליין געבראכט די שיך צום שוסטער,
ער זאל זיי אים פאררעכטן.

די הענט און דאס פנים ווי סמאלע שווארץ,
אבער דאס ליד וואס ברענט אין הארץ —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.
דער קעניג אליין אין זיין גאנצער פראכט,
האט די שיך צו פאררעכטן געבראכט —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.
איז אבער א יתום געקומען פרי'ר,
לאזט מען דעם קעניג שטיין ביים טיר —
שטייט דער קעניג שטאלץ און שטייף,
גיט דער שוסטער ווי א באן א פייף —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.

באצאלען דארף מען פאר לאטעס אויף שיך.
נאר אז סע מאכט זיך, מע האט נישט ביי זיך —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.
בעט זיך דער קעניג, צו רירען א שטיין,
— כ'וועל באצאלען מארגען. לאז מיך גיין —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.
שרייט דער שוסטער באצאל מיר שוין,
און ער כאפט אראפ ביי דעם קעניג די קרוין —
שטייט דער קעניג מיט די פארלאטעטע שיך,
און דער שוסטער מיט א קרוין אויפ'ן פליך —
טראסציא־טוואיע־מאטיערי.

משה ליב בײם ברעג ים אין קוני־
אײלענד — אין האלבער נאכט.

.1

משה ליב, װײסט װאס,
זאל זיך דיר אױסדאכטען, אז זאמד איז גראז,
צי אפשר טאקע זײדען בעטגעװאנד.
װעט דיך דער ים פארװיגען אויפ׳ן קול,
מיט מעשות פון א סולטאן אין א לאנד,
װאס טוליעט זיך צו צװײ און צװאנציג װײבער מיטאמאל;
װעט דיך די שײנקײט זײערע פאר׳שכור׳ן װי װײן,
װעסטו אין הארעם מיט געװאלד ארײן,
און אױסרײסען די באחד
דעם אלטען הולטײ דארט,
און דורך א פענסטער אים ארײנװארפען אין ים,
װעט פון דעם פליסק זיך אױפכאפען א פיש
דארט אין דער טיפעניש,
װעט ער ארױסקומען און װעט א מאך טאן, — האם.
װעסטו זיך אױף דעם סולטאנ׳ס ארט אנידערלעגען
און װעסט זיך אױסמאלען, אז דו ביזט ער,
װעסטו שוין מער נישט דארפען זײן אט דער,
װאס ליגט בײם ים אין קוניאײלענד דארט אין רעגען.
װעט מירטעל האבען צוגעמאכט די טיר
פאר עמיצען אן אנדערען — און נישט פאר דיר,
װעסטו נישט דארפען ברוגז זײן פארװאס איר טעכטערל
האט דורכ׳ן קוקערל ארױסגעלאכט,
װען דו אין דרױסען אין דער נאכט
— צום צענטען מאל פארטריבען —
ביזט װי א גולם שטײן געבליבען.

2.

זיצט דער סולטאן משה לייב די הענט אין ביידע ארבעל,
קראצט אים מיט א גאלדען שארבעל
דער אבעסינטשיק קאלי־באבי ;
קריכט אריין אויף אלע פיר דער עלטער־גבאי
פון די יעווּנוכעו,
וואס פארשפרייט גערוכען,
פון די טייערסטע געווארצען
אין דעם הארעם.
ווערט דעם סולטאן משה לייב'ן ווארים,
כאפט ער די געליבטע פון זיין הארצען
פאר'ן הענטעל,
לויפט מען און מע ברייננט א שפאניש ווענטעל.
גיט ער א באפעל לא גווארדיא קאפוזיש —
קען דער יעוונוך נישט קיין פראנצויזיש
טייטשט דאס אויס דער הויפהאר מיט די ברילען :
— זיינע מאיעסטעט דער סולטאן — מאכט ער — ווילען
עס זאלט אזוי גיט זאן אויסטין ביז די לאבער
אלע זאנע צוואיאינצוואנציג שאינע וואבער,
און עס זאלט צעלאיגען זאי
ווי זעלנער אין א ראי,
די אוידלע פארענט און די גרעבערע אין ביסכען וואיטער,
וואיל זא בעשטאיט ער.

3.

פארוואס איז אזוי אומעטיג דער סולטאן משה לייב ?
ער טראכט פון מירטלען זיין פארלוירענער. —
זיבען וויסטע רויבער האבען זי געפאנגען,
ווען זי איז אויף שפאציר געגאנגען
אין פאמאראנצענגארטען לעבען קאוועפעלד.
דער יעוונוך חאכאטש איז אויסגעווען א וועלט
ביז ער האט זי געפונען ערגיץ ביי א ים־ברעג דארט

אויף א פארוואָרפען אָרט.
א אידעל מיט א האָרב איז איצט איר מאַן,
ער האָט פאר איר מיט גערשטען זיבען מאָס באצאָלט,
און מיט א האַרקעמעל פון פאַלשען גאָלד.
און ווייל סע שטעהט אין הייליגען קאראַן
אז זי א ווייב,
אַן אשת איש,
דאַרף ריין האַלטען דאָס לייב,
פארטיליגט זי דערפאר
איר בענקעניש
צו אים, דעם סולטאַן, איר געליבטען האר — — —
חאבאטש האָט איינמאָל זיך מיט איר באשטעלט
צו קומען זי ארויסצוגנב'ענען ביינאכט
האָט זי פאר אים די טיר פארמאכט,
און האָט ארויסגעוויינט א מורא'דיג געוויין.
האָט ער אהיים זיך אומגעקערט אליין.
און אָט וואָס ער דערציילט:
נישטאָ קיין מירטעל מער אויף אַללאַס וועלט,
א קראַנקע פרוי איז דאָ
אויף אַזאַ אינזעל, וואָס איז ווי א מדבר וויסט;
קיין בוים אויף מיילען ווייט נישטאָ,
בלויז זאַמד און דאָ און דאָרט א בערגעל מיסט,
און קעז, וואָס וויינען מיט'ן ים און מיט'ן צפון־ווינט.
די שטיבלאַך זעהען אויס
ווי אויפגעשטעלט פאר הינט
און אַרימע שניידערס בלויז,
און גאַסענרייניגער באוואוינען זיי.
און זי וואוינט אויך אין אַזאַ באַנגאַלאָ —
קיין קוימען איז אפילו אויפ'ן דאך נישטאָ,
איין פענסטער בלויז, וואָס גיהט ארויס צום בעז —
א טייך אַזאַ — ער ציט זיך ווי א לאַנגער עק
פון ים ארויס — און ער פארפלייצט דעם ברעג

מיט טויטע ים־חיות, וואָס שטינקען און אַ פּאַגע,
כמעט ווי קריסטען אין די קלויסטערס זייערע ווען ס'איז חגא — — — —
אין זאַמד,
ביים פּאַרקאַן דאָרט, וואו סע האָבען זיך פאַרצאַמט
די רייכע לייט, וואָס פּרעגלען ווי חזירים זיך אין אייגען שמאַלץ,
אין פייער פון דער זון און אין העם וואַסערזאַלץ —
דאָרט האָט ער זי צום ערשטען מאָל דערזעהן
אין מיטען טאָג, אין זומערצייט איז דאָס געווען,
איין העמדעל אויפ'ן לייב — אַ שוואַרצעס —
און קורץ ביז צו די לענדען קוים — און מיט אַ נאַקעט האַרץ —
און אויך אין זאָקען בלויז אַ פּאָר — אָהן שיך —
אַזוי האָט זי איינאַיינעם מיט אַ קינד געוואַלגערט זיך,
און האָט אים נישט דערקענט.
נאָר ווען זי האָט דערזעהן אין זיינע הענט
דאָס כתב פון אים — איר סולטאַן משה לייב,
האָט זי געוויינט אויף אַלאַס גרויסע שטראָף.
שוין זיבען יאָר — האָט זי געזאָגט — האָט זי ווי אַן אַ סוף
געוואָרט.
דער טאָג האָט זי געמאַטערט און די נאַכט געגאַרט,
און זי האָט אַלץ געהאָפט דערלייזט צו זיין.
נאָר איצט קאָן זי נישט געהן צוריק צו זיך אין לאַנד אריין,
איר קינד — איר איינציג גליק,
געבוירען דאָ — וועט בענקען דאָ אַהער צוריק,
צו אירע היגע חבר'טאָרענס צו די קליינע — — —
אַלאַס און דעם סולטאַנ'ס הייליגע מעקאַ
איז פאַר איר אַ נאָמען בלויז פון דעם טאַבעקאָ,
וואָס איר פּאַפּאַ קויפט צוליב די שמאַטקעלאַך, די שענע,
וואָס מע גיט צו יעדען פּעקעל —
ער וויל, אַז זי — זיין טעכטעריל דאָס פינפיעריגע,
זאָל אויסנייען פאַר אים פון דעם אַ תפלין־זעקעל.
אַזוי האָט זי — דערצעהלט האַכאַטש — גערעדט, גערעדט
אין דעם קוני איילאַנד דאָרט... אין העם אַמעריקע...

און האָט דערביי געגלעט
מיט ציטערדיגע הענט
דאָס קינד איר'ס אויפ'ן שויס,
און ווי אַן אָווענט זון, וואָס לעשט זיך אויס,
האָט ווייכנעכעדיגער צער געברענט
אין אירע אויגען,
און אויף איר שיינעם קאָפּ,
ווען זי האָט צו דער ערד אַראָפּ
איר שטערען צוגעבויגען, — — —

.4

א הינטעל מיט א קינד ביים ים
האָבען געפונען א גאָלדענעם קאַם,
האָט איטליכס פון זיי פאַר זיך געוואָלט
דעם שיינעם קאַם, דעם קאַם פון גאָלד,
און די שיינע פרוי אין ים פארפאַלען
האָט ארויסגעוויינט פון די ווייסע וואַלען
דאָס ליד פון גאָרנישט.

די פרוי האָט געוויינט און דער ים מיט איר,
האָב איך געטראַכט וועגען דיר און מיר,
האָט דאָס הינטעל מיט'ן קינד מיר געבראַכט
דעם גאָלדענעם קאַם, וואָס כ'האָב אויסגעטראַכט.
האָט דאָס קינד געקוקט מיט דיינע אויגען,
האָב איך זיך געשטרעקט און צוגעבויגען
צום זאַמד אַראָפּ און צו גאָרנישט.

האָב איך אַראָפּגעלאָזט מיין קאָפּ,
ווי אַלעמאָל ווען איך נאַר זיך אָפּ,
און איך האָב נישט געוואוסט, וואָס מיר טוט וויי,
נאָר א טרויער אזא, וואָס איז ווייס ווי שניי,
האָט דאָס ליכט פון די אויגען מיר אויסגעפרויען

ביז אַלצדינג אַרום האָט זיך פאַרלוירען
און איז געוואָרען גאָרנישט.

האָב איך אין דער שטיל זיך געבעטען ביי דיר
דו זאָלסט זיך מער נישט דערמאָנען צו מיר,
האָסטו מיך אָנגעקוקט קאַלט און פרעמד
ביז איך האָב זיך פאַר זיך אליין פאַרשעמט,
האָב איך מיין ליולקע אָנגעצונדען
און איך האָב מיין שניפּס מיר איבערגעבונדען
כלומר'שט — איך זע דיך גאָרנישט.

האָסטו איבערגעלאָזען דעם ברעג און מיך
אינאיינעם מיט איינעמס צוויי אַלטע שיך
און דורכזיכטיג־לויטער שיין און קראַנק,
אַזוי ווי די זון ביים אונטערגאַנג
מיט וואָלקענס ווי מיט צירונג באַהאַנגען
ביזטו אוועקגעגאַנגען — פאַרגאַנגען.
איז געבליבען נאַכט, און גאָרנישט.

5.

משה לייב וועט אויסטראַכטען אַ שיף וואָס געהט אוועק,
און אַזוי לאַנג וועט ער איר נאָכקוקען פון ברעג
ביז ער וועט זעהן דעם לעצטען וואָלקען רויך פאַרשווינדען.
און דעמאָלט וועט ער ווי די ליכט צוקאָפּענס,
וואָס מען טוט זיי ביי אַ טויטען צינדען,
אַ פייער ביי דעם ברעג פון ים צעלעגען,
און ווי מע וויגט זיך
ביי דעם קדיש וואָס מע זאָגט פון טויטענ'ס וועגען,
וועט ער זיך וויגען ביי דעם פייער,
און וועט קלאָגען
אויף דיין נשמה, וואָס ער האָט ביים ים געפונען,
אויף דיין נשמה, וואָס ער האָט ביים ים פאַרלוירען,
פאַרלוירען — — — אָנגעוואוירען — — — —
אויף אייביג, אויף אייביג אָנגעוואוירען — — — —

א גינגעלי מיין אומעט.

זיי קלאָר מיין גינגעלי,
ווען ער, דיין אָרעמער יאָהאָמאַ, האָט דערזען
די רויטע צייכענונגען אויף דיינע ווייסע הענט,
און ווען ער האָט דערקענט אויף זיי
דעם אָטעם פון טשאָהי־טשאָהו זיין פריינט,
האָט ער אפשר געהאָפט פאַרנויגען זיך פאַר דיר
ביז צו דעם זוים פון קלייד וואָס נעמט ארום דיין לייב,
און מיט די אויגען בלויז א קוש טאָן דיר צום לעצטען מאָל דיין האַרץ;
נאָר אז הער קאָפּ זיינער וואָס איז שוין גרוי ווי זילבער
האָט ווי א טויטענקאָפּ ארויסגעווייזט צו אים
פון שפּיגעל דיינעם,
האָט ער דאָך נישט געקאָנט זיך צווינגען מער
דעם אומעט זיינעם לענגער צו באַהאַלטען.
עס קאָן דאָך נישט דער האָן
דעם עלפאַנט צודעקען מיט זיינע פליגעל.
און ווער איז שטאָלץ אויב נישט דער האָן דער נאַר.

— — —

ווי זאָגט דער גרויסער וואַנדיליִיאַ:
דאָס מינדסטע פויגעלע קאָן זינגען ווען די זון גייט אויף,
קאָן פליען ווען די זון גייט אויף,
און בלויז דער האָן, דער נארישער, צעשרייט זיך,
ווי נאָר פאַר אים אליין האָט זיך די זון באוויזען.
און בלויז א קינד א קראַנקס וואָס קאָן נישט שלאָפען, וועקט ער,
און בלויז דעם אָרימען דעם זאָרגענקענדיג וועקט ער,
דעם וועכטער, מעג ער קרייען אין אויער אריין אפילו —
ער גייט אהיים און לייגט זיך דוקא שלאָפען.
און ווען צעשפּרייט דער האָן די פליגעל זיינע?
ווען ער באַפאַלט א שוואַכען ברודער זיינעם,
צוליב א זערנעלע וואָס יענער האָט געפונען.

און ווען די נאכט וואס קומט, הייסט אים אליין זיך היטען
פאר אלע בייזקייטען וואס קומען מיט'ן חושך — — — —

געבענטשט זאל זיין דער גרויסער וואנדילייא.
אז זיס ווי ברויט מיט האניג איז זיין משל.
און ליכטיג איז עס ווי דער שענסטער שטערען.
דער שטאלץ אין אונז צעשפרייט דאך אויך די פליגעל
ווען אונז באפאלט די שנאה צו א ברודער.
נאר אז עס קאן דער האן נישט אויסמיידען די נאכט
אפילו ווען ער גרייכט צום העכסטען בוימשפיץ,
ווי קענסטו אויסמיידען דעם אומעט דיינעם
וואס איז אין פינסטערקייט געגליכען צו אן עלפאנט,
וואס קאן דיך טראגען איבער וויסטענישען
מיט אלע דיינע ווייבער אויף זיין פלייצע,
מיט אלע דיינע קינדער אויב דו ווילסט נאר.
און ווען דו זאלסט אפילו ווי דער טיגער שטארק זיין,
צי קאן ער נישט דיין בלוט אין זאמד צעגיסען,
און ווי א ווארים דיך מיט זיינע פיס צעטרעטען?

און וואס איז שוין ווען דו ביזט קלוג אפילו
מיט רייד ווי גאלד דיין אומעט צו באצירען?
דער קליגסטער קלאון האוואיא פון גולדאטי
האט אויסגעלערנט בוהאדא זיין עלפאנט,
אז ער א ל י י ן זאל אנטאן זיך דעם מאנטעל — — —
און וואס האט ער געזאגט אין זיינע גסיסה־שטונדען?
— מיט לייבען און מיט וועלף, מיט לעמפערטען און טיגערס
האב איך א לעבען לאנג צו שפילען זיך באוויזען,
ווי אין א זומערטאג מיט קינדערלאך אין גארטען,
נאר מיט מיין בוהאדא, מיין ליבען עלפאנט,
האב איך א לעבען לאנג זיך אפגעמאטערט.
און ווי ס'איז שווער א בארג פון ארט צו רירען,
איז שווער געווען פאר מיר אים אויסצולערנען

ער זאָל דאָס קונצשטיק ווייזען, זיך אליין צו לייגען,
עס זאָל זיך אויסדאַכטען דעם צירקבאַזוכער,
אז ער האָט זיך געלעגט צו שלאָפען אויף א וויל —

צו שלאָפען אויף א וויל, א בוהאדא, מיין עלפאַנט — — — —

צו שלאָפען אויף א וויל, א גינגעלי, מיין אומעט — — — —

יאָהאָמאָ'ס באַגליד.

פליט די באַן מיט מיר אין טאָג אריין,
זעה איך דיך אין טוי און מאָרגענשיין,
מיין גינגעלי.
גיט מיין בענקעניש צו דיר פאָראויס,
ווי א פויגעל אזא ווייטען פלי,
מיין גינגעלי.
בין איך לענדערווייט אוועק פון דיר,
ברענגט דער מאָרגענווינט דיין אָטעם מיר,
מיין גינגעלי.
זינגען טייך און גראָז און בוים ביים וועג
פון דיין ליכט און שיינקייט אין דער פרי,
מיין גינגעלי.

גליט אין מיר א לויטערער מיין טרוים,
ווי די זון ביי דיין געלעגערהוים,
מיין גינגעלי.
ווייגען ציטערדיגע מיינע הענט —
פרייד און טרויער — ארום מיינע קני,
מיין גינגעלי.

פרץ הירשביין:

אין שאָטען פון דורות.

פערזאָנען:

ר פ א ל ל ו ר י א.
ה י ר ש, זיין זוהן.
מ ל כ ה, הירש׳ס כלה.
ב אָ ב ע, רפאל׳ס מוטער.

ערשטער אקט.

אַ האַפען שטאָדט ביים אַטלאַנטישען ים אין צפון־שפּאַניען. אַ קליינע, דירה, וואָס קומט אַרויס מיט טיר און פענסטער אין אַ שמאָל געסעל אַריין. אַ טיר פיהרט אין אַ צוויוטען צימער אַריין.

זומער נאָך האַלבען טאָג. די טיר איז אָפען און אויף די פּלאַכע, גלאַטע שטיינער פון ברוק ליגען זוניגע ליכט־פלעקען. אין שטוב עטליכע פעקלאך נוט קיין פאַנאַנדערגעבונדענע.

ר פ א ל (ברענגט אין אָרדענונג אַנ׳אַלט קופערטעל, בעט עס אויס מיט אַ טוך, נעמט אַרויס פון אַ פעקעל אַ ספר־תורה און לעגט זי אַריין אין קופערט אַריין. אין יענער צייט הייבט זיך אָן צו דערטראָגען פון דרויסען אַ געזאַנג פון עטליכע פרויען־שטימען, וואָס דערמאָנט זעהר שטאַרק דעם ניגון פון אַ ק ד מ ו ת. ער מאַכט צו דעם קופערט און הערט זיך איין.)

ב אָ ב ע (קומט אַרויס פון אַנדערען חדר מיט אַנ׳אויסדרוק פון פאַר־וואונדערונג אויפ׳ן פנים.)

ר פ א ל: מאַמע?
ב אָ ב ע: האַ, יאַ, וואָס טוסטו, רפאל?
ר פ א ל: וואָס טוסטו, מאַמע?
ב אָ ב ע: הערסט?
ר פ א ל: איך הער, און קען עס נישט פאַרשטעהן.
ב אָ ב ע: דאַכט זיך פון שול דער ניגון. האַ, ערב שבועות?
ר פ א ל: נישט משיג צו זיין, מאַמע. דורות! איך הער זי׳ערע טריט הינטער׳ן פענסטער.

באָבע: אַזוי מיינסטו, מיין קינד?

רפאל: דורות, דורות. און די אייגענע זון האָט יעמאָלט אויך געשיינט.

באָבע: קען מען דען וויסען ווער ס'האָט דאָ געוואוינט אין דער שטוב; איז זעהר אַלט.

רפאל: דאָס געסעל... די שטיינער פון ברוק... דורות...

באָבע: הערסט? זינגען נאָך. מען קען מיינען, אידישע טעכ־טער זינגען.

רפאל: אפשר האָבען זיי געזונגען אין יענע יאָהרען.

באָבע: דער וואָס אין הימעל וועט רחמנות האָבען. אפשר וועט אונז דאָ קיינער נישט טאָן קיין בייז.

רפאל: ווער ווייסט?

באָבע: געבליבט איז דער אויבערשטער, וואָס מיר האָבען די ספר־תורה ארויסגעראטעוועט.

רפאל: געמאַכט אַן אָרט אין קופערט.

באָבע: געלויבט איז דער אויבערשטער.

רפאל: דאָ איז די מזרח־וואַנט.

באָבע: אפשר וועט דער וואָס אין הימעל זיך דערבארימען. (דאָס געזאַנג דרויסען פארשטאַרקט זיך. ביידע הערען זיך צו.)

הירש און מלכה (קומען אַריין מיט פעקלעך.)

באָבע: אָט זיינען די קינדער.

הירש: הערסט, פאָטער, הערסט, באָבע, ווי מען זינגט דאָ?

מלכה: מיר קומען אַזש טרערען אין די אויגען.

הירש: דאָ זינגט מען; אין די גאַסען טאַנצט מען — אַ יונג פאָלק.

רפאל: אינגער פון אונזערס.

מלכה: דער ים נאָהנט. מען זעהט פון וויטען ווי שיפען שווי־מען.

רפאל: וואו זענט איהר איצטער געוועזן?

הירש: ביים ים. געגאַנגען דורך ענגע געסלעך.

מלכה: אַז איך קוק צו די מענשען אין די גאַסען דאַכט זיך מיר, איך זעה צווישען זיי אידען.

ה י ר ש: מיר דאַכט זיך אויך דאָס אייגענע.

ר פ א ל: אפשר איז דאָס טאַקי אזוי.

ה י ר ש: איך האָב געוואוסט, אז מיר וועלען ניט זיין די ערשטע אהער אריבערצוקומען.

מ ל כ ה: איך קלער אויך אזוי.

ה י ר ש: ווען איך זאָל וויסען, אז דאָס וועט ברענגען רוה פאַר'ן פאָטער.

ר פ א ל: איך האָב מיר קיין מאָל ניט געקענט אויסמאָלען אין מיין מח, אז איך זאָל אהער ווערען פארטריבען; אז רפאל לוריא וועט זיין דער איד וואָס וועט נאָך אזוי פיעל דורות ברעכען דעם חרם, וואָס זיין אומה האָט ארויפגעלעגט אויף דער מדינה.

ב אָ ב ע: וועה צו אונזערע יאָהרען.

מ ל כ ה: לאָמיר פאַנאַנדערבינדען די פעקלעך.

ר פ א ל: זאָל מען נישט וויסען, אז מיר זיינען אידען. זאָלען זיי נישט מיינען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט שוין מיט זיי שלום געמאַכט.

ב אָ ב ע: פארזינדיגט אונזערע טעג.

ה י ר ש: מיר לעבען אין אַ צייט, וואָס ניט יעדע זינד ווערט פאַר אַ זינד פאררעכענט.

ר פ א ל: אָבער נישט יעדערער קען די זינד פארטראָגען אויף זיינע פלייצעס.

ה י ר ש: קום גאָר מיט מיר ארוים אין גאַס.

מ ל כ ה: פאַראַנען אזעלכע שמאָלע געסעלאַך; מען קען באַלד דערקענען, אז אידען האָבען אמאָל דאָרט געוואוינט.

ה י ר ש: אפשר וואוינען זיי נאָך דאָרט איצטער אויך. קום, פאָ־טער, מיט אונז.

מ ל כ ה: די באָבע וועט אויך געהן; יא, באָבע, איהר וועט געהן מיט אונז?

ב אָ ב ע: האַ, וואוהין האָב איך צוגעהן?

ה י ר ש: געפינען נאָך אידען.

ר פ א ל: הלואי זאָל עס נישט געשעהן.

מ ל כ ה: ווען מען דערוויסט זיך, אז מיר זיינען אין שפּאַניען, וועל־טען נאָך אידען אהער אריבערגעקומען.

ה י ר ש: איך קלער אויך אַזוי.

מ ל כ ה: פאַר וואָס טראָגען אידען אַזוי לאַנג אַ שנאה אין האַרצען?

ר פ א ל: רעד נישט אַזוי, מיין קינד. זיי גוט בודק ביי זיך אין האַרצען, צי וועסטו דאָרט כאָטש אַ שפּראָץ שנאה צו אימיצען געפינען. ביזט דאָך אַ אידישע טאָכטער, זאָג, צו וועמען טראָגסטו אַ שנאה אין האַרצען?

מ ל כ ה: איך? צו קיינעם ניט.

ר פ א ל: מיר טראָגען אַליין די שטראָף, נישט קיין שנאה!

ה י ר ש: אָבער דער חרם, פאָטער?

ר פ א ל: איז דאָך דאָס בייז אויפ'ן אידענס קאָפּ געפאַלען, האָבען דאָך אידען זיך געלאָזט וואַנדערען אין פרעמדע מדינות; האָבען דאָך קינדער פון אָט דער דאָזיגער אומה געטאַנצט און גאָט געלויבט יעמאָלט, ווען אונזערע טאַטעס האָבען זיך געלאָזט וואַגלען איבער דער וועלט.

ה י ר ש: האָט מען דאָך אַ חרם אַרויפגעלעגט?

ר פ א ל: כדי שלום צו מאַכען מיט'ן אייגענעם גורל, כדי דאָס האַרץ זאָל נישט אויסגעהן פון צער און בענקען.

ה י ר ש: וואָס וויסען די קינדער פון לאַנד פון אונזער חרם?

ר פ א ל: מיין זוהן, לאָמיר וועגען דעם מעהר נישט רעדען.

מ ל כ ה: מיר מאַכען זיך אַליין טרויעריג.

ר פ א ל: געוויס באַדאַרף מען דעם טרויער פאַרטרייבען פון זיך.

ה י ר ש: קום, באָבע, מיט אונז, — וועסטו זעהן וואָס פאַר אַ שמאָלע געסעלאַך זיי האָבען דאָ.

ב אָ ב ע: זאָל שוין זיין.

ה י ר ש: קום, אַז מען וואוינט אין אַ שטאָט, באַדאַרף מען וויסען וואָס הינטערען שטאָט טוט זיך. קום דו, פאָטער, מיט אונז.

ר פ א ל: אפשר וועל איך מיטגעהן.

מ ל כ ה: מען וועט דאָך ניט אייביג זיצען אין שטוב.

ר פ א ל: דאַכט מיר, אַז אייביגקייט בין איך שוין דאָ.

ה י ר ש: כאַ־כאַ־כאַ, און קיין איין נאַכט נאָך ניט איבערגענעכ־טיגט.

ר פ א ל: וואוהין ווילסטו געהן?

הירש: דאָ נאָהנט פאַראַן אַ גאָרטען מיט אַ טורעם־זייגער אין מיטען, גאָר ביים ים.

רפאל: וואָס, מאַמע, קום, זיי זשע מוחל.

באָבע: איך? לאָזט מיך. מה רעש?

מלכה: איך וועל דיך פיהרען.

באָבע: איך האָב אביסעלע מורא, קינדערלאַך.

הירש: ווער וועט דיר דען שלעכטס טאָן, באָבע?

באָבע: די מורא זיצט אין מיר. צי דען קען איך, קינדערלאַך, די מורא פון זיך אַרויסטרייבען?

רפאל: ווער האָט עס געזונגען הינטערען פענסטער? מען האָט געקענט מיינען אַז בכיון זיינען זיי אַהער געקומען.

הירש: מען זינגט דאָ און מען טאַנצט אין אַלע גאַסען.

מלכה: קליינע קינדערלאַך טאַנצען אין די גאַסען.

רפאל: האָסט זיך צוגעהערט צו די נגונים?

הירש: אָריענטאַליש.

רפאל: דאָס אַלץ?

מלכה: איך האָב אַזש שיער ניט געוויינט.

הירש: קום, פאָטער, אין גאַס אַרויס.

באָבע: געהט איך געזונטערהייט; נישט זאַמט זיך לאַנג.

רפאל: לאָמיר געהן.

מלכה: זיי ניט אומעטיג, באָבע. (קושט די באָבע, געהען אַרויס.)

באָבע (בלייבט אַליין. פלאָנטערט זיך אַ ווייַלע אַרום איבער'ן צימער, שעפּטשעט אין דער שטיל, ווי עפּעס אַ תחינה וואָלט זי זאָגען.)

אַן אַלטע פרוי (באַווייזט זיך אין טיר. ס'פּנים איהר'ס, כאָטש זעהר צעקנייטשט, דאָך קוקט פון דעם יוגענד אַרויס. אָפּגעריסען און אָפּ־געשליסען. קוקט צו דער באָבען.)

באָבע (באַמערקט זי. פאַרוואונדערט, אָהן ווערטער.)

די אַלטע: (שאָקעלט מיט'ן קאָפּ): נישט פאַרגעסען אַ לייבליבע שוועסטער.

באָבע: האַ, וואָס?

די אַלטע: דערקענסט מיך נישט?

באָבע: האַ, וואָס? גאָט איז מיט דיר.

ד י אַ ל ט ע: געמיינט — האָסט דאָ קיינעם נים; גאָר פאַרגעסען, אז אַ שוועסטער אַ לייבליכע געפינט זיך דאָ. כי־כי...

ב אָ ב ע (געהט צו נעהנטער און באַטראַכט זי): ווי הייסט? ווי אַזוי?

ד י אַ ל ט ע: אַ שוועסטער, אַ לייבליכע שוועסטער.

ב אָ ב ע: מיין זוהן איז אַוועקגעגאַנגען.

ד י אַ ל ט ע: ער ווייס אויך נישט פון מיר.

ב אָ ב ע: ווער האָט דיר דערצעהלט, אַז מיר זיינען דאָ?

ד י אַ ל ט ע: נישט געקענט רוהען; ס'האַרץ האָט מיר געזאָגט.

ב אָ ב ע: ווי אַזוי הייסטו?

ד י אַ ל ט ע: אפילו מיין נאָמען פאַרגעסען, וועה איז מיר.

ב אָ ב ע (געהט צום טיר אומרוהיג. קוקט אַרויס ווי אימיצען ערוואַר־טענדיג.)

ד י אַ ל ט ע: זיי קומען שוין?

ב אָ ב ע: ווער?

ד י אַ ל ט ע: די קינדער מיין איך.

ב אָ ב ע: יאָ, זיינען אָנגעקומען אהער.

ד י אַ ל ט ע: איך ווייס.

ב אָ ב ע: וואָס טוסטו דאָ?

ד י אַ ל ט ע: ווי הייסט וואָס איך טו דאָ — אזא שאלה וואָס דו פרעגסט.

ב אָ ב ע: האָסט געוואוסט פון אונז?

ד י אַ ל ט ע: צרות אויף דער וועלט, האָט מען זיך דערמאָנט אָן מיר. געוואוסט, די צרות וועלען זיי שוין מסתמא אריבערברענגען.

ב אָ ב ע: אַ פולע וועלט מיט צרות.

די אַלטע: געוואוסט, געוואוסט.

ב אָ ב ע: וואו וואוינסטו דאָ?

ד י אַ ל ט ע: מען ווייסט אַוואו.

ב אָ ב ע: ביזט אַ אידיש קינד, הייסט עס.

ד י אַ ל ט ע: ווייסט אפילו נישט וואו דו וואוינסט, וועה איז מיר. דאָ האָב איך דאָך געהאַט מיין דירה אַ צייט צוריק.

ב אָ ב ע: ביזט אַ אידיש קינד?

ד י אַ ל ט ע: כ׳ביכ׳בי, זאָגט מען דאָך דיר: אַ לייבליכע שוועס־טער.

ב אַ ב ע: שרעק מיך נישט, כ׳בין אַנ׳אַלט מענש. קאָם וואָס איך לעב.

ד י אַ ל ט ע (דערנעהנטערט זיך): קוק אין די קנייטשען פון מיין פּנים. דיין לייבליכע שוועסטער.

ב אַ ב ע: וואָס ווילסטו פון מיר? געה געזונטערהייט; כ׳האָב שוין אַזוי אויך גענוג.

ד י אַ ל ט ע: אַט אַזוי האָט מען פּחד פאַר אַנ׳אייגענער שוועס־טער.

ב אַ ב ע (ווישט די טרערען): וואו זיינען זיי? זאָל חלילה עפּעס מיט זיי נישט טרעפען. (וויל אַרויסגעהן פון שטוב און האָט עס מורא צו טאָן.)

ד י אַ ל ט ע (עפענט אויף דעם קאַסטען און גראַבט אַיין לאַנג דעם קאָפּ אין דער ספר־תורה. הויבט זיך אויף, ווישט די טרערען און אַזוי אַהן ווער־טער געהט זי אַרויס.)

ב אַ ב ע: (געהט צום טיר און קוקט צושראָקען נאָך דער אַלטער.)

ה י ר ש און מ ל כ ה (קומען אַריין.)

מ ל כ ה: האָסט ניט געהאַט קיין מורא, באַבע, צו זיין אַליין?

ב אַ ב ע: הא, דו נאַר?

ה י ר ש: מיר זיינען געקומען דיך אַרויסנעמען, באַבע; דער טאַ־טע וואַרט אויף אונז.

ב אַ ב ע: איהר האָט דאָ קיינעם נישט געזעהן?

ה י ר ש: וואָס מיינסטו?

ב אַ ב ע: אַנ׳אַלט מענש דאָ געווען.

מ ל כ ה: אַ אידיש קינד?

ב אַ ב ע: געווען דאָ אין שטוב.

מ ל כ ה: ווען, איצטער?

ב אַ ב ע: נאָר וואָס.

ה י ר ש: וואָס האָט זי געוואָלט?

ב אַ ב ע: מיך איבערגעשראָקען, קינדערלאָך.

מ ל כ ה: האָט גערעדט צו דיר?

ב אָ ב ע: אוי וועה, קאַם וואָס דאָס חיות איז אין מיר געבליבען.
ה י ר ש: דאָ זיינען פּאַראַנען נאָך אידען!
מ ל כ ה: מען באַדאַרף אַנזאָגען דעם פאַטער.
ב אָ ב ע: וועה איז מיר.
מ ל כ ה: וואָס איז, באָבע?
ב אָ ב ע: שווינדעלט מיר אין קאָפּ פאַר שרעק.
ה י ר ש: האָט ניט געזאָגט וואו זי וואוינט.
ב אָ ב ע: זאָגט, אַז זי איז מיינע אַ לייבּליכע שוועסטער. האָב איך דאָס שוין באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז, אוי וועה איז מיר.
ה י ר ש: דערמאַן זיך, באָבע, אפשר האָסטו געהאַט ערגעץ אַ שוועסטער?
מ ל כ ה: טאַקי, באָבע.
ב אָ ב ע: ס'טייטש.
ה י ר ש: האָסט פאַרגעסען אָן איהר.
ב אָ ב ע: קינד! וואָס דו ביזט! וואָלט איך נישט וויסען אַז כ'האָב אַ שוועסטער? אַזוי נאַריש בין איך שוין, וועה איז מיר? איך זאָג צו איהר: איך וואָלט דאָך וויסען, אַז איך האָב נאָך אַ שוועסטער. מאַכט זי: אַמאָל פאַרגעסט מען אָן אַ לייבּליכע שוועסטער. אַזאַ זאַך קען דאָך גאָרניט געמאָלט זיין.
ה י ר ש: כאַ־כאַ־כאַ. באָבע, האָב ניט קיין פאַראיבעל, אפשר ביזטו גאָר געשלאָפען. אפשר האָט זיך עס דיר גאָר גע'חלומ'ט?
ב אָ ב ע: ס'טייטש אַ חלום, אַז איך בין געוועזן אויף!
מ ל כ ה: די באָבע קוקט טאַקע אויס שלעפעריג.
ה י ר ש: אמת, מלכה?
ב אָ ב ע: איז צוגעגאַנגען צום קאַסטען, אויפגעעפענט און אַ קוש געטאָן די ספר־תורה; פון וואַנען האָט זי געוואוסט, אַז דאָרטען איז גאָר פאַראַן אַ ספר־תורה?
ה י ר ש: באָבע, ס'איז געוועזן אַ חלום!
ב אָ ב ע: כ'האָב פאַראיבעל אויף דיר, מיין קינד.
מ ל כ ה: אָן אַלטע פרוי געוועזן?
ב אָ ב ע: אוי וועה איז מיר.
ה י ר ש (אָן אַ זייט צו מלכה'ן): וואָס זאָגסטו?

מ ל כ ה: עפּעס מוז זיין.

ה י ר ש: אפשר וועט זיך די באָבע צולעגען.

מ ל כ ה: די באָבע איז שלעפעריג.

ה י ר ש: קום, באָבע, אין אנדערען חדר, וועסטו זיך צולעגען.

ב אָ ב ע: וואָס, האָ? און איהר וועט אוועקגעהן?

מ ל כ ה: הירש אָדער איך וועלען בלייבען מיט דיר.

ב אָ ב ע: קינדערלאך, לאָזט מיך נישט אַליין.

ה י ר ש: שרעק זיך נים.

ב אָ ב ע: מען טאָר מיך שוין מעהר נישט לאָזען אַליין; איך האָב מורא.

ה י ר ש: גוט, באָבע, מיר וועלען דיך נים איבערלאָזען. (ביידע פיהרען די אַלטע אין צווייטען צימער אריין. אין אַ ווײַלע אַרום קומען זיי ווידער אַרויס.)

מ ל כ ה: וואָס טראַכסטו, הירש?

ה י ר ש: איך קלער, אַז דאָ אין לאַנד קענען מענשען לעבען גליק־לאך.

מ ל כ ה: וואָס איז דאָ געוועזן מיט דער באָבען?

ה י ר ש: אַנ'אַלט מענש, האָט זיך איבערגעשראָקען, אָדער אפשר איז זי אַנדרעמעלט געוואָרען.

מ ל כ ה: וואָס וועט דאָ ווערען פון אונז?

ה י ר ש: דאָ וועלען מיר אָנהויבען בויען אונזער לעבען.

מ ל כ ה: דאָ?

ה י ר ש: כ'האָב נאָך קיינמאָל נים געלעבט אונטער אַזעלכע לוי־טערע הימלען.

מ ל כ ה: און אויב די שרעקען וועלען אהער אויך דערגרייכען?

ה י ר ש: אויף מיינע פּלייצעס וועל איך דיך דורכנעהמען; דיין יוגענד וועט מיר דעם וועג באַלייכטען.

מ ל כ ה: כ'האָב שיער נים געוויינט, ווען כ'האָב געהערט די מייד־לאך זינגען.

ה י ר ש: אין מיר האָט דאָס לעבען אָנגעהויבען צו טאַנצען זעהענ־דיג ווי די קינדער טאַנצען.

מ ל כ ה: וואָס וואָלט איך איצטער געטאָן אהן דיר? איך טראַכט אמאָל — איך וויל עס גאָר ניט זאָגען.

ה י ר ש: וואָס האָסטו געטראַכט איצטער צו דערצעהלען?

מ ל כ ה: איך מיין די באָבע. ווען זי האָט האָט זי דאָ געזעהן?

ה י ר ש: וואָס עס חלום'ט זיך דער עלטער איז ניט פאַר אונז צו באשיידען.

מ ל כ ה: דער פאָטער איז טרויעריג.

ה י ר ש: ס'איז ניט קיין וואונדער.

מ ל כ ה: און אַז איך בין טרויעריג.

ה י ר ש: מיר געהערען צו אַנ'אַנדער דור.

מ ל כ ה: אפשר זיינען יענע דורות געווען רוהיגער.

ה י ר ש: וואָס האָט געגעבען די רוה פון יענע דורות? דעם איצ־טיגען שטורם! איך וויל לעבען אין אַ שטורעמדיגען דור, ניט אין דעה טויטער שטילקייט.

מ ל כ ה: איך וועל זיין שטאַרק.

ה י ר ש: דו ביזט מיין ליבע, וואָס שטעהט העכער פון אַלע צייטען און בינט צונויף דור מיט דור.

מ ל כ ה: אַ, ווען מיר וואָלטען געקענט מאַכען, אַז אונזער פאָטעה זאָל אַזוי פיהלען!

ה י ר ש: אַ חרם... איך וויים ניט זיין באַדייט. קיין זאַך באַדאַרף אין וועג ניט שטעהן פאַר דעם וואָס וויל אַנהויבען אַ נייַ לעבען. וואָס האָבען אונז די שפּאַנישע הימלען געטאָן, וואָס מיר האָבען זיי פאַרשאָל־טען?

מ ל כ ה: דער פאָטער זאָגט, אַז דאָס האָבען מיר אויף זיך אַרויפ־געלעגט די קללה.

ה י ר ש: וועלען מיר ביידע די קללה פאַרוואַנדלען אין אַ ברכה. לאָמיר זיין די ערשטע, וואָס וועלען די קללה אַרויסטרייבען פון אונזעה לעבען.

מ ל כ ה: פאַר וואָס באַהאַלטען מיר זיך דאָ אין אַ ווינקעלע?

ה י ר ש: ווייל עס לעבט אין אונז די שרעק פון דורות.

מ ל כ ה: ווי שעהן די מיידלאַך האָבען דאָ פריהער געזונגען.

ה י ר ש: קינדער פון דעם לאַנד.

מ ל כ ה: און מיר?

ה י ר ש: אזוי וועט אונזער האַרץ אָנהייבען צו זינגען!

מ ל כ ה: ווען מיר זיינען אַרוים פון דער סכנה, האָט דאָס לעבען אָנגעהויבען צו קלינגען אַרום מיר מיט ליכטיגע גלאָקען. איך וויל אזוי לעבען! (זי פּרואווט איבערזינגען די מעלאָדיע, וואָס האָט זיך פריהער אוווי־לע געטראָגען פון דער גאַס).

אַ אונבאַקאַנטער יונגערמאַן (באַווייזט זיך אין דער אָפּענער טיר. באַטראַכט זיי ביידען מיט אַ צופרידענעם שמייכעל. באַמערקען איהם; ווארפען זיך ביידע דורך מיט פאַרוואונדערטע בליקען).

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: אַ גוטער מאָרגען! שעהן און ליכטיג היינט ביי אונז.

ה י ר ש: יאָ, זעהר שעהן.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: און איהר פיהלט זיך דאָ ווי פרעמדע.

מ ל כ ה: (שטעלט זיך זייט ביי זייט מיט הירש'ען).

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: אַז מען ברענגט נאָך אַהער די ליבע, קען מען דאָ טאַנצענדיג פאַרברענגען די טעג.

מ ל כ ה: פרעג איהם ווער ער איז.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: כאַ־כאַ־כאַ! שפּאַניען איז נאָך אַלץ אונטערען הימעל; און די זון שיינט דאָ העל און וואַרים.

ה י ר ש: ווער זענט איהר?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: קוק מיר אַן אין פּנים, אפשר וועסטו מיד דערקענען.

ה י ר ש: (אומרוהיג, כאָטש ער שטאַרקט זיך): קומט אַריין נעהנ־טער.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר (אַריינקומענדיג): אַנ'אומבאַקאַנט־באַ־קאַנטער פריינד.

מ ל כ ה: ווער איז ער?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: כאַ־כאַ־כאַ! ביי אונז לאַכט מען זעהר הויך. פון אַלטע צייטען לאַכט מען דאָ הויך.

מ ל כ ה: דאָ זינגט מען אויך.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: יאָ, דאָ זינגט מען, דאָ טאַנצט מען. מיט אַ חשק צום לעבען זיינען פול אונזערע ביינער. (קוקט זיך אַרום).

ה י ר ש: די שטוב באַקאַנט?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: אַ באַקאַנטע גאַס; אַ באַקאַנט הויז.

ה י ר ש: שוין לאַנג דאָ אין שפּאַניען?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: איך וואָלט אייך באַדאַרפט זאָגען מיין נאָמען, נאָר וואָס איז דער חלוק? אַמאָל איינענע ברידער פאַרענדערען זייערע נעמען; ווילען ווערען יעדערער אַליין בעל־הבית פאַר זיך אויף גאָט׳ס וועלט. כאַ־כאַ־כאַ־כאַ!

מ ל כ ה: איהר זענט דאָ געבוירען געוואָרען?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: ווי עס קלינגט די שטימע ביי אונזערע שוועסטער פון אַנ׳אַנדער לאַנד!

ה י ר ש (מוטיג): איך שפּיר אויך דורות אַהינטער מיינע פּלייצעס. כאַ־כאַ־כאַ־כאַ!

מ ל כ ה: מיר זיינען ניט אַליין; מיט אונז איז געקומען אונזער פאָטער און אַ באָבע.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: דאָס שלאָפט זי דאָרט אין אַנדערען צימער. (שטעלט זיך אין טיר פון אַנדערען חדר און קוקט לאַנג און ערנסט).

ה י ר ש: וואָס זעהט איהר דאָרט?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: אַט אַזוי איז עס שוין מיט דער עלטער. כ׳האָב פאַרגעסען צו פרעגען — אפשר האָט איהר עפּעס נויטיג?

מ ל כ ה: מיר דאַנקען אייך.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: דעם ערשטען טאָג דאָ אינגאַנצען. ביי גוטע מענשען וואוינט איהר דאָ.

ה י ר ש: מיר דאַנקען אייך.

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר (עפענט אויף אַ פענסטער): איהר זעהט, דאָ וואַקסען ביי׳נ׳אייך בלומען הינטערען פענסטער.

מ ל כ ה (שפּירט זיך אומרוהיג. איז שוין פאַר דער צייט אַריין אין אַנדערען חדר און ווידער אַרויסגעקומען און זיך געשטעלט זייט ביי זייט מיט הירש׳ען).

ה י ר ש: איך דאַנק אייך פאַר אייער גוטהאַרציגקייט.

מ ל כ ה: אפשר ווייסט ער, ווער די אַלטע איז, וואָס די באָבע דער־ציילט?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: אַלץ ווערט מיט דער צייט אַ רעטעניש.

און גאַר אומזיסט. געהט איהר דאָ אַפּט אַרויס צום ים? אַ, יאָ, איהר זענט דאך היינט אָנגעקומען; ס'איז דער אַטלאַנטישער ים, ער וואַשט אונ־זערע ברעגעס.

ה י ר ש: מיין פאַטער איז דאָרטען. ער וואַרט אויף אונז ביים ברעג.

א ו מ ב ע ק ע נ ט ע ר: דער אַטלאַנטישער, ווי אַלע ים'ען, קענען האַלטען סודות, און ניט פאַר יעדען דערצעהלט ער, וואָס עס איז אויף איהם פאַרגעקומען נעכטען, אייערנעכטען, און מיט אַ עטליכע הונדערט יאָהר צוריק.

ה י ר ש: וואָס מיינט איהר?

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: כ־כאַ־כאַ־כאַ! אייביגע סודות וואָס מאַ־כען פרעמד די געפיהלען פון ברודער צו ברודער... אוואו, זאָגט איהר, איז אייער פאַטער?

(פון דרויסען דערטראָגט זיך ווידער דאָס געזאַנג פון אַ פרויען־כאָר).

א ו מ ב א ק א נ ט ע ר: איהר האָט ליב אונזערע געזאַנגען דאָ? ליכטיגע געזאַנגען! האַ־האַ, די קינדער טאַנצען. אַ גרויסע פרייד צו זעהן. (געהט אַרויס).

מ ל כ ה (כאַפּט אַרום הירש'ען): ווער איז ער? כ'האָב מורא פאַר איהם!

ה י ר ש: וואָס איז דאָ מיט אונז?

מ ל כ ה: זעהסט, ער שטעהט נעבען די קינדער.

ה י ר ש: אפשר איז ער געשיקט געוואָרען אויסצופאָרשען ווער מיר זיינען?

מ ל כ ה: מען ווייסט שוין, אַז מיר זיינען דאָ.

ה י ר ש: גוט אַזוי; איך האָב זיך ניט געוואָלט אַריינ'גנב'ענען אַהער.

מ ל כ ה: וואָס האָט ער אַזוי געלאַכט?

ה י ר ש: מיר פאַרדריסט, וואָס איך האָב איהם ניט גענומען אויפ'ן פאַרהער אַביסעל שטרענגער.

מ ל כ ה: איך טראַכט, אַז די באָבע איז ניט געשלאָפען. זי וועט ניט פאַרבייטען קיין חלום אויף דער ווירקליכקייט.

ה י ר ש: אַלץ קען טרעפען ביי היינטיגע צייטען. דו ציטערסט דאך. וואָס איז מיט דיר?

מ ל כ ה: איך וויים נים.

ה י ר ש: זעה ווי אַלץ דאָ נויגט צו אונז דעם קאָפּ מיט צופרידענ־קייט. מיר האָבען זיך דאך נים אריינגע'גנב'עט אהער.

מ ל כ ה: ווער איז דער מענש וואָס איז דאָ איצטער געווען?

ה י ר ש: אַ מענש ווי אַלע מענשען. מיר זיינען דאך נים געשלאָ־פען. כאַ־כאַ־כאַ!

מ ל כ ה: פון וואַנען ווייסטו אַז די באָבע איז געשלאָפען?

ה י ר ש: ווייל זי שלאָפט איצטער אויך. אפשר האָבען זיך זעהר פיעל אהער, אין פערשידענע צייטען, שטילערהיים אריבערגעקליבען. האָסט זיך צוגעהערט ווי ער האָט געלאַכט?

מ ל כ ה: פאַר זיין געלעכטער האָב איך מורא.

ה י ר ש (אויך אַביסעל אומרוהיג): איך וויל נים זעהן קיין טרערען אין דיינע אויגען... הער זיך נים צו צו די קלאַנגען וואָס דער ווינט ברענגט צוטראָגען פון פרעמדע וועלטען.

מ ל כ ה: מיט דיר בין איך שטאַרק. קוק איצטער אין מיינע אוי־גען — ניטאָ מעהר קיין טרערען.

ה י ר ש: בלויז אַביסעלע שרעק און פייער פון דער יוגענד.

מ ל כ ה: איך וויים נים פאַר וואָס די טרערען זיינען מיר געקומען אין די אויגען אריין. איך שעם מיר אַליין פאַר זיך.

ר פ א ל ל ו ר י א (קומט אַריין).

מ ל כ ה: אָט איז דער פאָטער!

ה י ר ש: ענטשולדיג, וואָס מיר זיינען נים געקומען צו דיר.

ר פ א ל: נישט קיין בייז. געטראָפען דעם וועג.

מ ל כ ה: די באָבע האָט נים געוואָלט געהן, איז אנשלאָפען גע־וואָרען.

ה י ר ש: זי האָט זיך דאָ איבערגעשראָקען אהן אונז.

מ ל כ ה: אַז אַלטע פרוי איז דאָ געווען.

ה י ר ש: איהרס אַ שוועסטער.

ר פ א ל: אַ שוועסטער?

מ ל כ ה: יאָ, אַזוי האָט זי דערצעהלט צושראָקענערהייט.

ר פ א ל: וואו איז זי איצטער?

ה י ר ש: אין אַנדערען צימער. שלאָפט.

ר פ א ל: אַזוי האָט זי דערצעהלט?

ה י ר ש: איך קלער, איהר האָט זיך גע'חלומ'ט.

ר פ א ל: געוועז דאָ אין שטוב, א שוועסטער?... זי האָט נישט קיין שוועסטער.

ה י ר ש: דעריבער קלער איך דאָך, אַז זי האָט געמוזט אַנשלאָפען ווערען, ווען מיר זיינען ארויסגעגאַנגען.

ר פ א ל: אפשר שלאָף איך אויך און אַלץ וואָס עס קומט פאַר מיט מיר איז אַ חלום און נישט מעהר.

ה י ר ש: באַדאַרפסט ניט זיין אומרוהיג, פאָטער.

מ ל כ ה: דאָ איז געווען אַן אומבאַקאַנטער יונגערמאַן אויך.

ר פ א ל: אַלץ פאַר דער קורצער צייט? איהם האָט אויך די באָבע געזעהן?

מ ל כ ה: ניין. מיט איהם האָבען מיר גערעדט. איז נאָר וואָס ארויסגעגאַנגען.

ה י ר ש: אַביסעל האָט ער מיר אויסגעזעהן פאַרדעכטיג.

ר פ א ל: הייסט עס נישט קיין חלום...

ה י ר ש: דער באָבען האָט זיך געווים גע'חלומ'ט.

ר פ א ל: פאַר וואָס אַזוי געווים?

ה י ר ש: ווייל פאַר אַ שוועסטער האָט זי זיך אַנגעגעבען.

מ ל כ ה: מיר האָבען ניט געקענט דערגעהן ביי איהר, ווער ס'איז געוועז, און וואָס זי האָט גערעדט מיט איהר.

ר פ א ל: אַזוי הייסט עס! ווייסט מען אַז מיר זיינען דאָ פאַראַנען.

ה י ר ש: דער יונגערמאַן איז, דאַכט מיר, אַ איד.

ר פ א ל: אַ איד, הייסט עס.

ה י ר ש: האָט מיר אויסגעזעהן פרעמדלאַך, ווי ער האָט זיך געהאַלטען.

מ ל כ ה: האָט געפרעגט, צי מיר געהען ארויס צום ים. —דער ים, זאָגט ער, באַהאַלט אין זיך סודות פון נעכטען און אייערנעכטען און פון פאַר הונדערטער יאָהרען צוריק, און האָט זיך צולאַכט.

ה י ר ש: מלכה האָט זיך גאַנץ גוט דערשראָקען פאַר איהם.
ר פ א ל: און דו?
ה י ר ש: איך האָב זיך ניט פאַר וואָס צו שרעקען.
ר פ א ל: גוט, מיין זוהן (קלאַפּט איהם אין פּלייצע גוטמוטיג; אָבער פון פּנים קוקט אַרויס די אומרוהיגקייט.)
ה י ר ש: האָסט געטראָפען דעם וועג, אמת זעהר נאָהנט?
ר פ א ל: הייסט עס, צו דער באָבען איז אימיצער געקומען, און צו'ן אייך אויך... און צו מיר דאָרט ביים ים, אויך אימיצער...
ה י ר ש: וואָס, צו דיר אויך?
ר פ א ל: ש־ש־ש... לאָמיר פון דעם נישט רעדען.
ה י ר ש: אָבער איך וויל דאָך...
ר פ א ל: כ'בעט אייך, קינדער.
ה י ר ש: קוק אויף דעם ווי איך. א מענש געוועזען: זיך געוואָלט באַקענען און ניט מעהר. און אפשר האָבען שוין דאָ פון לאַנג א סך אידען געמאַכט זייער היים.
מ ל כ ה: די באָבע שרייט פון שלאָף.
ה י ר ש: באַ־באַ־באַ, איהר שלעפט אומזיסט אַרויף א שרעק אויף זיך.
ר פ א ל (קוקט זיך אַרום צושראָקען).
ה י ר ש: פאַר וואָס, פאָטער, ווילסטו מיר ניט זאָגען וועמען; דו האָסט באַגעגענט?
ב אָ ב ע (קומט אַריין, רייבט די אויגען, באַמערקט רפאל'ן.)
ה י ר ש: אָט איז די באָבע!
מ ל כ ה: אַזוי גיך זיך אויסגעשלאָפען?
ב אָ ב ע (געהט צו צו דער ספר־תורה און קושט זי. פון דרויסען דער־טראָגט זיך דאָס פריהערדיגע געזאַנג. אַלע הערען זיך צו, קוקענדיג אין דער אויגענער צייט צו דער אַלטער, וואָס האָט איהר פּנים באַהאַלטען אין ספר.)

צווייטער אַקט.

אַ פּאָר שעה שפּעטער. פאַרנאַכט

די באָבע זיצט אויף אַ פּעקעל. מלכּה זיצט נעבען דער באָבען און האַלט דעם קאָפּ ביי איהר אויפ'ן שויס. די לעצטע שטראַהלען פון דער זון שלאָגען זיך דורך אין שטוב אַריין דורך אַ פענסטער און שפּילען זיך אויף דר'ערד נעבען דער אַלטער און יונגער. פון ערגעץ דערטראָגט זיך אַן אייג־ציגער, מאָנאָטאָנער קלויסטער־קלאַנג.

מלכּה: שלאָפסט, באָבע?

באָבע: כּסדר ווי אין דרעמעל.

מלכּה: דיר חלום'ט זיך אויך?

באָבע: איך ווייס גאָר אַליין ניט וואָס מיט מיר איז.

מלכּה (לאַכט זיך קינדיש פאַנאַנדער).

באָבע: אַזוי וואויל איז צו דיר, מיין קינד.

מלכּה: הערסט, ערגעץ קלינגט אַ קלויסטער.

באָבע: איך דאגה נישט פאַר זיך, מיין קינד.

מלכּה: בעסער הער אויף אינגאַנצען צו דאגה'ן.

באָבע: ווי קען איך אַנדערש? אַז מיט זיפצען און קרעכצען בין איך אַנגעזאָפּט געוואָרען.

מלכּה: ווי לאַנג ביזטו שוין גרוי?

באָבע: איך געדענק גאָר נישט ווען איך בין נישט גרוי געווען.

מלכּה: איך וועל דיר פאַרקעמען דעם קאָפּ און אויספלעכטען צעפּ ווי ביי אַ כּלה־מיידעל.

באָבע: וואָס דיר קען איינפאַלען צו טאָן...

מלכּה: איך וועל באַלד זעהן, צי וועל איך קענען געפינען אַ שווארצע האָר.

באָבע: וועסט נישט געפינען.

מלכּה: אָט האָב איך טאַקע יאָ געפונען!

באָבע: אַז דו קאָמסט שלעפּערט מיך נאָך מעהר.

מלכּה: אַ, סאָראַ שוואַרצע האָר!

באבע: וועה איז מיר; וואו זיינען מיינע יונגע יאהרען פארפלויגען?

מלכה: זיי פליהען ארום ארום דיר... נו, איצטער, באבע, אז איך האב דיר אַזוי שעהן פארקאַמט די האָר, זיי מוחל, הויב זיך אויף און קום מיט מיר אביסעל טאַנצען.

באבע: פארגעסען ווי אַזוי מען טאַנצט.

מלכה: טאַנצען באַדאַרף מען ניט לערנען און מען קען ניט פאַרגעסען. באַלד וועל איך טאַנצען ווי די מיידלאך פריהער הינטערן פענסטער.

באבע: אוי וועה איז מיר, ווי די יאָהרעלאך מיינע זיינען אוועק־געפלויגען.

מלכה: קום, באבע.

באבע: אַט לאָז געמאַך, מיין קינד.

מלכה: אָבער קום מיט מיר... אַט אַזוי שטעל אַ פוס... אַט אַזוי, איך וועל אויסזינגען דעם אייגענעם טאַנץ (זינגט.)

באבע: אין דער יוגענד... יעמאָלט (ענטציקט זיך ווי אַ יונג מיידעלע מיט דעם טאַנץ. איצטער זינגט בלויז מלכה און קנאַקט צו מיט די פינגער און די באָבע טאַנצט.)

הירש (באַווייזט זיך אין טיר. קוקט פאַרוואונדערט. מלכה ווינקט צו איהם ער זאָל ניט איבערשלאָגען. באַלד אָבער נעהמט זי איהם אַרום און ביידע טאַנצען אַרום דער אַלטער.)

באבע (כאַפּט זיך): אוי וועה איז מיר! הא, וואו בין איך?

הירש: אין אַ ניי לאַנד ביזטו. אַלע זינגען דאָ. אַלע טאַנצען דאָ.

מלכה: זעה ווי יונג די באבע זעהט אויס!

באבע: וואָס איז מיט מיר, קינדערלאך? (שפּירט זיך מיעד, ווי שכור'לאך פון טאַנץ. לאָזט זיך אַראָפּ און שלאָפט איין ווי אַ קליין קינד.)

מלכה: אנשלאָפען געוואָרען. ווי אַ קליין מיידעלע האָט זי געטאַנצט.

הירש: וואונדער קומען פאַר אויף דער וועלט.

מלכה: וואונדער, מיין ליעבסטער.

הירש: וואונדער נאָך ניט קיין אויסגעפאַרשטע.

מ ל כ ה: איך שרעק זיך שוין נישט מעהר.

ה י ר ש: וואָלסט אָנגעקוקט דעם פאָטער, גאָר אַנאַנדערער איז ער געוואָרען. אַזוי ברייט האָבען זיך אויפגעעפענט זיינע אויגען. איז גע־גאַנגען מיט מיר דורך די הינטער־געסלאַך און האָט זיך צוגעקוקט צו אַלצדינג אַרום. האָט זיך צוגעהערט אָנגעשטרענגט צו אַלצדינג אַרום.

מ ל כ ה: וואָס קען עס זיין?

ה י ר ש: מען האָט געקענט מיינען, אַז ער הערט אומבאַקאַנטע קולות, וואָס קומען פון דער ערד אַרויס.

מ ל כ ה: וואָס מיינסטו?

ה י ר ש: מיין האַרץ ווערט פול מיט פרייד טראַכטענדיג, אַז אפשר וועלען מיר זיין די ערשטע, וואָס וועלען די קללה פאַרוואַנדלען אין א ברכה.

מ ל כ ה: מיר האָבען אָהער אונזער ליבע אַריבערגעבראַכט.

ה י ר ש: מיר דאַרפען זיך אַרויסלאָזען מיט געזאַנג איבער די גאַסען און זאָלען אַלע וויסען, אַז מיר זיינען ווידער אָהער אָנגעקומען.

מ ל כ ה: דאָס איז דאָך אַזוי שעהן!

ה י ר ש: באַווייז ווי אַזוי וועט עס זיין.

מ ל כ ה (הויבט אָן טאַנצען, קנאַקט צו מיט קאַסטאַנעטען.)

ה י ר ש: וואו האָסטו אויסגעלערענט?

מ ל כ ה: אַלצדינג טאַנצט אין מיר, זינגט אין מיר.

ה י ר ש: לאָמיר זיך אַרויסלאָזען אין גאַס אַרויס; קום, לאָמיר מיט געזאַנג געהן דעם פאָטער אַנטקעגען.

מ ל כ ה (האַלזט איהם.)

ה י ר ש: דאָס וועט דאָך זיין אַזוי שעהן... קינדער אין גאַסען וועלען זיך אַרום אונז צונויפקלייבען. עלטערע וועלען זיך אָפּשטעלען און מיט וואונדער קוקען און פרעגען: ווער זינגט עס אַזוי? ווער טאַנצט עס אַזוי?...

מ ל כ ה: און וואָס וועלען מיר זאָגען?

ה י ר ש: שווייגען! פון אונזערע פנים'ער וועלען זיי אָראָפּלייע־נען ווער מיר זיינען. וועלען זיך פרום איבער'צלמ'ען און שעפּטשען: געלויבט איז גאָט, דאָס פאָלק האָט אונז שוין מוחל געווען.

מ ל כ ה: לאָמיר געהן פונקט איצטער, ווען די זון פאַרגעהט.

ה י ר ש: לאָמיר גיהן! (נעהמען זיך ביי די הענט און מיט געזאַנג טאַנצענדיג לאָזען זיי זיך צוב טיר; אבער אין טיר באַווייזט זיך רפאל, קוקט פאַרוואונדערט.)

ה י ר ש: קום, פאָטער, לאָמיר זיך ארויסלאָזען טאַנצענדיג איבער די גאַסען!

ר פ א ל: מען וועט נישט וויסען, אַז דאָס טאַנצען אידישע קינדער.

ה י ר ש: מיר וועלען אויסזינגען, אַז אידען זיינען מיר.

מ ל כ ה: יאָ, פאָטער; מיר טאָרען זיך ניט באַהאַלטען; אַלע זאָלען וויסען, אַז מיר האָבען זיך אַהער צוריק אומגעקעהרט.

ה י ר ש: ווי וואָלט דאָס גאָר געקענט אַנדערש זיין? זאָלסט ניט זיין דער ערשטער אַהער אריינצוקומען?

ר פ א ל: וואָלט איך געווען דער ערשטער, וואָלט איך מיר איצטער אַנדערש געשפּירט. איך בין נישט דער ערשטער און נישט אַליין.

ה י ר ש: האָסט אַ באַוויז?

ר פ א ל: אויב אַנדערש, וואָלט איך פיעל רוהיגער געווען. איך בין אומגעגאַנגען אין גאַס און זיי געזוכט. זיי זיינען ארום מיר, נאָר איך זעה זיי נישט.

מ ל כ ה: אפשר זאָלען מיר שרייבען, אַז מיר זיינען דאָ.

ה י ר ש: שרייבען, אַז די זון שיינט דאָ טויזענטער מאָל העלער ווי ביי זיי דאָרטען.

ר פ א ל: וואוהין האָט איהר מיך פאַרפיהרט?!

ה י ר ש: צי דען בין איך בכח דיך צו פאַרפיהרען? זיי מיר מוחל, פאָטער.

ר פ א ל: ווער וועט מיין וועגווייזער זיין?

מ ל כ ה: איהר זייט אונזער וועגווייזער.

ר פ א ל: איך בין בלינד. די צייט האָט מיר מיינע אויגען אויסגעשטאָכען. כ'האָב נישט געוואוסט וואוהין איך ווער פאַרפיהרט. די ערד וויגט זיך אונטער מיר און איז פול מיט קרעכצען. דאָ עפענט זיך פאַר מיר אויף נאָך אַ גרעסערער יאָמערטאָל.

ב א ב ע (כאַפּט זיך אויף): אוי וועה איז מיר, וואו בין איך?

ר פ א ל: זיי זשע מוחל, מאַמע.

ה י ר ש: פאַר וועמען האָסטו זיך דערשראָקען?

ב אָ ב ע: וואו זיינען מיר? וואוהין, קינדער, האָט איהר מיך פאַרפיהרט?

ר פ א ל: דער ים פון טרויער איז פיעל ברייטער, ווי איך האָב געטראַכט.

ב אָ ב ע: וואָס דרעמעלט זיך מיר דאָ אַזוי? און אַזוי פיעל חלומות זוי נאָר די ברעמען לאָזען זיך אַראָפּ. אפשר שלאָף איך גאָר ניט. איך קוק אין ווינקעל און מיט אַמאָל אַ פרוי מיט אפשר הונדערט קינדער אַרום איהר, טוליען זיך צו איהר... איך וועל עס אפשר נישט אַריבער־טראָגען.

ר פ א ל: אונזערע פּעקלאַך זיינען נאָך נישט פאַרגאַנדערגעבונדען, לאָמיר שטילערהייט זיך לאָזען פון דאַנען.

ה י ר ש: וואוהין?

ר פ א ל: צוריק. איך וועל געהן אַהין, וואו די ערד איז מיט פרישע הרוגים צוגעדעקט. דאָרטען וועל איך אויך געפינען אַן אָרט.

מ ל כ ה: אונז וועט דאָ גאָר ניט פעהלען. וואָס קען אונז שלעכט זיין אין דער שטוב? וועלען דאָ די מענשען אַרום ווערען אונזערע פריינד. נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, וועלען מיר קענען מיט זיי זיך צונויפ־ריידען. איהר וועט אויך קענען מיט זיי זיך צונויפריידען.

(פון נאָהנטערע קלויסטערס דערטראָגט זיך אַ פרום געזאַנג פון אַ פרויען־כאָר.)

ב אָ ב ע: וועה איז מיר, וויינד איז מיר.

מ ל כ ה: אַ, ווי שעהן!

ר פ א ל: ביזט לוסטיגער פון אַלעמען. קום נאָהנטער צו מיר, מלכה.

ה י ר ש: וואו זיינען דיינע כחות? האָסט דאָך ביז איצטער וואונ־דער אַרויסגעוויזען.

ר פ א ל (ווי אויפגעוואַכט): נו, פאַר וואָס און פאַר וועמען האָסטו אַזוי איינגעבויגען דיין קאָפּ? פאַר וואָס נישט אַזוי לוסטיג ווי די יונגע? דאָ איז דאָך אויך אַ מזרח־וואַנד פאַראַנען, וועל איך מנחה דאַווענען...

ה י ר ש: וועסט זעהן, מלכה, ווי טיעף אונזערע טריט וועלען פאַר־צייכענט ווערען.

ר פ א ל (שטעלט זיך שמונה עשרה ביים פענסטער פון וואַנען עס שלאָגט אַ רויטער אָפּשיין פון דעם זונפאַרגאַנג.)

ה י ר ש: ווי רויט די זון פאַרגעהט!

מ ל כ ה (קוקט דורך דער אָפענער טיר אַרוים): ווי אַ סך זונען וואַלטען ערגעץ פאַרגאַנגען.

ה י ר ש: די מענשען אין גאַס זיינען מיט רויטען שיין באַגאָסען.

ב אָ ב ע: צום גוטען זאָל עס זיין.

מ ל כ ה (וואָס האָט אַ צייט געקוקט אין דער אָפענער דרויסען טיר לויפט אָב צושראָקען אָן אַ זייט.)

ה י ר ש: מלכה!

מ ל כ ה: אוי, וואָס זעה איך?!

ה י ר ש: וואָס ווידער?

מ ל כ ה: אַ גרויסע פּראָצעסיע און אימיצען האָט מען געשלעפּט געבונדען הענט און פיס. — קוק אין דעם רויטען שיין! רייטער אויף פערד און מיט רויטע מאַנטלען. כ'האָב קלאָר געהערט די טריט פון די פערד.

ה י ר ש: וואָס קומט דאָ פאָר מיט אונז?

ב אָ ב ע: און איך, נאַר, האָב געמיינט, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט וועט שוין אויף מיר נישט אַרויפוואַרפען קיין מורא נאָך דעם וואָס מיינע אַלטע אויגען האָבען זיך אָנגעזעהן. וועה צו מיינע זינדיגע יאָהרען.

ר פ א ל (וואָס איז געשטאַנען מיט'ן פּנים צום פענסטער און האָט זיך ליכט באַוועגט ביי שמונה־עשרה, פאַרדעקט פּלוצלונג זיינע אויגען מיט די הענט, אַרויסגעבענדיג דערביי קרעכצען, גלייך ווי אימיצער וואָלט איהם מיט אַ שפּיז זיין לייב געשטאָכען.)

ה י ר ש: וואָס זעהסטו, פאָטער?

מ ל כ ה: ער וועט נאָך אומפאַלען.

ב אָ ב ע: רפאל, וואָס איז מיט דיר?

ר פ א ל (מאַכט אַ צייכען, אַז מען זאָל איהם לאָזען דערענדיגען זיין דאַווענען.)

מ ל כ ה: וואָס וועלען מיר טאָן?

ה י ר ש: שטאַרק זיין! אויב אַ שטורם — זאָל ער זיך איבער אונזער קאָפּ אריבערטראַגען.

מ ל כ ה (ווישט די טרערען.)

ה י ר ש: טו עס ניט, מלכה. ניט מיר באַדאַרפען מיט פאַרטרערטע אויגען קוקען דעם לעבען אין די אויגען אריין. אין פאַרטרערטע אויגען שפּיגעלט זיך אָפּ אַ פאַרוויינט לעבען.

ר פ א ל (שטעהט אויס שמונה עשרה. לאָזט זיך אַראָפּ אויף אַ שטול. גלייך ווי ער וואָלט איבערגעלעבט אַ גאַנץ לעבען.)

ב אָ ב ע: מיין הארץ לאָזט מיך ניט רוהען.

ר פ א ל: דורות ציהען פאַר מיינע אויגען... ווער וועקט פון די קברים אַלטע, פינסטערע צייטען?! מען מעג דאָך מחלל שבת זיין צו־ליעב פקוח־נפש. מעג מען דאָך; מעג מען דאָך!

ה י ר ש: מיר זיינען אַלע איצטער געווענדעט צו דיר, פאַטער, טאָרסט ניט אַפּלאָזען דיין האַנט.

ר פ א ל: קינדער! רופט אַרויס פרייד פון דעם טרויער אַרויס.

ה י ר ש: אַט זעהסטו, דו ביזט שטאַרקער פון דער יוגענד. זעהסט, וואו פאַרבאָרגענע כחות געפינען זיך... כאַ־כאַ־כאַ. (אַלעמענס אויגען ווענדען זיך צום טיר, וואו עס באַווייזט זיך די אויגענע אַלטע. שטעהט אין דער אָפענער טיר און באַטראַכט אַלעמען שווייגענדיג.)

ב אָ ב ע: אַט דאָס איז זי. איהר זעהט, קינדערלאַך?

א ל ט ע: דאָס בין איך. שוין היינט דאָ איינמאָל געווען.

ה י ר ש: איהר זענט דאָ געווען אין דער פריה.

א ל ט ע: אזוי שרעקט מען זיך פאַר מיר?

ר פ א ל: קומט אַריין.

א ל ט ע: כ'האָב דיך געגאַרט צו זעהן. דאָס זיינען דיינע קינ־דער.

ב אָ ב ע: אַ לייבליכע שוועסטער, זאָגט זי.

א ל ט ע: גלויבט זיך גאָר נישט. אַט אזוי האָב איך נישט געגלויבט, אז איך וועל אייך דאָ אַמאָל זעהן.

ה י ר ש: ווער זענט איהר?

א ל ט ע: מיין זוהן איז דאָ היינט געווען.

מ ל כ ה: איהרער אַ זוהן.

ה י ר ש: אײערער אַ זוהן?
אַ ל ט ע: אַ װאונדער, האַ? אַלץ אַ װאונדער...
ר פ א ל: װי לאַנג װאױנט איהר דאָ?
אַ ל ט ע: גענוג זיך אָנגעזעהן.
ד ע ר י ו נ ג ע ר מ אַ ן (באַװײזט זיך אין טיר. באַטראַכט אַלעמען מיט אַ לוסטיגען פּנים): פײן! אַלעמען געטראָפען. זעהסט, מאַמע, צװיי דורות. דער פאָטער דאַרטען. שלום-עליכם!
ר פ א ל (מיט װאונדער און שרעק. ענטפערט): עליכם שלום!
ד ע ר י ו נ ג ע ר מ אַ ן: װאונדער, האַ?
ר פ א ל: דאָס איז מײן זוהן; און דאָס איז זײן באַשערטע, מײן ברודערס אַ טאָכטער.
ה י ר ש: איהרע עלטערען אומגעקומען אין דער שװערער צײט.
י ו נ ג ע ר מ אַ ן: אַזױ קומט מען זיך װידער צונויף. אָט אַזױ באַגעגענט מען זיך װידער אין דעם ליכט פון דורות.
ה י ר ש: פיהרט אונז צו זיך אַהײם. איך װיל דאָ זעהן נאָך אַ אידישע הײם. װעסט מיטגעהן, מלכה?
מ ל כ ה: איך װעל מיטגעהן.
ב אַ ב ע: װאָס שװײגסטו, רפאל, מײן קינד? פרעג זיך אױס אַלצדינג. אפשר האָב איך טאָקע פאַרגעסען, אַז כ'האָב געהאַט אַ שװעס־טער ערגעץ װאו. אפשר האָסטו געהערט אין שטוב רײדענדיג פון נאָך אַ שװעסטער?
ר פ א ל: איך װײס נישט װאו מיר זײנען.
(אין טיר באַװײזען זיך מענער, פרויען, יונגע און אַלטע, אַ גאַנץ גרוי־סער עולם. אײניגע געקלײדט אויף הײנטיגען אופן, אַנדערע אין קלײדער פון די מיטעלאַלטער־יאָהרען.)
מ ל כ ה: װער זײנען זײ?
ר פ א ל (מאַכט אַ צײכען זי זאָל שװײגען. די אומבאַקאַנטע מענער קומען אײנציגװײז אַרײן און גיבען אָפּ „שלום" רפאל'ן און אויך הירש'ען. די פרויען װידער קומען אַרײן, קושען פריהער די באָבע, און דערנאָך מלכה'ן. די אַלטע און דער יונגערמאַן מישען זיך אױס מיט'ן עולם.)
ה י ר ש: װער האָט אײך אָנגעזאָגט פון אונזער קומען?

ר פ א ל: פאַר מיין לעבען האָט מיך נישט געאַרט. איך האָב גע־בראָכען דעם חרם, כדי צו מציל זיין דאָס לעבען פון מיין אַלטער מוטער און מיינע איבערגעבליבענע קינדער. (דער עולם וואַרפט זיך דורך מיט שווייגענדיגע בליקען.)

ה י ר ש: דער אינגערער דור שפּירט דאָס לעבען און גלוסט צום לעבען. אונטער די הימלען האָט דאָך אַמאָל אונזער פאָלק געלעבט אַ ליכטיג לעבען.

ר פ א ל: אונזערע זיידעס האָבען זיך איבערגעגעבען אויף קדוש השם און אַז די נויטיגע שעה וועט קומען, וועל איך ניט פאַרשעמען זייערע מעשים.

מ ל כ ה: פאַר וואָס שווייגען זיי אַלע?

ה י ר ש: זיינען פאַרוואונדערט אונז דאָ צו באַגעגענען.

ב אָ ב ע (זיצט אַ צושראָקענע און שעפּטשעט עפּעס).

ד ע ר ע ו ל ם (מאַכט אַ וואַרע און נאָך עטליכע מענער קומען אַריין און מיט זיי אַ יונג מיידעל, וואָס ליכט מיט איהר שעהנקייט.)

מ ל כ ה: ווער איז זי?!

מ י י ד ע ל: איך בין דיין שוועסטער, וואָס איז געפּייניגט געוואָ־רען און איז דורך איהר פּיין געוואָרען געליטערט.

(איצטער באַוויזט זיך אַ שמייכעל אויף די געזיכטער פון עולם און איינציגווייז הויבען זיי אָן.)

ע ר ש ט ע ר: געבענשט זאָל זיין אייער קומען אַהער.

צ ו ו י י ט ע ר: אייערע טריט זאָלען זיין געבענשט, אַז נאָך אייך זאָלען זיך אַנדערע ציהען אַהער.

ד ר י ט ע ר: מיט גראָז פאַרוואַקסען איז שוין געווען דער וועג אַהער.

פ ע ר ט ע ר: שטענדיג ביים ברעג ים געזעסען און אויסגעקוקט די שיפען וואָס קומען אַהער.

פ י נ פ ט ע ר: יעדע שיף פון ווייטען האָט אין מיר די האָפנונג אויפגעוועקט, און ווען זי האָט מיט זיך קיינעם ניט געבראַכט, בין איך אין אַ מרה־שחורה אַריינגעפאַלען.

ז ע ק ס ט ע ר: דורות זיינען אוועקגעשוואומען און אונזער עלענד איז געוואַקסען.

ז י ב ע ט ע ר: די ערד אונטער אונז האָט געשמאַכט פאַר טרויער און די הימלען איבער אונז זיינען אונז שווער געוואָרען.

א כ ט ע ר: גאָר אהן א גרעניץ האָבען זיך אונזערע הערצער גע־פלאַגט.

נ י י נ ט ע ר: פון וויטער האָבען מיר צונ'אייך געשיקט אונזערע ברכות.

צ ע ה נ ט ע ר: און קיינמאָל קיין ענטפער ניט באַקומען.

ר פ א ל: דער חרם!

(אַלע לאָכען זיך פאַנאַנדער.)

ה י ר ש: איך האָב זיי מיט געוואַלט געבראַכט אהער, ניט אָנרור־פענדיג דעם נאָמען פון דער מדינה.

מ ל כ ה: איך האָב עס פאַרלאַנגט נאָך דעם ווי מיין מוטער און מיינע צוויי שוועסטער זיינען אומגעקומען.

ר פ א ל (שרייט): פקוח נפש!

(גאַנץ אַנדערע פון עולם הויבען אָן.)

ע ר ש ט ע ר: איך האָב זיך אין א קעלער באַהאַלטען, כדי איך זאָל ניט הערען דאָס געוויין פון די, וואָס האָבען דאָס לאַנד פאַרלאָזען.

צ ו ו י י ט ע ר: איך בין אויפ'ן בית־עולם געבליבען ליגען א פאַר־חלש'טער, און אַז דאָס לעבען האָט זיך צו מיר אומגעקערט, האָט די זון געשיינט איבער מיין קאָפּ.

ד ר י ט ע ר: מיין שיף איז צובראָכען געוואָרען, נאָך איידער איך האָב זיך צו א ניי לאַנד דערקליבען.

פ י נ פ ט ע ר: דען ווי קענען הערצער צוויי זיך צושיידען, אַז גאָט אַליין האָט זיי באַהעפט.

ז ע ק ס ט ע ר: מיך האָט מען א געבונדענעם אין ים אריינגעוואָר־פען, האָב איך מיט די צייהן די שטריק צוביסען און צוריק צום ברעג זיך דערשלאָגען.

ז י ב ע ט ע ר: ווי א וואָרעם האָב איך זיך געשאַרט ביי דער ערד, אַז מען זאָל מיינע טריט ניט דערהערען.

א כ ט ע ר: מיין מוטערס שטים האָט צו מיר פון קבר גערופען און באַפוילען איך זאָל די מדינה פאַרלאָזען — איז מיין כח שוואַך גע־ווען. ניט געקענט זיך גובר זיין.

נ י י נ ט ע ר: נאָך איצטער קלינגט אין מיינע אויערען דאָס געזאַנג פון די גבורים, וואָס זינגענדיג און טאַנצענדיג האָבען זיי דאָס לאַנד פאַר־לאָזען.

צ ע ה נ ט ע ר (ווייזט אויף דער מיידעל): ס׳איז די נשמה פון אונזער פאָלק, וואָס לייכט פון די יסורים אַרויס.

ב א ב ע: וואָס ווילען זיי פון מיינע זינדיגע יאָהרען?

מ י י ד ע ל: וועסט זיך נאָך באָדען אין דער יוגענד ווי אין פרישען וואַסער.

ר פ א ל: וואָס ווילט איהר איצטער פון מיר?

ע ר ש ט ע ר: געקומען א ברודער באַגעגענען.

צ ו ו י י ט ע ר: ווי א געראוש פון שטילע וואַסערען, אַזוי האָט אייער אַנקומען זיך געלאָזט הערען.

ד ר י ט ע ר: אייערע ליידען האָבען מיר געשפּירט.

פ ע ר ט ע ר: טרייסט ברענגען מיר פאַר אייך.

פ י נ פ ט ע ר: אַז נעהמען זאָלט איהר פון גאָטס האַנט אויב דעם מענשענס איז פאַרשלאָסען.

ז ע ק ס ט ע ר: ס׳איז דיין חלום נאָך ניט געשטאָרבען און דיין הארץ איז דאָס הארץ פון דער וועלט.

ז י ב ע ט ע ר: אַזוי לאַנג ס׳וועט האָבען די ערד א קיום, וועלען יעקב׳ס קינדער א קיום האָבען.

א כ ט ע ר: די שכינה האָט א טייל פון איהר ליכט דאָ איבערגעלאָ־זען און פון דעם ליכט ווערען דיר דערנעהרט.

ה י ר ש: איך זעה א ליכט וואָס געהט אויף איבער׳ן לעבען.

ר פ א ל: די ערד זינקט אונטער מיינע פיס! גאָט, האַלט אָפּ דיין צאָרען!

(פון צווישען עולם דערטראָגט זיך אַ קרעכצען פול מיט יסורים. אויב־ציגווייז און שטיל הויבט אָן דער עולם צו פאַרלאָזען די שטוב. אַזוי שטיל און שאַ וואַרפט נאָך יעדערער פאַר׳ן אַרויסגעהן אַ בליק צו די שטובליוט. מען האָט אָבער ניט באַמערקט ווי אַזוי און ווען דער עולם האָט מיט זיך אַרויסגע־בראַכט אָן אייזערנע פרויען־פיגור; געלאָזען אויף דר׳ערד ביים שוועל און פון דער פיגור אַרויסציהען עס די קרעכצען און פילען אָן אַלע ווינקעלאָך אין שטוב.)

מ ל כ ה: וואָס האָבען זיי אונז איבערגעלאָזען.

ב אָ ב ע: אַ לעבען פּלאָגט זיך אינעווייניג.

ה י ר ש: אַ יונג לעבען!

מ ל כ ה: איך וויים, איך וויים... (כאַפּט זיך פאַר'ן קאָפּ און וויל־דער שרעקט.)

ר פ אַ ל: רוהיג, מיינע קינדער. אויב שטראָף — זאָלען מיר זיין שטאַרק די שטראָף צו טראָגען.

(דרויסען אַ גערויש פון גאַלאָפּירענדע פערד. געלעכטער. אויסגעשריייען ווי פון אַן אָרגיע אַרוים.)

ה י ר ש: איך וועל זי בעפרייען!

מ ל כ ה: דאָס האָבען זיי דאָס מיידעל פאַרשלאָסען. זי איז מיט זיי געוועזען.

ה י ר ש: אַ ליכטיגקייט זיפּט זיך דורך די אייזערנע ווענט!

מ ל כ ה (בויגט זיך אַראָפּ צו דער פיגור): ווי זאָל איך דיינע יסורים לינדערען?

ה י ר ש: כ'וועל מיט די ציין דעם שלאָס אויפרייסען. (ער פּרואווט מיט געוואַלט אויפעפענען. אָבער אומזיסט.)

מ ל כ ה: איך קען איהרע יסורים ניט אַריבערטראָגען.

ב אָ ב ע: איהרע קרעכצען שטעכט מיר מיין לייב.

ר פ אַ ל (אין פענסטער קוקענדיג): שאָטענס וויקלען זיך דורך די גאַסען.

מ ל כ ה: מען שטעכט דאָרט אינעווייניג איהר לייב.

ר פ אַ ל: וואוהין זאָל איך געהן? מיט קרעכצען האָט מען מיר מיין וועג פאַרשטעלט.

(ווי אין אַ פאַרשלאָסענער שטויג פּלאָנטערען זיי זיך אַלע אַרום איינער ביי דעם אַנדערען בעטענדיג הילף אָהן ווערטער, אין דער צייט וואָס די קרעכצען ווערען שטאַרקער.)

ד י אַ ל ט ע (קומט ווידער אַריין, איילענדיג, באַזאָרגט; מערקט גאָר ניט די אַנוועזענדע. לאָזט זיך אַראָפּ צו דער אייזערנער טהיר און הויבט אָן: שאַ־האַ־האַ, שאַ־האַ־האַ־האַ, שאַ־האַ־האַ־האַ, שטילער שאַ־האַ־האַ־האַ. (די אַרומיגע קוקען פאַרוואונדערט צושראָקען. דאָס קרעכצען ווערט שטילער און רוהיגער.)

דריטער אקט.

נאַכט. אַ פּאַרטען ביים ברעג ים. צעוואָרפענע אַלייען בלייבען זיך אַרויס פון דער נאַכט. פון צייט צו צייט שלאָגט איבער די שטילקייט אַ לייכ־טער געמורמעל פון די כוואַליעס. אַ ווײַלע ווערט דער געמורמעל שטאַרקער און עס טיילט זיך אַרויס אַ טרויעריג פאַרצווייפעלט געוויין. דאָס געוויין געהט איבער אין אַ יאָמער און ווערט ווידער שטיל. עס דערנעהנטערען זיך טריט וואָס קומען אָן פון רעכטס און לינקס. צוויי מענער־סילועטען באַ־געגענען זיך.

ערשטער: ווער וויינט עס פון דער נאַכט אַרויס?

צווייטער: דאָס וויינט די נאַכט אויף איהר אייגענעם גורל.

ערשטער: אַזוי באַדאַרף איך וואַך זיין און מיין האַרץ פאַר דעם עפענען.

צווייטער: וואויל איז צו דעם, וואָס איז טויב דורך דער נאַכט.

ערשטער: וואויל איז צו דעם וואָס איז בלינד דורכ'ן טאָג.

צווייטער: וואויל איז צו דעם, וואָס איז בלינד דורכ'ן טאָג.

ערשטער: וואָס פאַר אַ טריט וועקען עס די נאַכט?

צווייטער: די טריט פון דעם טרויער וועקען די נאַכט.

ערשטער: וועה צו דעם וואָס פאַרנעהמט זייער קלאַנג.

צווייטער: וואויל צו דעם, וואָס פאַרשטעהט ניט זייער באַ־דייט.

ערשטער: שטיל געוואָרען.

צווייטער: לאָמיר איינהאַלטען דעם אָטעם און שווייגען.

(מען הערט ווי זיי צוגעהען זיך יעדערער אויף זיין זייט. די כוואַליעס קומען אָפּטער צום ברעג און מיט אַ הילכיגערען גערויש.)

(פון דער זייט פון ים דערטראָגט זיך אַ פייף פון א וויַיטער שיף. צוויי מענער־סילועטען באַגעגענען זיך.)

ערשטער: ווי שפּעט?

צווייטער: פאַרנעהמט זיך אויף טאָג.

ערשטער: געמיינט צו דער נאַכט וועט קיין סוף ניט נעהמען.

צווייטער: הערסט, א סערענאדע!
ערשטער: די ליבע!
צווייטער: שלעפעריג בלאַנדזשען פינגער איבער דער גיטאַרע.
ערשטער: א שיף קומט אָן!
צווייטער: וועט צו אונזער האפען ניט אָפּנויגען.
ערשטער: היינטיגע נאַכט... אַלץ איז וואָך היינטיגע נאַכט.
צווייטער: ס'וויל די גאַס ניט שלאָפען.
ערשטער: גאַס מיט גאַס גיט זיך די האַנט.
צווייטער: אונזערע גאַסען רוהען ניט דורך די נעכט.
ערשטער: אונזערע נעכט זיינען פאַרשלעפּערטע טעג.
צווייטער: כאַ־כאַ־כאַ, מען קען ניט רוהען אין אזוינע נעכט.
ערשטער: אימיצער געהט אהער נעהנטער.
צווייטער: אומבאַקאַנטע טריט.
(פאַרשווינדען אין פאַרשיידענע זייטען.)
רפאל (קומט אָן מיט א קאַסטען אויפ'ן פּלייצע. לאָזט זיך אַראָפּ נעבען איהם.)
הירש (קומט אָן.)
רפאל: דאָ איז דער ברעג?
הירש: זיי מיר מוחל, פאַטער.
רפאל: ברענג די באַבע; ברענג דיין כלה.
הירש: אבער, פאַטער —
רפאל: ווילסט איך זאָל דעם בעבער ביז צום דעק אויסטרינקען?
הירש: נאָך א טאָג, אפשר.
רפאל: דאָ וועל איך וואַרטען, ביז טאָג וועט ווערען.
הירש: די שיף וואָס האָט אונז געבראַכט איז מעהר אין האַפען ניטאָ.
רפאל: אַן אנדער שיף וועט קומען.
הירש: ווער ווייסט צי עס קומט.
רפאל: ברענג אהער די באַבע און דיין כלה.
הירש: נאָך א טאָג אפשר.
רפאל (הויבט זיך אויף און מיט געאיילטע טריט לאָזט ער זיך געהן.)
הירש (געהט איהם נאָך.)

(פון אַלע זייטען קומען אָן סילועטען פון מענער, פרויען, רינגלען אַרום דעם קאַסטען וואָס איז געבליבען אויף דער ערד.)

ש ט י מ ע ן:

— ווער איז דער וואָס האָט אונזער נאַכט באַלויכטען?

— עפען אויף, איך וויל מיינע ליפען זאָלען טרינקען פון פרישען קוואַל.

— ווי לאַנג דאָס איז ניט געשעהן!

— לאַנג האָב איך אויף אַזאַ גליק און חן געוואַרט.

א י י נ ע ר (עפענט אויף דעם קאַסטען. מען לאָזט זיך אַראָפּ און מען פרעסט זיך צו איהם.)

ע ר ש ט ע ר: אונזער היילינקייט.

צ ו ו י י ט ע ר: צוליעב דיר טראָגען מיר אַזאַ שטראָף.

ד ר י ט ע ר: מיין האַרץ איז ווידער פול מיט זיין גנאָד.

פ ע ר ט ע ר: האָ, נאָר ניט פאַרוואָגעלט ווערען.

פ י נ פ ט ע ר: נאָר ניט טראָגען מעהר אַליין די שטראָף.

ז ע ק ס ט ע ר: דערבאַרים זיך איבער אונז.

ז י ב ע ט ע ר: דערבאַרים זיך איבער אונזערע נשמות.

א כ ט ע ר: האָ, ווי כ'האָב געגאַרט צו דיר. האָ, ווי כ'האָב גע־האַרט אויף דיר! (די „האָ"־אויסגעשריייען געהען צוביסלאַך איבער אין איין עקסטאַז. נעהמען זיך ביי די הענט און טאַנצען שטיל איבער דעם קאַסטען. פאַרשווינדען אין דער נאַכט.)

ה י ר ש: (קומט אָן, פיהרט די באָבע.)

ב א ב ע: וואוהין פיהרסטו מיך אַזוי ווייט?

ה יר ש: זעהסט, באָבע, אונזער ספר־תורה.

ב א ב ע: ווערסט מיך דאָ לאָזען. כ'האָב נישט מעהר קיין כח.

ה י ר ש: אָט אַזוי; וועסטו זיך צושפאַרען.

ב א ב ע: וואָס היט מען מיך אַזוי? לאָזט מיך, קינדערלאַך, אפשר וועל איך צומאַכען די אויגען.

ה י ר ש: פאַר וואָס, באָבע, איז אויף דיר אַזאַ פחד אָנגעפאַלען?

ב א ב ע: זאָל מען מאַכען א סוף פון מיין לעבען.

ה י ר ש: אויב דו וועסט ניט האָבען קיין מורא אַליין צו בלייבען, וועל איך זיי געהן אַנטקעגען.

באַבע: גנאָד, מיין קינד. אפשר דאַרפן זיי דיין הילף פאַרנעהם אַלע פעקלאַך, ווארום וואָס איז אונז אין גאַנצן געבליבן...

הירש: פאַר וואָס שפירן מיר זיך ניט אין דעם לאַנד אַזוי רוהיג, ווי די פעקלאַך אונזערע.

(ערגעץ ענטפערט אַ געלעכטער פון אַ געזונטער מענער־ברוסט.)

באַבע: וואָס איז, מיין קינד?

הירש: ווער לאַכט?

באַבע: גנאָד זיי אַנטקעגן.

הירש: האָסטו, באַבע, געהערט?

באַבע: אַלץ לאַכט פון מיינע נאַרישע טעג.

הירש: וועסט לעבן און זעהן נחת פון דיינע איבערגעבליבענע קינדער.

באַבע: איך קען שוין מעהר נישט אַריבערטראָגן דעם צער.

הירש: באַבע, וויין ניט.

באַבע: וואָס ציטערט מען נאָך אַזוי איבער מיר?

הירש: באַבע, הער אויף צו וויינען.

באַבע: וועה, מיין קינד, וואָס פון מיר איז געוואָרען...

הירש: זאָל דער פאָטער דיך ניט טרעפן וויינענדיג (פון דער־ווייטענס הערט זיך דאָס ברומען פון אַ שיף.)

באַבע: האָ, וואָס?

הירש: אַ שיף! נאָך קינדער פון אונזער פאָלק קומען.

באַבע: פון וואָס פאַר אַ זייט קומט זי דען?

הירש: פון מזרח־זייט, פון צפון־זייט — אַלץ איינס. זיי קומען!

באַבע: ווער ווייסט, ווער ווייסט?...

הירש: די שיף דערנעהנטערט זיך.

באַבע: אפשר וועלען זיי אונז אַרויפנעהמען.

הירש: אַך, באַבע, באַבע! ווען דיין האַרץ וואָלט נאָר שטאַרק געווען, און דער פאָטער...

באַבע: לאָז מיך און גנאָד זיי אַנטקעגן.

הירש: ווי זאָל איך דיך לאָזען?

באַבע: אפשר וועט באַלד אָנהויבען צו טאָגן.

הירש: זיי רוהיג. (געהט אַוועק.)

(אַ געזאַנג פון אַ פעסטער מענער־ברוסט און דאָס קלאַפּען פון רודערס דערטראָגט זיך פון ים. עס קומען אָן אַ יונגערמאַן און אַ מיידעל.)

באָבע: ווער געהט?

יונגערמאַן: דיינע קינדער.

מיידעל: דיין אייניקעל.

באָבע: האַ, וואָס ווילט איהר פון מיר?

מיידעל: געבראַכט דיר אַ וואַרימען טרונק.

יונגערמאַן: אַפשר זאָל איך דיך צודעקען?

באָבע: מיר איז נישט קאַלט.

מיידעל: איך וועל דיר אַ קוש געבען, אַט אַזוי?

יונגערמאַן: ציטערסט דאָך פון קעלט.

באָבע: זאָגט מיר, קינדערלאַך, וואו בין איך.

יונגערמאַן: ווען, באָבע, זאָלסט וויסען אויף וואָס פאַר אַן אָרט דו ליעגסט.

מיידעל: שרעק זי נים.

יונגערמאַן: אַ אידישער בית־עולם איז דאָ געווען אַמאָל, האָ־בען די כוואַליעס איהם אַראָפּגעוואַשען און אָפּגעשווענקט. דערנאָך האָט מען דאָ בוימער פאַרפלאַנצט און געמאַכט, אַז דאָס וואַסער זאָל אַהער מעהר נים דערגרייכען.

מיידעל: איך בין שלעפעריג, באָבע; וועל איך זיך אַט אַזוי נעבען דיר צושפּאַרען.

באָבע: אוי וועה, אוי מיין לעבען...

מיידעל: ביזט פול געווען מיט קינדער און אייניקלאַך און איינ־ציגווייז האָסטו זיי אַנגעוואָרען איבער דער וועלט.

יונגערמאַן: לאָמיר זי נעהמען אונטער די הענט און פיהרען מיט זיך.

באָבע: לאָזט מיך צורוה.

מיידעל: קוש מיינע באַקען, באָבע; נעהם מיך אַרום, באָבע.

באָבע: רפאל! הירש! מלכה! וואו זענט איהר? (הויבט זיך אויף און וויל אַנטלויפען. די טריט זיינען שוואַכע).

יונגערמאַן: נעהם זי אונטערן האַנט.

מ י יד ע ל: אָט אַזוי, באַבע. (קושט איהרע באַקען. דערוויישערען זיך מיט איהר.)

ר פ א ל און מ ל כ ה (קומען אָן מיט פעקלאך.)

מ ל כ ה: קיינער ניטאָ.

ר פ א ל: דער קאַסטען פאַראַן. געבליבען איז דער אויבערשטער.

מ ל כ ה: וואו איז הירש? אָהן איהם בין איך אינגאַנצען פאַר־לוירען.

ר פ א ל: הירש!

מ ל כ ה: הירש! דאָ זיינען מיר!

ר פ א ל: צו ווייט פון ברעג.

מ ל כ ה: נאָהנט צום ברעג האָב איך מורא אין אַזאַ נאַכט.

ר פ א ל: וואו זיינען זיי?

מ ל כ ה: אימיצער רעדט.

ר פ א ל: מיינע אויגען זיינען שטאַר, כ'קען זיי גאר ניט צומאַ־כען מעהר. כ'וואָלט שוין וועלען אנשלאָפען ווערען, פאַרמאַכען די אוי־גען אויף אייביג.

מ ל כ ה: אימיצער קרעכצט. פון ערגעץ קומט אָן אַ געוויין.

ר פ א ל: ש־ש־ש...

מ ל כ ה: דער ים רוישט אַלץ שטאַרקער.

ר פ א ל: הירש!

מ ל כ ה: איך הער פון דר'ערד אַזוי פיעל קולות ארויסקומען.

(אַ געזאַנג פון אַ כאָר דערטראָגט זיך פון דער נאַכט אַרויס. צומאָל דאַכט זיך, אַז פון אַלע פיער זייטען קומט אָן דאָס געזאַנג. געזאַנג מיט געזאַנג באַגעגענט זיך און געהט זיך ווידער פאַנאַנדער.)

ר פ א ל: הערסט?

מ ל כ ה: מיר ווערען פון געזאַנג ארומגערינגעלט.

ר פ א ל: איך זעה נישט די זינגער.

מ ל כ ה: די גאַנצע וועלט זינגט!

ה י ר ש (קומט אָן און טראָגט אויפ'ן אַקסעל די אייזערנע פרוי. אַ שטימע האַלב־וויינענדיג האַלב־זינגענדיג קומט פון דער פיגור אַרויס.)

מ ל כ ה: וואָס האָסטו געטאָן? מיר האָבען זיך פון שטוב ארויס־געשלייכט.

ה י ר ש: אַ לעבען איז אינוועניג געפאנגען. איך טראָג עס מיט זיך.

ר פ א ל: וואו איז די באָבע?

ה י ר ש: כ'האָב זי דאָ געלאָזען.

ש ט י מ ע (פון דער אייזערנער פיגור): אויף די קברים פון די טאַטעס זיצען קינדער און מיט פיין און מיט פרייד איז זייער לעבען פול, — ווי זאָל איך מיין פרייד טרינקען? ווי זאָל איך מיין פיין דערטרינקען?

מ ל כ ה: וואָס האָסטו געטאָן. איך וועל אפשר פון זינען אראָפּ.

ר פ א ל: דאָס איז נאָך ניט אַלץ. גרייט זיך, מיין הארץ.

ה י ר ש: מיין לעבען! איך שפּרייט אוים די הענט צו דיר.

ר פ א ל: שלאַנגען, עקדישען וועלען אונז אַנטקעגען קומען.

מ ל כ ה: איך גיה פון זינען אראָפּ.

ש ט י מ ע: באַפרייט מיך פון מיינע יסורים.

ה י ר ש: טרייסט זיך.

מ ל כ ה (בויגט זיך אראָפּ צו דער אייזערנער געשטאַלט): שוועסטער מיינע!

ש ט י מ ע: אין מיין לייב שטעקען טעמפּע אייזען-שפּיצען, אָבער קיינמאָל האָבען מיך די וואונדען ניט געפייניגט אַזוי ווי איצטער.

מ ל כ ה: מיינע יסורים זיינען נאָך גרעסער.

ש ט י מ ע איך קלאָג אויף מיינע און דיינע יסורים.

ה י ר ש: ווי זאָל איך דיך באַפרייען?

ש ט י מ ע: אַי, ווי קען איך די וועלט באַפרייען...

ה י ר ש: כ'האָב אַהער מיט געוואַלד מיין פאָטער געבראַכט און זיין בראָך איז אַזוי גרוים.

ש ט י מ ע: און דו?

ה י ר ש: איך האָב אַלע מיינע כחות צונויפגעזאַמעלט און וויל דאָ אנהייבען אַ ניי לעבען.

ש ט י מ ע: יעדער איינער פון אונזערע, וואָס טרעט דעם שטויב פון לאַנד מאַכט מיינע יסורים טיפער, שטעכט טיפער די אייזערנע שפּיצען אין מיין לייב אַריין.

מ ל כ ה: לאָז מיך דיינע וואונדען לינדערען.

ש ט י מ ע: אוי, ווי קענסטו מיינע יסורים פאַרגרינגערן, אז אין שאָטען פון טויט זוכסטו דיין לעבען...

ה י ר ש: איך וועל דיך מיטנעהמען.

ש ט י מ ע: מיין וועהטאָג איז פאַרשפּרייט פון לאַנד צו לאַנד.

ה י ר ש: איך וועל געפינען א ווינקעל אויף דער ערד, וואו די זון וועט נאך שיינען אויף דיר.

ש ט י מ ע: ניט נאָר די איינציגע בין איך דאָ.

ה י ר ש: וואו זיינען זיי?

ש ט י מ ע: שלאָפען פאַרזונקען אין זייער וועהטאָג און אז אימיצער פון אונזער פאָלק קומט אריבער, וועקט עס זיי אויף פון זייער יסורים'דיגען שלאָף.

מ ל כ ה: וואָס האָבען מיר געטאָן?

ש ט י מ ע: איהר האָט מיך אויפגעוועקט און געבראַכט אויף א בית־עולם.

ה י ר ש: וואו איז דער בית־עולם?

ש ט י מ ע: שטעהסט אויף א קבר פון מיין עלטער־זיידען.

מ ל כ ה: איך געה אַראָפּ פון זינען.

ש ט י מ ע (פאַרגעהט זיך אין געוויין): האַ־האַ־האַ־האַ — — —

ה י ר ש: איך גיב זיך ניט אונטער!

מ ל כ ה: פון רגע צו רגע געהען מיר מיינע כחות אויס.

ה י ר ש: זי איז שטיל געוואָרען.

מ ל כ ה: שטאַרק מיך.

ה י ר ש: נעבען דיר זיינען מיינע כחות דאָפּעלט! אהן דיר פיהל איך מיר ווי א קינד קליין און שוואך.

מ ל כ ה: באַפעהל איך, אז ווען טאָג וועט ווערען, זאָלען מיר דעם ברעג פאַרלאָזען.

ה י ר ש: מלכה!

מ ל כ ה: יאָ, איך באַפעהל עס. דאַכט מיר, אז איך אַליין בין אין דער אייזערנער פרוי איינגעשלאָסען געוואָרען. באַפריי מיך! איך בעט דיך, באַפריי מיך!

מ ל כ ה: דער ים קומט נעהנטער צו אונז!

ה י ר ש: מיר וועלען אויסגעלייזט ווערען.

ר פ א ל (קומט אָן אַליין.)

מ ל כ ה: באָבע, וואו איז די באָבע?

ר פ א ל: וואוהין האָסטו מיך געפיהרט, מיין זוהן? וואו איז מיין מוטער?

ה י ר ש: איך וויל מעהר קיין קללה אויף זיך ניט טראָגען. העלף מיר אויסלייזען מיין פארשטאָלטענע נשמה.

מ ל כ ה: קברים עפענען זיך אונטער מיר, האַ־האַ־האַ — —

ר פ א ל: צו וועמען זאָל איך אויסשטרעקען מיינע הענט?

מ ל כ ה (האַלב־זינגענדיג, האַלב־וויינענדיג): איך בין יונג און טראָג די עלטער אויף מיין קאָפּ. האַ־האַ־האַ־האַ — — יסורים פון דער וועלט אין מיין לייב, האַ־האַ־האַ־האַ־האַ — —

ר פ א ל: ערד שיט איך אויף מיין קאָפּ, — האַלט אָפּ דיין צאָרען!

ה י ר ש: זאָג, מוטער ערד, פאַר וואָס איז דאָס ווינקעל פארשאָלטען פאַר מיר? ווארף פון זיך אראָפּ די קללה און לאָז דיין קינד דאָ רוה געפינען!

ר פ א ל: האַלט אָפּ דיין צאָרען!

ה י ר ש: איך גיב זיך ניט אונטער!

(די כוואַליעס פון ים הייבען אָן שטאַרקער צו רוישען און אין דער איי־גענער צייט דערטראָגט זיך אַ געזאַנג און אַ געמיש פון געוויינען. עס זינגען מענער, עס זינגען פרויען. עס וויינען פרויען און שלוכצען מענער. אַ גרויסער עולם ציהט זיך אַהער פון דער נאַכט אַרויס, מיט פעק אויף די פּליי־צעס; מיט קינדער אויף די הענט. אַ גרויסער טייל ציהט זיך אַוועק אַהין פון וואַנען עס קומט דער גערויש פון די כוואַליעס; אַנדערע לעגען זיך אוים אין אַ לאַגער.)

ש ט י מ ע ן:

— וואָס וועט אונז ברענגען דאָס געוויין?

— פאַרגרעסערט די מרה־שחורה.

— מיין קינד געהט מיר אוים אויף די הענט.

— מיין ברוסט איז אויסגעטריקענט אָהן אַ טראָפּען מילך.

— מאַכט אָן ארט פאַר אַ חלוש!

— מאַכט אָן אָרט פאַר די זקנים!

— ניטאָ קיין צייט צו רוהען.

— מאכט א פלאץ פאר די ספרי־תורות!
ר פ א ל: לאמיר זיך מיחד זיין מיט די גולים.
מ ל כ ה: דא ליג איך. טרעט איבער מיין גוף.
ש ט י מ ע ן:
— פרעמדע צווישען אונז.
— וואס טרעטען זיי דא אונזער שטויב?!
ה י ר ש: פון וואנען קומט איהר אלע אהער?
ש ט י מ ע ן:
— פון עק וועלט ביז עק וועלט דערגרייכען מיר.
— מיר וואנדערען און וואנדערען און ווערען אנשלאפען און וואכען אויף ווידער אין לאנד פון דעם פיינד!
— ציינדט אן פייער, מען זאל פון דער וויט זעהן אונזער לאגער.
ר פ א ל: וואוהין ווילען מיר זיך לאזען פון דאנען?
ש ט י מ ע ן:
— זאלען נאר שיפלאך זיין געננוג.
— זאל ער געהן מיט אונז. זיין צער איז אונזערער.
— די גאנצע וועלט האט איהם דעם בעכער פון צארען דערלאנגט.
ה י ר ש: איך וויל מיט אייך ניט געהן.
ש ט י מ ע ן:
— ווער איז ער?
— דער ווינט וועט איהם אויף אונזער וועג פארטראגען.
— ווייגט אויף זיין מזל, קלאגט!
(א געוויין ברעכט אוים צווישען די פרויען.)
ה י ר ש: איך טראג ניט צווישען טויטע מיין לעבען, — באוויינט מיך ניט... באוויינט מיך ניט!
ש ט י מ ע (פון דער אייזערנער פרוי): פלאגט איהם ניט, ער איז שוין געפלאגט.
ש ט י מ ע ן:
— ווער איז זי?
— ווי קומט זי אהער?
— אויף זיינע פלייצעס טראגט ער זי ארום.
— דאס איז זיין שטראף.

— זאָל ער זי טראָגען זיין גאַנץ לעבען.

מ ל כ ה: מיין לעבען ווערט דאָ געפּייניגט, האַ־האַ־האַ־האָ. (אויפ'ן ים ברומט אַ שיף.)

ש ט י מ ע ן:

— אזוי שניידען זיי די ימ'ען.

— אזוי פארפיהרען זיי זינדיגע.

— אזוי פיהרען זיי פאר'משפט'ע.

(עס קומען אָן פון ברעג מחנות אין געאייל מיט געוויין.)

ש ט י מ ע ן:

— אוי, די כוואַליעס שלינגען די שיפלאך איין.

— אוי, די כוואַליעס צוברעכען די שיפלאך אָן די פעלזען.

— אוי, וואָס וועט פון אונז ווערען ביז די זון וועט אויפגעהן? —

— צום ברעג; צום ברעג!

— זאָל דער ים אונז איינשלינגען!

— איינשלינגען און ווידער אויסשפּייען!

— האַנט ביי האַנט פון דאַנען!

— האַנט ביי האַנט צום ראַנד פון לאַנד.

(דער גערויש פון די כוואַליעס ווערט נאָך שטאַרקער. צוזאַמען מיט אַ געמיש פון טויט־שרעק אויסגעשרייען טראָגט זיך דער געמורמעל פון די כוואַליעס און צושפּרייט זיך דורך דער נאַכט.)

ש ט י מ ע ן:

— די לעצטע מחנות קומען אָן!

— שליסט זיך האַנט אין האַנט.

— האַנט ביי האַנט, נעהמט זיי אין רינג אריין.

— ווישט אָפּ זייערע טריט.

— זייערע נישטיגע טריט, — ווישט די שפּורען.

— די כוואַליעס, זיי רופען.

— די פעלזען, זיי ווינקען.

— דורות, זיי קומעי יון דער ערד ארויס!

ר פ א ל: איך געה מיט אייך.

ה י ר ש: אַ לעבען, קום אין מיינע טריט.

מ ל כ ה: האַ־האַ־האַ־האָ — —

(נייע מתנות קומען אָן פון אַלע זייטען. מען קען מיינען, אַז די נאַכט אַליין האָט זיך אָנגעהויבען צו ריהרען און לאָזט זיך צו דער זייט פון ים. אַז די מתנות פאַרשווינדען איז שוין קיין שפור ניטאָ פון רפאל, מלכה, הירש און דער אַלטער. די כוואַליעס און די געוויינען שטילען זיך צוביסלאך אַיין, אין מזרח־הימעל ציטערט אויף דאָס ליכט פון פריהמאָרגען. כאָר־געזאַנגען פון אַלע פיער זייטען הויבען זיך אָן צו דערנעהנטערען. קלאַנגען מיט קלאַנגען באַגעגענען זיך און אַזש די לופט ווערט מיט'ן געזאַנג פול.)

איבערזעצונגען:

ראבינדראנאט טאגאָר
טשיטרא.
אידיש פון ש. מילער

האנרי בערגסאָן
ארייגפיר צו מעטאפיזיק.
אידיש פון יו. גאטאגזאָן

ראַבינדראנאט טאַגאָר:

טשיטראַ.

אידיש פון ש. מילער.

די אנטויילנעמער

ג ע ט ע ר :

מאדאַנא (עראס)

וואסאנטא (לוקארים)

ש ט ע ר ב ל י כ ע :

טשיטראַ, דעם מאנופור׳ישען קעניג׳ס א טאָכטער.

ארױנאַ, אַ פרינץ פון דעם קעניגליכען הויז פון די קורוס, ער איז אַ קשאַטרוא, פון דער „קריגער קאסטע“ און אין צייט פון דער האנדלונג וואוינט ער אלס פרוש אין א וואלד.

דאָרפלייט פון אַ נאָהענטער געגענד אין מאניפור.

ערשטע סצענע

ט ש י ט ר אַ : ביזטו דער גאָט מיט די פינף פיילען, דער גאָט פון ליבע?

מ א ד אַ נ אַ : איך בין דער, וועלכער איז דער ערשטער געבוירען געוואָרען אין דעם הארץ פונ׳ם באשעפער. איך פארבינד די לעבענס פון מענער און פרויען אין די קייטען פון גליק און ליידען!

ט ש י ט ר אַ : איך וויים, איך וויים וואָס די ליידען זענען, און די קייטען. — און ווער ביזטו מיין הארר?

ו ו א ס א נ ט א : איך בין זיין פריינד — וואסאנטא — דער קעניג פון די צייטען פון יאָר. טויט און עלטער־שוואכקייט וואָלטען שוין לאנג אויסגעמאטערט די וועלט ווען איך פאָלג זיי ניט נאָך און אטאקיר זיי אומאויפהערליך. איך בין די אייביגע יוגענד.

ט ש י ט ר אַ : איך קניע פאר דיר, גאָט וואסאנטא.

מ א ד אָ נ א: אָבער וואָס פאר א שווינ־ען נדר האָסטו אויף זיך גענומען, שעהנער פרעמדער? ווארום פארצערסטו דיין פרישע יוגענד מיט תשובה טאָן און סגופים? אזא קרבן פאסט זיך ניט פאר דער ליבעס־דיענסט. ווער ביזטו און וואָס איז דיין בקשה?

ט ש י ט ר א: איך בין טשיטרא, די טאָכטער פונ׳ם קעניגליכען הויז פון מאניפור. גאָט שיווא האָט אין זיין גנעדינקייט צוגעזאָגט מיין קעניגליכען זיידען א גאנצע קייט פון זכרים יורשים, דאָס הייליגע וואָרט האָט זיך אָבער ארויסגעצייגט מאכטלאָז איבערצובייטען דעם פונק פון לעבען אין מיין מוטער׳ס טראכט, אזוי אומבאזיגבאר איז געווען מיין נאטור, ניט אכטענדיג וואָס איך בין א פרוי.

מ א ד אָ נ א: איך וויים, דערפאר דערציהט דיך דאָס דיין פאָטער ווי זיין זוהן. ער האָט דיך אויסגעלערנט ווי זיך צו באנוצען מיט דעם בויגען און אלע פליכטען פון א קעניג.

ט ש י ט ר א: יאָ, דאריבער בין איך געקליידט אין מענערשע קליידער און האָב פארלאָזט די אפגעזונדערטקייט פון א מיידעלשען צימער. איך קאָן ניט די קונצען פון די פרויען צו געווינען די מענערשע הערצער. מיינע הענט זענען שטארק צום ציהען דעם בויגען, די קונסט פון ציהען קופיד׳ס בויגען האָב איך אָבער קיינמאָל ניט געלערנט, אויך ניט דאָס שפיל פון אויגען.

מ א ד אָ נ א: דאָס דארף מען זיך ניט לערנען, מיין שעהנע. דאָס אויג טוט די ארבייט ניט געלערנטערהייט, און וועמען עס טרעפט אין הארצען, יענער וויים ווי גוט דאָס אויג טוט עס.

ט ש י ט ר א: איין טאָג געהענדיג אויף יאגד, בין איך אזוי איינע אליין געגאנגען צום וואלד אויפ׳ן ברעג פונ׳ם טייך פורנא. צובינדענדיג מיין פערד צום שטאם פון א בוים בין איך אריין אין א געדיכטען וואלד נאָכגעהענדיג נאָך די שפורען פון א הירש. איך האָב געפונען א שמאָלע געדרעהטע סטעזשקע, וועלכע האָט זיך געשלענגעלט דורך דער טונקעל־קייט פון די צוזאמענגעפלאָכטענע צווייגען. אין וואלד האָט אפגעקלונגען דאָס צווירקען פון די גרילען, ווען איך בין מיט אמאָל אנגעגאנגען אויף א מאן, וועלכער איז געלעגען אויף א געלעגער פון טרוקענע בלעטער גלייך אין מיין וועג. איך האָב אים באפעלענדיג א זאָג געטאָן ער זאָל זיך אומ־קערען אָן א זייט, ער האָט אָבער ניט געפאָלגט. מיט׳ן שארף פון מיין

בויגען האב איך איהם דאן מיט כעס א שטאך געטאן. ער איז גלייך אויפגעשפרונגען אויף זיינע שלאנקע, הויכע פיס, ווי א פלוצליכער צונג פייער פון א בארג אש. א צופרידענער שמייכעל האט געשפילט אויף זיינע מויל־ווינקלען, אפשר וייל ער האט דערזעהן מיין בחור'שען אויס־זעהען. דאן, דעם ערשטען מאל אין מיין לעבען, האב איך זיך דערפיהלט א פרוי, און איך האב געוואוסט אז א מאן שטעהט פאר מיר.

מ א ד א נ א: אין דער גוטער שעה לערן איך דעם מאן און דער פרוי די דאזיגע העכסטע לערע זיך זעלבסט צו דערקענען. וואס איז גע־שעהן נאכדעם?

ט ש י ט ר א: מיט שרעק און פארוואונדערונג האב איך אים א פרעג געטאן: ווער ביזטו? „איך בין ארזשונא" האט ער געזאגט, „פון דעם גרויסען שבט קורו". איך בין געשטאנען א פארשטיינערטע ווי א סטאטוע, און פארגעסען זיך אפילו צו פארנויגען פאר איהם. איז דאס ווירקליך ארזשונא, דער גרויסער אפגאט פון מיינע חלומות! יא, איך האב שוין לאנג געהאט געהערט דאס ער האט זיך א נדר געגעבען צו בלייבען א נזיר פאר צוועלף יאר צייט. ניט איין טאג האט מיך מיין יונגער פאר־לאנג געוייצט צו ברעכען מיט אים מיין שפיז, אים ארויסרופען אונטער א פאלשען אויסרייד אויף א שטרייט און אים צייגען מיין געשיקטקייט אין וואפען. אה, נארישע הארץ, וואוהין זענען אנטרונען גע־ווארען דיינע פארלאנגען? וואלט איך געקאנט אויסבייטען מיין יוגענד מיט אלע אירע שטרעבונגען בלויז פאר דעם איינעם שטיקעל ערד וואס אונטער זיינע פיס, וואלט איך עס באטראכט פאר דעם גרעסטען גליק. איך וויים ניט אין וועלכען קעסעל־גרוב פון געדאנקען איך בין פארזונקען, ווען איך האב מיט אמאל אים דערזעהן פארשווינדען צווישען די בוי־מער. א, נארישע פרוי. ניט דו האסט אים באגריסט, ניט א ווארט צו אים גערעדט, אויך קיין אנטשולדיגונג געבעטען, נאר ביזט געשטאנען ווי א ווילדע ברואה בשעת ער איז זיך א ברוגז'ער אוועקגעגאנגען!....
צומארגענס האב איך אוועקגעלעגט אין א זייט מיינע מענערשע קליידער. איך האב אנגעטאן בראסלעטען אויף מיינע הענט און פיס, א קייט ארום מיין טאליע און א פורפור רויט זיידען קלייד, איך האב זיך געאיילט אויף מיין שליחות, און האב געפונען ארזשונא'ן אין דעם וואלד טעמפעל פון שיווא.

מאדאַנא: דערצעהל מיר די געשיכטע ביז'ן סוף. איך בין דער הארץ געבוירענער גאָט און איך פארשטעה די מיסטעריע פון די האַזיגע רעגונגען.

טשיטרא: איך געדענק קוים וואָס איך האָב געזאָגט און וואָס פאר אן ענטפער איך האָב געקראָגען. בעט מיך ניט איך זאָל דיר אַלעס דערצעהלען. ווי א דונער האָט מיך די שאנדע געטראָפען, דאָך האָט זי מיך ניט געקאָנט צעברעכען אויף שטיקלעך, אזוי הארט, אזוי מענעריש בין איך. ווען איך בין געגאנגען אהיים האָבען זיינע לעצטע ווערטער ווי אָנגעגליהטע נאָדלען מיר געשטאָכען אין די אויערען. „איך האָב זיך א נדר געטאָן צו זיין א נזיר. און בין ניט פאסיג צו זיין דיין מאן!" אָה, א מאנ'ס נדר! דו ווייסט דאָך זיכער, דו גאָט פון ליבע, דאָס אומצעליגע הייליגע און קלוגע לייט האָבען אוועקגעלעגט דעם שכר פון זייער לעבענס-לענגליכען תשובה טאָן פאר די פיס פון א פרוי. איך האָב צעבראָכען מיין בויגען אויף צווייען און פארברענט מיינע פיילען אין פייער. איך האָב געהאסט מיין שטארקען בויגיגען אָרעם, איינגעשניטען פון דעם בויגען פאָדעם. אָ ליבע, דו האָסט דעם פוסטען שטאָלץ פון מיין מענער-שער שטארקייט נידעריג צו דר'ערד אראָפּגעוואָרפען, און מיין גאנצע מענערשע איבונג און דערציהונג ליגט א צעשטויסענע אונטער דיינע פיס. איצט לערען מיך דיין לערע, גיב מיר די מאכט פון דער שוואכער און דאָס געווער פון דעם אומבאוואפענטען.

מאדאַנא: איך וועל זיין דיין פריינד. איך וועל ברענגען דעם וועלט באזיגער ארוינא א געפאנגענעם פאר דיר, און פון דיין האנט זאָל ער קריגען זיין אורטייל.

טשיטרא: וואָלט איך געהאט די צייט וואָס איז נויטיג דערצו, וואָלט איך געקאָנט געווינען זיין הארץ פאמעליך, שטופענווייז, און וואָלט ניט געבעטען קיין הילף פון די געטער. איך וואָלט זיך געפונען לעבען איהם ווי א חבר, כ'וואָלט געטריבען זיינע ברענענדיגע פערד פון זיין קריגוואָגען, איך וואָלט מיט אים מיטגעגאנגען אויף יאגד, ביינאכט וואָלט איך געשטאנען אויף דער וואך ביים אריינגאנג אין זיין געצעלט, און וואָלט אים געהאָלפען אין אלע גרויסע פליכטען פון א קשאטרוא, העלפענדיג די שוואכע, און אויסטיילענדיג גערעכטיגקייט וואו עס קומט! איך בין זיכער אז ס'וואָלט געקומען א טאָג ווען ער וואָלט זיך ארומגע-

קוקט אויף מיר און זיך געוואונדערט, „וואס איז דאס פאר א בחור? האט עמיצער פון מיינע שקלאפען אין דער פארגאנגענהייט מיך אזוי נאכ־געפאלגט ווי דער?" איך בין ניט די פרוי וואס נערט איר פארצווייפלונג אין איינזאמען שווייגען, נערענדיג זי מיט ביינאכטיגע טרערען פון געזיכט. די בליטען פון מיינע פארלאנגען וועלען קיינמאל ניט אראפ־פאלען אויף דר'ערד, זיי ווערען פרוכטרייף. אבער אום יענער זאל דער־קענען מיין אמת'ען איך און אים אכטען דארף מען ארבייטען א לעבען לאנג. דערפאר בין איך געקומען צו אייער שוועל, דו, וועלט באזינענדיגע ליבע, און דו, וואסאנטא, יוגענדליכער גאט פון דער צייט, נעמט צו פון מיין יונגען קערפער די דאזיגע ערשטע אומנערעכטיגקייט, די ניט צו־ציהענדע איינפאכקייט. פאר איין און איינציגען טאג מאך מיך אויסער־געוועהנליך שעהן, אזוי שעהן ווי עס איז געווען די פלוצליכע אויפבליהונג פון ליבע אין מיין הארצען, גיב מיר בלויז איין קורצען טאג פון פול־קאמענער שעהנקייט און פאר די איבעריגע טעג וואס וועלען קומען וועל איך זיך שוין אליין זארגען.

מאדאנא: פרוי, דיין בקשה זאל דערפילט ווערען.

וואסאנטא: ניט פאר איין קורצען טאג, נאר פאר א גאנץ יאר זאל דער חן פון פריילינגבליטען זיך געפינען ארום דיינע היפטען.

צווייטע סצענע

ארדושונא: האב איך געטרוימט, אדער איז דאס וואס כ'האב געזעהן ביים וואסער ווירקליך געווען דארט? זיצענדיג אויף דעם מאכע־וואטען טארף, האב איך געטראכט וועגען די פארגאנגענע יארען, ווען פון דער פינסטערניש צווישען די צווייגען איז פאמעליך ארויסגעקומען א וואונדערליכע שעהנהייט אין דער פולקאמענער געשטאלט פון א פרוי און איז געשטאנען אויף א פלאכען שטיין ביים ברעג וואסער. עס האט זיך געדוכט אז דאס הארץ פון דער ערד האט זיך געמוזט צאפלען פאר פרייד אונטער אירע בארוועסע ווייסע פיס. איך האב געדענקט די לייכטע איינהילונג פון איר קערפער וועט אין עקסטאז אין דער לופט זיך צעגעהן ווי עס צעגעהט זיך דער גאלדענער פרימארגען נעבעל פונ'ם שניי באדעק־טען שפיץ פונ'ם מזרח־בארג. זי האט זיך איבערגעבויגען איבער דעם שיי־

נעדינגען וואסערשפיגעל און האָט געזעהן די אָפּשפּיגלונג פון איר פּנים. זי איז געבליבען געפּלעפּט און געשטאנען שטיל; דאן האָט זי א שמייכעל געטאָן און מיט א נאכלעסיגען שאר פון איר לינקען אָרעם צעלאָזט אירע האָר און געלאָזט זיי שלעפּען זיך אויף דער ערד פאר אירע פיס. זי האָט אָפּגעדעקט איר בוזעם און געקוקט אויף אירע אָרעמס, ממש געטאָקטע, און דורכגעדרונגען מיט דער פיינסטער צערטליכקייט. אָנבויגענדיג איר קאָפּ האָט זי דערזעהן די זיסע בליהונג פון איר יוגענד, די צארטע פרישקייט און שעהנקייט פון איר הויט. זי האָט געשטראַלט פון דער צופרידענער איבערראַשונג. וואָלט דער ווייסער לאָטוס קנאָספּ עפּענענדיג די אויגען אין פרימאָרגען אומגעדרעהט זיין נאַקען און געזעהן זיין שאָטען אין וואסער, וואָלט ער זיך אזוי באוואונדערט דעם גאנצען טאָג. אָבער אין א רגע איז דער שמייכעל פארשוואונדען פון איר געזיכט און א שאָטען פון טרויער האָט פארצויגען אירע אויגען. זי האָט פארנומען די האָר, ארויפגעוואָרפען איר שאַל איבער די אָרעמס, און זיפצענדיג שטילערהייט איז זי אוועקגעגאנגען ווי עס פארגעהט דער שעהנער אָוונט אין דער נאכט אריין. מיר האָט זיך געדוכט, אז דאָס העכסטע וואָס מ'קאָן זיך ווינשען האָט זיך צו מיר אנטפּלעקט ווי א בליץ און איז פארשוואונדען . . . אָבער ווער שפּארט עס די טיר?

(טשיטרא געהט אריין, געקליידעט אלס פרוי.)

אָה! דאָס איז זי! רוהיג, הארץ מיינס!... האָב קיין מורא ניט פאר מיר, פרוי! איך בין א קשאטרוא.

ט ש י ט ר א : געערטער הער, דו ביזט מיין גאסט. איך וואוין אין דעם טעמפּעל. איך ווייס ניט ווי אזוי איך קאָן דיר ארויסצייגען מיין גאסטפריינדליכקייט.

א ר י ו נ א : שעהנע פרוי, בלויז דיין אָנזעהן איז שוין די העכסטע גאסטפריינדליכקייט. אויב דו וועסט קיין פאריבעל ניט האָבען וועל איך דיר שטעלען א פראגע.

ט ש י ט ר א : דו האָסט די ערלויבניש.

א ר י ו נ א : וואָס פאר א שווערער נדר האלט דיך איינגעשלאָסען אין דעם איינזאמען טעמפּעל, צונעמענדיג ביי די שטערבליכע די מעגליכקייט צו זעהן אזא ליבע שעהנקייט?

ט ש י ט ר א : איך טראָג א געהיימען וואונש אין מיין הארצען

און טעגליך בעט איך גאט שיווא'ן דער וואונש זאָל מקוים ווערען.

אריונא: אך, וואָס קאָנסטו פארלאנגען, דו וועלכע ביזט דער פארלאנג פון דער גאנצער וועלט! איך האָב געוואנדערט פון דעם העכסטען בארג פון מזרח, אויף וועמעס שפּיץ די מאָרגען־זון טרעט צום אלעם ערשטען ביז צו דער עטר פון לאנד וואו די זון פארגעהט. איך האָב געזעהן דאָס טייערסטע, שענסטע און גרעסטע אויף דער וועלט. מיין וויסען זאָל דיינס זיין, זאָג נאָר וואָס אָדער וועמען דו זוכסט.

טשיטרא: דער, וועמען איך זוך, איז באוואוסט צו אלעמען.

אריונא:ווירקליך! ווער קאָן דאָס זיין דער אויסדערוועהלטער, וועמעס רוהם האָט דיין הארץ געפאנגען?

טשיטרא: ער שטאמט פון די העכסטע קעניגליכע הייזער, ער איז דער גרעסטער פון אלע העלדען.

אריונא: פרוי, זיי ניט מקריב אזא רייכטום פון שעהנקייט ווי דיינע אויף דעם מזבח פון פאלשער רעפּוטאציע. פאלשער רוהם פארשפּרייט זיך פון מויל צו מויל ווי דער טומאן אין פריהמאָרגען איידער די זון געהט אויף. זאָג ווער פון די העכסטע קעניגליכע פא־מיליעס איז דער הויפּט העלד?

טשיטרא: פרוש, דו ביזט אייפערזיכטיג אויף אנדערע מענ־שענס רוהם. ווייסטו ניט דאָס אויף דער גאנצער וועלט איז דאָס קעניגליכע הויז פון קורוס דאָס באריהמטסטע?

אריונא: דאָס הויז פון קורוס!

טשיטרא: און האָסטו קיינמאָל געהערט פון דעם גרעסטען נאָמען פון יענעם פילבאריהמטען הויז?

אריונא: לאָמיך עס הערען פון דיינע אייגענע ליפּען.

טשיטרא: אריונא, דער באזיגער פון דער וועלט. פון די מיילער פון א וועלט מיט מענשען האָב איך צוזאמענגעקליבען אָט דעם אומ־שטערבליכען נאָמען און האָב אים פאָרזיכטיג באהאלטען אין מיין מיידעלשען הארצען. פרוש, ווארום קוקסטו אזוי אומרוהיג? האָט דער נאָמען בלויז א פארפירערישען גלאנץ? זאָג אז יאָ, און איך וועל אָהן א ישוב צעברעכען דאָס צירונג קעסטעל פון מיין הארצען און אוועק־ווארפען דעם פאלשען דימענט אין שטויב.

אריונא: מעג זיין נאָמען און רוהם, זיין בראווקייט און טאפּ־

פערקייט זיין פאַלש אָדער אמת, האָב רחמנות און פאַרטרייב אים ניט פון דיין הארצען — ווייל ער קניט פאר דיינע פיס גלייך איצט.

טשיטרא: דו, ארזונא!

ארזונא: יאָ, איך בין ער, דער ליבעס־הונגעריגער גאסט ביי דיין טיר.

טשיטרא: דאן איז עס ניט אמת דאָס ארזונא האָט געגעבען א נדר צו פארבלייבען א נזיר פאר צוועלף לאנגע יאָר?

ארזונא: אָבער דו האָסט בטול געמאכט מיין נדר פונקט ווי די לבנה איז מבטל דער נאכטס נדר פון פינסטערניש.

טשיטרא: אָה, שעמען מעגסטו זיך! וואָס האָסטו אין מיר אזוינס דערזעהן וואָס מאכט דיך פאַלש צו זיך זעלבסט? וועמען זוכסטו אין די דאָזיגע טונקעלע אויגען, אין די דאָזיגע מילך־ווייסע אָרעמס, ווען דו ביזט גרייט דערפאר צו צאָלען דעם פרייז פון דיין אויפריכטיג־קייט? זיכער, ניט מיין אמת'ן איך. דאָס קאָן זיכער ניט זיין ליבע, דאָס איז ניט די העכסטע אכטונג פון דעם מאן צו דער פרוי! וועה, ווי די דאָזיגע נישטיגע מאסקע, דער קערפּער, מאכט א מענשען בלינד ער זאָל ניט קאָנען זעהן דאָס ליכט פון דעם אומשטערבליכען גייסט! יאָ, ערשט איצט, ארזונא, ווייס איך ווירקליך, אז דער רום פון דיין העלדיש־קייט איז פאַלש.

ארזונא: איך פיל ווי נישטיג איז רום, דער שטאָלץ פון טאפּפערקייט! אַלץ זעהט מיר אויס ניט מער ווי א חלום. דו אליין ביזט פולקאָמען; דו ביזט דאָס רייכטום פון דער וועלט, די ענד פון יעדער אָרימקייט, דער ציל פון אלע שטרעבונגען, די איינציגע פרוי! עס זענען דאָ אַנדערע פרויען, וועלכע מ'קאָן בלויז דערקענען ביסלעכווייז, בעת דיך זעהן פאר איין מאָמענט, הייסט זעהן די פולקאָמענסטע פולקאָמענהייט איינמאָל פאר אלע מאָל.

טשיטרא: וועה, דאָס איז ניט איך, ניט איך, ארזונא! דאָס איז א פאלשקייט פון א גאָט. געה, געה, מיין העלד, געה. זוך ניט די ליבע פון דער פאלשקייט, גיב ניט אוועק דיין הארץ צו א חלום, געה.

דריטע סצענע

טשיטרא: ניין, אוממעגליך. זעהן יענעם ברענענדיגען קוק פון דעם הונגעריגען גייסט, וועלכער נעמט דיך ארום ווי מיט צוואנגען־הענט אינעווייניג; פיהלען ווי זיין הארץ רייסט זיך צו צעברעכען די גרעניצען ארויסגעבענדיג דעם ליידענשאפטליכען געשריי דורך דעם גאנצען קערפער — און אים אוועקשיקען ווי א בעטלער — ניין, אומ־מעגליך.

(מאדאנא און וואסאנטא קומען אריין.)

א, גאט פון ליבע, וואס איז דאס פאר א שרעקליכער פלאם, מיט וועלכען דו האסט מיך ארומגענומען! איך ברען און פארברען אלץ צו וואס איך ריר זיך נאר צו.

מאדאנא: איך וויל וויסען וואס האט פאסירט לעצטע נאכט.

טשיטרא: אין אווענט האב איך זיך אנידערגעלעגט אויף א געלעגער פון גראז באשפרינקעלט מיט בלעטלעך פון פרילינג בלומען, און האב געטראכט פון דעם וואונדערליכען ליבגעזאנג צו מיין שעהנ־קייט, וואס איך האב געהערט פון אריונא׳ן, טרינקענדיג טראפענווייז דעם האניג וואס איך האב אנגעקליבען דעם גאנצען לאנגען טאג. די געשיכטע פון מיין פארגאנגענעם לעבען ווי די געשיכטע פון מיין פריהערדיגער עקזיסטענץ איז פארגעסען געווארען. איך האב געפיהלט ווי א בלום, וואס האט בלויז א פאר קורצע שטונדען זיך צוצוהערען צו די זשומענדע חניפות, די שטילע מורמלערייען פון די וועלדער און דאן מוז זי אראפנעמען אירע אויגען פון הימעל, אנבויגען דעם קאפ און אין איין אטעמצוג זיך איבערגעבען צום שטויב אהן א געשריי, אזוי־ארום עטדיגענדיג די קורצע דערצעהלונג פון א פולקאמענהייט מאמענט, וואס האט ניט קיין פארגאנגענהייט און אויך ניט קיין צוקונפט.

וואסאנטא: אן אומבאגרעניצט לעבען פון ליוב קאן בליהען און זיך אויסלעבען אין איין פריהמארגען.

מאדאנא: ווי אן ענדלאזע מייגונג אין דעם שמאלען שטח פון א ליד.

טשיטרא: דאס דרום ווינטעל האט מיך פארוויגט. פון די בליהענדיגע מאלאטי צווייגען צוקאפענס זענען געפאלען שטילע קושען

אויף מיין קערפּער. אויף מיינע האָר, מיין ברוסט, מיינע פּיס, האָט זיך יעדע בלום אויסגעקליבען א פּלאַץ וואו צו שטארבען. איך בין געשלאָפען. און פּלוצים, אין מיין טיפען שלאָף, האָב איך דערפיהלט ווי עפּעס א הייסער דורכדרינגענדער קוק, האָט ווי מיט דינע פייער פלאַמען אָנגע־ריהרט מיין דרימלענדיגען קערפּער. איך האָב זיך אויפגעכאַפּט און האָב דערזעהן דעם פּרוש שטעהן לעבען מיר. די לבנה איז אוועק צו מערב צו, אריינקוקענדיג דורך די בלעטער צו זעהן אָט דעם וואונדער פון געטליכער קונסט איינגעפאַסט אין א צעבראָכענער מענשליכער ראַם. די לופט איז געווען שטאַרק פון פּערפיום; די שטילקייט פון דער נאכט איז באַ־לעבט געוואָרען פון די גרילצענדיגע גרילען; דער אָפּשיין פון די בוימער איז באַוועגלאָז געהאנגען אין וואסער; און ער מיט זיין שטעקען אין האַנט איז געשטאַנען, הויך, שלאַנק און שטיל, ווי א בוים פון וואַלד. מיר האָט זיך געדוכט, דאָס עפּענענדיג מיינע אויגען בין איך אָפּגע־שטאָרבען צו אלע ווירקליכקייטען פון לעבען און בין ווי אין א חלום געבוירען געוואָרען אין א שאָטען לאַנד. די חרפּה האָט זיך אראָפּגע־גליטשט צו מיינע פּיס ווי די גרויסע קליידער. איך האָב געהערט זיין רוף „געליבטע, מיין געליבטסטע!“ און אלע מיינע פארגעסענע לעבענס האָבען זיך אין איינס פאראייניגט און געענטפערט. איך האָב געזאָגט: „נעם מיך, נעם מיך אין גאַנצען“. און איך האָב אויסגעשטרעקט מיינע אָרעמס צו אים. די לבנה האָט זיך באהאַלטען הינטער די בוימער, א פינסטערניש ווי א פאָרהאַנג האָט אלץ באַדעקט. הימעל און ערד, צייט און רוים, פארגעניגען און וועהטאָג, טויט און לעבען האָבען זיך פארמישט צוזאַמען אין אַן אונאיבערטרעגליכען עקסטאַז... מיט'ן ערשטען שיין פון ליכט, דעם ערשטען צווישטש פון די פייגעלעך האָב איך זיך אויפגעהויבען און געזעסען אָנגעשפּאַרט אויף מיין לינקען אָרעם. ער איז געלעגען און געשלאָפען מיט א לייכטען שמייכעל אויף די ליפּען ווי דאָס לבנה רייפעל אין פרימאָרגען. דער ראָזעווער רויטער שיין פון זונען אויפגאַנג איז געפאַלען אויף זיין איידעלען שטערן. איך האָב א זיפץ געטאָן און בין אויפגעשטאַנען. איך האָב צוזאַמענגעצויגען די בלעטערדיגע צווייגען אום צו פארשטעלען זיין פּנים פון דער שטראָמענדיגער זון. איך האָב זיך ארומגעקוקט און געזעהן דיזעלבע אלטע ערד. איך האָב זיך דערמאָנט וואָס איך בין געווען, און בין געלאָפען, געלאָפען ווי א הירש מורא

האָבענדיג פאר'ן איינענעם שאָטען, דורך דעם וואלדוועג באשפריינקעלט מיט סעפאָלי בלומען. איך האָב געפונען א פארוואָרפען ווינקעל, און אוועקזעצענדיג זיך האָב איך פארדעקט מיין געזיכט מיטביידע הענט און האָט געפרואווט וויינען און קלאָגען, אָבער מיינע אויגען האָבען קיין טרערען ניט געהאט.

מאדאָנא: וועה, דו טאָכטער פון די שטערבליכע! איך האָב צוגע'גנב'עט פון דער הייליגער קאמער דעם שמעקענדיגען הימעלווייַן, אָנגעפילט מיט אים איין ערדישע נאכט ביז'ן ראנד, און געגעבען דיר אין האנט אריין צו טרינקען און דאָך הער איך דעם דאָזיגען פאר־צווייפלונג געשריי!

טשיטרא (ביטער): ווער האָט עס געטרונקען? די זעלטענסטע ערפילונג פון א מענשענס פארלאנג, די ערשטע פאראייניגונג פון ליבע איז מיר פאַרגעלעגט געוואָרען, אָבער באלד ארויסגעריסען געוואָרען פון מיין האנט. אָט די געבאָרגטע שעהנקייט, אָט די פאלשקייט, אין וועלכער איך בין איינגעוויקעלט, וועט אראָפּ פון מיר צונעמענדיג מיט זיך די איינציגע געדעכעניש פון דער זיסער פאראייניגונג, אָט פונקט ווי עס פאלען אָפּ די בלעטלעך פון אן איבערגעבליהטער בלום, און די פרוי א פארשעמטע מיט איר נאקעטער אָרימקייט וועט זיצען און וויינען טאָג און נאכט. נאָט פון ליבע, אָט דער פארשאָלטענער אויסזעהן געהט מיר נאָך ווי א טייפעל בארויבענדיג מיך פון אלע פרייזען פון ליבע — אלע קושען נאָך וועלכע מיין הארץ גארט.

מאדאָנא: וועה, ווי נישטיג דיין איינציגע נאכט איז געוועז! די פריידענס שיף האָט זיך שוין געזעהן אָבער די כוואליעס האָבען זי ניט געלאָזט צוקומען צום ברעג.

טשיטרא: דער הימעל האָט זיך אראָפּגעלאָזט אזוי נאָהענט צו מיר, דאָס פאר א מאָמענט האָב איך פארגעסען אז ניט מיך האָט ער געטרייסט. אָבער ווען איך האָב אין דער פריה זיך אויפגעכאפּט פון מיין חלום, האָב איך געזעהן דאָס מיין קערפּער איז געוואָרען מיין איינענער קאָנקורענט. און עס איז מיין פארהאסטע אויפגאבע אים אויס־פוצען אלע טאָג, אים אוועקשענקען צו מיין געליבטען און זעהן ווי ער ווערט געצערטעלט פון אים. אָ גאָט, נעם דיר צוריק אוועק דיין מתנה!

מאדאָנא: אָבער אויב איך וועל זי צונעמען פון דיר ווי ווועסטו

זיך קאָנען ציינען פאר דיין געליבטען? ארויסרייסען פון זיינע ליפען דעם בעכער, ווען ער האָט קוים געגעבען דעם ערשטען זופ פון פארגעניגען, וועט דאָס ניט זיין גרויזאם? מיט וואָס פאר א פאראכטענדען כעס ער וועט אויף דיר קוקען דאן?

טשיטרא: דאָס וואָלט געווען פיל בעסער. איך וויל אנטפּלעקען פאר אים מיין אמת'ן איך, א נאָבעלערע זאך ווי אָט די מאסקע. אויב ער וועט דאָס צוריקווייזען, אויב ער וועט מיך אוועקטרייבען און צעברעכען מיין הארץ, וועל איך אויך דאָס שווייגענדיג איבערטראָגען.

וואסאנטא: דו, פאָלג מיך. מיט'ן אָנקומען פונ'ם הערבסט געהט אוועק דער בליהונג סעזאָן און עס קומט דער טריאומף פון דער פרוכט. עס וועט קומען א צייט פון זיך אליין ווען די איבערטריבענע בליהונג פון דיין קערפּער וועט פאַלען און ארדזשונא וועט צופרידען אויפנעמען דעם איבערגעבליבענעם שטארקען אמת אין דיר. אָ, קינד, געה צוריק צו דיין ווילדען יום טוב.

פערטע סצענע

טשיטרא: ווארום קוקסטו מיר אזוי נאָך, מיין קריגער?

ארדזשונא: איך קוק ווי דו וועבסט אָט די גירלאנדע, געשיקטקייט און גראציע, דער צווילינג־ברודער און שוועסטער, טאנצען שפּילעוודיג אויף דיינע שפּיץ פינגער. איך קוק און טראכט.

טשיטרא: וואָס טראכסטו, מיין האר?

ארדזשונא: איך טראכט, דאָס מיט דערזעלבער לייכטקייט און זיסקייט וועבסטו אוים פון מיינע גלות טעג אן אומשטערבליכען קראנץ, צו קרוינען מיך ווען איך וועל זיך צוריקקעהרען א היים.

טשיטרא: אהיים! אָבער די ליבע איז ניט פאר א היים!

ארדזשונא: ניט פאר א היים?

טשיטרא: ניין. רעד גאָר קיינמאָל ניט דערפון. צו דיר אהיים זאָלסטו נעמען וואָס איז פעסט און שטארק. לאָז דאָס קליינע ווילדע בלימעל איבער וואו עס איז געבוירען געוואָרען; לאָז עס שעהן שטארבען ביי דעם ענד פון טאָג צווישען אלע וועלקענדיגע בלומען און פוילענדיגע בלעטער. נעם עס ניט צו דיר אין פאלאץ אום דאָס אוועקצוווארפען

אויף דעם שטיינערדיגען ברוק, וועלכער ווייס ניט פון קיין רחמנות צו זאכען וואָס וועלקען און ווערען פארגעסען.

אריונא: איז אונזער ליבע פון דעם מין?

טשיטרא: יאָ, קיין אנדערע! פארוואָס באדויערען? וואָס איז באשטימט געוואָרען פאר לייד־יגער צייט זאָל זי קיינמאָל ניט איבערלעבען. פרייד ווערט פארוואנדעלט אין וועה, ווען די טיר, דורך וועלכער זי האָט ארויסגעהן, ווערט פארהאקט פאר איר. נעם די פרייד און האלט זי אזוי לאנג ווי זי געדויערט. זאָל די זאטקייט פון דיין אָוונט ניט זיין מער ווי דער פארלאנג פון דיין פריהמאָרגען קאָן פארדינען... דער טאָג איז געענדיגט. טו אָן די גירליאנדע. איך בין מיד. נעם מיך אין דיינע אָרעמס, מיין ליבער. זאָלען אלע רייד פון אומצופרידענהייט פארשווינדען ביים זיסען צוזאמענקומען זיך פון אונזערע ליפען.

אריונא: ששש! הער, מיין געליבטע, ווי דער קלאנג פון די תפילה גלאָקען פון דעם ווייטען דאָרפטעמפעל טראָגט זיך אין דער אָוונט לופט צווישען די שווייגענדיגע ביימער!

פינפטע סצענע

וואסאנטא: איך קאָן דיר ניט נאָכגעהן, מיין פריינד! איך בין מיד. עס איז א שווערע אויפגאבע אָנצוהאלטען דאָס פייער וואָס דו האָסט אָנגעצונדען. עס באפאלט מיך א שלאָף, דער פעכער פאלט ארויס פון מיין האנט און קאלט אש פארדעקט דאָס גליהען פון דעם פייער. איך כאפ זיך ווידער אויף פון מיין דרעמעל און מיט אלע כחות ראטעווע איך דעם מידען פלאם. אָבער לענגער קאָן עס ניט אָנהאלטען.

מאדאָנא: איך ווייס, דו ביזט קאפריזנע ווי א קינד, דיין שפיל אויפ'ן הימעל און אויף דער ערד איז שטענדיג אומרוהיג. זאכען וועלכע דו האָסט פאר טעג לאנג געבויט מיט אלע איינצעלהייטען צעוואָרפסטו אין א מאָמענט אהן שום חרטה. אָבער די ארבייט אונזערע איז שוין באלד געענדיגט. פארגעניגען פליגעלדיגע טעג פליהען שנעל, און דאָס יאָר, שוין כמעט ביי דעם ענד, ליגט פארזונקען אין העכסטען גליק.

זעקסטע סצענע

א ר י ו נ א : כ׳האָב זיך אויפגעכאַפּט אין דער פריה און האָב געפונען דאָס מיינע חלומות האָבען אויסגעאַרבייט אַן עדעלשטיין. איך האָב ניט קיין צירונגקעסטעל אים אַריינצולעגען אהין, קיין קעניגקרוין וואו אים אַריינצוזעצען, קיין קייט אים אויפצוהענגען, דאָך האָב איך קיין האַרץ אים אַוועקצוואַרפען. מיין קשאַטראַ׳ס רעכטע האַנט, פאַרנומען מיט האַלטען דעם עדעלשטיין, פאַרגעסט אירע פליכטען.

(טשיטראַ קומט אַריין).

ט ש י ט ר א : זאָג מיר וואָס טראַכסטו מיין האַר!

א ר י ו נ א : מיין געדאַנק איז פאַרנומען מיט טראַכטען וועגען יאַגד היינט. זעה, ווי דער רעגען גיסט און שמייסט אַזוי אויפ׳ן באַרג. דער פינסטערער שאָטען פון די וואָלקענס הענגט שווער איבער׳ן וואַלד, און דער צעגאָסענער שטראָם ווי אַ צעלאָזענער אינגעל, שפּרינגט איבער אַלע צאַמען מיט אַ שפּאָטענדיגען געלעכטער. אין אַזעלכע רעגענדיגע טעג פלעגען מיר פינף ברידער געהן אין דעם טשיטראַקאַ וואַלד אויף געיעג נאָך ווילדע חיות. דאַן זענען עס געווען פרעהליכע צייטען. אונזערע הערצער האָבען געטאַנצט צום טאַקט פון די קנאַלענדיגע וואָלקענס. די וועלדער זענען פאַרהילכט געוואָרען מיט די קוויטשערייען פון די פּאַוועס. דער שרעקעוודיגער הירש האָט צוליב דעם קלאַפּען פונ׳ם רעגען אין דעם רעש פון די וואַסערפאַלען ניט געקאָנט הערען אונזערע אַנקומענדיגע טריט, די לעמפּערטע פלעגען איבערלאָזען די שפּורען פון זייערע טריט אויף דער נאַסער ערד, אַזוי אַרום אַרויסגעבענדיג זייערע נאָרעס. פאַרטיג מיט׳ן געיעג פלעגען מיר זיך וועטען איינער מיט׳ן צווייטען איבערצושווימען די שטורעמדיגע שטראָמען אויף אונזער וועג צוריק אַהיים. דער אומרוהיגער גייסט איז צו מיר ווידער געקומען, איך בענק צו געהן אויף יאַגד.

ט ש י ט ר א : ווער צוערשט פאַרטיג מיט דעם געיעג, נאָך וועלכען דו יאָגסט זיך איצט. ביזטו זיכער אַז דער פאַר׳כשופ׳טער הירש, נאָך וועלכען דו יאָגסט זיך מוז טאַקע ווירקליך געכאַפּט ווערען? ניין, נאָך ניט. ווי אַ חלום ווערט אָט די ווילדע באַשעפעניש אַנטרונען פון דיר פונקט דאַן ווען ס׳דוכט זיך זי איז שוין כמעט ווי דיינע. זעה ווי

דער ווינט ווערט געיאָגט פונ'ם רעגען, וועלכער שליידערט אויף איהם טויזענטער פיילען, דאָך איז ער פריי, ניט באזיגט. אונזער שפיל איז פונקט אזוי, מיין ליבער! דו יאָגסט זיך נאָך דעם לייכטפיסיגען גייסט פון שעהנקייט, צילענדיג אין אים יעדע פייל וואָס דו האָסט אין דיינע הענט. דאָך לויפט אָט דער כשופ'דיגער הירש שטענדיג פריי און אומבאהערשט.

ארדזשונא: ליבסטע מיינע, האָסטו ניט קיין היים וואו עס ווארטען אויף דיר ווארימע פריינדליכע הערצער דו זאָלסט זיך צוריקקערען? א היים, וועלכע דו האָסט אמאָל באצירט מיט דיין איידעלער ארבייט, און וועלכע איז פארפינסטערט געוואָרען ווען דו האָסט זי פארלאָזט און אוועק אין דער דאָזיגער ווילדערניש?

טשיטרא: ווארום די פראגען? זענען די שטונדען פון ניט אייבערדענקטען פארגעניגען פאראיבער? ווייסטו דען ניט אז איך בין ניט מער ווי דאָס וואָס דו זעהסט פאר זיך? איך האָב קיין לאנדשאפט הינטער זיך. דער טוי וואָס הענגט אויפ'ן שפיץ פון א קינסוקא בלעטעל האָט קיין נאָמען און אויך קיין צוועק, ער גיט קיין ענטפער ניט אויף קיין פראגען. די, וועמען דו ליבסט, איז ווי יענער פולקאָמענער טוי טראָפען.

ארדזשונא: האָט זי ניט קיין שייכות מיט דער וועלט? קאָן זי זיין בלויז א טייל פון הימעל, וואָס איז דורך דער אומפאָרזיכטיגקייט פון א צעלאָזענעם גאָט אראָפּגעוואָרפען געוואָרען אויף דער ערד?

טשיטרא: יאָ.

ארדזשונא: אָה, דערפאר דוכט זיך עס מיר אלעמאָל אז איך האלט דיך אין פארלירען. מיין הארץ איז ניט צופרידענגעשטעלט, מיין קאָפּ ווייסט פון קיין רוה. קום נעהענטער צו מיר, מיין אומדערגרייכבארע! גיב זיך אונטער צו די קייטען פון א נאָמען, א היים און א פאמיליע. לאָז מיין הארץ דיך פיהלען אויף אלע זייטען און לעבען מיט דיר אין דער פרידליכער זיכערקייט פון ליבע.

טשיטרא: ווארום די אומזיסטע באמיהונג צו כאפּען און האלטען די פארבען פון די וואָלקענס, דעם טאנץ פון די כוואליעס, דעם שמעק פון די בלומען?

ארדזשונא: הערשערין מיינע, האָף ניט איינצושטילען ליבע מיט לופטיגע נישטיגקייטען. גיב מיר עפּעס ממשות'דיגס, עטוואָס וואָס

קאָן געדויערען לענגער ווי פאַרגעניגען, וואָס קאָן ביישטעהן ליידען אפילו.

ט ש י ט ר א: מיין העלד, דאָס יאָר איז נאָך ניט געענדיגט, און דו ביזט שוין מיד! איצט ווייס איך, אז עס איז א ברכה פון גאָט וואָס דאָס לעבען פון די בלומען איז אזוי קורץ. וואָלט אָט דער קערפּער מיינער געווען געשטאָרבען מיט די בלומען פון לעצטען פריהלינג, וואָלט ער געשטאָרבען ערענהאַפט. אָבער, די טעג זענען געציילטע, מיין ליבער. שאַנעווע אים ניט, דריק אוים דעם האָניג ביז צום טרוקען ווערען, אוים מורא טאָמער וועט דיין בעטלער הארץ קומען צו אים ווידער און ווידער מיט אן אומגעזעטיגטען פאַרלאַנג, אָט ווי א דורשטיגע בין ווען די זומער בלומען ליגען טויט אין שטויב.

זיבעטע סצענע

מ א ד אָ נ א: היינט איז דיין לעצטע נאַכט.

ו ו א ס א נ ט א: די ליבליכקייט פון דיין קערפּער וועט זיך מאָרגען אומקערען צו די אומערשעפּליכע אוצרות פון פריהלינג. די רויטע פאַרב פון דיינע ליפּען באפרייט פון די ערינערונגען פון אריונא׳ס קושען, וועט אויפ׳ס ניי ארויסשפּראָצען אלס א פּאָר פרישע אסאָקא בלעטער, און דער ווייבער גליטער פון דיין הויט, וועט ווידער געבוירען ווערען אין א הונדערט שמעקענדיגע יאסמין בלומען.

ט ש י ט ר א: אָ געטער, ערפילט מיין איצטיגע בקשה! היינט נאַכט, אין איר לעצטער שטונדע זאָל מיין שעהנקייט שיינען צום העל־סטען, ווי דער לעצטער שיין פון אן אויסגעהענדיגען פלאַם.

מ א ד אָ נ א: דיין בקשה וועט דערפילט ווערען.

אכטע סצענע

ד אָ ר פ ־ א י י נ ו ו א ו י נ ע ר: ווער וועט אונז איצט באשיצען?

א ר י ו נ א: וואָס איז דען, וואָס פאר א געפאהר שטעהט אייך פאָר?

ד אָ ר פ ־ א י י נ ו ו א ו י נ ע ר: די רויבער קומען אָן פון די מערב־בערג ווי א בארג פארפלייצונג חרוב צו מאכען אונזער דאָרף.

אריונא: האט איר אין דעם קעניגרייך גאר קיין היטער ניט?

דארפליים: פרינצעסין טשיטרא איז געווען די שרעק פון אלע שלעכטסטוער. ביז זי איז געווען אין דעם גליקליכן לאנד האבן מיר בלויז מורא געהאט פאר נאטירליכע טויטן, ווייטער פאר קיין זאך ניט. איצט איז זי אוועקגעגאנגען ערגיץ אין א הייליגן פלאץ און קיינער ווייס ניט וואו זי צו געפינען.

אריונא: איז דער הויפט פון דעם לאנד א פרוי?

דארפליים: יא. זי איז אונזער טאטע און אונזער מאמע אינאיינעם. (געהען ארוים.)

(טשיטרא קומט אריין.)

טשיטרא: ווארום זיצסטו אזוי איינער אליין?

אריונא: איך פרואוו מיר פארשטעלן וואס פאר א פרוי קאן דאס זיין די פרינצעסין טשיטרא. פון אלערליי מענשן הער איך אזוי פיל געשיכטעס וועגן איר.

טשיטרא: א, אבער זי איז ניט שיין. זי האט ניט אזעלכע ליבע אויגן ווי מיינע, שווארץ ווי דער טויט. זי קאן דורכלעכערן יעדעס צילברעט וואס זי וויל נאר, אבער ניט דאס הארץ פון אונזער העלד.

אריונא: מ׳זאגט זי איז א מאן אין בראווקייט און א פרוי אין צערטליכקייט.

טשיטרא: און דאס איז ערשט איר גרעסטער אומגליק. ווען א פרוי איז בלויז א פרוי; ווען זי וויקעלט זיך ארום די מענערשע הערצער מיט איר שמייכלען, אירע טרערן, אירע באדינסטען און אירע באליי־בענדע צערטליכקייטן, דאן איז זי גליקליך. וואס דארף זי קענטעניש און גרויסע שטרעבונגען? וואלסטו זי געזעהן נעכטען אין דעם הויף פון גאט שיווא׳ס טעמפעל, וואלסטו זי פארבייגעגאנגען, ניט אומ־קוקענדיג זיך אפילו אויף איר. און ווידער, ביזטו שוין אזוי מיד פון א פרוי׳ס שעהנקייט, אז דו זוכסט שוין אין איר דעם מאנ׳ס שטארקייט?

אין א הייל, פינסטער ווי די נאכט, האב איך אויסגעבעט אונזער מיטאג־בעט מיט גרינע בלעטער נאס פון דעם שוים פון דעם שוימענדיגען וואסערפאל. די קילקייט פון דעם ווייכן גרינעם מאך אויף דעם

שוואַרצען פייכטען שטיין קושט דיינע אויגען צום שלאָפען. לאָמיך דיך פירען אהין.

אַ ר י ו נ אַ : ניט היינט, ליבסטע.

ט ש י ט ר אַ : וואָרום ניט היינט?

אַ ר י ו נ אַ : כ'האָב געהערט דאָס אַ באַנדע רויבער דערנעהנטערט זיך צו די טאָלען. איך מוז דעריבער געהן און צוגרייטען מיין וואָפען צו באַשיצען די דערשראָקענע דאָרפלייט.

ט ש י ט ר אַ : דו דאַרפסט פאַר זיי קיין מורא ניט האָבען, איידער פרינצעסין טשיטראַ איז אוועקגעגאַנגען אויף איהר הייליגער נסיעה האָט זי אוועקגעשטעלט אַ שטאַרקע וואַך אויף יעדען גרענעץ.

אַ ר י ו נ אַ : דאָך ערלויב מיר פאַר אַ קורצער ווײַלע זיך פאַרנעמען מיט אַ קשאַטרוא'ס אַרבייט, מיט נייעם לויב וויל איך באַצירען אָט דעם גאָרניט טויגנדיגען אָרעם, און מאַכען פון אים אַ קישען וואָס זאָל מעהר ווערט זיין צו ליגען ביי דיר צוקאָפּענס.

ט ש י ט ר אַ : און ווי, אז איך וועל דיך ניט לאָזען געהן, ווען איך וועל דיך האַלטען איינגעקלאַמערט אין מיינע אָרעמס? וואָלסטו גראָב זיך אַרויסגעריסען און מיך איבערגעלאָזט? אויב אַזוי, געה! אָבער דו מוזט וויסען דאָס די ליאַנע, איינמאָל צעבראָכען אויף צווייען, קאָן שוין מעהר גאַנץ ניט ווערען. געה, אויב דיין דורשט איז שוין געשטילט. אויב אָבער ניט, דאַן געדענק דאָס די געטין פון פאַרגעניגען איז קאַפּריזנע און וואַרט ניט אויף קיין מאַן. זיץ אַביסעל, מיין ליבער! זאָג מיר וואָסערע שווערע געדאַנקען מוטשען דיך. מיט וועמען איז היינט דיין קאָפּ פאַרנומען? מיט טשיטראַ'ן?

אַ ר י ו נ אַ : יאָ, מיט טשיטראַ'ן! איך וואונדער מיך וואָס פאַר אַ נדר האָט זי באַדאַרפט מקיים זיין וואָס זי האָט זיך אוועקגעלאָזט אויף איהר הייליגער נסיעה, אָדער אין וואָס נויטיגט זי זיך?

ט ש י ט ר אַ : וואָס זי דאַרף? הם, וואָס האָט זי דען אַמאָל געהאַט, אָט די אומגליקליכע באַשעפעניש. טאַקע אָט די מעלות אירע זענען ווי טורמע ווענט איינשליסענדיג איר פרויען האַרץ אין אַ פינסטער קאַמער. זי איז פאַרפינסטערט, פאַר'חושכ'ט. איר פרויליכע שעהנקייט מוז זיך צופרידענשטעלען צו געהן געקליידט אין שמאַטעס, שעהן איז זי ניט. זי איז ווי דער גייסט פון אַ גרויען פרימאָרגען זיצענדיג אויף דעם שטיי-נערדיגען שפּיץ באַרג, איר גאַנץ ליבט פאַרשטעלט פון טונקעלע כמאַרעס.

פרעג מיך ניט איר לעבענסגעשיכטע. עס וועט קיינמאל ניט קלינגען גוט אין א מאנ׳ס אויערען.

א ר י ו נ א. איך בין נייגעריג זיך צו דערוויסען אלץ וועגען איר. איך בין ווי א רייזענדער וואס קומט אין א פרעמדער שטאט אין מיטען ביינאכט. הייזער און מויערען און גארטען־בוימער אלץ קוקט אויס אזוי צעשוואומען, פארשאטענט, און דאס שטילע מורמלען פון דעם ים הערט זיך צייטענווייז אין דער שטילקייט פון שלאף. מיט אומגעדולדווארט ער דאן אויף דעם פריהמארגען ער זאל אים אנטפלעקען אלע פרעמדע זאכען, אה, דערצעהל מיר איר געשיכטע.

טשיטרא: וואס נאך איז דא צו דערצעהלען?

א ר י ו נ א: מיר דוכט איך זעה זי, אין מיין געדאנק, ווי זי רייט אויף א ווייסען פערד, שטאלץ האלטענדיג די לייצעס אין איר לינקער האנט, און אין איר רעכטער האנט א בויגען, און ווי די געטין פון זיג פארשפרייט זי פרעהליכע האפנונג ארום זיך. ווי אן אמת׳ע לייבין באשיצט זי די קליינע לייבעלעך ביי איר ברוסט מיט א שרעקליכער ליבע. א פרוי׳ס ארעמס, מעגען זיי זיין באחנ׳ט בלויז מיט אומבאשרענקטער קראפט, זענען זיי שעהן! מיין הארץ איז אומרוהיג, ליבסטע, ווי א שלאנג ווען זי כאפט זיך אויף פון איר לאנגען ווינטער שלאף. קום, לאמיר זיך ביידע יאגען אויף פלינקע פערד זייט ביי זייט, ווי צוויי ליכט שטראלען זיך טראגענדיג אין רוים. ארויס פון אט דער דרימלענדיגער געפענגניש פון גרינער טונקעלהייט, פון אט דעם דעמפען, געדיכטען, מיט פערפיום פאר׳שכור׳ענדיגען צודעק, דערשטיקענדיגער לופט.

טשיטרא: אריונא, זאג מיר דעם אמת, ווי א שטייגער ווען דורך א כשוף וואלט איך זיך געקאנט באפרייען פון אט דער ליידענשאפט־ליכער ווייבקייט, אט די צארטע שעהנהייט־בליהונג זאל דורך דעם הארטען געזונטען ריר פון דער וועלט איינגעשרומפען ווערען, פארשווינדען, און ווי געבארגטע קליידער זאל איך זיי אראפווארפען פון מיין קערפער, וואלסטו עס געקאנט פארטראגען? ווען איך שטעל זיך אוועק פאר דיר א גלייכע, א שטארקע מיט דער שטארקייט פון א וואגענדען הארצען, אפשטויסענדיג די קונצען און די מיטלען פון שוואכקייט, ווען איך זאל האלטען מיין קאפ הויך ווי א הויכער יונגער בארג־בוים, ניט שלעפענדיג זיך מעהר אין שטויב ווי א ליאנא, וואלט איך דאן געפעלען

געוואָרען א מאן? ניין, דו וואָלסט עס ניט געקאָנט פארטראָגען. עס איז בעסער דאָס איך זאָל האלטען זיך ארום זיך אויסגעשפּרייט די אלע שעהנע שפּילעכלעך פון דער פארגעהענדיגער יוגענד, און ווארטען גע־דולדיג אויף דיר. ווען דיר וועט זיך פארוועלען קומען צוריק, וועל איך שמייכלענדיג געבען דיר דעם פארגעניגען־וויין אין דעם בעכער פון אָט דעם שעהנעם קערפּער, ווען דו וועסט זיין מיד און אָנגעזעטיגט מיט דעם וויין, וועסטו זיך קאָנען געהן ארבייטען אָדער שפּילען; און ווען איך וועל אַלט ווערען וועל איך מיט הכנעה און דאנקבארקייט אָננעמען וואָס פאר א ווינקעלע עס וועט דאָרט בלייבען פאר מיר. וואָלט עס צופרידענגע־שטעלט דיין העראָאישע נשמה, ווען דיין ליבעס חבר פון דער נאכט וואָלט זיך פארוואָלט זיין דיין לעבענס חבר ביי טאָג, ווען דער לינקער אָרעם וואָלט זיך אויסגעלערנט צו טיילען זיך מיט דער משא פון דעם שטאָלצען רעכטען אָרעם?

א ר י ו נ א: איך קאָן דיך קיינמאָל ריכטיג ניט קענען. דו קוקסט מיר אוים ווי א געטין באהאלטען אין א גאָלדענער געשטאלט. איך קאָן דיך ניט אָנרירען, איך קאָן דיר ניט צאָלען וואָס דיר קומט פאר דיינע אומשעצבארע מתנות, דעריבער איז מיין ליבע ניט פולקאָממען. אָפּטמאָל, אין דער רעטזעלהאפטער טיפעניש פון דיין טרויעריגען קוק, אין דיינע שפּילעוודיגע ווערטער, וועלכע מאכען חוזק פון זייער אייגענעם טייטש, דערזעה איך א וועזען וועלכעס רייסט זיך צו צערייסען די איידעלע שעהנקייט פון איהר קערפּער און פון דעם נעבעלהאפטען שלייער פון שמייכלען ארויסקומען אין א ריינעם פייער פון ליידען. אילוזיע איז די ערשטע ערשיינונג פון אמת, זי קומט צו איר געליבטען פארשטעלטערהייט. אָבער עס קומט א צייט ווען זי וואַרפט אַראָפּ אירע באפוצעכצען און אירע שלייערס און בלייבט שטעהן אָנגעטאָן אין איר נאקעטער ווירדע. איך זוך אָט אָ־יענע גאנצע ד ו, יענע פשוטע איינ־פאכקייט פון אמת.

וואָרום וויינסטו, מיין ליבע? וואָרום פארדעקסטו דיין געזיכט מיט דיינע הענט? האָב איך דיר וועה געטאָן, מיין טייערע? פארגעס וואָס איך האָב געזאָגט. איך וועל זיין צופרידען מיט דעם וואָס איז דאָ איצט. זאָל יעדער באזונדערער מאָמענט פון שעהנקייט קומען צו מיר ווי א מיסטעריעז פייגעלע פון איר אומזיכטבארער נעסט אין דער

פינסטערניש ברייננענדיג א מוזיק שליחות. לאמיך אייביג זיצען מיט מיין האפנונג אויפ׳ן ראנד פון איר רעאליזירונג און אזוי ארום ענדיגען מיין לעבען.

ניינטע סצענע

טשיטרא (איינגעהילט אין א מאנטעל): מיין גאט, איז דער בעכער אויסגעלעדיגט ביז׳ן לעצטען טראפען? איז דאס ווירקליך שוין דער סוף? ניין, ווען אלעס איז פאריבער, בלייבט דאך עפעס איבער, און דאס איז מיין לעצטער קרבן פאר דיר.

איך האב געבראכט פון הימעלשען גארטען בלומען פון אומפאר־גלייכבארער שעהנקייט, מיט וועלכע איך זאל דינען צו דיר, גאט פון מיין הארצען. אויב דער גאטעסדיענסט איז פאראיבער, אויב די בלומען זענען פארוועלקט געווארען, לאמיך זיי ארויסווארפען פונ׳ם טעמפעל (נעמט אראפ דעם מאנטעל בלייבענדיג אין אירע מענערישע קליידער). איצט קוק אויף דיין דינער מיט מילדע אויגען.

איך בין ניט אזוי שעהן ווי די בלומען מיט וועלכע איך האב געדינט צו דיר, איך האב פילע חסרונות און פעלערען, איך בין א וואנדערער אויף דעם גרויסען וועלטוועג, מיינע קליידער זענען שמוציג, און מיינע פיס זענען צעבלוטיגט פון דערנער. וואו זאל איך קריגען די בלומען שעהנקייט, די אומבאפלעקטע ליבליכקייט פון א מינוטליכען לעבען? די מתנה וואס איך ברענג דיר מיט שטאלץ איז דאס הארץ פון א פרוי, דא האבען זיך אנגעקליבען אלע ליידען און פריידען די האפנונגען און שרעקען און חרפות פון אן ערדישער טאכטער; פון דאנען שפראצט ארוים די ליבע שטרעבענדיג צו אן אומשטערבליכען לעבען. דא ליגט אן אומפולקאמענהייט, וועלכע איז דאך נאבעל און גרוים. אויב דאס דינען מיט בלומען איז געענדיגט, מיין האר, נעם אן ד א ס אלס דיין דינער פאר די קינפטיגע טעג.

איך בין טשיטרא, דעם קעניג׳ס טאכטער. קאנסט זיך אפשר דער־מאנען דעם טאג ווען א פרוי איז געקומען צו דיר אין שיווא׳ס טעמפעל, איר קערפער באלאדען מיט באפוצעכצען און שעהנע קליידער. יענע

שאנדלאָזע פרוי איז געקומען דיך ליבען פונקט ווי זי וואָלט געווען א מאַן. דו האָסט זי צוריקגעוויזען; האָסט גוט געטאָן. מיין גאָט, איך בין יענע פרוי. זי איז געווען מיין מאסקע. דאן האָב איך מיט גאָט'ס הילף גע־קראָגען פאַר אַ יאָר צייט די שענסטע מענשליכע געשטאַלט, וואָס א שטערבליכער האָט ווען געהאט, און איך האָב פארמאטערט דאָס הארץ פון מיין העלד מיט דער משא פון אָט דער פאַלשקייט. מער ווי זיכער דאָס איך בין ניט יענע פרוי.

איך בין טשיטרא. ניט קיין געטין, צו וועלכער מען זאָל דינען, אָבער אויך ניט עטוואָס אויף וואָס מ'קאָן רחמנות האָבען אָדער גלייכ־גילטיג אוועקשארען אָן א זייט אָט ווי א פליגעלע. אויב עס שטעהט דיר אָן מיך האלטען לעבען זיך אויפ'ן וועג פון געפאַר און געוואגטקייט, אויב דו וועסט מיר ערלויבען זיך טיילען מיט די גרויסע פליכטען פון דיין לעבען, דאן וועסטו ערשט וויסען מיין אמת'ן איך. אויב דיין קינד, וועלכעס איך טראָג אין מיין טראכט, וועט געבוירען ווערען א זוהן, וועל איך אליין אים לערנען ער זאָל זיין א צווייטער ארדזשונא, און ווען די צייט וועט קומען וועל איך אים אַפּשיקען צו דיר, און דאן וועסטו ערשט אויף אן אמת מיך קענען. איצט קאָן איך דיר בלויז פאָרלעגען טשיטרא'ן, א קעניג'ס טאָכטער.

ארדזשונא: ליבסטע, מיין לעבען איז פול.

האַנרי בערגסאָן:

אַריינפיהר אין מעטאַפיזיק.

אידיש פון ו. נאַטאַנזאָן.

דער דאָזיגער לערער און אומבאַוועגליכער רוים, וואָס עקזיסטירט נאָר אין באַגריף און קיין מאָל ניט אין דער עמפינדונג, האָט דעם ווערט נאָר פון אַ סימבאָל, און אויב מיר האָבען צו טאָן מיט סימבאָלען, פרעגט זיך, ווי קאָן מען ווען עס איז די ווירקליכקייט מיט זיי פאַבריצירען?

דער סימבאָל ענטשפרעכט אָבער די איינגעוואָרצעלטסטע געוואוינ־הייטען פון אונזער דיינקען. מיר פאַרזעצען זיך געוועהנליך אין דער אומבאַוועגליכקייט, וואָס אין איהר געפינען מיר אַ שטיץ־פונקט פאַר אונזער פראַקסים, און דורך איהר שטרעבען מיר צו רעקאָנסטרואירען די באַוועגליכקייט, אויף אַזאַ אופן באַקומען מיר זעהר ניט קיין געראָטענע נאָכאַמונג, אַ פעלשונג פון דער ווירקליכער באַוועגונג. די נאָכאַמונג דינט אונז אין לעבען אַ סך בעסער איידער די אינטואיציע פון דער זאַך גופא. און אונזער גייסט פאַרמאָגט אַן אומווידערשטעהענדיגע נייגונג צו באַטראַכטען די אידעע, וואָס דינט אונז אַמבעסטען, אַלס די קלאָרסטע, דערפאַר זעהט דעם גייסט דאָס אומבאַוועגליכע אויס צו זיין קלאָרער איידער דאָס באַוועגליכע און דערפאַר ווייזט זיך אונזער גייסט אויך אויס, אַז די רוה קומט פריהער פאַר באַוועגונג.

דערפון נעהמען זיך די שוועריגקייטען, וואָס דאָס פראָבלעם פון באַ־וועגונג האָט גורם געווען זינט דעם גאָר פאַרצייטיגען אַלטערטום. די שוועריגקייטען זענען תמיד אַ פועל יוצא פון דעם, וואָס מיר באַשטעהן אויף דער מעגליכקייט אריבערצוגעהן פון רוים צו באַוועגונג, פון דעם שטח וואָס מען פליהט דורך, צום פראָצעס פון פליהען גופא, פון דעם אומבאַוועגליכען פונקט צו באַוועגליכקייט, און מיר רעכענען, אַז דאָס קאָן געטאָן ווערן דורך אַ חבור פון פונקטען. די באַוועגונג איז אָבער פריהער פאַר דער אומבאַוועגליכקייט, און דער שייכות צווישען די פּאָזיציעס, וואָס ווערען פאַרנומען אין רוים, און דער ענדערונג וואָס קומט פאַר אין די רוימליכע פּאָזיציעס, איז ניט קיין שייכות צווישען טיילען און אַ גאַנ־צעס, נאָר דאָס איז אַ שייכות צווישען דער פאַרשיידענאַרטיגקייט פון

מעגליכע געזיכטס־פונקטען איבער א געגענשטאנד, און דער רעאלער אומטיילבארקייט פון א געגענשטאנד.

א סך אנדערע פראבלעמען זענען אנטשטאנען פון דער זעלבער אילוזיע. דאס וואס די אומבאוועגליכע פונקטען זענען צו דער באוועגונג, דאס זענען די באגריפען וועגען פארשיידענע קוואליטעטען צו דעם קוואליטאטיווען בייט פון א געגענשטאנד. די פארשיידענע באגריפען, וואס אין זיי לייזט זיך אויף די פארענדערונג זענען דעריבער די שטאנדהאפטע געזיכטס־פונקטען פון דער אומבאשטאנדהאפטיגקייט פון דער ווירקליכקייט. און צו קלערען וועגען א זאך אין דעם געוועהנליכען זין פון ווארט „קלערען", הייסט אויפנעמען איינע אדער מעהר אומבאוועגליכע געזיכטס־פונקטען פון דער באוועגליכקייט פון דער זאך. אין קורצען קאן מען זאגען, אז אזא קלערען באשטעהט אין דעם, וואס מען פרעגט זיך פון צייט צו צייט, וואו איז די זאך, כדי מען זאל וויסען וואס מיט איהר צו טאן. וואלט עס זיך געהאנדעלט נאר וועגען א פראקטישער דערקענטניס פון דער ווירקליכקייט וואלט איבריגענס אזא ארט פראצעדורע געווען זעהר און זעהר בארעכטיגט. די דערקענטניס, אזוי ווייט ווי זי איז אריענטירט אויף די ערפארונג, דארף ניט מעהר ווי אויסרעכענען די שטעלונגען, וואס די זאך נעמט אן צו אונז, אזוי גוט ווי די בעסטע שטעלונגען וואס מיר נעמען אן צו דער זאך. דאס איז די געוועהנליכע פונקציע פון די פארטיגע באגריפען, פון די סטאציעס, וואס מיר מערקען אן אויף דעם וועג פון ווערן. צו וועלען אבער מיט די פארטיגע באגריפען אריינדרינגען אין דער אינערסטער טבע פון זאכען, הייסט אנצואווענדען צו דער באוועגליכקייט פון דעם רעאלען א מעטאד, וואס איז געשאפען געווארען אויף צו געבען אומבאוועגליכע פונקטען, וואס פון זיי קאן מען באאבאכטען די באוועגליכע רעאליטעט: עס הייסט צו פארגעסען, אז אויב מעטאפיזיק איז מעגליך, קאן זי נאר זיין א שווערע, פול מיט וועהטאגען אנשטרענגונג ארויפצושטייגען אויף דעם נאטירליכען בארג־אפ פון אונזער געדאנקען ארבייט, כדי דורך א מין אינטעלעקטועלער פאנאנדערשפרייטונג זיך צו פארזעצען אין דעם תוך פון דער זאך, וואס מען שטודירט. קורץ, מעטאפיזיק דארף זיין אן אריבערגאנג פון דער ווירקליכקייט צו באגריפען, און ניט פון באגריפען צו דער ווירקליכקייט. וואס איז דער חדוש, וואס די פילאסאפען זעהן אזוי אפט ווי דער אביעקט, וועל־

כען זיי ווילען פאקען, פליהט פון זיי אוועק, פונקט ווי דער רויך, וואס די קינדער ווילען כאפען מיט די הענט. און אזוי ארום האלטען אז די שטרייטיגקייטען צווישען די שולען אין דער פילאסאפיע, איין שול אויפוואַרפענדיג דער אנדערער, פאר וואס זי האט דערלאזט, אז די רעאליטעט זאל פון אונטער איהרע הענט נעלם ווערן.

אויב אבער מעטאפיזיק זאל אנגעהן מיט אינטואיציע, אויב אינטואיציע האט פאר איהר געגענשטאנד די באוועגליכקייט פון דויער, און אויב די טבע פון דויער איז א פסיכישע, וועט עס ניט מיינען צו זאגען, אז די עובדה פונ׳ם פילאסאף איז אויסשליסליך נאך איבער זיך זעלבסט צו רעפלעקטירען? וועט פילאסאפיע באשטעהן ניט מעהר ווי דערין, וואס זי וועט פשוט זיך אליין זעהן לעבען ווי „דער שלעפעריגער הירט האט געזעהן דאס וואַסער פליסען“ ? אזוי צו זאגען מיינט אומקעהרען זיך צוריק צום טעות, וואס אויף איהם האבען מיר גלייך פון אנפאנג פון אונזער אונטערזוכונג ניט אויפגעהערט אנצואווייזען. עס מיינט שלעכט צו פארשטעהן די אייגענטימליכע נאטור פון דויער, און גלייכצייטיג אויך דעם וועזענטליך אקטיווען, איך וואלט כמעט געמעגט זאגען, דעם גוואלטזאמען כאראקטער פון דער מעטאפיזישער אינטואיציע. עס מיינט ניט צו זעהען, אז נאר דער מעטאד, וועגען וועלכען מיר רעדען, ערלויבט אונז אוועקגעהן ווייטער פון דעם אידעאליזם, אזוי גוט ווי פון דעם רעאליזם, נאר דער מעטאד ערלויבט אונז צו באהויפטען, אז עס עקזיסטירען זאכען, וואס הגם זיי זענען אין א געוויסען זין אינוועניג אין אונז, שטעהען זיי, אייניגע אויף א נידריגער, און אנדערע אויף א העכערער מדרגה איידער מיר. נאר א דאנק דעם מעטאד מאכען מיר די דאזיגע זאכען צו קאעקזיסטירען איינע מיט די אנדערע, און פארטרייבען ביסלעכווייז די טונקעלהייט וואס דער אנאליז האט ארום די דאזיגע גרויסע פראבלעמען אנגעקליבען. ניט אריינלאזענדיג זיך דא אין אן אונטערזוכונג וועגען די פארשיידענע פונקטען, וועלען מיר זיך באנוגענען דערמיט, וואס מיר וועלען ציינען, ווי אזוי די אינטואיציע, וועגען וועלכער מיר רעדען, איז ניט איין אקט נאר אן אומענדליכע רייהה פון אקטען, אלע בלי ספק פון איינעם און דעם זעלבען מין, אבער פון א גאנץ באזונדערער ארט, און מיר וועלען אויך ציינען, ווי אזוי די פארשיידענארטיגקייט פון די אקטען שטימט צונויף מיט אלע גראדען פון דעם זיין.

ווען איך פּרוביר צו אַ נ אַ ל י ז י ר ע ן די דויער, דאָס הייסט, ווען איך וויל זי אין פאַרטיגע באַגריפען אויפלייזען, בין איך געצוואונגען, אַ דאַנק דער עצם טבע פון באַגריפען, און אַנאַליז, אַנצונעהמען מכח דויער אין אַלגעמיין צוויי הפכים'דיגע אַנזיכטען, וואָס מיט זיי מאַך איך נאָכהער אַ פּאַרזוך די דויער ווידער צונויפזעצען. די דאָזיגע קאָמבינאַציע איז וועלכער עס שטעקט עפּעס וואונדערליכעס, מחמת עס לייגט זיך ניט אויפ'ן שכל, ווי קומען זיך צוויי הפכים צו פאַראייניגען, קאָן אונז ניט פאַרשטעלען ניט קיין פאַרשיידענאַרטיגקייט פון גראַדען, און ניט קיין פאַרשיידענהייט פון פאָרמען. זי איז, ווי אַלע וואונדער, אָדער דאָ אָדער נישטאָ. מיר וועט למשל אויסקומען צו זאָגען, אַז דאָרט איז פון איין זייט פאַראַן אַ פ ו ל ק י י ט פון סוקסעסיווע באַוואוסטזיינס צו־שטאַנדען, און פון דער אַנדערער זייט אַן א י י נ ה י י ט, וואָס בינדט זיי ווידער צונויף. דויער וועט זיין אַ „סינטעז“ פון דיזער איינהייט און פון דיזער פולהייט. דאָס איז אַ געהיימניספול שטיקעל אַרבייט, וואָס נעהמט אַז אין דער פינסטער. און וואָס בנוגע צו איהר, חזר איך איבער, קאָן מען ניט איינזעהען ווי זי קאָן צולאָזען נואַנסען און גראַדען. על פּי דער דאָזיגער השערה קומט אויס, אַז עס איז פאַראַן, און אַז עס קאָן נאָר זיין איין און איינציגער דויער, און דאָס איז די דויער, וואָס מיט איהר אָפּערירט על פי הרגל אונזער באַוואוסטזיין. לאָמיר זיך גענויער אויס־דריקען: ווען מיר נעהמען דויער אין דעם איינפאַכען אַנבליק פון באַ־וועגונג, וואָס ווערט געמאַכט אין רוים, און ווען מיר פּרובירען די באַ־וועגונג, באַטראַכט אַלס פאַרטרעטעריין פון צייט, צו באַגרייפען רעדוצי־רען, האָבען מיר פון איין זייט אַזוי פיעל וויפיעל אונז ווילט זיך פונק־טען פון דער פלוגליניע, און פון דער אַנדערער זייט אַן אַבסטראַקטע איינהייט, וואָס האַלט די פונקטען צוזאַמען ווי אַ שנירעל האַלט די פּערעל פון אַ האַלזבאַנד. צווישען אַט דער אַבסטראַקטער פולקייט און אַט דער אַבסטראַקטער איינהייט איז די קאָמבינאַציע, ווען זי ווערט אָנגענומען אַלס מעגליך, עטוואָס איינציגעס, און מיר האָבען ניט פאַר איהר קיין נואַנסען, פונקט ווי מיר האָבען זיי ניט אין דער אַריפמעטיק פאַר אַ חבור פון געגעבענע צאָהלען. דאַגעגען אָבער, אויב אַנשטאָט אַנאַליזירען די דויער, (ד. ה. אין גרונד מאַכען אַ סינטעז פון איהר מיט באַגריפען) פאַר־זעצען מיר זיך אין איהר מיט אַ מאָל דורך אַן אַנשטרענגונג פון אינטו־

איציעם באקומען מיר א געפיהל פון א געוויסער זעהר באשטימטער געשפאנקייט, אין וועלכער די באשטימהייט גופא זעהט אויס ווי א דויער. אויסדערוועהלט פון דער אומענדליכקייט פון מעגליכע דויערען. פון דעם מאמענט אן קאנען מיר זיך מאהלען אזוי פיעל דויערען, וויפיעל אונז גלוסט זיך, אלע זעהר פארשיידענע איינע פון די אנדערע, הגם יעטווידער איינער פון זיי, ווען רעדוצירט צו באגריפען, ד. ה. גענומען אויסערליך פון צוויי אנטגעגען־געזעצטע שטאנדפונקטען, קאן צוריק געפיהרט ווערען צו אן אומבאשטימטער קאמבינאציע פון פולהייט און איינהייט.

לאמיר אויסדריקען דיזעלבע אידעע פינקטליכער. ווען איך באטראכט דויער אלס א פולהייט פון מאמענטען, וואס זענען פארבונדען איינע מיט די אנדערע דורך אן איינהייט, וואס לויפט דורך דורך זיי ווי א שנור, דאן, ווי קורץ די באשטימטע דויער זאל ניט זיין, זענען די מאמענטען אומבאגרענעצט אין צאהל. איך קאן מיך זיי משער זיין אזוי נאהנט איינע צו די אנדערע ווי מיר געפעלט. עס וועט תמיד צווישען די דאזיגע מאטעמאטישע פונקטען ליגען אנדערע מאטעמאטישע פונקטען, און אזוי ווייטער ביז דער אומענדליכקייט. פון שטאנדפונקט פון פולהייט, אלזא, דיסאינטיגרירט זיך דויער אין א שטויב ווירבעל פון מאמענטען, וואס קיין איינער פון זיי דויערט ניט מחמת איטליכער פון זיי איז אויגענבליקליך. פון דער אנדערער זייט ווען איך באטראכט די איינהייט, וואס בינדט צונויף די מאמענטען, קאן זי אויך גראד אזוי ווייניג דויערען, ווייל לויט דער היפאטעזע נאך איז אלץ, וואס בייט זיך, אלץ וואס איז ווירקליך דויערהאפט אין דער דויער, פארעכענט געווארען אויף דעם חשבון פון דער פולקייט פון מאמענטען. וואס מעהר איך וועל מיך פארטיעפען אין איהר מהות, אלץ מעהר וועט די איינהייט אויסווייזען צו מיר ווי אן אומבאוועגליכע סובסטראקט פון דאס וואס איז באוועגליך, ווי אן אומצייטליכע עסענץ פון צייט. און דאס אלעם רוף איך אייביגקייט — אן אייביגקייט פון טויט, מחמת עס איז קיין אנדער זאך ניט ווי די באוועגונג, וואס פון איהר איז אנטרונען געווארען די באוועגליכקייט, וועלכע האט זי צום לעבען געבראכט. ווען מען זאל זיך גענוי צוקוקען צו די מיינונגען פון די אנטיגאניסטישע שולען בנוגע דער פראגע פון דויער, וואלט מען געזעהען, אז זיי געהען זיך פאנאנדער בלויז אין דעם, וואס זיי שרייבען צו די הויפט וויכטיגקייט ענטוועדער צו איינעם

אדער צום אנדערען פון די צוויי באגריפען. איינע האלטען זיך ביים שטאנדפונקט פון פולהייט. זיי שטעלען אוועק אלס די קאנקרעטע רעאליטעט די באזונדערע מאמענטען פון צייט, וועלכע זיי האבען פולוועריזירט. די איינהייט ווידער, וועלכע מאכט מעגליך פאר אונז אנצווורפען די דאזיגע קערענדלעך פוידער, באטראכטען זיי פאר עפעס, וואס איז מעהר קינסטליך איידער די פולהייט. די אנדערע, אין נעגענטהייל, פאנירען די איינהייט פון דויער אלס די קאנקרעטע רעאליטעט. זיי באזעצען זיך אין דאס אייביגע היות אבער ווי זייער אייביגקייט בלייבט טראץ דעם אבסטראקט, ווייל זי איז ליידיג — ליידיג דערפאר, וואס זי איז אן אייביגקייט פון א באגריף, וואס על פי השערה שליסט אויס דעם אנטגעגען־געזעצטען באגריף — לכן איז אוממעגליך צו זעהען, ווי אזוי די דאזיגע אייביגקייט קאן צולאזען, אז מיט איהר צוזאמען זאל עקזיסטירען אן אומבאשטימטע פולהייט פון מאמענטען. אין דער ערשטער היפאטעזע האבען מיר א וועלט, וואס היינגט אין דער לופט, און וואס מוז זיך יעדען אויגענבליק אליין ענדיגען, און פון דאס ניי אנפאנגען. לויט דער צווייטער האבען מיר אן אומענדליכקייט פון אן אבסטראקטער אייביגקייט, וואס בנוגע איהר איז גראד אזוי שווער צו פארשטעהן, פאר וואס זי בלייבט ניט איינגעהילט אין זיך גופא, און ווי אזוי זי ערלויבט זאכען מיט איהר צו קאעקזיסטירען. איןביידע פאלען אבער, און פאר וואסער א מעטאפיזיק פון די ביידע איינער זאל זיך ניט איינשטעלען, זעהט צייט אויס פון א פסיכאלאגישען שטאנדפונקט צו זיין א געמיט פון צוויי אבסטראקציעס, וואס לאזען ניט צו ניט קיין נואנסען און ניט קיין גראדען. אין איין סיסטעם, אזוי גוט ווי אין דעם אנדערען, גיט עס נאר איין און איינציגע דויער, וואס רייסט מיט אלעם מיט זיך — א גרונדלאזער, ברעגלאזער טייך, פליסט אין א ריכטונג, וואס לאזט זיך בשום אופן ניט באשטימען. אין דער אמת'ן איז דאס קיין טייך אויך ניט. מיר קאנען דאס אנרופען טייך, און דער טייך פליסט נאר דערפאר, וואס בעת די ביידע דאקטרינען האבען זיך פארפלאנטערט אין זייער לאגיק, האט די רעאליטעט אויסגענוצט דעם מאמענט און האט זיי געצוואונגען נאכצוגעבען, אז זי איז א פלוס. אזוי שנעל אבער ווי די דאקטרינען קומען צו זיך פונ'ם פלאנטער, פארשטארען זיי דעם פלוס ענטוועדער אין אן אומגעהויער, פעסטער דעק, אדער אין אן אומענדליכ־

קייט פון קרישטאלענע נאדלען שטענדיג אין א זאך. וואס נעמט א גויטוועגדיגען אנטייל אין דער אומבאוועגליכקייט פון א געזיכטס־פונקט.

גאנץ אנדערש קומט עס אויס, ווען דורך אן אויפשטייגונג פון דער אינטואיציע, פארזעצען מיר אונז מיט איין שלאג אין דעם קאנקרעטען לויף פון דער דויער. מיר וועלען יעמאלט בלי ספק ניט געפינען קיין לאגישען גרונד אוועקצושטעלען פילפאכע אדער פארשיידענע דויערען. שטרענג גענומען, קאן אפשר ניט זיין קיין אנדערע דויער ווי אונזער איינענע, אקוראט אזוי אומגעפעהר ווי סע איז מעגליך, אז עס זאל ניט קאנען זיין אין דער וועלט קיין אנדער פארב אויסער למשל אראנזש. פונקט אבער ווי א באוואוסטזיין, וואס איז אויף פארב באזירט ועט, סימפאטיזירענדיג אינערליך מיט אראנזש, אויסערליך, אנשטאט צו עמ־פינדען אראנזש, זיך דערפיהלען געשטעלט צווישען געל און בלוי, און אפשר וועט ער אויך האבען א חשד, אז גאר אונטער דער געלער פארב איז פאראן א גאנצער ספעקטרום, וואס צו איהם ציהט זיך נאטירליכער־ווייזע די קאנטינואיטעט פון רויט צו געל, אזוי אויך די אינטואיציע פון אונזער דויער, זייענדיג ווייט דערפון, אז זי זאל אונז לאזען ווי דער אנאליז הייגנען אין דער לופט, ברייננט זי אונז אין באריהר מיט א גאנ־צער קאנטינואיטעט פון דויערען, וועלכע מיר מוזען זעהען נאכפאלגען אראפ אונטען אדער ארויף אויבען. אין ביידע פאלען קאנען מיר אונז, דורך א באשטענדיג פארשטארקענדער אנשטרענגונג, פאנאנדערציהען אין דאס אומבאגרעניצטע, אין ביידע פאלען שטייגען מיר אונז גופא אריבער. אינ'ם ערשטען פאל געהען מיר אויף א דויער, וואס ווערט אלע מאל מעהר און מעהר צעשטרייט. די פולס שלאגען פון דער דאזיגער דויער זענען שנעלער פאר אונזערע, זיי צעטיילען אונ־זערע איינפאכע עמפפינדונגען, און פארוואסערען די קוואליטעט פון דער דויער אין א קוואנטיטעט. אופ'ן גרענעץ פון דער דאזיגער דויער וואלט געווען די ריינע איינארטיגקייט, די ריינע ווידערהאלונג, וואס דורך איהר דעפינירען מיר די מאטעריאליטעט. אין דער אנדערער ריכ־טונג, געהען מיר אויף א דויער, וואס שטרענגט זיך אן און ציהט זיך רק מעהר און מעהר צונויף, און ווערט דורכאנאנד אינטעסיווער. אויפ'ן גרענעץ פון דער דאזיגער דויער וואלט געווען די אייביגקייט. ניט

מעהר די באַגריפליכע אייביגקייט, די אייביגקייט פון טויט, נאָר די אייביגקייט פון לעבען; אַ לעבעדיגע, און דערום אַ באַוועגליכע אייביגקייט, נען איינגעוויקעלט אין דעם ליכט; אַן אייביגקייט, ווי די וויבראַציעס זענען איינגעוויקעלט אין דעם ליכט; אַן אייביגקייט, וועלכע איז די קאָנצענטרירונג פון דער גאַנצער דויער, ווי די מאַטעריאַליטעט איז איהר צעשטרייאונג. צווישען די ביידע אַלערלעצטע גרענעצען באַוועגט זיך די אינטואיציע, און די דאָזיגע באַוועגונג איז דער עצם תמצית פון דער מעטאַפיזיק

עס קאָן קיין פראַגע ניט זיין וועגען דורכלויפען דאָ די פאַרשיידענע עטאַפען פון דער דאָזיגער באַוועגונג. נאָכדעם אָבער ווי מיר האָבען געגעבען אַן אַלגעמיינעם איבערזיכט פון דעם מעטאָד, און האָבען געמאַכט די ערשטע אַנווענדונג פון איהם, וועט עס ניט זיין נוצלאָז צו פאָרמולירען די פּרינציפּען, וואָס אויף זיי באַרוהט ער זיך. דער רוים פון די פאָרמולירונגען, וואָס מיר וועלען איצט מאַכען זענען שוין צו אַ געוויסען גראַד באַוויזען געוואָרען אין דער דאָזיגער אָפּהאַנדלונג. מיר האָפען זיי מעהר פאָלשטענדיג צו דעמאָנסטרירען, ווען מיר וועלען קומען צו דער באַהאַנדלונג פון אַנדערע פּראָבלעמען.

1. עס איז פאַראַן אַ רעאַליטעט, וואָס הגם זי איז דרויסען פון אונז, איז זי דאָך אומ־מיטעלבאַר געגעבען צו אונזער גייסט. דער געזונטער מענשען פאַרשטאַנד האָט אין דעם פונקט רעכט, אַנטקעגען דעם רעאַליזם און אידעאַליזם פון די פילאָסאָפען.

2. די דאָזיגע רעאַליטעט איז באַוועגליכקייט. ניט קיין אַנטשטאַנענע זאַכען עקזיסטירען, נאָר זאַכען וואָס אַנטשטעהען, ניט קיין צושטאַנדען, וואָס דערהאַלטען זיך, עקזיסטירען, נאָר צושטאַנדען וואָס בייטען זיך. די רוה איז תמיד נאָר שיינבאַר, אָדער, פיעל מעהר, רעלאַטיוו. דער באַוואוסטזיין וועגען אונזער אייגענעם איך אין זיין אומאיבערגעריסענעם פלוס פיהרט אונז אין דאָס אינערע פון אַ רעאַליטעט, וואָס על פי איהר מוסטער מוזען מיר אונז משער זיין אַנדערע רעאַליטעטען. די גאַנצע רעאַליטעט דעריבער איז אַ טענדענץ, אויב מען שטימט איין צו פאַרשטעהען אונטער טענדענץ אַ ריכטונג, וואָס

אין איהר ווי אין א געקרייזעלטער ליניע זעצט זיך דורך די ענדערונג אלע מאל פון דאס נייע.

3. אונזער גייסט, וואס זוכט פעסטע שטיצפונקטען, האט פאר זיין עיקר פונקציע אין דעם געוועהנליכען לויף פון לעבען דאס פארשטעלען זיך פון צושטאנדען און זאכען. ער נעמט אויף ווען ניט ווען כמעט מאמענטאנע אנזיכטען פון דער רעאליטעט׳ס אומצוטיילטער באוועגליכקייט אזוי ארום קריגט ער עמפפינדונגען און אידעען. אזוי ארום שטעלט ער אוועק אנשטאט דאס קאנטינואירליכע, דאס איבערגעריסענע, אנשטאט באוועגליכקייט, שטאנדהאפטיגקייט, אנשטאט טענדענץ אינ׳ם אנגאנג פון ענדערונג, באשטימטע פונקטען, וואס מארקירען די ריכטונג פון דער ענדערונג און פון דער טענדענץ. אזא שטעלפארטרעטונג איז נויטיג פאר דעם געזונטען מענשען פארשטאנד, פאר דער שפראך, פאר דעם פראקטישען לעבען; און אפילו, אין א געוויסער מאס, וועלכע מיר ווילען אונז באמיהען צו באשטימען, פאר דער פאזיטיווער וויסענשאפט. אונזער אינטעלעקט, ווען ער פאלגט זיין נאטירליכע נייגונג, געהט אן מיט פעסטע עמפפינדונגען פון איין זייט, און מיט שטאנדהאפטע באגריפען פון דער אנדערער זייט. ער געהט ארויס פון דאס אומבאוועגליכע; ער באגרייפט און דריקט אויס די באוועגונג נאר אלס א פונקציע פון דער אומבאוועגליכקייט. ער פארנעמט זיין פלאץ אין די פארטיגע באגריפען, און באמיהט זיך צו פאנגען אין זיי, ווי אין א נעץ, די פארביילויפענדע רעאליטעט. דאס ווערט זיכער ניט געטאן כדי צו באקומען אן אינערליכע און מעטאפיזישע דערקענטניס פון דער רעאליטעט. דאס געשעהט פשוט כדי צו אוטיליזירען די רעאליטעט, מחמת יעדער באגריף, ווי יעדע איבערגעריסענע עמפפינדונג, איז א פראקטישע פראגע, וואס אונזער אקטיוויטעט שטעלט דער רעאליטעט, און וואס אויף איהר ענטפער די רעאליטעט, ווי דאס ווערט געטאן אין געשעפטס פארהאנדלונגען מיט א יא אדער א ניין. דערמיט אבער פיהרט דער אינטעלעקט דערצו, אז פון דער רעאליטעט זאל איהר עצם תמצית אנטרונען ווערן.

4. די אין דער מעטאפיזיק איינגעווארצעלטע שוועריגקייטען, די

אנטינאנימען, וואס זי רופט ארויס, די ווידערשפרוכען, אין וועלכע זי פאלט אריין, די פאנאנדערטיילונג אין אנטיגאניסטישע שולען, און די אומגעלייזטע געגענזעצליכקייטען צווישען די סיסטעמען זענען אין א גרויסען טייל דער רעזולטאט דערפון, וואס מיר ווענדען אן צו דער אומפראקטישער דערקענטניס פון דער רעאליטעט די מיטלען, וואס מיט זיי באנוצען מיר אונז אלע מאל פאר פראקטישע צוועקען. זיי נעמען זיך דערפון, וואס מיר פארזעצען אונז אינ'ם אומבאוועגליכען כדי דארט צו לענען און טשאטעווען דאס פארבייגעהן פונ'ם באוועגליכען, אנשטאט וואס מיר זאלטען אונז פארזעצען אינ'ם באוועגליכען, כדי דערמיט דורכצומאכען די פעסטליגענדיגע פונקטען. זיי נעמען זיך דערפון, וואס מיר ווילען רעקאנסטרואירען די רעאליטעט, וועלכע איז טענדענץ און פאלגליך מאביליטעט, מיט עמפפינדונגען און באגריפען, וואס זייער פונקציע איז צו אימאביליזירען. מיט שטילשטאנדען, מעגען זיי זיין ווי גרויס אין צאהל, וועלען מיר קיין מאל ניט בילדען קיין מאביליטעט, אבער אויב מען געהט ארויס פון מאביליטעט קאן מען, דורך א מדרגה'דיגער פארלאנגזאמקייט, מיט דעם געדאנק ארויסבאקומען פון דער מאביליטעט אזוי פיעל וויפיעל מען וויל נאר שטילשטאנדען. אין אנדערע ווערטער: *עס איז קלאר, אז מען קאן מיט דעם געדאנק עקסטראאירען פון דער באוועגליכער רעאליטעט באשטימטע באגריפען, סע איז לחלוטין אוממעגליך מיט באשטימטע באגריפען פון דאס ניי אויפשטעלען די באוועגליכקייט פון דער רעאליטעט.* דער דאגמאטיזם אבער, אזוי ווייט ווי ער איז געווען א בויער פון סיסטעמען, האט שטענדיג פארזוכט צו מאכען די דאזיגע רעקאנסטרוקציע.

5. ער איז דורכגעפאלען מיט דער דאזיגער אונטערנעהמונג. און עס איז די דאזיגע אנמאכט, און בלויז די דאזיגע אנמאכט, וואס ווערט קאנסטאטירט פון די סקעפטישע, אידעאליסטישע און קריטישע, קורץ, פון אלע דאקטרינען, וואס זאגען אפ דעם פארשטאנד די פעהיגקייט צו דערלאנגען דאס אבסאלוטע. דערפון אבער, וואס מיר קאנען ניט מיט פארגליווערטע און פארטיגע באגריפען אויפבויען די לעבעדיגע רעאליטעט, איז נאך ניט געדרונגען, אז מיר קאנען זי ניט באגרייפען אויף

וואסערען עס איז אנדער אופן. די באווייזען, וואס זענען געגעבען געווארען מכח די רעאליוויטעט פון אונזער וויסען, ליידען דעריבער פון אן אורשפרונגליכען חסרון: זיי נעמען אן, ווידער דאגמאטיזם, וועלכען זיי אטאקירען, אז יעדע דערקענטניס מוז על פי הדרך ארויסגעהן פון פעסט געשלאסענע באגריפען, כדי אין זיי אריינקלאמערען די פליסענדע רעאליטעט.

6. דער אמת איז אבער, אז אונזער אינטעלעקט קאן פארפאלגען אן אומגעקעהרטען מעטאד. ער קאן זיך פארזעצען אין דער באוועגליכער רעאליטעט, אננעמען איהר אומאויפהערליך, בייטענדיגע ריכטונג, קורץ, ער קאן זי באגרייפען מיט דער הילף פון דעם *אינטעלעקטועלען מיטגעפיהל*, וואס איהם רופען מיר אן *אינטואיציע*. דאס איז אומגעהויער שווער. דער גייסט מוז זיך גופא פארגוואלטיגען, ער מוז אומקעהרען די ריכטונג פון זיין געוועגליכער ארט פון דיינקען, ער מוז באשטענדיג אומדרעהען, אדער, פיעל מעהר, אומשאפען זיינע קאטעגאריען. אזוי ארום אבער וועט ער קומען צו די פליסיגע באגריפען, וואס זענען ביכלת נאכצופאלגען די רעאליטעט אין אלע איהרע בויגונגען, און אננעמען די עצם באוועגונג פונ'ם אינערליכען לעבען פון זאכען. נאר אויף אזא אופן וועט זיך בילדען א פארגעשריטענע פילאסאפיע, וואס וועט זיין פריי פון די דיספוטען צווישען די פארשיידענע פילאסאפישע סיסטעמען, און וואס וועט זיין פעהיג צו לייזען אויף א נאטירליכען אופן די פראבלעמען, ווייל זי וועט אויסגלייזט ווערן פון די קינסטלערישע אויסדרוקען, וואס אין זיי ווערן די פראבלעמען געשטעלט. *פילאסאפירען באשטעהט דעריז, וואס מען קעהרט אום די ריכטונג, וואס איז איהר געהט אן על פי הרגל די ארבייט פון געדאנק.*

7. די דאזיגע אומקעהרונג איז קיין מאל ניט פראקטיצירט געווארען אויף א מעטאדישען אופן. א פארטיעפונג אבער אין דער געשיכטע פונ'ם מענשליכען געדאנק וואלט געצייגט, אז איהר דער דאזיגער אומקעהרונג, האבען מיר צו פארדאנקען אלץ וואס איז דאס גרעסטע אין די וויסענשאפטען, ווי אויך אלץ וואס איז לעבענס-פעהיג אין דער מעטאפיזיק.

די מעכטיגסטע פארשונגס מעטאדען, וואס דער מענשליכער גייסט

פאַרמאַגט, דער אינפעניטעסימאַל אַנאַליז, איז אַנטשטאַנען פון דער דאָזיגער אומקעהרונג. די מאָדערנע מאַטעמאַטיק איז איינענטליך אַן אַנשטרענגונג צו רעכענען זיך דערמיט וואָס האַלט אין ו ו ע ר ע ן ליבער ווי מיט דעם וואָס איז שוין פ אַ ר ט י ג. איר עובדה איז נאָכצוזוכען די אַנטשטעהונג פון כמות אין דער וועלט, אויפצופאַסען די באַוועגונג ניט מעהר אויסערליך, ווי די רעזולטאַטען וועלכע זי ברייננט אַרויס, נאָר אינערליך, כאָטש עס שפירט זיך איהר נייגונג זיך צו ענדערען. קורץ, די מאָדערנע מאַטעמאַטיק באַמיהט זיך פאַר איהר אייגענס צו מאַכען די אונאויפהערליכע באַוועגליכקייט פון דעם אומרים פון זאַלען. אמת, אַז זי האַלט זיך נאָך ביים אומרים, מחמת זי איז דאָך אַ וויסענשאַפט פון כמות. עס איז אויך אמת, אַז זי איז געקומען צו די וואונדערבאַרע אַנווענדונגען אַ דאַנק דער ערפינדונג פון געוויסע סימבאָלען. און אויב די אינטואיציע, וועגען וועלכער מיר האָבען נאָר וואָס גערעדט, שטעהט ביים אורשפרונג פון דער ערפינדונג, איז דער סימבאָל אַליין דער פאַרמיטלער פון דער אַנווענדונג. די מעטאַפיזיק אָבער, וואָס שטרעבט ניט צו קיין אַנווענדונג, קאָן, און זי זאָל, זיך צוריקהאַלטען פון פאַרוואַנדלען אינטואיציע אין סימבאָלען. באַפרייט פון דער פאַרפליכטונג צו אַרבייטען פאַר פראַקטיש ניצליכע רעזולטאַטען, וועט זי פאַרגרעסערען אָהן אַ שיער איהר פאָרשונגס געביט. וואָס זי וועט פאַרלירען אין פאַרגלייך מיט דער וויסענשאַפט אין ניצליכקייט און עקזאַקטהייט, וועט זי ווידער געווינען אין פאַרנעהם און אויסגעשפרייטקייט. אויב מאַטעמאַטיק איז די וויסענשאַפט נאָר פון אויסמעסטונגען, אויב מאַטעמאַטישע פראָצעסען זענען אַנווענדליך נאָר צו קוואַנטיטעט, דאַרף מען אָבער ניט פאַרגעסען אַז קוואַנטיטעט איז תמיד קוואַליטעט אין אַ צושטאַנד פון ווערן. קוואַנטיטעט קאָן מען זאָגען איז דער באַגרענצונג פאַל פון קוואַליטעט. דאַרום איז עס נאַטירליך, אַז די מעטאַפיזיק זאָל אַננעמען די שעפּפערישע אידעע פון אונזער מאַטעמאַטיק, כדי צו פאַרשפרייטען זי אויף אַלע קוואַליטעטען, דאָס הייסט אויף די רעאַליטעט בכלל. זי וועט זיך דורך דעם בשום אופן ניט דערנעהענטערען צו דער אוניווערסאַלער מאַטעמאַטיק, דער כימערע פון דער מאָדערנער פילאָסאָפיע, אדרבה, וואָס ווייטער זי וועט געהן , אַלס מעהר וועט זי אַנטרעפען געגענשטאַנדען, וואָס קאָנען ניט איבערגעזעצט ווערען אין סימבאָלען. זי וועט אָבער לפחות האָבען גע-

מאכט דעם אנפאנג פון קומען אין באריהר מיט דער אומאיבערגעריסענ־קייט און באוועגליכקייט פון דער רעאליטעט סאמע דארט, וואו דער באַריהר קאן אויף דעם וואונדערליכסטען אופן אויסגענוצט ווערן, זי וועט האבען זיך באטראכט אין א שפיגעל, וואס שפיגעלט אפ דאס בילד פון איהר זעלבסט, א בילד בלי ספק א סך א פארקלענערטס, דערפאר אבער א זעהר העלס. זי וועט מיט אן איבערלעגענדער קלארקייט זעהן, וואס די מאטעמאטישע פראצעסען האבען געבארגט פון דער קאנקרעטער רעאליטעט, און זי וועט אוועק אויפן וועג פון דער קאנקרעטער רעאליטעט, און ניט פון די מאטעמאטישע פראצעסען. נאכדעם אלזא, ווי מיר האבען פאראויס מילדער געמאכט דאס, וואס איז צו באשיידען און גלייכצייטיג צו אמביציעז אין אונזער פאלגענדער פארמולע, קאנען מיר זאגען, אז **די אויפגאבע פון דער מעטאפיזיק איז דורכצופיהרען קוואליטאטיווע דיפערענצירונגען און אינטעגרירונגען.**

8. די דאזיגע אויפגאבע איז אוים׳ן אויג פארלארען געגאנגען און די וויסענשאפט גופא האט זיך טועה געווען בנוגע דעם אורשפרונג פון די מעטאדען, וואס זי באנוצט, דערפאר וואס די אינטואיציע, ווען זי ווערט שוין איינמאל דערגרייכט, מוז געפינען אן אויסדרוק און אן אנ־ווענדונג מאדום, וואס זאל זיך פאסען פאר די געוואוינטהייטען פון אונזער דענקען און וואס זאל אונז באזארגען דורך פעסטגעשטעלטע באַ־גריפען מיט די זיכערע שטיצפונקטען, אין וועלכע מיר נויטיגען זיך אזוי שטארק. דערין ליגט דער תנאי פאר דאס, וואס מיר רופען עקזאקטהייט און גענויקייט, ווי אויך פאר דער אומבאשרענקטער פארשפרייטקייט פון אן אלגעמיינעם מעטאד אויף איינצעלנע פאלען. די דאזיגע פארשפרייט־קייט און די דאזיגע ארבייט פון דערנעהענטערן זיך צו לאגישער פאלקאַ־מענהייט קאן אנגעהן פאר יאהרהונדערטע, דער אקט אבער, וואס באשאפט דעם מעטאד, דויערט נאר איין הרף עין. דעריבער נעמען מיר אזוי אפט אן דעם לאגישען אפאראט פון דער וויסענשאפט פאר די וויסענשאפט גופא*), און מיר פארגעסען די מעטאפיזישע אינטואיציע, וואס פון איהר

*) וועגען דעם דאזיגען פונקט ווי איבער דאס רוב פראגען באהאנדעלט אין דער דאזיגער עסיי, זעה די אינטערעסאנטע ארטיקלען פון הערען Wilbois Le Roy וועלכע זענען ערשינען אין Revue de Métaphysique et de Morale.

איז אַלעס איבריגע אנטשפּרעכונגען. דאָס פאַרזעהען די אינטואיציע האָט מיט זיך געבראַכט אַלץ, וואָס איז געזאָגט געוואָרען פון די פילאָ־זאָפען און פון די וויסענשאַפטס מענער גופא מכח די „רעלאַטיוויטעט" פון וויסענשאַפטליכער דערקענטניס. רעלאַטיוו איז די סימבאָלישע דערקענטניס דורך די פריהערבאַשטעהענדע באַגריפען, וועלכע געהען פון'ם ניט־רירעוודיגען צום באַוועג־ליכען, בשום אופן אָבער ניט די אינטואי־טיווע דערקענטניס, וועלכע פאַרזעצט זיך אין'ם באַוועגליכען, און נעמט אַן אַנטייל אין דעם עצם לעבען פון זאַכען. די דאָזיגע אינ־טואיציע דערגרייכט דאָס אַבסאָלוטע.

די עקזאַקטע וויסענשאַפטען און די מעטאַפיזיק טרעפען זיך אַלזאָ צוזאַמען אין דער אינטואיציע. אַ באמת אינטואיטיווע פילאָזאָפיע וואָלט רעאַליזירט די שטאַרק געווינשטע פאַראייניגונג פון וויסענשאַפט און מעטאַפיזיק. זי וואָלט געמאַכט די מעטאַפיזיק פאַר אַ פּאָזיטיווער ווי־סענשאַפט, דאָס הייסט פאַר אַ וויסענשאַפט, וואָס איז פּראָגרעסיוו, און פעהיג זיך אַהן אַ שיער צו פאַרפאָלקאָמען, און אין דער זעלבער צייט וואָלט זי געבראַכט די, אין דעם געגענטליכען זין, פּאָזיטיווע וויסענשאַפטען דערצו, אַז זיי זאָלען ווערן באַוואוסטזיניג אויף זייער אמת'ן פאַרנעם, וועלכער איז אָפט אַ סך גרעסער ווי זיי שטעלען זיך איהם פאָר. זי וואָלט אַרײַנגעבראַכט מעהר וויסענשאַפט אין דער מעטאַפיזיק, און מעהר מעטאַפיזיק אין דער וויסענשאַפט. זי וואָלט געהאָלפען צו באַנײַען די קאָנטינואיטעט פון די אינטואיציעס, וועלכע די פאַרשיידענע וויסענ־שאַפטען האָבען, אַ דאַנק די בליצען פון זשעניען, דערגרייכט דאָ און דאָרט אין פאַרלויף פון זייער געשיכטע.

9. אַז עס איז ניט פאַראַן קיין צוויי פאַרשיידענע אופנים פון דער־קענען זאַכען גרינדליך, אַז די פאַרשיידענע וויסענשאַפטען האָבען זייער שורש אין דער מעטאַפיזיק, דאָס איז געווען די אַלגעמיינע איבערצייגונג פון די פילאָזאָפען פון אַלטערטהום. ניט דאָ איז דער טעות געלעגען. זייער טעות איז באַשטאַנען דערין וואָס זיי זענען געווען באַוועלטיגט פון אַ גלויבען, וואָס איז נאַטירליך פאַר דעם מענשענס גייסט, נעמליך, אַז

א פאַרענדערונג קאָן נאָר זיין אַן אויסדרוק און אַן אַנטוויקלונג פון אומ־פאַרענדערליכקייטען. במילא איז אויסגעקומען, אַז טעטיגקייט איז א שוואַכקייט פון קלערען, דויער א באַטריגעריש און באַוועגליך בילד פון דער אומבאַוועגליכער אייביגקייט, נשמה אַן אַפּפאַל פון דער אידעע. די גאַנצע פילאָזאָפיע, וואָס הויבט זיך אַן מיט פּלאַטאָ און דערגרייכט איהר קולמינאַציאָנס פונקט מיט פּלאָטין איז אַן אַנטוויקלונג פון דעם פּרינציפּ, וועלכער קאָן פאַרמולירט ווערען אויף אַזאַ׳ן אופן: „דאָס אומבאַוועגליכע איז א סך אינהאַלטפולער ווי דאָס באַוועגליכע. פונ׳ם שטאַנדהאַפטען צום שטאַנדהאַפטלאָזען גהען מיר אריבער דורך אַן איינפאַכער פאַרמינ־דערונג".

די מאָדערנע וויסענשאַפט רעכענט זיך פון דעם טאָג, ווען די באַ־וועגליכקייט איז אויפגעשטעלט געוואָרען אלס א זעלבסטשטענדיגע רע־אַליטעט, פון דעם טאָג, ווען גאַליליי האָט אַראָפּגעלאָזט א באַל פון א משופּע׳דיגען פליין, און האָט באַשלאָסען צו שטודירען די באַוועגונג פונ׳ם באַל פון אָנהויב ביז׳ן סוף פאַר זיך און אין זיך גופא, אַנשטאָט צו זוכען דעם פּרינציפּ פון דער באַוועגונג אין די באַגריפען פון ה ו י כ ־ ק י י ט און נ י ד ר י ג ק י י ט, אין די צוויי אומבאַוועגליכקייטען, וואָס דורך זיי האָט אַריסטאָטעל געגלויבט צו קענען מעהר אָדער וועניגער גענוי דערקלערען די באַוועגליכקייט. און דאָס איז ניט קיין איזאָלירטער פאַקט אין דער געשיכטע פון דער וויסענשאַפט. מייסטענס פון די גרויסע אַנטדעקונגען, לפּחות די, וואָס האָבען איבערגעאַנדערשט, אָדער וואָס האָ־בען נייע וויסענשאַפטען באַשאַפען, האָבען באַטײַנט אַזוי פיעל פאַרטיי־פונגען אין דער ריינער דויער. וואָס לעבעדיגער די רעאַליטעט, וואָס מען האָט באַרירט, אלס טיפער איז געווען דאָס אַראָפּלאָזען זיך צו איהר.

דער בליישנור אָבער, וואָס זינקט אין גרונד פון מעער, ברײַנגט אַרויף א שיטערע מאַסע, וואָס ווערט פון דער זונען היץ שנעל פאַרטריי־קענט אין האַרטע ניט צוזאַמענגעהאַנגענע זאַמד־קערענדלעך. דאָס זעל־בע איז מיט דער אינטואיציע פון דויער. אין די שטראַלען פון דעם פאַר־שטאַנד ווערט זי שנעל פאַרוואַנדעלט אין שטאַרע, אָפּגעזונדערטע און אומבאַוועגליכע באַגריפען. דער פאַרשטאַנד איז עקשנות׳דיג גענייגט צו מערקען אין דער לעבעדיגער מאָביליטעט די ווירקליכע אָדער ווירק־זאַמע סטאַציעס. ער פאַרצייכענט דאָס אוועקגעהן און דאָס אָנקומען.

מחמת דאָס איז אַלץ וואָס גערט אַן דעם מענשליכען געדאַנק, אַזוי ווייט ווי ער איז מענשליך. צו באַגרייפען דאָס, וואָס קומט פאָר אין די אינ־טערוואַלען, איז מעהר איידער מענשליך, און פילאָזאָפיע קאָן נאָר זיין אַן אַנשטרענגונג אריבערצושטייגען די מענשליכע באַדינגטהייט.

וויסענשאַפטס־לייט האָבען זייער אויפמערקזאַמקייט געשיינקט די באַגריפען, וואָס מיט זיי האָבען זיי באַצייכענט דעם וועג פון דער אינ־טואיציע. וואָס מעהר געוויכט זיי האָבען געלייגט אויף די דאָזיגע אָפּ־זאַצען, וועלכע זענען אין סימבאָלען פאַרוואַנדעלט געוואָרען, אַלץ מעהר האָבען זיי יעדער וויסענשאַפט צוגעשריבען אַ סימבאָלישען כאַראַקטער. און וואָס מעהר זיי האָבען געגלויבט אין דעם סימבאָלישען כאַראַקטער פון דער וויסענשאַפט, אַלס מעהר האָבען זיי געמאַכט די וויסענשאַפט סימבאָ־ליש. זיי האָבען שוין באַלד ניט געמאַכט קיין נפקא מינה אין די פּאָזי־טיווע וויסענשאַפטען צווישען דעם נאַטירליכען און דעם קינסטליכען, צווישען די דאַטע פון אוממיטעלבאַרער אינטואיציע און דער אומערמעס־ליכער אַרבייט פון אַנאַליז, מיט וועלכען דער פאַרשטאַנד האָט אַרומגע־רינגעלט די אינטואיציע. אַזוי אַרום האָבען זיי געלייגט אַ וועג פאַר אַ דאָקטרין, וואָס באַהויפּטעט די רעאַליטיוויטעט פון אונזער דערקענטניס.

די מעטאַפיזיק אָבער האָט אויך געאַרבייט אין דער זעלבער ריכ־טונג.

ווי האָבען געקאָנט די מייסטערס פון דער מאָדערנער פילאָזאָפיע, וועלכע זענען געווען די באַנייער פון דער וויסענשאַפט אַזוי גוט ווי פון דער מעטאַפיזיק, — ווי האָבען זיי געקאָנט ניט האָבען קיין געפיל פון דער באַוועגליכער אומאויפהערליכקייט פון דער רעאַליטעט? ווי האָבען זיי געקאָנט זיך אָפּהאַלטען פונ'ם ארײנדרינגען אין דאָס, וואָס מיר רופען קאָנקרעטע דויער? זיי האָבען דאָס געטאָן אין אַ סך אַ גרעסערער מאָס, ווי זיי האָבען דאָס געוואָלט, און נאָך אין אַ גרעסערער מאָס, ווי זיי האָבען דאָס געזאָגט. ווען מען פּרובט פאַרבינדען צוזאַמען דורך איין לויפענדע ליניע אַלע אינטואיציעס, וואָס אַרום זיי האָבען זיך סיסטעמען אָרגאַניזירט, געפינט מען נעבען די ליניען, וואָס גערען זיך פאַנאַנדער, און וואָס גערען זיך צונויף, אַ געוויי באַשטימטע ריכטונג פון געדאַנק און געפיהל. וואָס איז דער דאָזיגער לעבעדיגער געדאַנק? ווי זאָלען מיר אויסדריקען דעם דאָזיגען געפיהל? כדי נאָך איין מאָל באַנוצען די

שפראך פון די פלאטאניקער, וועלען מיר זאגען — אוועקנעמענדיג פון די ווערטער זייער פסיכאלאגישען זין, און באצייכענענדיג מיט דעם נאר מען אידעע א געוויסע זיכערע רוהיגקייט אין דער שוים פון לייכטער באגרייפליכקייט, און מיט דעם נאמען נשמה א געוויסען דארשט נאך דער אומרוהיגקייט פון לעבען — אז אן אומזיכטבארער שטראם פיהרט די מאדערנע פילאזאפיע דערצו, אז זי זאל שטעלען די נשמה העכער איבער דער אידעע. זי שטרעבט אלזא ווי די מאדערנע וויסענשאפט, און נאך מעהר איידער זי, צו געהען אין דער ריכטונג, וועלכע איז דער הפוך פון דער אנטיקער ארט דענקען.

די מעטאפיזיק אבער האט, ווי די וויסענשאפט, איינגעוויקעלט איהר טיעף לעבען אין א רייכען געוועב פון סימבאלען, און זי האט פארגעסען, דאס ווערענד די וויסענשאפט דארף האבען סימבאלען פאר איהר אנאלי־טישער אנטוויקלונג, איז די הויפט עקזיסטענץ־בארעכטיגונג פון דער מע־טאפיזיק איהר אוועקמאכען מיט די סימבאלען. דא האט ווידער דער פארשטאנד געטאן זיין ארבייט פון פיקסירען, פאנאנדערטיילען און בויען פון דאס ניי. אמת, ער האט דאס געטאן אין אן עטוואס פארשיידענער פארם. ניט באשטעהענדיג איצט אויף א פונקט, וועלכען מיר האבען ברעה צו אנטוויקלען אנדערש וואו, וועט דא זיין גענוג צו זאגען, אז דער פארשטאנד, וואס זיין פונקציע איז צו אפערירען מיט שטאנדהאפ־טיגע עלעמענטען, קאן זוכען די שטאנדהאפטיגקייט ענטוועדער אין ש י י כ ו ת ׳ ן אדער אין ז א כ ע ן. אזוי ווייט ווי ער ארבייט איבער באגריפען פון שייכות׳ן, שלאגט ער זיך אן דעם ו ו י ס ע נ־ ש א פ ט ל י כ ע ן סימבאליזם. אזוי ווייט ווי ער ארבייט איבער בא־גריפען פון זאכען, קומט ער צום מעטאפיזישען סימבאליזם. אינ׳ם ער־שטען אבער ווי אינ׳ם צווייטען פאל, ברייננט דער פארשטאנד די איינ־ארדנונג. דערפאר וואלט ער גערן געגלויבט, אז ער איז אומאפהענגיג. ער נעמט אויף זיך ליבערשט די געפאר, אז זיין גאנצע ארבייט זאל בא־טראכט ווערען ניט מעהר ווי א קינסטליכע איינארדנונג פון סימבאלען איידער גלייך צו אנרעקענען, וואס ער האט צו פארדאנקען דער טיפער אינטואיציע פון דער ווירקליכקייט. אזוי, דאס ווען מען זאל זיך האלטען בוכשטעבליך ביי דעם, וואס די מעטאפיזיקער און וויסענשאפטס־לייט זאגען, ווי אויך ביי דעם אינהאלט דערפון, וואס זיי טוען, וואלט מען

געקאנט גלויבען, אז די מעטאפיזיקער האבען א טיפען טונעל געגראבען אונטער דער רעאליטעט, און די וויסענשאפטס־מענער האבען איבער איהר א פראכטיגע בריק אריבער געווארפען, דער לעבעדיגער שטראם פון זאכען אבער, געהט זיך פארביי די דאזיגע ביידע קינסטליכע קאנסטרוקציעס, און ריהרט זיי ניט אן.

איינע פון די הויפט אויפטואונגען פון דער קאנטישער קריטיק באַ־שטעהט דעריו, וואס זי האט גענומען ביים ווארט די מעטאפיזיק און דעם וויסענשאפטס־מאן, און האט געטריבען ביידע, אי די מעטאפיזיק אי די וויסענשאפט, ביז צו דעם עקסטרעמען גרענעץ פון סימבאליזם, צו וועלכען זיי האבען נאר געקאנט געהען, און וואס צו איהם געהען זיי במילא פון זיך אליין, אזוי שנעל ווי דער פארשטאנד פאדערט אן אומ־אפהענגיקייט. וועלכע איז פול מיט געפארען. נאכדעם ווי קאנט האט איינמאל פארזעהען די פארבינדונג. פון דער וויסענשאפט און דער מע־טאפיזיק מיט דער אינטעלעקטועלער אינטואיציע, איז איהם שוין ניט שווער געווען צו באווייזען, אז אונזער וויסענשאפט איז לגמרא רעלאטיוו און אונזער מעטאפיזיק דורכאוים קינסטליך. אין דעם ערשטען, ווי אין דעם צווייטען פאל, האט קאנט מגזם געווען די אומאפהענגיגקייט פון דעם פארשטאנד, און האט אי די וויסענשאפט אי די מעטאפיזיק לויז געלאזט פון דער אינטולעקטועלער אינטואיציע, וועלכע האט זיי געגעבען זייער אינערליכען שטאף. און דעריבער האט ער אין דער וויסענשאפט מיט איהרע שייכות'ן געזעהען נאר א דין הייטעל פון פארם, און אין דער מעטאפיזיק מיט איהרע זאכען ניט מעהר ווי א דין הייטעל פון אינהאלט. איז דאס א חדוש, וואס די וויסענשאפט אנטפלעקט צו איהם נאר ראמען איינגעפאסט אין ראמען, און די מעטאפיזיק פאנטאמען וואס יאגען זיך נאך נאך פאנטאמען? די קלעפ, וואס קנאט האט געגעבען אונזער ווי־סענשאפט און אונזער מעטאפיזיק, זענען געווען אזוי גוואלטיג, דאס עד היום זענען זיי נאך ניט געקומען צו זיך פון דער באטויבטקייט. אונזער גייסט וואלט גערען איינגעוויליגט צו זעהען אין דער וויסענשאפט בלויז א רעלאטיווע דערקענטניס, און אין דער מעטאפיזיק א לעערע ספעקולא־ציע. עס צייגט זיך נאך איצט אונז אויס, אז די קאנטישע קריטיק באַ־ציהט זיך אויף דער גאנצער מעטאפיזיק און אויף דער גאנצער וויסענ־שאפט. אין דער ווירקליכקייט באציהט זיך דער עיקר אויף דער פילא־

זאַפיע פון די אַלטע פילאָזאָפען און אויך אויף דער נאָך גאַנץ אַנטיקער פאָרם, און וועלכער די מאָדערנע האָבען געלאָזט שטעקען זייער דײַנקען. די קאַנטישע קריטיק גילט פאַר אַ מעטאַפיזיק, וואָס פּרעטענדירט צו גע־בען אונז אַן א י י נ צ י ג ע ן און פאַרטיגען סיסטעם פון זאַכען, פאַר אַ וויסענשאַפט, וואָס וויל זיין אַן א י י נ צ י ג ע ר סיסטעם פון שייכות׳ן. קורץ, פאַר אַ וויסענשאַפט און מעטאַפיזיק, וואָס לאָזען זיך דאַרשטעלען אין דער אַרכיטעקטאָנישער איינפאַכקייט פון דער פּלאַטאָ־נישער אידעען לעהרע, אָדער פון אַ גריכישען טעמפעל. אויב די מעטאַ־פיזיק וויל זיין צוגעפּגעשטעלט פון באַגריפען, וואָס מיר האָבען פאַרמאָגט איידער זי איז אויף דער וועלט געקומען, אויב זי באַשטעהט אין אַ שאַרפ־זיניגער איינאָרדנונג פון פריהער עקזיסטירענדע אידעען, וועלכע מיר באַ־נוצען אַלס בוי־מאַטעריאַל פאַר אַ בנין — בקיצור, אויב זי איז עפּעס אַנדערש, ווי די באַשטענדיגע פאַנאַנדערשפּרייטונג פון אונזער גייסט, די דורכאַנאַנד באַנייענדע אַנשטרענגונג צו איבערשטייגען אונזערע געגענ־וואַרטיגע אידעען, און אפשר אויך אונזער עלעמענטאַרע לאָגיק, איז דאָס קלאָר ווי דער טאָג אַז, ווי אַלע ווערק פונ׳ם פאַרשטאַנד, מוז זי אויך ווערן קינסטליך. און אויב די וויסענשאַפט איז גאַנץ און גאָר אַן אַרבייט פון אַנאַליז, אָדער פון דער פאַרשטעלונג אין באַגריפען, אויב די ערפאַ־רונג דינט נאָר אַלס אַ וועריפיצירונג פון די „קלאָרע אידעען", אויב אַנ־שטאָט אַרויסצוגעהן פון פילפאַכע און פאַרשיידענע אינטואיציעס, וואָס פּאַסען זיך אַריין אין די באַזונדערע באַוועגונגען פון איטליכער רעאַליטעט, ניט ווערענדיג דאָך איינגעשלאָסען איינע אין די אַנדערע, וויל זי זיין אַן אומערמעסליכע מאַטעמאַטיק, אַן איינציגער און פאַרשלאָסענער סיסטעם פון שייכות׳ן, וואָס שפּאַרט איין אין אַ פון פריהער צוגעגרייטער נעץ די טאָטאַליטעט פון דער ווירקליכקייט — יעמאָלט מוז זי ווערן אַ דער־קענטניס, וואָס איז בלויז רעלאַטיוו צו דעם מענשליכען פאַרשטאַנד. לעזט מען אויפמערקזאַם ד י ק ר י ט י ק פ ו ן ד ע ר ר י י נ ע ר פ אַ ר נ ו נ פ ט זעהט מען, אַז וויסענשאַפט פאַר קאַנט׳ן האָט ווירק־ליך געמיינט אַזאַ מין א ו נ י ו ו ע ר ז אַ ל ע מ אַ ט ע מ אַ ט י ק, און מעטאַפיזיק איז געוועזן צו איהם אַ כמעט ניט אומגעביטענער פּ ל אַ ־ ט אַ נ י ז ם. אין דער אמת איז דער חלום גופא וועגען אַ אוניוועזאַ־לער מאַטעמאַטיק אַ ירושה פונ׳ם פּלאַטאָניזם. אַז אוניוועזאַלע מאַטע־

מאַטיק — דאָס איז וואָס די וועלט פון אידעען ווערט, ווען מיר נעמען אָן, אַז די אידעע באַשטעהט אין אַ שייכות, אָדער אין אַ געזעץ, און ניט מעהר אין אַ זאַך. קאַנט האָט דעם דאָזיגען חלום פון אייניגע מאָדערנע פילאָזאָפען גענומען פאַר אַ ווירקליכקייט, נאָך מעהר, ער האָט געגלויבט, אַז די גאַנצע וויסענשאַפטליכע דערקענטניס איז בלויז אַן אָפּגעזונדערטער פראַגמענט אָדער, פיעל מעהר, אַן ערשטער שריט צו אוניווערזאַלער מאַטעמאַטיק. דעריבער איז די הויפּט אויפגאַבע פון דער *קריטיק* צו באַגרינדען די דאָזיגע מאַטעמאַטיק, דאָס הייסט צו באַשטימען וואָס מוז זיין דער אינטעלעקט און וואָס מוז זיין דער געגענשטאַנד, כדי אַ מאַטעמאַטיק, וואָס וויים ניט פון קיינע איבעררייסען, זאָל זיי קאָנען ווידער איינעם מיט דעם אַנדערען פאַרבינדען. במילא קומט אויס, אַז אויב יעדע מעגליכע ערפאַרונג קאָן איינגעפּאַסט ווערען אין די שטאַרע און פאַרטיגע ראַמען פון אונזער פאַרשטאַנד, איז דאָס דערפאַר (ווענינגסטענס אויב מען נעמט ניט אָן די פון פאָראויס באַשטימטע האַרמאָניע (וואָס אונזער פאַרשטאַנד גופא אָרגאַניזירט די נאַטור און געפינט זיך אַליין ווידער אַמאָל אין איר ווי אין אַ שפּיגעל. דערפון נעמט זיך די מעגליכקייט פון דער וויסענשאַפט, וואָס איז ווירקזאַם, ווארים זי איז רעלאַטיוו. די מעטאַפיזיק איז אוממעגליך דערפאַר וואָס איהר בלייבט ניט קיין אַנדער זאַך צו טאָן ווי מיט פאַנטאָמען פון זאַכען נאַכצוטאָן דער וויסענשאַפט אין איהר ערנסטער ארבייט פון איינאָרדנען באַגריפען איבער שייכות'ן. בקיצור, די גאַנצע קריטיק פון דער ריינער פאַרנונפט *איז אויסען פעסטצושטעלען אַז דער פלאַטאָניזם וואָס איז ניט כשר אויב אידעען זענען זאַכען, ווערט כשר אויב אידעען זענען שייכות'ן, און אַז די פאַרטיגע אידעע נאַכדעם ווי זי איז שוין אַראָפּגעבראַכט געוואָרען פון הימעל און פון דער ערד* איז אין דער ווירקליכקייט, ווי פּלאַטאָ האָט געדיינקט, דער געמיינזאַמער פונדאַמענט פאַר'ן דיינקען און פאַר דער נאַטור. די גאַנצע קריטיק אָבער פון דער ריינער פאַרנונפט באַרופט זיך אויך אויף דעם פּאָסטולאַט, דאָס *אונזער אינטעלעקט איז ניט ביכולת צו טאָן עפּעס אַנדערש ווי צו פלאַטאָניזירען.*

דאַס הייסט צו גיסען יעדע מעגליכע ערפאַרונג אין פורעמס וואָס עקזיס־טירען פון פריהער.

דאַ ליגט די גאַנצע פראַגע. אויב וויסענשאַפטליכע דערקענטניס איז באמת דאָס וואָס קאַנט האָט געמיינט, דאַן איז פאַראַן נאָר איין איינפאַכע וויסענשאַפט, וואָס איז, ווי אריסטאָטעל האָט דאָס געגלויבט פאַרמירט און זאַגאַר פאַרמולירט פון פריהער אין דער נאַטור. גרויסע אַנטדעקונגען באַלייכטען נאָר פונקט פאַר פונקט די פון פריהער געצייכענטע ליניע פון דער אין זאַכען אימינענטער לאָגיק, אַקוראַט ווי די לעמפּלעך פון אַ פלאַמען־קראַנץ, וואָס ווערען אין אַ יום טוב נאַכט אַנגעצונדען איינע נאָך די אַנדערע און באַצייכענען די קאַנטורען פון אַ מאָנומענט. און אויב די מעטאַפיזישע דערקענטניס איז ווירקליך וואָס קאַנט האָט געמיינט, דאַן איז די מעטאַפיזיק בנוגע אַלע פּראָבלעמען באַשרענקט אויף צוויי אַנטגעגענגעזעצטע שטעלונגען פון גייסט, איינע ניט ווייניגער מעגליך ווי די אַנדערע; איהרע אויסדרוקען זענען ניט מעהר ווי ווירקליכע קיין מאָל לאַנג ניט אַנהאַלטענדיגע אויסוואַלען צווישען צוויי לאָזונגען, וועלכע זענען אין עצם פאַרמולירט פון אייביג אָן: זי לעבט און שטאַרבט אין סתירות, דער אמת אָבער איז אַז ניט די מאָדערנע וויסענשאַפט צייגט אונז אַזאַ איינרייהיגע איינפאַכקייט, און די מעטאַפיזיק שטעלט מיט זיך ניט פאַר געגענזאַצען, וואָס קאָנען בשום אופן ניט אויסגעגליכען ווערען.

די מאָדערנע וויסענשאַפט איז ניט איינהייטליך, און ניט איינפאַך. זי באַרוהט זיך, גיב איך אָהן וויטערעס צו, אויף אידעען, וועגען וועלכע מיר געפינען ענדליך אויס, אַז זיי זענען קלאָר. די דאָזיגע אידעען זענען אָבער קלאָר געוואָרען גראַדענווייז דורך דעם געברויך, וואָס איז פון זיי געמאַכט געוואָרען. די גרעסטע טייל פון זייער קלאָרקייט האָבען זיי צו פאַרדאַנקען דעם ליכט וואָס די פאַקטען, און די אַנווענדונגען, צו וועלכע די פאַקטען האָבען געפירט, האָבען דורך אַ צוריקשטראַהלונג אויף זיי געוואָרפען, — מחמת די קלאָרקייט פון אַ באַגריף איז אין גרונד קוים עטוואָס אַנדערש, ווי דאָס אומצווייפעלהאַפטעס וויסען, אַז איך וועל פּראָפיטירען געברויכענדיג דעם באַגריף. לכתחילה האָט מעהר ווי איינער פון די דאָזיגע באַגריפען געמוזט אויסקוקען דונקעל, ניט לייכט געלאָזט זיך פאַראייניגען מיט די באַגריפען, וואָס זענען שוין אַנגענומען געוואָרען אין דער וויסענשאַפט, און איז ווירקליך ניט ווייט געווען פון אַז

אבסורד. דאָס מיינט, אַז די וויסענשאַפט ווערט ניט פאַרטגעזעצט דורך אַ רעגעלמעסיגער איינגעשלאָסענהייט פון באַגריפען, וואָס זייער פּאַסען זיך נעגוי איינע צו די אַנדערע איז פאַראויס באַשטימט געוואָרען. אמת׳ע און פּרוכטבאַרע אידעען זענען ניט מעהר ווי נאָהענטע באַריהרונגען מיט די שטראָמען פון דער רעאַליטעט, וועלכע מוזען זיך ניט צונויפטרע־פען דוקא אין איין פונקט. די באַגריפען אבער, וואָס אין זיי זענען די אידעען איינגעוויקעלט, רייבען זיך אזוי לאַנג איינע אין די אַנדערע ביז זייערע עקען ווערען רונד, אזוי ארום געפינען זיי אַ וועג ווי זיך אינאיינעם איינצואָרדענען.

די מאָדערנע מעטאַפיזיק, פון דער אַנדערער זייט, באַשטעהט ניט פון אַזעלכע ראַדיקאַלע לייזונגען, וואָס זאָלען פיהרען צו סתירות — וועלכע קאָנען ניט אויפגעלייזט ווערען. עס וואָלט בלי ספק אזוי געווען, ווען עס זאָל אוממעגליך זיין איינציייגיג און איינאַרטיג אָננעמען די טעזע און די אַנטיטעזע פון די אַנטינאָמיעס. פילאָזאָפיע באַשטעהט אָבער גראָד דעריין, וואָס דורך דעם כח פון דער אינטואיציע, פאַרזעצט מען זיך אין די קאָנקרעטע רעאַליטעט, וואָס פון איהר נעמט די ק ר י ט י ק אויסערליך צוויי אַנטגעגענגעזעצטע אַנזיכטען; די טעזע און די אַנטי־טעזע. איך וואָלט מיך קיינמאָל ניט געקאָנט פאַרשטעלען, ווי אזוי שוואַרץ און ווייס דרינגען דורך איינע די אַנדערע, ווען איך זאָל קיינמאָל ניט האָבען געזעהען גרוי; האָב איך אָבער איינמאָל גרוי געזעהען, קאָן איך שוין לייכט פאַרשטעהען, ווי אזוי גרוי קאָן באַטראַכט ווערען פון צוויי־ערליי געזיכטס־פונקטען, מעגליך, שוואַרץ און ווייס. די דאָקטרינען, וואָס האָבען אַ געוויסען יסוד פון אינטואיציע, ווערען נצול פון דער קאַנ־טישער קריטיק, לפי ערך צו דעם אויף וויפיעל זיי זענען אינטואיטיוו. און די דאָזיגע דאָקטרינען בילדען דאָס גאַנצע פון דער מעטאַפיזיק, בתנאי, אַז ווען מען זאָל זיך רעכענען ניט מיט דער מעטאַפיזיק, וועלכע איז שטאַר און טויט אין דער ט ע ז ע, נאָר מיט דער וואָס לעבט אין די פילאָזאָפען. די חלוקי דעות וואָס הערשען צווישען די שולען — דאָס הייסט, אין ברייטען זין פון וואָרט, צווישען די כחות פון תלמידים, וואָס האָבען זיך גרופּירט ארום די גרויסע מייסטערס — זענען געווים אויפ־פאַלענד. זענען זיי אָבער אזוי שטאַרק צווישען די מייסטערס גופא? עטוואָס באַהערשט דאָ די פאַרשיידענהייט פון סיסטעמען, עטוואָס, חזר׳ן

מיר איבער, וואָס איז אזוי קלאָר און איינפאַך, ווי די בליישנור, וואָס בנוגע איהר פיהלט מען, אז זי האָט באַריהרט מעהר אָדער וועניגער טיעף דעם גרונד פון דעם זעלבען ים, הגם צו דער אויבערפלעך ברייינגט זי יעדעס מאָל פאַרשיידענע מאַטעריאַלען. אויף די דאָזיגע מאַטעריאַלען ארבייטען עס געוועהנליך די תלמידים, דאָס איז די ראָלע פון דעם אַנאַליז. און דער מייסטער, אזוי ווייט ווי ער פאָרמולירט, אַנטוויקעלט און זעצט איבער אין אַבסטראַקטע אידעען דאָס, וואָס ער האָט ארויסגעבראַכט, איז שוין אין אַ זין זיין איינענער תלמיד. דער פשוטער אַקט אָבער, וואָס האָט דעם אַנאַליז ארויסגערופען, און וואָס פאַרבאַהאַלט זיך הינטער דעם אַנאַליז, שטאַמט פון אַ פעהיגקייט, וואָס איז גאַנץ פאַרשיידען פון דער אַנאַליטישער, דאָס איז לויט דעם באַגריף גופא די אינטואיציע.

צום שלוס וועלען מיר זאָגען אז אין דער דאָזיגער פעהיגקייט איז ניט פאַראַן קיין געהיימניספולעס. יעדער איינער פון אונז האָט געהאַט די געלעגענהייט אין אַ געוויסער מאָס זי צו באַנוצען. ווער עס האָט צום ביישפיל געמאַכט אַ פאַרזוך אויף ליטעראַרישע פאַרפאַסונג, ווייסט גאַנץ גוט, דאָס ווען דער געגענשטאַנד איז לאַנג געשטודירט געוואָרען, ווען דער גאַנצער מאַטעריאַל איז געזאַמעלט געוואָרען, און די פאַרצייכענונגען זענען געמאַכט געוואָרען, דאַרף מען נאָך עפּעס מעהר האָבען, כדי אַנצוגעהען מיט דער פאַרפאַסונג גופא, און גאַנץ אָפט איז דאָס אַ שמערצענהאַפטע אַנשטרענגונג זיך אין רעכטען הארץ פון געגענשטאַנד צו פאַרזעצען, און צו זוכען אזוי טיעף ווי מעגליך דעם אימפולס, וואָס נאָך דעם ווי מיר דערשפירען איהם האָבען מיר שוין ניט מעהר צו טאָן ווי אונז לאָזען געהן. דער דאָזיגער אימפולס, ווען מען האָט איהם שוין עמפּפאַנגען ווייזט דעם גייסט דעם וועג, וואו ער קאָן ווידער געפינען אַלע באַלעהרונגען, וואָס ער האָט געזאַמעלט, און נאָך טויזענדע איינציילהייטען. ער אַנטוויקעלט זיך און אַנאַליזירט זיך גופא אין אויסדרוקען, וואָס האָבען קיין שיער ניט אין צאָל; וואָס ווייטער מיר געהען אַלס מעהר אויסדרוקען אַנטדעקען מיר; מיר וועלען קיין מאָל ניט זאָגען אַלץ וואָס מיר וואָלטען געקאָנט זאָגען, און דאָך ווען מיר ווענדען אונז פּלוצלינג צום אימפּולס וואָס מיר פיהלען הינטער אונז, און פּרובירען איהם צו גרייפען, איז ער שוין פאַרפלויגען; דאָס איז דערפאַר, וואָס ער איז ניט קיין זאַך, נאָר אַ באַוועגונגס ריכטונג, און הגם ער איז אומענדליך אין

פאַרנעם, איז ער דאָך די איינפאַכקייט אַליין. מעטאַפיזישע אינטואיציע
שיינט צו זיין פון דעם זעלבען מין. די דאָקומענטען און אויפצייכענונ־
גען פון דער ליטעראַרישער פאַרפאַסונג שטימען דאָ צונויף מיט דעם
סך הכל פון די באָאבאַכטונגען און ערפאַהרונגען, וואָס זענען געזאַמעלט
פון דער פּאָזיטיווער וויסענשאַפט. מיר באַקומען ניט קיין אינטואיציע
פון דער רעאַליטעט, דאָס הייסט אַן אינטעלעקטועלען מיטגעפיהל דער־
מיט וואָס זי באַזיצט אַם אינערליכסטען, אויב מיר האָבען ניט געוואונען
איהר צוטרוי דורך אַ לאַנגער חבר'שאַפט מיט איהרע אויבענאויפיגע אויס־
דרוקען. און עס האַנדעלט זיך דאָ ניט בלויז וועגען אַסימילירען די באַ־
דייטענדסטע פאַקטען. אַן אומגעהויערע מאַסע פון פאַקטען מוז צונויפ־
געהויפט און צונויפגעשמאָלצען ווערען, אַזוי דאָס מען קאָן זיכער זיין,
אַז אין דעם דאָזיגען געמיש וועלען אַלע פאַרגעפאַסטע און פאַרצייטיגע
אידעען וואָס די באָאבאַכטער האָבען געלייגט אינ'ם יסוד פון זייערע באַ־
טראַכטונגען, נייטראַליזירען איינע די אַנדערע. נאָר אויף אַזאַ אופן
ווערט דער רויהער מאַטעראַל פון די באַקאַנטע פאַקטען צום אויג געבראַכט.
אפילו אין דעם איינפאַכען און באַזונדערס איינדרינגליכען פאַל, וואָס מיר
האָבען אַלס ביישפּיל באַנוצט, אַפילו פאַר דעם דירעקטען באַריהר פון
דעם איך מיט דעם איך, וועט די סוף כל סוף'יגע אַנשטרענגונג פון דער
באַשטימטער אינטואיציע אוממעגליך זיין פאַר יעדען איינעם, וואָס האָט
ניט פאַרגלייכט, און וואָס האָט ניט פאַראייניגט אַ גרויסע צאָל פּסיכאָ־
לאָגישע אַנאַליזען איינע מיט די אַנדערע. די מייסטערס פון דער מאָ־
דערנער פילאָסאָפיע זענען געווען מענער, וואָס האָבען פאַר זייער איינענם
געמאַכט דעם גאַנצען וויסענשאַפטליכען מאַטעריאַל פון זייער צייט, און
די פינסטערניש וואָס האָט געהערשט צו אַ געוויסען גראַד פאַר דעם לעצ־
טען האַלבען יאָהרהונדערט אין דער מעטאַפיזיק, האָט אויגענשיינליך קיין
אַנדער גרונד, ווי די אויסערגעוועהנליכע שוועריגקייט פאַר דעם היינטי־
גען פילאָסאָף באַקאַנט צו ווערען מיט דער צו שטאַרק דיפערענצירטער
וויסענשאַפט. אָבער, הגם די מעטאַפיזישע אינטואיציע קאָן דערגרייכט
ווערען נאָר דורך מאַטעריעלע דערקענטניס, איז זי דאָך עפּעס גאַנץ
אַנדערש, ווי בלויז אַ רעזומע, אָדער אַ סינטעז פון דיזער דערקענטניס.
זי אונטערשיידט זיך פון איהר, חזר'ן מיר איבער, ווי דער באַוועגליכער
אימפּולס אונטערשיידט זיך פון דעם וועג, וואָס דער באַוועגליכער קערפּער

לויפט דורך, ווי די געשפּאַנטקייט פון דער ספּראַנדזשינע אונטערשיידט זיך פון די זיכטבאַרע באַוועגונגען פון דעם אומרוה. אין דעם זין, האָט די מעטאַפיזיק קיין זאַך נים געמיינזאַם מיט אַ פאַראַלגעמיינונג פון ער־פאַהרונג, און דאָך לאָזט זי זיך דעפינירען אַלס די ערשעפּפענדע איינהייט, אַלס די אַבסאָלוטע טאָטאַליטעט פון אַלע ערפאַרונגען.

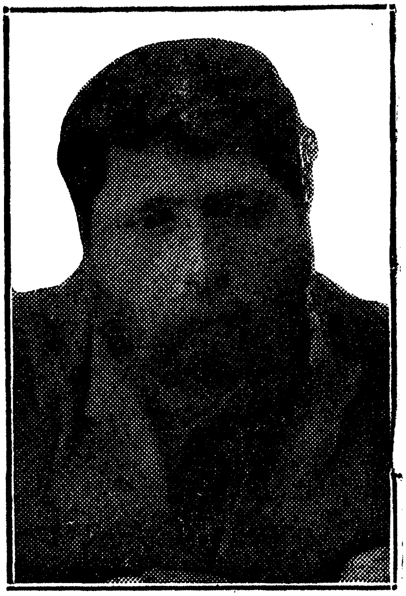

די שווידערליכע נייעס פון ברענער'ס טויט האט אונז געטראפען, ווען דאס איצטיגע בוך שריפטען איז שוין כמעט ווי אפגעדרוקט און דערצו האט זיך ארויסגעוויזען, אז פאר יעדען איינעם פון אונז איז אויסערגעוויינליך שווער צו זאגען וואס ניט איז וועגען דעם אומגליק.

דאס בעסטע וואס מיר האבען געקאנט טאן אונטער די אומשטענדען, איז געווען, איבערצודרוקען אויף דער הייסער מינוט ברענער'ס ארטיקעל „נאך תל־חי און ירושלים“, וואס איז כמעט ווי א נבואה אויף זיין טויט.

י. ח. ברענער:

נאך תל־חי און ירושלים.

אויב דער דעקלאראציע־ציוניזם האט מיט זיין פארזיכערונג און הבטחות געזיגט, שטייען מיר, ארץ־ישראל־אידען, גרייט אויסצושטיין זייערע זינד.

און דער ציוניזם האט געזיגט, דעם אמת פון ארץ־ישראל האט ער פון פאלק פארבארגען, די פאלקס־כחות נישט געשטארקט, די קאלאניזאציע־ארבייט נישט פארגרעסערט, ביים שליסען די טויערען פון לאנד, האט ער דעם קאפ געבויגען, אפילו הונדערט חלוצים, וועלכע זאלען ארבייטען צו באפרידיגען זייערע נויט־באדערפנישען ביי לאנד־ און שטאט־ווירטשאפט, אויף נאציאנאלע קאפיטאלען געבויטע, וועלכע וואלטען שוין במילא געשיצט אונזערע קינדער אין דעם טאג, ווען דער שונא גריפט אן געגען זיי, האט ער נישט ארויסגעבראכט אין משך פון דער גאנצער צייט.

דאגעגען, האט ער אנשטאט דעם זיך באשעפטיגט מיט שיטען זאמד אין די אויגען, מיט זשורנאליסטישע דעמאנסטראציעס, מיט קלאפען אין די פושקעס, מיט אגיטאציעס ביי די געלט־זעק, מיט געהיימע שמועסען מיט פאליטיקער, מיט לאווירען מיט'ן מאנדאט, וואס ענגלאנד וועט באקומען אין א טאג, אין א וואך, אין א חודש... און דערווייל האט ענגלאנד, די וועלט־זיגערין, אויטאמאטיש דעם מאנדאט באקומען, און די סימפאטיע מצד דעם ערליכען טייל

פון ענגלישען פאָלק צו דעם געדאַנק פון צוריקקערען אַ טייל פון אידען צו זייע־לאַנד אויף אַזויפיל, וויפיל זי וועט נאָר שאַדען די איבעריגע איינוואוינער איז געבליבען נאָר אַ לאָקאַלע סימפּאַטיע, וועלכע וועקט אויף אַ גאַנץ אַנדער. באַציאונג ביי די הויפּט־הערשער, ביי די גרויסע סוחרים, וועלכע ווייסען, ווי אַזוי מען מאַכט כל מיני קאָמבינאַציעס...

געננוי וועלען מיר זיך נאָך אודאי אָפּשטעלען אויפ'ן גאַנצען נעבעל פון דער באַלפור־דעקלאַראַציע פון אַמאָל און איצט, איצט נאָך די געשעהענישען אין ירושלים, ווען די ברוטאַלע האַנט איז נאָך אויסגעשטרעקט און די פּאָגראָם־שרעק און די מעגליכקייט פון פּאָגראָמען שוועבט נאָך אין גאַנצען לאַנד, אין אַלע פונקטען ; איצט, ווען די דאָזיגע נאַכט־שרעק האָט אַריינגעוואָרפען אין אַן ערשטוינונג, קאָנען מיר בלויז זאָגען : דאָס די זינד פונ'ם דעקלאַראַציע־ציוניזם זאָלען זיין וואָס זיי זענען — מיר, א"י אידען, זענען גרייט פאַר זיי אויסצושטיין.

דאָס קאָנען מיר זאָגען, אָבער טאָן ? טאָן — ווייסען מיר נישט, וואָס ס'ווייסען די אידען פון פוילען, אוקראַינע א. א. וו. וואָס צו טאָן ? (און ווער ווייסט, צי אויך דאָרטען זענען די הענט פון אונזערע „אויסלייזער" ריין פונ'ם פאַרגאָסענעם בלוט !) נאָר דאָס ווייסען מיר : באַהאַלטען זיך — ניין. אויפ'ן גאַס וועלען מיר אַרויס פאַרטיידיגען ווי ווייט מעגליך אונזער לעבען.

עס מאַכט נישט, אונז אַלעמען וועט מען נישט פאַרטיליגען. עס קאָן זיין, אז מאָרגען וועט די אידישע האַנט, וואָס שרייבט די דאָזיגע ווער־טער, דורכגעשטאָכען ווערען, אַ „שעך" אָדער אַ „חאַדזש", וועט אָפּען אין די אויגען פון ענגלישען מושל אריינשטעכען אין איר דעם קינזשאַל, ווי דאָס איז געשעען מיט דעם אַגראָנאָם שמואל הרמתי. און זי, די דאָזיגע האַנט, וועט גאָרנישט קאָנען טאָן דעם „שעך" און דעם „חאַדזש", ווייל זי קאָן קיין שווערד נישט האַלטען. אָבער דער שארית ישראל וועט נישט פאַרלאָרען גיין. דער שטאַם וועט זיך נישט אויסלאָזען. און וועגען אונזערע שונאים וועט ער זיינע קינדער דערציילען, וועט מען די פאַרבליבענע דערציילען. מען וועט דערציילען, אַז מיר זענען די קרבנות פון רשעות, די קרבנות פון דעם ביזוויליגען שטרעבען צו פאַרגרעסערען מאַכט און קאַפּיטאַל — קרבנות פון אימפּעריאַליזם, נישט אונזערע. מיר האָבען קיינע אימפּעריאַליסטישע שטרעבונגען נישט געהאַט, מיר האָבען נישט געוואָלט דאָ קיין רעגירונגען שאַפען. מיר האָבען ווילדע ערד מיט אידישע עמיגראַנטען געוואָלט באַזעצען, צום אַראַבישען ישוב צוגעבען אויך אַ אידישען אַרבייטענדען ישוב. דער מענש — דער אַראַבער, וואָס אַרבייט, איז אונזער ברודער, מיר האָבען זיך גע־קלאָגט אויף אים נישט צוליב'ן נישט־פאַרגינען אים, וואָס ער פאַרנעמט די אידישע אַרבייטס־פונקטען, נאָר פון ווייטאָג, וואָס ער איז געצוואונגען זיך צו פאַרדינגען פאַר אַ בישליק און, וואָס פאַר אונזער ברודער, וועלכער דינגט אים, פאַר אונזער ברודער, וואָס אַרבייט נישט אַליין — די עקספּלואַטאַציע איז אַ נויטבאַדינג פאַר זיין קיום... עס וועט קומען דער טאָג, און אַ פעסטער בונד וועט אנטשטיין צווישען אונז, אַרבייטענדע פון אידישען פאָלק, און צווישען זיי, די אַרבייטער — אַראַבער.

אָבער נאָך ווייט ווייט, איז יענער טאָג און היינט רייסען אונזערע שונאים שטיקער פון אונז, זיי ווייסען נישט, וואָס צו טאָן, זיי פאַרגיסען דאָס בעסטע בלוט פון דער מענשהייט.

זאָלען אונזערע קרבנות אָנגענומען ווערען ! —

און די מושלים, פירשטען און פילאַטען — זיי וועלען אונז שטענדיג פרעגען מיט שפּאָט און פאַראַכטונג, וואָס איז אַזוינס דער אמת ? —

און מיר וועלען דעם אמת ווייסען, און מיר וועלען געקרייצט ווערען.

דאָס איז אונזער פּריווילעגיע : וויסען דעם אמת און געקרייצט צו ווערען.

גאָט פון אמת, זאָל קומען דיין הערשאַפט !

נאָטיצען:

געבורטס־ווייען.

(וועגען די פינף נומערן „רענעסאנס“, אַ חודש זשורנאַל, רעדאַגירט פון ל ע אָ קעניג, לאָנדאָן.)

אין זיין פאָררעדע, „רענעסאנס מאָטיווען“, געפינט לעאָ קעניג, אז „דאָס אידישע פאָלק קאָפּירט איצט אַלטע מאַסקעס, אַלטע פארגליווערטע פאָרמען...“ און ווייטער, אז „עס האָט זיך פארבענקט נאָך אַ שטילשטאַנד, נאָך אַביסעלע רו, און נערט זיך אין זיין באַוואוסטזיניג שאַפען און שטרעבען מיט נאָכמאַכונגען...“

לאָמיר זעהען ווי ער נעמט זיך לעזען די פּראָבלעם, ווי ער וועט ארויסהויבען אָריגינאַליטעט און אקטיוויטעט אין דעם שלאָפענדיגען אידישען זשעני.

די לייזונג איז א גאַנץ גרינגע. אין לאָנדאָן זיינען דאָ א היבש ביסעל אידען, וועלכע זיינען אנטוילנעמער און אָפּטמאָל פירער פון די ראדיקאלע און קוריאָזע ענגלישע זשורנאַלען. איז עס איינגעפאַלען דעם הער קעניג, אַז דער ווידערגעבורט פון דער אידישער ליטעראַטור און קונסט וועט קומען ווען די דאָזיגע יונגע לייט וועלען שרייבען אידיש אנשטאט ענגליש... איך שטעל מיך פאָר, ווי לעאָ קעניג האָט ארויסגעשיקט א מימעאָגראַפירטען בריף, א בריף פול מיט „רענעסאַנס מאָטיווען“ און מיט רירענדיגע פראַזען וועגען ציון, און ווידערגעבורט, א. א. ו. און די לואיס גאָלדינג׳ס, די דזשאהן קורנאָסעס, די ווינסטענס און זאַנגווילס האָבען זיך אָבגערופען. עס האָט זיך אין זיי ערוועקט די אידישקייט, אָדער פיליכט האָט צו זיי אַפּעלירט די „נאוועלטי“. זיי זענען געקומען, זיי האָבען געשריבען אידיש און דער „רענעסאַנס“ איז דאָ.

און פונקט ווי ווען אן אלטער בעל עברה׳ניק ווערט פרום, כאַפּט ער זיך צו צו דער פרומקייט מיט מער אימפעט ווי אַ געוויינליכער מענש, פונקט אזוי זיינען די דאָזיגע האַלבע־גוים פלוצלינג געוואָרען שוין צופיל אידען...

אָט קומט לואיס גאָלדינג און דיכטעט,

„אויף יעדען וועג וואו מענשען געהן,
זעה איך דאָס בית־המקדש שטעהן.
אין יעדע פרוי וואָס געהט פאַרביי,
אנטפלעקט די שכינה זיך אויפ׳ס ניי.“

און א געוויסער משה עובד „זינגט“ אַ ליבע געזאַנג צו אידיש און פרעגט, „צי האָט איהר שוין געהערט אַזעלכע צוקערזיסע ווערטער, ווי נשמה׳לע, נחמה׳לע, ווייבעלע און טייבעלע“?

גאַנץ מעגליך, אז איך בין אן אנטיסעמיט, נאָר איך מוז זיך מודה זיין, אַז עס רירט מיך נית די פלוצלימדיגע ליבע צו אידיש, פאַרקערט — איך פיל פונקט אזוי פריקרע ווי ווען אַ גוי זאָגט מיר, אז „עס זיינען דאָ גוטע היברוס“... עס איז געווים שיין און ליבענסווערט מגייר צו זיין אָט די אלע און זיי ראַטעווען פון דעם גלות פון דער ענגלישער ליטעראטור, אָבער איך צווייפעל זעהר אויב דער געהאָפּטער אידישער רענעסאַנס וועט קומען פון גוי׳אישע מיטעלמעסיגקייטען וואָס זיינען פלוצלינג אי דען געוואָרען...

— — — — — — — — — — —

נאָר אפשר בין איך צו בייז. לאָמיר נעמען די זשורנאַלען איינציגווייז און זעהן אויף וויפיל די דאָזיגע גוים האָבען באַריהרט אונזער שמאַכטענדיגע ליטעראַטור.

דער ערשטער נומער זעהט אוים מער ווי הארלעקווין קאָסטיום איידער אַ געוועגליכער מלבוש. אַרטיקלען, לידער קריטיק, בילדער זיינען אָנגעוואָרפען אָן שום צוזאמענהאנג, אין אַ כאַאָטישער רייכקייט. די „רענעסאַנס מאָטיווען“ האָב איך שוין דערמאָנט. עס געפינט זיך אין ערשטען נומער אן ערציילונג פון לואיס גאָלדינג, „רבי יוסף׳ם שול“, וועלכע איז ווירקליך גוט, אויך אביסעל צופיל התפעלות, צופיל פלוצלימדיגער עקסטאַז. אפילו אין דער שפראך מערקט זיך די פלוצלימדיגע אידישקייט, דער געמאַטערטער פארזוך צו מאַכען יעדען פאַרגלייך און ווערטער־בויג א אידישליכען. אזוי איז אין שול א שטיל מורמלען „ווי א גערויש פון לולבים אום סוכות“, די לוכטעס פון דער שול זיינען שטאַרק „ווי דער גלויבען פון פאַטריאַרך אברהם“. זי האָט אויסגעזעהן יונג „ווי דוד פאַשענ־

דיג די שאָף", א. א. וו. עס זעט אפילו אויס ווי גאָלדינג וואָלט געארבייט מיט דער הילף פון אַ טעזאָר פון ביבלישע פאַרגלייכען... אָבער די דאָזיגע אידישקייט איז דאָ זעהר גוט צוגעפּאַסט צו דער טעמא. די ערציילונג איז געשריבען פון א געניטער האַנט. דער קלימאַקס ווערט געהאַלטען מיט א רעזערוו פון כוחות און ווען עס ווערט ארויסגעלאָזען איז עס אונערוואַרטעט שטאַרק און לאָזט א טיפען איינדרוק. איך קען זאָגען אז פון די גאַנצע פינף נומערען איז גאָלדינג'ס דערציילונג די איינציגע וואָס בלייבט אין זכרון.

ווייטער קומט אין דעם ערשטען נומער — אַן איבערזעצונג פון ביאַליק, אַן ארטיקעל „רוי־מאַטעריאל" פון לואיס זאַנגוויל, וועלכער איז אזוי רוי, אַז מען קען עס ניט צעקייען. ווייטער איז דאָ א ווילדער געמיש פון פּאָעזיע, קונסט קריטיק, אַבסטראַקטער פילאָזאָפיע, איינשטיינ'ס טעאָריע, די געשיכטע פון אידישער בוך־דרוקעריי, א. א. וו.

אויף די אנדערע פיר נומערן איז ניט נויטיג זיך לאַנג אָפּצושטעלען. זיי גייען אַלע ארונטער און ארונטער. עס קומען צו נאָך גוים וואָס לערנען זיך שרייבען אידיש. מען שיקט ארויס א חברה־מאַן מיט'ן נאָמען יוסף בלאַנקעט אויף א יאַגד נאָך „אידען אין דער ענגלישער פּעריאָדישער ליטעראַטור". און די יאַגד איז אַן ערפאָלג און ברענגט רעזולטאַטען. ער באַווייזט באַשיינפערליך אַז אין דעם און דעם נומער „וואָיסעס" האָבען זיך באַטייליגט די פאָלגענדע אידען. וואָס דערמאָנט זעהר שטאַרק אויף אונזער ניו־יאָרקער „אַמעריקאַן היברו" וואָס האָט אויך פון צייט צו צייט אַן ארטיקעל וועגען די „אידען אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור" און צולאָזט זיך אין שבחים איבער דער „קונסט" פון מאַנטיוג גלעס, לואי אונטערמייער, א. א. וו.

און דערצו גייט נאָך אַריין די ציוניסטישע נאָטע און פאַרגרעסערט דעם מיש־מאַש פון דעם זשורנאַל. אפילו אין דער פאָררעדע צום ערשטען נומער האָט זיך שוין באַוויזען דער ציוניסטישער לייט־מאָטיוו, אַ מאָטיוו וואָס פאַרשטאַרקט זיך פון נומער צו נומער מיט לויב געזאַנגען פון לעאָ קעניג צו בצלאל און פּאַלעסטינא ביז דער לעצטער נומער איז שוין ניט מער אַ זשורנאַל פאַר דער ווידערגעבורט פון דער אידישער קולטור, נאָר בלויז א ציוניסטישער מאָנאַטשריפט מיט דילעטאַנטישע ארטיקלען איבער פּלאַסטיק, פּרעראַפאַעליטיזם און ענליכע שרעקענדיגע טערמינען.

אין דעם צווייטען און דריטען נומער זעהען דאָ ערציילונגען פון אונזער „אייגענעם" ברוך גלאַזמאַן. גלאַזמאַן פּאַסט זיך זעהר גוט פאַר „רענעסאַנס". זיינע גרויסע פעלערן זיינען דאָרט מעלות. זיין שפּראַך וואָס קלינגט ווי א ווערטערליכע איבערזעצונג פון ענגליש, פּאַסט זיך גוט אריין מיט דער שפּראַך פון זשורנאַל. אויך דער פּסעוודאָ־מיסטישער טאָן פון זיינע ערצעהלונגען איז זעהר פּרע־ראַפאַעליטיש... גלאַזמאַן כאַפּט א טעמא, אָפּטמאָל א גוטע טעמא, אָבער ער פאַרלירט זיך אין איר און קאָן פון איר ניט ארויס. פאַלט ער אריין אין א פּראָפעטישען טאָן און לאָזט די מעשה הענגען אין דער לופטען. נאָר אזוי ווי האַלב־מיסטישע גענזען־שרעקענדיגע ערציילונגען זענען איצט אין מאָדע, גייט ברוך גלאַזמאַן ארונטער אלס א שרייבער... און עס קומען נאָך צוטומעלטע קריטיקער וואָס זעהען אין אים דעם אָנפאַנג פון אַ „נייער אידישער ליטעראַטור".

* * *

נאָר גענוג וועגען גלאַזמאַן. און גענוג איבערהויפּט וועגען „רענעסאַנס". איך וואָלט נאָך וועלען וויצלען זיך איבער די איבלענדיגע התפעלות וועגען פּרעראַפאַעליטיזם, און אנדערע קונסט אָפּהאַנדלונגען, נאָר גיי וויצעל זיך ווען עס איבעלט אזוי שטאַרק.

פּיליכט האָב איך צופיל דערוואַרט. איך האָב שטאַרק פיינט דילעטאַנטיזם. און דער זשורנאַל אין דער איצטיגער פאָרם איז ניט מער ווי אַן אָרגאַן פאַר דילעטאַנטען, וואָס האָבען זיך אַביסעל אָנגעשמעקט מיט אייראָפּעער קולטור און דענקען, אַז דערפון וואָס זייערע נאַרישקייטען ווערען געדרוקט אין אידיש אָנשטאָט אין ענגליש וועט קומען די גאולה אויף דער וועלט.

דער סך־הכל פון די פינף נומערען רענעסאַנס איז אַלזאָ איין גוטע דערציילונג, די אויבען־דערמאָנטע „רבי יוסף'ס

שול“, פון לואיס גאָלדינג, וואָס ווערט פארטרונקען אין א ים פון נארישקייטען און שאבלאָן. מען האָט אנטדעקט, אז סימיאָן סאלאָמאָן איז געווען א איד, אז לוסיען פיסאראָ איז געווען א איד, און מען האָט דעם יום־טוב פון דיזע אנטדעקונגען געפייערט מיט גרויסע אויסגוסען פון טינט. דער הער קעניג האָט אונז באוויזען, אז ער „פארשטייט די ליבע פון ווערלען פאר רעמבראַ“ מיט א סך פינטעלאך.... אלס באוויז גיט ער אונז אַ נארישע דערציילונג „בין קודש לחול“, אַ דערציילונג, וואָס איז דער אַפּאָטעאָז פון דעם גאנצען דילעטאַנטיזם פון דעם זשורנאל „רענעסאנס“.

און מיט דעם דאָזיגען טאָן פון אנטוישונג וועל איך פארענדיגען מיין דיסערטאַציע איבער „דער ווידערגעבורט פון דער אידישער ליטעראטור“.

זשורנאַליסטישע קונסט.

(וועגען דערציילונגען פון פראדעל שטאָק, פארלאג „נייע צייט“, ניו יאָרק.)

פראדעל שטאָק פארמאָגט א געוויסע באַאָבאכטונגס־קראַפט. זי פארמאָגט אויך אַ גרויסע פעהיגקייט צו שרייבען דערציילונגען, וואָס פאסען זיך סיי אין אינהאלט און סיי אין לענג פאר — די שפאלטען פון א טעגליכער צייטונג. עס פעלען איר זער פיל אייגענשאפטען. ערשטענס און הויפטזאך צווייטענס: ליטעראַרישער עקסטאז. זי שרייבט ווי עס וואָלט ביי איר געווען א מוז. מאטעריאל האָט זי א גאנץ רייכען אָבער זי פארשווענדט עס אין צוויי קאָלומדיגע סקיצען. דער מאנגעל אין עקסטאז ברענגט אויך מיט די אָרימקייט און נאכלעסיגקייט פון דעם סטיל. עס איז ביי איר ניט קיין פראגע פון זוכען און באנוצען דעם פראגע פון זוכען און באַנוצען דעם וואָס זי וויל. אויב ניט דער וואָרט איז אן אנדערער אויך גוט.

די דערציילונגען זיינען זייער אברהם רייזענדיג. זי גלויבט, אז דער לעזער איז א גולם, מען דארף אים ארײנשטעקען אַ פינגער אין מויל. אויב געבען הומאָר, ליגט זי עס אָן דיק, שמירט און שמירט עס אַריבער. אָט איז אַ מוסטער פון שארפען „הומאָר“ און ליטערארישען סטיל: „ביים געבען די האנט, האָט ער זיך געטאָן א בויג צו, אויף צו־קושען זיך, האָט זיך אָבער די מחותנת'טע ניט געריכט דערויף און נישט אנטקעגען געטראָגען דאָס פנים. נאָר אז זי האָט אָבער דערזען, אז ער וויל זיך קושען אין די פיסקלאך, האָט זי אַ נויג געטאָן צו אים דעם קאָפּ, האָט ער שוין אָבער געהאט זיינעם אוועקגענומען, נאָר אז ער האָט אָבער דערזען, ווי די מחותנת'טע וויל זיך טאקע יאָ קושען אין די פיסקלאך, האָט ער נאָך אמאָל צוגעבויגען דעם קאָפּ, האָט ער אָבער שוין געהאט פארשפעטיגט...“

חוץ דעם אלעמען וויל נאָך פראדעל שטאָק זיין איראָניש, אָבער איראָניע איז איינע פון די שווערסטע זאכען דורכצופירען ארטיסטיש. עס ווערט אָפט אין ניט געניטע הענט פארוואנדעלט אין סארקאזם. ביי פראדעל שטאָק אָבער קומט שוין פון דער איראָניע ארויס אַ ביליגער ציניזם.

אָט די אלע חסרונות און די פילע מעלות, וואָס פראדעל שטאָק פארמאָגט, מעלות פון שאפען אטמאָספערע, מעלות פון קורצער און טרעפליכער כאראקטעריזאציע, זענען זער גוט צוגעפאסט, ווי איך האָב פריער געזאָגט, פאר די שפאלטען פון א טעגליכער צייטונג. דאָרטען, אין קאָנטראסט מיט די געוועהנליכע נארישקייטען, וואָס פילען אָן די צייטונג, זעען זיך מער אָן די גוטע זייטען פון די דערציילונגען, פון א בוך אָבער דערווארט מען עטוואָס מער און אין דער דאָזיגער דערווארטונג אנטוישט אונז פראדעל שטאָק.

„קדוש השם“, פון שלום אַש.

היינע זאָגט ערגעץ, אז „יעדע פראוויאוטאָר שרייבט מיט איין אויג אויפ'ן פאַפּיר און מיט'ן אנדערען אויג אויף אַ מאַן; די איינציגע אויסנאמע איז די גרעפין ה., וועלכע איז בלינד אויף איין אויג...“ וועגען שלום אַש'ן קאָן מען זאָגען, אז ער שרייבט מיט איין אויג אויפ'ן פאפיר און מיט'ן אנדערען אויג אויף דעם איבערזעצער... אין כמעט יעדע פון זיינע לעצטע ווערק פילט זיך, אז פאר אים איז ניט אזוי וויכטיג ווי די זאך וועט אויסזען אין אידיש נאָר גיכער ווי עס וועט אויסזען אין דער ענגלישער, רוסישער אָדער דייטשער איבערזעצונג. נעמט למשל זיין „גאָט פון

נקמה". וואָלט ער עס געשריבען בלויז פאַר דעם אידישען לעזער אָדער צושויער און ניט מיט אַן אויג אויף מאַקס ריינהאַרדט און זיין בערלינער טעאַטער וואָלט די טעמא אַנדערש אויפגעפאַסט. אין ער איצטיגער פאָרם איז עס זער גוט געפאַסט פאַר אַן אייראָפּעער פובליקום. י איבערטריבענע פאַרהייליגונג פון דער תורה, וועלכע רירט לתלותין ניט דעם אידישען צושויער, פאַראינטערעסירט אָבער גוואַלדיג דעם דייטש אָדער פראַנצויז, פאַר וועמען עס איז אַ קוריאָזע און עקזאָטישע ערשיינונג. פונקט אַזוי מיט „מאָטקע גנב", וועלכע, ווי איך פאַרשטיי, איז שוין איבערזעצט אין ענגליש און וועגען וועלכער אַמעריקאַנער פּראָפעסאָרען האָבען געשריבען, אַז עס איז אַן אויפלעבונג פון דער אַלטער ליטעראַרישער פאָרמע, „די פּיקאַרעסק נאָוועל", דער ראָמאַן פון אַוואַנטורען. פונקט אַזוי מיט „אָנקעל מאָזעס", וועלכער גייט נאָך אַ טראָט ווייטער; עס איז ניט נאָר צוגעפאַסט צו דעם געוועהנליכען אַמעריקאַנעם לעזער, נאָר עס בעט זיך פּשוט מען זאָל עס פאַרקינעמאַטאָגראַפירען...

און אויך אַזוי, אין אַן עטוואָס שוואַכערע פאָרם איז עס מיט „קדוש השם". אָבער „קדוש השם" קאָן מען אויף איין מינוט ניט פאַרגלייכען מיט די אויבענדערמאַנטע ווערק. „קדוש השם" איז שוין ביים גרענעץ פון אַ מייסטערווערק. דאָס בוך פאַרמאָגט גרויסע פעלערען, אָבער די דאָזיגע פעלערען זענען אינטערעסאַנט און כאַראַקטעריסטיש פאַר שלום אַש'ן. איך וועל זיך ניט אָפּשטעלען אַנאַליזירען דעם אימפּולס, וואָס האָט שלום אַש'ן געטריבען צו פאַרלאָזען די ח ד ר מ י ו ח ד פּסיכאָלאָגיע פון „אָנקעל מאָזעס" און זיך פאַרטיפען אין דעם טיפערען, זאַפטיגערען מאַטעריאַל פון „קדוש השם". איך קאָן נאָר מיט גרויס פרייד באַגריסען דעם פאַקט און האָפען, אַז ער וועט זיך צו דעם פריערדיגען מאַטעריאַל ניט אומקערען. נאָר די טעמא איז דאָ ניט אַזוי וויכטיג, וויכטיג איז דער אופן אויף וועלכען אַש האָט עס באַהאַנדעלט.

שלום אַש איז ערשטענס און לעצטענס אַן אייראָפּעער שרייבער. עס וועט פיילייכט קלינגען אַלס אַן איבערראַשונג ווען איך וועל זאָגען, אַז ער איז אַן עסטעטיקער, איבערהויפּט ווען עס איבערראַשען די יעניגע, וואָס זענען שטאַרק בייז אויף אים פאַר זיין „אָנקעל מאָזעס"... שלום אַש באַלאַנגט צו דער מאָדערנער אייראָפּעער, הויפּטזעכליך פראַנצויזישער טראַדיציע פון עסטעטיק, אין אַ געוויסען זין שטייט ער פּאַראַלעל צו קאַטול מענדעס אין דער פראַנצויזישער ליטעראַטור און צו דזשאָרדזש מור אין דער ענגלישער, צו דער גאַנצער שולע שרייבער פון „עסטעטיזירונג". אינערליך, שטעל איך מיר פאָר, אינטערעסירט אים ניט שטאַרק דער מאַטעריאַל פון „קדוש השם". אַלס מאַטעריאַל פאַר „עסטעטיזירונג" אינטערעסירט עס אים גוואַלדיג, און פּונקט ווי דזשאָרדזש מור האָט אין „עסטער וואָטערס" פאַרעסטעטיזירט דאָס לעבען פון דינסטמיידלאַך און פערד אַנטרייבער און אין „עי מאָמער'ס ווייף" געשאַפען אַ קונסטווערק פון דעם גרויען און פּראָזאַאישען לעבען פון אַ טרופּע בילינע אַקטיאָרען, אַזוי האָט דאָ שלום אַש אויסגעפלאָכטען אַ וואונדערליכען טעפּיך פון פרייטאָג אָוונטיגע ליכטער, צניעות'דיגע בליקען, און רעליגיעזע התלהבות.

עס זענען דאָ סצענעס אין דעם ערשטען און אין אָנהויב פון דעם צווייטען טייל פון בוך, וועלכע זענען אַזוי אידיליש שיין, אַז זיי רירען אפילו אַן ציניקער ווי איך... די דאָזיגע אידילישקייט ווערט אָבער אָפּט ביי שלום אַש'ן פאַרוואַנדעלט אין סענטימענטאַליטעט, און מאַכט אַ שטיק שונד פון אַן ערנסטער אַרבייט. די סענטימענטאַליטעט אין „קדוש השם" קאָן אָבער דעם בוך אין אַ שונד שטיק קיינמאָל ניט פאַרוואַנדלען, עס איז אויך צו גרויס דערפאַר. וואָס עס טוט יאָ אין „קדוש השם" איז צו פאַרמעלאָדראַמאַטיזירען די ענדע און פיעל אָפּשוואַכען דעם איינדרוק פון דער זאַך.

וואָלט שלום אַש געענדיגט „קדוש השם" אויף זייטעל 180 מיט חורבן טולטשין, וואָלט איך אים אַ לויב געזאַנג געזונגען און אַ בלומען קראַנץ צו די פיס געלעגט, וואָלט ער עס דאָרטען פאַרענדיגט און וואָלט ער אויסגעמידען די נאַריש־מעלאָדראַמאַטישע סצענע וואו די צוויי קאָזאַקען שלאָגען זיך פאַר דעם אידיש מיידעל, וואָלט „קדוש השם" פאַרבליבען איינע פון די שטאַרקסטע און

אײנדרוקספולסטע טראגעדיעס, וואָס מיר פארמאָגען, אַ טראגעדיע, וואָס פאר די גוים וואָלט עס געווען אַ קלאסיק נאָך דעם סטיל פון סאָפאָקל, און פאר אונז וואָלט עס געווען די סימבאָליזירונג פון דעם יאוש און טראגעדיע פון אונזער גאַנצער געשיכטע. אָבער דאָ האָט זיך אַריינגעריסען די אויבענדערמאנטע סענטימענטאַליטעט. עס האָט זיך שלום אַש'ן געוואָלט, אַז דבורה, די צנועה, דער אַפּאָטעאָז פון ריינקייט און אומשולד זאָל פארבלייבען ריין און אומשולדיג אַפילו נאָך דעם ווי אַלע אַרום איר זענען פארגוואלדיגט, געשענדט און געמאָרדעט געוואָרען. און צו דורכפירען אָט דעם וואונש האָט שלום אַש צוגעטראכט אַלטע, הונדערט יאָריגע מעלאָדראמאטישע שפיצלאך מיט כשוף, מיט גילדענע שיכעלאך, א. א. וו. אויב ביז צום ענדע האָט שלום אַש געשריבען גראפיש, קאָן מען זאָגען, אַז די לעצטע צוויי קאפיטלען זענען שטאַרק קינע־מאטא־גראפיש... זיי מאַכען פון דעם שטאַרקען קלימאקס פון דער אויסשעכטונג פון פערצען הונדערט אידען אין דעם גאָרטען פון טולטשין ניט מער, ווי אַ שוואכען אַנטי־קלימאַקס צו דעם סענטימענטאַלען טויט פון דבורה'ן אין דעם גאָרטען פון דעם קאָזאק וועמען זי האָט פאר'כשופ'ט.

איך וואָלט נאָך באדארפט אַ לויב געזאַנג שלום אַש'ן זינגען פאר זיין סטיל אין „קדוש השם". פונקט ווי ער האָט לאנג געארבייט אויף זיין מאַטעריאַל, זיך טיף געגריבעלט און אריינגעלעבט זיך אין זיין טעמא, אַזוי אַז דאָס בוך לעזט זיך ווי אַן אַלטער, טייערער ספר, וועלכען מען האָט אנטדעקט אין דעם שימעל און שטויב פון אַלטע יאָרען. און טאַקע דערפאר, וואָס ביי אונז אידען זענען סטיליסטיקער אַזוי ווייניג פאראַן, וויל איך מער קיין חסרונות אין „קדוש השם" ניט זוכען און עס וויל זיך דאָ אָפּשטעלען מיט אַ טאָן פון צופרידענהייט און דאנקבארקייט.

אַ צעשטערטע אילוזיע.

(וועגען „ווי איך זע עס" פון פעטער אַלטענבערג, פארלאג „נוי־צייט", נויאָרק)

עס זענען דאָ שרייבער וועמען איך קלייב זיך אַמאָל לעזען. און שטענדיג קומען פאר סיבות, וואָס לעגען אָפּ אויף ווייטער מיין באַקאַנטשאַפט מיט זייערע ווערק. האָמער און דאַנטע קלייב איך זיך שוין לעזען פאר די לעצטע צען יאָר, און איצט גלויב איך קוים אויב איך וועל זיי שוין ווען עס איז לעזען. דער בלויזער געדאַנק פון לעזען זיי מאַכט מיך אומעטיג. שוין לאנג, אַז איך טראָג מיך אַרום מיט אַ געפיל פון בושה, וואָס איך האָב ניט געלעזען הענרי דזשיימס. איך האָב שוין איינמאָל זיך אָנגענומען מיט קוראַזש און געבראכט אַהיים אַ ביכעלע פון דזשיימס. איך האָב זיך דורכגעמאַטערט אַ פאָר קאפיטלאך, האָט אָבער גראָד דאַן אַ באַקאַנטער מיר צוגעשיקט אַ ניי בוך פון דזשאָרדזש מור. און איך מוז ווייטער אַ פארשעמטער זיך מודה זיין, אַז איך האָב ניט געלעזען הענרי דזשיימס.

אָבער מיט די אויבענדערמאנטע ביכער איז עס אַ פראגע פון טעמפעראמענט. איך דארף זיך אָנטאָן אַ כח זיי לעזען. עס זענען אָבער דאָ ביכער, וועלכע איך וואָלט שטאַרק געוואָלט לעזען נאָר — עס פעלט מיר די שפראך. איך וועל זיך שוין מוזען אויסלערנען שפאַניש כדי צו לעזען ראָדאָ, רובען דאַריאָ, און בלאַנקאָ־פאָמבאָנאַ. שפאניש איז פאר מיר תרגום לשון אָבער דייטש קען איך יאָ אַביסעל. דאָך איז פאר מיר די מאָדערנע און ניט איבערזעצטע דייטשע ליטעראטור אַ פארמאכטער בוך, פשוט ווייל איך האָב פיינט צו לעזען דייטש. עס איז צו שווער, צו ערנסט, און איך בין צו נערוועז צו ווארטען אויף דער ענדע פון דער פראזע פאר דעם ווערב...

די גאַנצע הקדמה און אויסרעכענונג פון מיינע קענטעניסען איז בלויז אַ צוטריט צו דער באַהויפּטונג, אַז צווישען די וועמען איך האָב נאָך אַמאָל ערוואַרטעט צו לעזען איז געווען פעטער אַלטענבערג. אַלערליי לעגענדען האָבען זיך געטומעלט אין מיין קאָפּ וועגען דעם אַלטענבערג און ער האָט אָנגענומען אין מיינע אויגען אַ מיסטעריעז אינטערעסאנטען געשטאַלט, עפּעס האָב איך געהערט מעשות פון אַן אַלטען שכור, וואָס זיצט טאָג און נאכט אין וויענער קאַפעס. מיט איין האַנט נעמט ער אַרום די פרויליבע שאַנסאנעטקע, וואָס זיצט אויף זיינע קני און מיט דער אַנדער האַנט

שרייבט ער מייסטערווערק אויף קליינע שטיקלאך פּאַפּיר. און ווען ער בייגט זיך איין צו זיין מיידעלע, קומט אַ בייזער ווינט און גיט אַ בלאָז די קליינע מייסטערווערקלאך און זיי פליען אַרויס פון פענסטער. פליען פון פענסטער גלייך אין די הענט פון אַ ליטעראַרישען קריטיקער און פיינשמעקער. און דער גרויסער מבין קליבט אויף די גרויסע מייסטערווערק אויף די קליינע שטיקלאך פּאַפּיר. א. א. ו. א. א. וו....

היינט שטעלט זיך פאָר מיין גרויס התפּעלות ווען איך האָב דערזען פאַר זיך אַ אידישע איבערזעצונג פון מיין מיטישען העלד.

שוין דאָס בילד אויף דעם ערשטען בלאַט איז אַן אנטוישונג. אַ בילד פון אַן אַלטען דייטש מיט אַ פינגער אין מאָרדע, טראַכטענדיג זייער ערנסט וועגען עפּעס אַ וויכטיגען ענין. אַ מענש מיט אַזאַ פּנים, האָב איך זיך געטראַכט, מוז זיין אַ גוואַלדיגער בטלן...

און אַזוי איז עס טאַקע געווען. פון די אַלע לעגענדען וועגען פעטער אַלטענבערג האָט מען געמעגט ערוואַרטען עפּעס גרינג, גראַציעז, וויציג, גאַלאַנט, מאַרסעלפּרעוואָאיסטיש... אָבער, גאָט דו מוינער, וואָס פאַר אַן אנטוישונג! אַ בוך פול מיט נאַרישקייטען, וועלכע אונטערשיידען זיך איינע פון דער צווייטע בלויז דורך דעם, וואָס איינע איז נאָך נאַרישער פון דער אַנדערער. טויזענדער פּינטעלאך, מיליאָנען פּאַסעקלאך, און ניט איין בליץ פון הומאָר, ניט איין גראַציעזער ווערטערשפּיל אָדער גליקליכער איינפאַל פון פאַנטאַזיע. איר בלעטערט דעם בוך און זוכט מיט ליכט כאָטש איין גוטען וויץ, איין שטיקעל וואָס זאָל רעכטפערטיגען דעם לעגענדאַרען פעטער אַלטענבערג. אָבער די זוכעניש איז אומזיסט. עס איז אַ מדבר פון נודנעריי, פון וועלכען עס שפּראָצט ניט אַרויס אפילו איין קלוגער איינפאַל.

און דערצו טומעלט זיך עפּעס ביי מיר אין מח, אַז איך האָב די אַלע נאַרישקייטען שוין ערגעץ פריער געלעזען, און דאַכט זיך, אַז אין אידיש... אַמאָל אין די שפּאַלטען פון אַ טעגליכער צייטונג און אַמאָל אין אַ וויציגען וואָכענבלאַט... איך וואָלט שווערען, אַז איך האָב זיי שוין געזען.

ביז איך גיב אַ קוק ווער עס האָט עס באַרייכערט אונזער ליטעראַטור מיט דער איבערזעצונג. איין קוק אויף דער פאָדערבלאַט און עס ווערט מיר קלאָר די גאַנצע מעשה, — וואָס מיר אַלטענבערג, ווער מיר אַלטענבערג? דאָס שרייבט דאָך משה נאַדיר אַלטע נאַרישקייטען אונטער אַ נייעם פּסעוודאָנים!...

ז. קעסנער.

דערקלערונגען

די „שריפטען“ גייען אַרויס אונטער אויסערגעוויינליכע פינאַנציעלע שוועריגקייטען און דערפאַר האָט זיך דאָס איצטיגע בוך אַזויפיל פאַרשפּעטיגט.

אונזער לאַנד איז רייך און קלוג, אָבער אויף אַרויסגעבען אַזוינע אויסגאַבען ווי די „שריפטען“ דאַרף מען דאָ נאָך אַלץ האָבען אַן אָפּגעריסענעם נאַר.

די „שריפטען“ זעטען ביז איצט אַרויס אויף אַזויפיל, אויף וויפיל אָט די נאַרישקייט האָט דאָס געקאָנט דערווייזען, און עס איז צו האָפען, אַז אויף אַזויפיל וועלען זיי אויך אויף ווייטער . ערשיינען.

כדי אויסצומיידען ווייטערדיגע שלעכטע אָפּטייטשונגען, דערקלערען מיר דאָ, אַז די „שריפטען“ ווערען רעדאַגירט פון דוד איגנאַטאָוו.

כאָטש די צאָל זייטען פון דעם איצטיגען בוך איז גרעסער פון אַלע פריערדיגע (איבער 350), און די זייטען אַליין זענען אויך פאַרנוצט געוואָרען שפּאָרעוודיגער, איז דאָך אויסגעבליבען אַ סך שוין אָנגענומענער און אויפגעזעצטער מאַטעריאַל. עס איז זיך צו פריען אויף דעם איבערפלוס, און צו באַדויערען דאָס אויסנבלייבען, העלפען אָבער האָט מען זיך דאָ פאַר קיין פאַל ניט געקאָנט.